Lázár Márton – Novák Csaba Zoltán

A SZABADSÁG TERHE

Marosvásárhely, 1990. március 16–21.

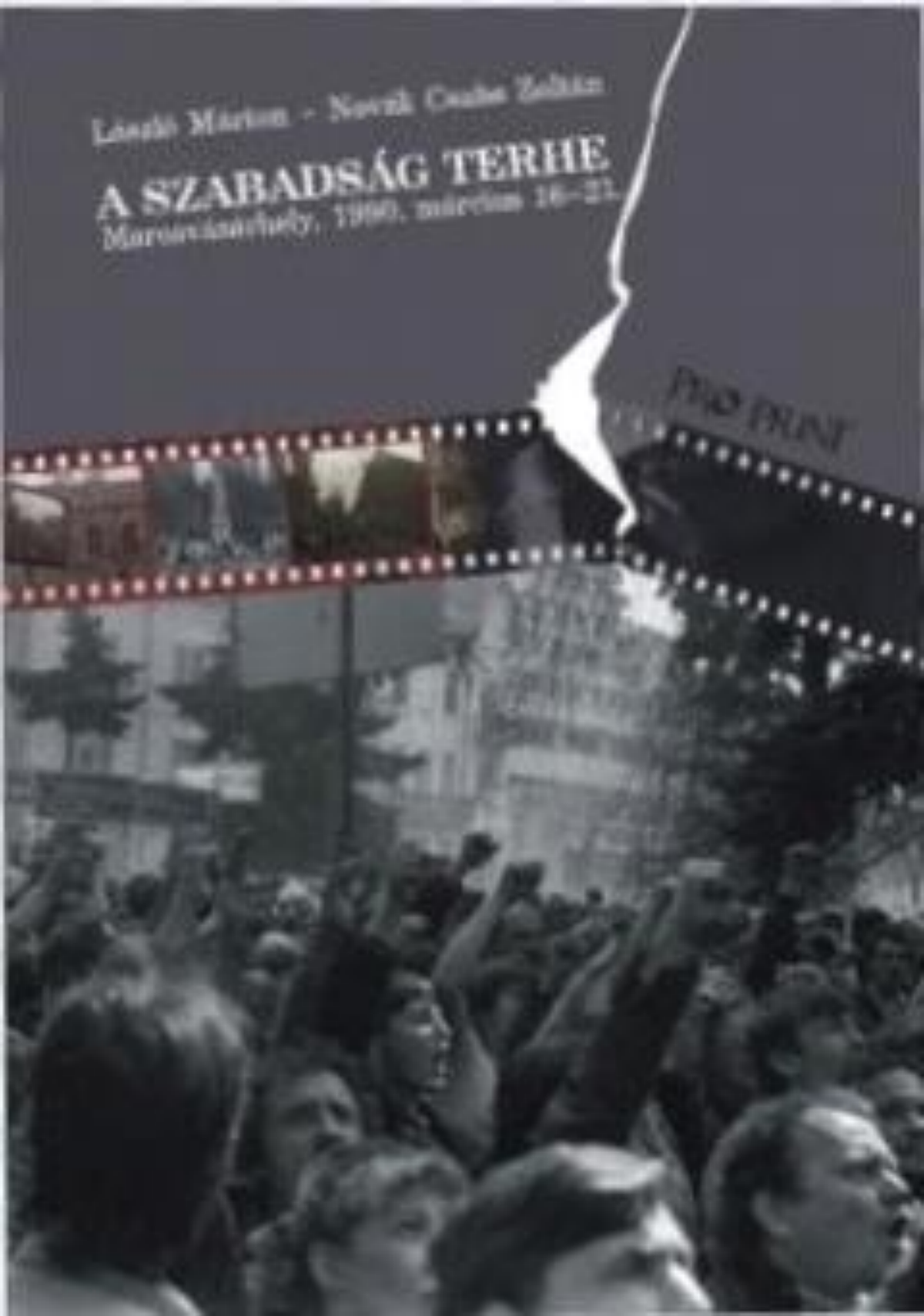

László Márton - Novák Csaba Zoltán

A SZABADSÁG TERHE
Marosvásárhely, 1990. március 16-21.

László Márton – Novák Csaba Zoltán

A SZABADSÁG TERHE

Marosvásárhely, 1990. március 16–21.

Pro-Print Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2012

Proiect editorial finanțat de
Administrației Fondului Cultural Național.

A kötet megjelenését a Communitas Alapítvány, a Bethlen Gábor Alap
és a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány támogatta.

A kézirat elkészítését támogatta: az RMDSZ,
a Communitas Alapítvány, az MTA TK Kisebbségkutató Intézet,
a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány,
a Domus Hungarica Scientiorum et Artium,
a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj.

Lektorálta: *Bárdi Nándor*

© László Márton, 2012
© Novák Csaba Zoltán, 2012
© Pro-Print Könyvkiadó, 2012

ISBN 978-606-556-044-4

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 7

1. A rendszerváltás előtt 11
1. 1. Marosvásárhely szerepkörének alakulása a államszocializmusban . . 11

2. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen 23
2.1. Harc a diktatúra ellen 23
2.2. Az új hatalmi szervek megválasztása, a helyzet normalizálódása . . . 33
2.3. A forradalom intézményesülése 38
2.4. Régi-új elit Maros megyében és Marosvásárhelyen 42
2.5. Az átmenet problémái Marosvásárhelyen és Maros megyében 45
2.6. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsának megalakulása és helyi problémák kezelésének kudarca 53

3. A rendszerváltás etnicizálódása 56
3.1. Magyar–román viszony és a rendszerváltás 56
3.1.1. Diplomáciai „hidegháború" a nyolcvanas években 56
3.1.2. Új remények a forradalom után 61
3.2. A romániai rendszerváltás és a nemzetiségi kérdés 68
3.2.1. A nemzetiségi kérdés megjelenése és a romániai magyarság megszerveződése 68
3.2.2. A nemzetiségi kérdés megoldásának zsákutcája 73
3.3. Az átmenet etnicizálódása Marosvásárhelyen 83
3.3.1. A nemzetiségi kérdés megjelenése 83
3.3.2. A vezetőcserék és a nemzetiségi kérdés 88
3.3.3. Az iskolaügy, a Bolyai Farkas Líceum és az Orvosi és Gyógyszerészet Intézet kérdése 92
3.3.3.1. A Maros megyei és a marosvásárhelyi oktatásügy 1990 elején 92
3.3.3.2. Az oktatásügy átmeneti és nemzetiségi problémái 93
3.3.3.3. A Bolyai Líceum és az Orvosi és Gyógyszerészet Intézet ügye 96
3.3.4. Patthelyzet 103
3.3.5. A Vatra Românească és a Frăția megalakítása 107
3.3.6. A konfliktus kiszélesedése 115
3.3.7. A sajtó konfliktusnövelő szerepe 121

4. 1990 márciusa Marosvásárhelyen 133
4.1. A konfliktus továbbgyűrűzése, március 15. megünneplése és értelmezése 133
4.2. Vita a kétnyelvű feliratokról. A 28. számú gyógyszertár ügye 137
4.3. Kincses Előd lemondatása 145
4.4. Az RMDSZ-székház ostroma 149

4.5. A magyar ellentüntetés 154
4.6. Utcai összecsapások Marosvásárhelyen 162

5. A véres március után 168
5.1. A város pacifikálása 168
5.2. Tárgyalóasztalnál 172
5.3. Belpolitikai események 1990 márciusa után 178
5.4. A magyarországi és a nemzetközi visszhang 182
5.5. A márciusi eseményekkel kapcsolatos ügyészségi beadványok, perek, bírósági kivizsgálások 190
5.6. A márciusi események miatt bírósági eljárás alá vont személyek ügye 194

6. Összegzés - következtetések 206
6.1. A rendszerváltás spiráljában 206
6.2. A „ráható" elitek 214

Fontosabb személyiségek életrajzi adatai 229

Maros megye és Marosvásárhely közélete
1989. december 22. - 1990. március 21. - Eseménytörténet 234

Források 260

Sajtó, hivatalos lapok 260

Könyvészet 261

Rövidítések jegyzéke 265

Személynévmutató 267

Helységnévmutató 275

Intézménymutató 276

Rezumat 279

Abstract 283

ELŐSZÓ

Alig némultak el 1989 decemberében a fegyverek, még ki sem hűlt a közös örömben osztozkodó ölelések melege, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a pihekönnyűnek vélt szabadság súlyos teherként nehezedik a romániai társadalomra. Az akkor nagyon közkedvelt szóhasználattal élve „tanulni kellett a demokráciát." Ennek egyik igen érzékeny pontja volt a nemzetiségi kérdés. Mint minden tanulási folyamatban, ez esetben is, komoly akadályokon kellett átesni. A mélypontot az 1990 márciusában Marosvásárhelyen kirobbant etnikai konfliktus jelentette. Az idő múlása lassan, akaratlanul is feloldja és a történelemkönyvek lapjaira száműzi az akkor történteket, az 1990 márciusára való emlékezés ugyanakkor még mindig számos egyéni, családi vagy kollektív traumát képes aktivizálni.

A Marosvásárhelyen történtekről több, egymástól gyökeresen eltérő magyarázat létezik, jól kivehető nemzetiségi törésvonal mentén, a magyar szeparatizmus vádjától kezdődően a tervszerűen végrehajtott pogromig. Az események eddigi értékelésére, értelmezésére erősen rányomta a bélyegét a szubjektivizmus. Jellemző továbbá az is, hogy a marosvásárhelyi eseményekről elsősorban publicisztikai jellegű összefoglalók születtek, illetve a korszak és az események egykori szereplői, szemtanúi szólaltak meg, visszaemlékezéseiket vetették papírra. Ezek között a teljesség igénye nélkül említhetjük Ioan Judea, Sütő András, Király Károly, Domokos Géza, Silviu Brucan, Kincses Előd, Virgil Măgureanu, Gheorghe Bănescu önéletírását, interjúköteteit, a több marosvásárhelyi magyar szerzőt felvonultató, Káli Király István által szerkesztett *Fehér könyvet* vagy Simon Judit riportkötetét.[1]

A források hiányossága miatt viszonylag kevés történeti elemzés született. A Románia 1989 utáni történetét rekonstruáló, elemző szerzők, történészek, politológusok (Tom Gallagher, Zahorán Csaba, Gabriel Andreescu, Vladimir Tismăneanu, Stelian Tănase, Marius Oprea, Peter Siani Davies, a Tismăneanu-bizottság) utalásszerűen hivatkoznak a Marosvásárhelyen történtekre. Ugyanez mondható el a kommunista és posztkommunista társadalmak nacionalizmusát elemző nemzetközi munkákról is.[2] Mások (Bodó Zoltán, Marius Cosmeanu, Mátéffy

1 *De la regimul comunist la regimul Iliescu.* Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu. RAO, Bucureşti, 2008; Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996; *Fehér Könyv. Az 1990. Március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991; Gáll Ernő: *Napló I. 1977-1990.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003; Gheorghe Bănescu: *Demers pentru adevăr. Consemnări.* 2011; Ioan Judea: *Cumpăna lui martie. Val şi ură.* Editura Tipomur, Târgu Mureş, 1991; Kincses Előd: *Marosvásárhely fekete márciusa.* Püski Kiadó, Budapest, 1990; Király Károly: *Nyílt kártyákkal.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1996; Silviu Brucan: *Generaţia irosită. Memorii.* Editurile Univers şi Calistrat Hogaş, Bucureşti, 1992; Simon Judit: *Városkép románokkal és magyarokkal.* Scripta, Nagyvárad, 2000; Sütő András: *Szemet szóért.* Csokonai Kiadó, Budapest, 1993.

2 Will Kymlicka: National Minorities in Postcommunist Europe. In: *Ethnic politics after communism.* Edited by Zoltan Barany and Robert G. Moser. Cornell University Press, Ithaca and London; Stephen Fischer Galati: *Twentieth Century Romania.* Columbia University Press, New York-Oxford, 1991; Robert R. King: *Minorities under Communism. Nationalities as a Source of tension among Balkan Communists States.* Harvard

Csaba, Paul Mărginean, Rogers Brubaker, Feischmidt Margit, Jon Fox, Liana Grancea, Vasile Cernat) a marosvásárhelyi események egy-egy tematikus vonatkozását helyezték górcső alá.[3] Külön figyelmet igényel a színházi, illetve a filmes szakma újszerű viszonyulása a kérdéshez. Ez utóbbiak közül kiemelendő Miholcsa Gyula, illetve Bereczki Edit és Cornel Mihalache filmje. Miholcsa egy 11 órás tényfeltáró dokumentumfilmben, a magyar álláspontot helyezve előtérbe, elemzi a marosvásárhelyi eseményeket, rengeteg újszerű tényt bemutatva. Mihalache és Bereczki filmje, reprezentatív interjúalanyokat felsorakoztatva elemzi, teljesen újszerű nézőpontba helyezve az akkor történteket. A márciusi eseményeknek eddig egyetlen – mindkét fél által elfogadott – megjelenítése létezik: a Gianina Cărbunariu által írt és rendezett, és a marosvásárhelyi Yorick Stúdió által bemutatott *20/20* színházi előadás. Az előadás nem elemzi a márciusi eseményeket, hanem az ahhoz kapcsolódó élethelyzeteket jeleníti meg.[4]

22 év távlatából, annak tudatában, hogy munkánk csak egy első lépés az akkor történtek értelmezésében, fölvállalva a kulturális szocializációnkból fakadó világszemléltünk esetleges korlátait, elérkezettnek láttuk az időt az eddig született elemzések és előkerült források összegzésére, ahol lehetséges volt, azok kiegészí-

---

University Press, Cambridge, Massachusetts, 1973; Robert G. Moser: Ethnicity, elections and party sistems in postcommunists states. In: *Ethnic politics after communism*. Edited by Zoltan Barany and Robert G. Moser. Cornell University Press, Ithaca and London; *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*. Edited by Pedro Ramet. Duke University Press, Durham and London 1989; *Nationalism in Easter Europe*. Edited by Peter F. Sugar and Ivo J. Lederer. University of Washington Press, Seattle and London; *Nationalism and Ethnic conflict*. Edited by: Michael E. Brown, Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1996; *Nationalism after Communism*. Edited by: Alina Mungiu-Pippidi and Ivan Krastev. CEU Press, Budapest-New-York, 2004; Lee Walker: Nationalism and Ethnic Conflict in the Post-Soviet Transition. In: *Ethnic Conflict in the Post-Soviet World. Case Studies and Analysis*. Edited by: Leokadia Drobizheva, Rose Gottemoeller, Catherine McArdle Kelleher, Lee Walker. Armonk, New-York-London, England, 1998.

3 Bodó Zoltán, Marius Cosmeanu, Mátéffy Csaba, Paul Mărginean: Alter/Ego târgumureşean. *Altera 1*, anul 1. 1995. 77–92. p.; *Egymásnak ítélve. Fekete március Marosvásárhelyen*. Szerk. Bernáth Gábor, Schmidt Mária, XX. század Intézet, Budapest, 2011; Vasile Cernat: Ethnic Conflict and Reconciliation in Post-Communist Romania. *Peace Psychology in the Balkans. Dealing with a Violent Past while Building Peace*. Editors: Olivera Simic, Zala Volcic. Springer, New-York, 2012. 17–34. p.; Gabriel Andreescu: *Ruleta. Români şi maghiari, 1990–2000*. Polirom, Bucureşti, 2001; *Március mártírja. A marosvásárhelyi Cseresznyés Pál kálváriája (1991. január 16–1996. december 24.)*. Szerk. Haefler András, Riczel Etelka. Feri-print Kft, 2003; Raluca Grosescu: Traiectorii de conversie politică a nomenclaturii din România. Spre o taxonomie a partidelor create de fostele elite comuniste. In: *Elite comuniste înainte şi după 1989. Anuarul Institutului de Investigarea crimelor Comunismului în România*. 2007, vol. II.; *Revoluţiile din 1989. Între trecut şi viitor*. Coord. Vladimir Tismăneanu. Polirom, Bucureşti, 2005; Rogers Brubaker-Feischmidt Margit-Jon Fox-Liana Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L' Harmattan, Budapest, 2011; Stelian Tănase: *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluţiei*. Humanitas, Bucureşti, 2009; Tom Gallagher: *Democracy and Nationalism in Romania, 1989–1998*. trad. Simona Ceauşu. Bucureşti, All Educational, 1999; Marius Oprea: *Moştenitorii Securităţii*. Humanitas, Bucureşti, 2004; Tom Gallagher: *Furtul unei naţiuni. România de la comunism încoace*. Humanitas, Bucureşti, 2004; Zahorán Csaba: Románüldözés Székelyföldön? (Egy állítólagos etnikai tisztogatás történetei). In: *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után*. Szerk. Juhász József-Krausz Tamás. L'Harmattan Kiadó-ELTE BTK Kelet-Európa Története tanszék, Budapest, 2009. 268–300. p.

4 *20/20*. Író, rendező: Gianina Cărbunariu, látványtervező: Maria Drăghici, fordító, dramaturg: Boros Kinga, szereplők: Virgil Aioanei, Bányai Kelemen Barna, Berekméri Katalin, Carmen Florescu, Mădălina Ghiţescu, Korpos András, Ronaldo Matsangos, Sebestyén Aba, Cristina Toma, Tompa Klára.

tésére. Munkánkhoz kerestünk román szerzőtársakat is, de nem találtunk. A kötet román nyelvű megjelenése után bízunk a szakmai párbeszédben.

Bizonyos (katonai, belügyminisztériumi, levéltári) források hiányában, illetve az események sajátossága miatt csak résztörténetek mozaikszerű összerakásából nyerhetünk egyfajta képet az akkor történtekről. Alapcélkitűzésünk tehát: az eddigi források alapján összegezni, módszertani keretbe helyezni a történteket. A március 19–20-i események kronologikus bemutatása az eddig riportkötetekben, dokumentumfilmekben többnyire megtörtént, mi elsősorban az események történeti kontextusba helyezésére, ok-okozati összefüggéseinek feltárására törekedtünk. A történet nagyon sok szerteágazó mellékszállal rendelkezik. Nem vállalkoztunk, lehetetlen is lett volna, az összes mellékszál számbavételére. Éppen ezért az egyes résztörténeteket csak addig bontottunk ki, amíg azok magyarázatul szolgáltak a központi események lefolyásához. Munkánkat elsősorban történeti rekonstrukciónak és értelmezésnek szánjuk, nem a különböző típusú visszaemlékezések vagy az etnicitás megélése szociológiai jellegű vizsgálatának. Az interjúkat pl. csak kimondottan ilyen, információszerző módszertani kontextusban használtuk. Az esetleges számonkérés, a „bűnösök" és „áldozatok" párhuzamba állítása a bíróság feladata lett volna, vagy esetleg lenne. Munkánk nem oknyomozó riport, nem törekedtünk ilyen típusú tényfeltárásokra, megállapításokra és értékítéletekre. Kutatásunkat nem a már meglevő narratívák cáfolata vagy alátámasztása végett folytattuk, akkor sem, ha esetenként bizonyos megállapítások, következtetések megegyeznek a már megfogalmazott állításokkal, vagy éppenséggel cáfolják azokat. Az eseményeket az ok-okozati összefüggésekkel és a következmények felvázolásával, tematikusan, de a fontosabb kronologikus sorrendhez alkalmazkodva mutatjuk be. Az utolsó alfejezetben pedig értelmezési keretet adunk, következtetéseket fogalmazunk meg.

Munkánk során igyekeztünk összegyűjteni és hasznosítani a témára vonatkozó, a kutatók számára elérhető forrásokat. A forrásgyűjtés során derült ki, hogy egyes kulcsfontosságú dokumentumok (katonai, rendőrségi, állami intézmények által előállított) nem elérhetők és az érvényben levő levéltári rendelkezések értelmében, egyhamar nem is válnak kutathatóvá. A Román Országos Levéltár (ANR) irataiban az 1989 előtti időszakra hasznosítható információkat találtunk. Alapforrásoknak bizonyultak a Nemzeti Megmentési Front, a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Maros megyei szervezetének iratai. A Magyar Országos Levéltár külügyminisztériumi irataiban rendkívül hasznos iratanyagokat találtunk a román-magyar viszony alakulására és a romániai események elemzésére vonatkozóan.

Az 1989-es forradalom és a márciusi események történelmi fontosságának és médiavisszhangjának köszönhetően ugyanakkor számos, rendkívüli információértékkel bíró „alternatív" forrásanyag állt a rendelkezésünkre. Ezek döntő többsége a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány irattárában található: az RMDSZ marosvásárhelyi szervezetének iratai, a márciusi eseményeket vizsgáló bizottság iratanyagai, az 1989–1990-es időszak történéseiről készült filmfelvételek. A rendszerváltás pillanatában és az azt követő rövid időszakban az írott sajtó volt

a televízió mellett a legjelentősebb véleményformáló és tájékoztató intézmény. A korszak országos és helyi vonatkozású, román és magyar nyelvű napilapjai kiapadhatatlan információforrást képviseltek munkánk során, igazi látleletei, lenyomatai voltak a korabeli társadalmat foglalkoztató problémáknak. A közelmúlt kutatásának, megfelelő módszertani kontextusban használva, egyik fontos forrásfeltáró módszere az ún. oral history. Kötetünkhöz tucatnyi interjút készítettünk (ebben nagy segítségünkre volt a kolozsvári Román Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 1989-es kutatási projektje) az események egykori szereplőivel, szemtanúival, illetve felhasználtuk a már elkészült interjúkat is. Különösen értékes volt és ugyanakkor új szakmai kihívást jelentett a már említett filmes anyag. Román, magyar és nemzetközi tévéstábok végigkísérték és rögzítették az 1989 és 1990 között történteket. Ennek következtében olyan eseményekről is – szó szerint is – képet kapunk (a rendszerváltás pillanatai, iskola-viták, tüntetések, szónoklatok, utcai harcok stb.), amelyeket ún. klasszikus források nem rögzítettek.

Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik munkájukkal és önzetlen segítségükkel hozzájárultak e kötet megszületéséhez. Köszönet illeti a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány kuratóriumi elnökét, Borbély Lászlót és Bálint Hajnalt, az alapítvány dokumentumtárába összegyűjtött írott és filmes forrásanyag rendelkezésünkre bocsátásáért. Köszönjük Lokodi Edit Emőkének és a Maros Megyei Tanács irattára munkatársainak szívélyes segítségét, mellyel lehetővé tették a Nemzeti Megmentési Front és a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Maros megyei szervei által előállított iratanyag kutatását. Köszönet illeti Miholcsa Gyulát, Bereczki Editet és Cornel Mihalachét, akik önzetlenül rendelkezésünkre bocsátották a filmjeikben felhasznált forrásokat, interjúkat. Köszönettel tartozunk Dávid Gyulának a rendelkezésünkre bocsátott sajtóanyagért. Köszönjük Bárdi Nándornak és Stefano Bottoninak, hogy értékes, magyarországi levéltári iratanyaggal és nem utolsó sorban, hasznos szakmai tanácsokkal segítették munkánkat. Köszönet illeti az összes interjúalanyunkat, akik önzetlenül álltak rendelkezésünkre, válaszoltak kérdéseinkre. Köszönjük továbbá Oláh Sándornak, Gagyi Józsefnek, Sebestyén Spielmann Mihálynak, Szepessy Lászlónak a munkánkhoz adott hasznos tanácsokat. Köszönet illeti mindazokat, akik a szelterszi társadalomtudományi táborban részt vettek és véleményt nyilvánítottak a kötet kéziratvitáján. Köszönjük a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítványnak, Bálint Zsigmondnak és Vajda Györgynek a sokszor nem csak illusztrációként, hanem korabeli forrásként is értékelhető fényképgyűjteményt.

1. A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTT

1. 1. Marosvásárhely szerepkörének változása az államszocializmusban

A Küküllők dombsága és az Erdélyi Mezőség, a Székelyföld és belső Erdély találkozásánál fekvő Marosvásárhely (egykori nevén Székelyvásárhely) hosszú ideig székely mezővárosként élte mindennapjait. A település a 16. századtól folyamatosan kapott különböző kiváltságlevek révén jutott el 1616-ban a szabad királyi városi státusig.[5] A vidéki kisvárosok sorából történő tényleges kiemelkedés a 19. század második felében, a 20. század első évtizedeiben következett be. A korszakot, a várost polgármesterként és főispánként egyaránt irányító Bernády Györgyről Bernády-korszaknak is nevezik. Ugrásszerűen fejlődött az ipar és a kulturális élet, kialakult a település urbanisztikai arculata, középületek emelkedtek a városban, jelentős mértékű közművesítés zajlott le, bevezették a villanyt és a földgázt stb.[6] A székely mezővárostól a kispolgárság meghatározta státusig eljutó, a Székelyföld „fővárosának" is tartott Marosvásárhely, bár elmaradt Kolozsvár, Brassó vagy akár Nagyszeben mögött, fontos gazdasági-kulturális szerepet töltött be a térség életében. A 19. század végére, a 20. század elejére kialakult egy olyan intézményrendszer, amely a már meglevő kulturális örökségre[7] alapozva, fontos része lett a modern magyar nemzetépítésnek. Kulturális-oktatási intézmények (gimnáziumok, szakiskolák, katonai alreáliskola, katolikus és református főgimnázium, városi könyvtár, Székelyföldi Iparmúzeum, képtár, Kaszinó, Dalkör, Kemény Zsigmond Társaság, napilapok és folyóiratok) alakultak és működtek. A magyar nemzetépítés szimbólumai erőteljesen jelen voltak a nyilvános tereken: Székely vértanúk emlékoszlopa, Bem-szobor, Petőfi emléktábla és emlékoszlop, Kossuth Lajos és II. Rákóczi Ferenc szobra, a városháza és a Kultúrpalota díszítésében alkalmazott szimbólumok, a törvényszék előcsarnokának freskói.

Az első világháború után a város az impériumváltás következtében román fennhatóság alá került. Ezért, a 20. század elejéig a városban csak mérsékelten jelen levő románság helyzete jelentősen felértékelődött. (1910-ben a város lakosságának 6,7%-a volt román nemzetiségű, 1930-ra ez az arány 26,7%-ra módosult). Ennek következtében a helyi intézmények döntően román nemzetiségű személyzet, hivatalnokok által irányított, román nyelvű intézményekké alakultak. Ezek mellett új, román intézmények (hadsereg, iskolák, vállalatok, egyesületek, múzeum,

5 Pál Antal Sándor: *A Székelyföld és városai.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003. 42–43. p.
A város és a térség szerepének alakulásáról, fejlődéséről lásd még: Pál Judit: *Városfejlődés a Székelyföldön 1750–1914.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.

6 Pál Antal Sándor: Marosvásárhely a 20. században (Várostörténeti vázlat). In: *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Pál Antal Sándor – Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007. 9. p.

7 Csupán utalunk a Teleki Tékára, a Református Kollégium gyűjteményeire, a Bolyaiak tevékenységére vagy, az egy ideig a városban tevékenykedő Aranka Györgyre, Döbrentei Gáborra, Mentovich Ferencre.

folyóiratok, lapok) jelentek meg a városban.[8] A román dominancia ekkor még csak a várost vezető közigazgatási elit szintjén nyilvánult meg. Az új hatalom és a szolgálatába szegődött román elit igyekezett az új politikai és történetírói diskurzusba (olykor akár túlzásokkal is) kiemelni a térség fontosságát a románság korábbi sérelmi és jogvédő harcaiban és a lehető leggyorsabban birtokba venni a nyilvános tereket. Ennek elemei: a latinitás emlékművének és Avram Iancu szobrának felállítása, a főtéri ortodox és görög katolikus katedrálisok megépítése, az utcanevek és nyilvános feliratok „egyneműsítése." A román nemzetiségű lakosság száma és aránya jelentősen megnövekedett, mindez azonban nem volt elegendő a város „magyar jellegének" megváltoztatásához. Az 1940-ben bekövetkezett impériumváltást követően a román intézmények, az egyházakat leszámítva, elhagyták a várost. Jelentősen csökkent a román nemzetiségű lakosok száma is. Rövid, négy éves időszakra visszaállt a magyar intézményrendszer is. A háború alatt a város a több mint ötezer fős zsidó közösség deportálásával (és többségük pusztulásával) jelentősen veszített a kulturális-etnikai sokszínűségéből. A két világháború közötti időszakot a térség és a város magyar nemzetiségű lakosai kudarcként élték meg, az 1940–1944 közötti időszakra pedig a román lakosság emlékezett negatív előjellel.1945-ben, a második világháború után Marosvásárhelyre visszatért a román közigazgatás. A rövid átmeneti időszak után a város elindult a kommunista párt által meghatározott úton.

Marosvásárhely a szocializmus időszakában többféle, változó szerepet töltött be a térség életében. Az RKP hatalomátvétele után a székelyföldi pártszervezés központja lett a város. Marosvásárhelyen indultak az első magyar nyelvű káderképző tanfolyamok és iskolák, az új politikai elit innen irányította a térségben elkezdett szocialista típusú átalakítást: államosítás, tanügyi reform, osztályharc. A korszakra jellemző volt, hogy a kommunista párt által vezetett mozgalomhoz első lépésként a város és a térség magyar, illetve zsidó lakossága csatlakozott. 1945-ben a románok és magyarok által majdnem fele-fele arányban lakott Maros megyében, a párttagok 85,49%-a volt magyar nemzetiségű, 1946-ban 83%, 1947-ben 73%, 1948-ban pedig 55%.[9] A város politikai és közigazgatási életében meghatározó szerepet játszott a magyar nemzetiségű politikai elit. A polgármesteri tisztséget is – Soós József személyében – közismert, magyar nemzetiségű személy töltötte be. Azt is mondhatjuk, Marosvásárhely az újabb hatalomváltást követően is megmaradt „tipikus" magyar kisvárosnak. A második világháború után, 1945-ben mindössze 29 692 lakost számláltak össze a településen, amelyből 27 778 fő vallotta magát magyarnak, míg 1802 fő román nemzetiségűnek. 1948-ban a város lakossága ismét meghaladta a 40 000-et, a 47 043 lakosból 34 943 vallotta magát magyar, 11 000 pedig román anyanyelvűnek.[10] Az 1950 után szovjet politikai és gazdasági

8 Uo. 10. p.

9 Novák Csaba Zoltán: Politikai átmenet és rendszerváltás Marosvásárhelyen. Adalékok Marosvásárhely 1944–1948 közötti politikatörténetéhez. In: *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Pál Antal Sándor – Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007. 175–191. p.

10 Uo.

modell alapján berendezkedő Román Munkáspárt (RMP) az új, tartományi rendszerben is fontos szerepet szánt a városnak. Marosvásárhely lett Maros Tartomány központja, ekkor még „átlagos" gazdasági, politikai feladatkörökkel: irányítani a térség szocialista típusú átalakítását.[11]

Az 1952-es alkotmánymódosítás során Marosvásárhely megkapta a második világháború utáni időszak első „fontos küldetését", a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) központja lett. A MAT-ot 1952 nyarán hozta létre az RMP legfelső vezetése, szovjet „javaslatra", kezelendő a nemzetiségpolitikai kérdést a többségében magyarok által lakott térségben. Eközben Erdély más részein elindult a magyar hivatalos nyelvhasználat visszaszorulása. Marosvásárhely ettől kezdve nem volt tipikus tartományközpont úgy, ahogy a MAT sem volt minden szempontból (elsősorban etnikai szempontból) tipikus tartomány. A 13 500 négyzetkilométer kiterjedésű közigazgatási egység magába foglalta majdnem teljes egészében a történelmi Székelyföldet. Lakossága 1956-ban 731 387 főből állott, amelyből 565 510 volt magyar nemzetiségű, 146 830 román, 3214 német, 3032 pedig zsidó.[12] A tartományban és Marosvásárhelyen ebben az időszakban nem volt nagyobb méretű gazdasági beruházás, ennek következtében nagyobb léptékű társadalmi átalakulásról sem beszélhetünk.[13]

A város lakossága ugyan növekedett, de a nagyobb gazdasági projektek hiányában nem következett be különösebb demográfiai robbanás. A tartomány „specifikus" jellegének is betudhatóan a város etnikai szerkezete sem változott jelentős mértékben. 1956-ban Marosvásárhelynek 65 194 lakosa volt, amelynek 73,7%-a magyarnak vallotta magát. A románok aránya 22,4% volt, ami nem mutatott jelentős eltérést a két világháború közötti időszakhoz képest sem. A MAT nem rendelkezett tényleges gazdasági-politikai autonómiával, de mert a térségben élő magyar közösség számára hozták létre, a vezető elit, a nyelvhasználat és a kulturális élet szempontjából sajátos jogok illették meg.

A legújabb kutatások azt mutatják, hogy a MAT egyfajta „kulturális üvegházként" működött a szocialista Romániában.[14] A tartomány létrehozása után jelentősen átértékelődött Marosvásárhely kulturális szerepe, ahol a közigazgatási reform után egy nagyfokú „kultúra-koncentráció" zajlott le. A negyvenes évek második felében, ötvenes években létrehozott kulturális-oktatási intézmények (Székely Színház, Filharmónia, Tartományi Múzeum, Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet) újabbakkal egészültek ki. Országos szintű irodalmi folyóiratot (*Igaz Szó*) indítottak, megalakult a Székely Népi Együttes, az *Új Élet* képes folyóirat, az állami könyvkiadónak helyi kirendeltsége működött a városban. A kulturális intézményrendszer ily mértékű kibővítése szakembereket kívánt. Az ötvenes években több magyar értelmiségi költözött a városba. A város kulturális intézményei fennállásuk alatt kettős szerepkört láttak el: politikait és nemzetiségit. Kiszolgálták az adott

11 Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*...i.m. 21–31. p.

12 Uo. 46–66. p.

13 Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években.* Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print, Csíkszereda, 2005.

14 Uo. 135–241. p.

politikai rendszert, ugyanakkor a „progresszív (haladó) kultúra" ápolása jegyében jelentős magyar nyelvű kulturális élet zajlott a városban és a térségben.[15] Marosvásárhely politikai küldetése és megerősített művelődési intézményhálózata révén Kolozsvár mellett/után Erdély legfontosabb magyar vonatkozású kulturális központja lett. A tartományból származó vagy az ott tevékenykedő kulturális és politikai elit több tagja (Sütő András, Hajdu Győző, Király Károly, Kovács György, Gere Mihály) idővel fontos, országos szintű közéleti és politikai szerephez jutott. A MAT-ot és központját, fennállása alatt, politikai súlyát és számbeli arányait tekintve egyaránt, egy magyar többségű elit vezette és a város kulturális szempontból is mindenképp „magyar dominanciájúnak" számított.[16]

Az 1956-os magyar forradalom és hatásainak romániai fogadtatása, értékelése jelentős változtatást eredményezett a román pártvezetés nemzetiségpolitikájában. A tartományi és a marosvásárhelyi magyar politikai elit és értelmiség zömében lojális maradt a román pártvezetéshez. Politikai identitásuk és pragmatizmusuk felülírta a nemzetiségi és a reformtörekvéseket.[17] Ugyanakkor az önálló államépítésre törekvő bukaresti pártvezetés ekkor szembesült azzal, hogy a romániai magyarság ezer szállal kötődik a magyarországi kulturális örökséghez. Azt a következtetést vonta le, hogy a romániai magyarság integrációja nem érte el a várt szintet, és hogy a magyar kérdés egyben biztonságpolitikai kérdés is. 1956 hatására Romániában megváltozott a többség/kisebbség viszonyrendszere is. Az RMP 1956-ot követő hosszú távú intézkedései közül, annak ellenére, hogy nem mindegyik született kimondottan e közösség ügyében, több is közvetlenül érintette az erdélyi magyarságot: oktatási intézmények összevonása, közigazgatási átszervezések, a kommunista magyar politikai elit térvesztése, szétszóratása, a magyar közösség tagjait is érintő politikai perek stb. Ebbe a folyamatba illeszthető be a MAT gazdasági-kulturális fejlesztéséről készült tervek bukaresti fogadtatása is. Keszy Harmath Sándor vezetésével az ötvenes évek végén elkészült a MAT gazdasági monográfiája, amely önálló gazdasági, magyar kulturális dominanciájú entitásként értelmezte a Székelyföldet magába foglaló közigazgatási egységet és annak központját, Marosvásárhelyt. A pártvezetés nem engedélyezte a kiadását, szerzőit szeparatizmussal és irredentizmussal vádolták.[18]

---

15 A progresszív kultúra alatt az akkori hatalom azt a kulturális örökséget értette, amely valamilyen szinten összeegyeztethető volt a kommunista ideológiával és propagandával. A magyar progresszív kultúra nevében a város és a tartomány magyar nemzetiségű elitje olyan kulturális hagyományokat is ápolni tudott, mint pl. Bolyai kultusz. 1956-ban vette fel az egykori református kollégium a Bolyai Farkas nevét.

16 Magyar volt a tartomány és a tartományi néptanács első titkára. A hadsereget leszámítva, jelentős volt a magyarok aránya a különböző állami- és pártszervekben, beleértve a rendőrséget és a Securitate-t is, a közigazgatásban és a gazdasági szektorban egyaránt. Részletesebben lásd: Novák: *A Magyar Autonóm Tartomány elitjének*...i.m. 191–205. p. Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*...i.m.

17 Novák Csaba Zoltán: RKP-káderek 1956-os megéléstörténetei. *Múltunk*, 2007/4. 122-133. p.
Stefano Bottoni: Marosvásárhely ötvenhatja. In: *Marosvásárhely történetéből* 2. Szerk. Pál Antal Sándor – Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007. 214–220. p.

18 A monográfia 2009-ben jelent meg, Nagy Béla gondozásában. *Volt egyszer egy autonómia: Egy erdélyi monográfia 1959-ből.* Főszerk. Keszy-Harmath Sándor. A szöveget gondozta Nagy Béla. Szabad Tér, Budapest, 2009.

Ennek következtében átértékelődött a MAT szerepe és küldetése is, amelyet 1960-ban átszerveztek. A Maros-Magyar Autonóm Tartomány és Marosvásárhely többé már nem számított sajátos nemzetiségpolitikai színtérnek. A pártvezetés új nemzetiségpolitikája alapján fokozatosan felszámolták vagy átszervezték a nemzetiségi kulturális intézményhálózatokat. Az önálló oktatási intézményeket (OGYI, középiskolák) két tannyelvűvé tették és a városban működő művelődési intézményekben (folyóiratok, színház, népi együttes), ahol addig nem létezett, létrehozták a román tagozatokat. A magyar kulturális intézményhálózat megmaradt, de jelentősen veszített önállóságából, Marosvásárhely többé már nem számított „kulturális üvegháznak."

A politikai elit összetételében is látványos változások következtek be. Az 1960-ban „felfele buktatott" Csupor Lajos volt az utolsó magyar nemzetiségű első párttitkár a tartomány, majd később, 1968-tól a megye élén. A városi és tartományi elit esetében is érvényesült a nemzetiségi kontraszelekció.[19] A kinevezéseknél sokszor deklaráltan vagy hallgatólagosan figyelembe vették az illető nemzetiségét is (magyarok, zsidók mellőzése), amely révén egyre több román nemzetiségű személyt, a pártapparátus tagját nevezték ki vezető tisztségekbe.[20]

1959-ben kezdetét vette az első nagyobb méretű ipari beruházás, a Vegyipari Kombinát építése, amely kihatással volt a város demográfiai viszonyaira is. A hatvanas évek közepére a település közel 14 000 lelket számláló román közössége elérte a 24 000-et.[21] Gyakorlatilag a hatvanas évek elején kialakult helyzetet konzerválta az 1968-ban végrehajtott közigazgatási reform.[22] A hatvanas évek első felétől folyamatosan új lakónegyedek létesültek: 1962-1964 és 1975-1979-ben a November 7-e negyed, 1965-1967-ben a Kárpátok negyed, 1967-1987-ben, öt szakaszban a Tudor lakónegyed, 1970-1973-ban a Meggyesfalvi negyed, a hetvenes években a Kövesdomb lakótelep, a hatvanas-hetvenes években a Rovinari (Ady), a Pandúrok és az Unirii (Egyesülés) lakónegyedek.[23] Ezzel jelentősen gyarapodott a város beépített alapterülete. Az iparosítás első lépésként a nagyobb üzemek bővítését jelentette, a fontosabb vállalatokat több ezer alkalmazottat foglalkoztató nagyvállalatokba tömörítették: Elektro-Maros vállalat, a Bőr- és Kesztyűgyár, Imatex, Prodcomplex.[24]

---

19 Lásd pl. az 1968-ban létrehozott Maros megye vezetőségét. Novák: *Aranykorszak?*...i.m. 313. p.

20 A MAT átszervezése körül a pártvezetésben nyilvánosan is felmerült, hogy a káderek körében is javítani kell a nemzetiségi összetételt. Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*...i.m.
Erre a jelenségre hívta fel a központi pártvezetés figyelmét Demeter János a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának egyik ülésén. Demeter az Azomureş vegyipari kombinátot hozta fel negatív példaként, ahol, a rendelkezésére álló források szerint az is megtörtént, hogy a vállalat vezérigazgatója nyilvánosan kijelentette, bizonyos állásokba nem alkalmaznak magyar nemzetiségű személyt. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?*...i.m. 346. p.

21 Gagyi József: Iparosítás és nagyváros-építés Marosvásárhelyen az ötvenes-hatvanas években. In: *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Pál Antal Sándor - Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007., 220-235. p.

22 Novák: *Aranykorszak*...i.m. 33-45. p.

23 Pál Antal Sándor: Marosvásárhely a 20. században (Várostörténeti vázlat). In: *Marosvásárhely történetéből* 2. Szerk. Pál Antal Sándor - Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007. 9-38. p.

24 Uo.

A hatvanas évek második felétől, mint láthattuk, a román nemzetiségű lakosság számának és arányának fokozatos növekedésével a helyi román politikai és kulturális elit folyamatosan építette ki az új, a magyar kulturális intézményhálózattal párhuzamos román nyelvű intézményi rendszert. A politikai közbeszédben egyre nagyobb teret kapott a pártvezetés által megfogalmazott „szocialista nemzet" és a „szocialista hazafiság", amely – főként a nyolcvanas években – egyre erősödő asszimilációs háttértartalommal is bírt. Ennek értelmezésében Marosvásárhely és térsége már nem számított a romániai nemzetiségi kérdés példaértékű megoldásának.[25] A jelenség együtt járt a város nyilvános tereinek átalakulásával. Több utcanevet megváltoztattak, egyre több, a román történelemhez és a nemzeti mozgalomhoz kapcsolódó köztéri alkotás jelent meg: Nicolae Bălcescu szobra a Győzelem téren (1968), a Felszabadulás emlékmű, Avram Iancu visszaállított lovas szobra a Rózsák terén (1978), Papiu Ilarian szobormása a róla elnevezett iskola előtt, Eminescu mellszobra stb.[26]

A hetvenes évek második felétől a román pártvezetés az országra nehezedő gazdasági és politikai krízisre a nemzeti, nacionalista diskurzus, a homogenizáció, az erőltetett társadalmi átalakítások fokozásával válaszolt. Ennek a politikai terepnek lett egyik fontos helyszíne Marosvásárhely. A város újabb „küldetése" a homogén román szocialista nemzet megteremtése lett. Az erőltetett iparosítás következtében egyre nőtt a város lakossága és ezen belül a román nemzetiségűek aránya és száma növekedett látványosan.[27] A demográfiai mozgás a város esetében nem csupán a gazdasági prioritásokat követte, hanem nemzetieket is. Marosvásárhely esetében, ritka kivételként, arra vonatkozó dokumentum is létezik, miszerint a pártvezetés tudatosan törekedett a város etnikai arculatának megváltoztatására. Az 1989-es decemberi események során nyilvánosságra került irat szerint 1985. január 1-jén a városnak 154 901 lakosa volt, ebből 85 176 (55,9%) volt magyar és 66 420 (42,9%) román. A helyi pártvezetés javaslatára az elkövetkezendő ötéves terv végéig (1990) masszív betelepítést kellett volna eszközölni a városban. *„Azért, hogy Marosvásárhely municípiumban az elkövetkezendő két évben a románok aránya elérje vagy meghaladja az összlakosság 50%-át, 7600 román nemzetiségű személyt kellene alkalmazni a város szocialista termelőegységeiben. Családonkénti három, az az 22 800 személlyel számolva az elkövetkezendő ötéves terv végére a város román nemzetiségű lakossága eléri az 50–60 %-ot."*[28]

A román lakosság növekedésével párhuzamosan egyre inkább visszaszorult a hatvanas évekre még jellemző kétnyelvűség. A városból eltűntek a kétnyelvű

25 Jó példa erre a Nicolae Ceauşescu vezette pártküldöttség 1966-os marosvásárhelyi látogatása. Részleteseben lásd: Novák: *Aranykorszak*...i.m. 185–195. p.

26 Pál: *Marosvásárhely a 20. században*... i.m. 24–25. p

27 A különböző városi legendák szerint tudatos betelepítés zajlott a Kárpátokon túli térségből. A rendelkezésünkre álló szociológiai kutatások azt mutatják, hogy a román betelepülés elsősorban nem Moldovából táplálkozott, hanem a megye román többségű régióiból (Mezőség, Felső Maros-mente) és a szomszédos román többségű megyékből (Beszterce, Fehér). Veres Valér: A belső vándorlás trendjei Romániában és hatásuk a magyarlakta megyékre. In: *Romániai magyar évkönyv*. Szerk. Bodó Barna. Kolozsvár–Temesvár, 2000.

28 Az irat, amelyről több másolat is elérhető, 1989 decemberében került nyilvánosságra a Maros megyei pártbizottság épületéből. Közli: Marius Cosmeanu: Egy helyzet metamorfózisa című írásában. *Provincia*, 2002. 8–9. sz. 3. p. (Ford. Nastasă Kovács Annamária)

feliratok, a hivatalokból kiszorult a kétnyelvűség, a marosvásárhelyi magyar elit fokozatosan kiszorult, első lépésként a fontosabb pozíciókból, majd gyakran a középvezetői szintekről is. A nyolcvanas évek végén a megye és Marosvásárhely legfontosabb politikai-közigazgatási pozícióit többnyire román nemzetiségű káderek töltötték be. 1989-ben az RKP Maros Megyei Tanácsának 21 tagja közül 16 volt román nemzetiségű és öt magyar. A legfontosabb politikai funkcióba (megyei első titkár, gazdasági és szervezési titkárok) többnyire román nemzetiségű kádereket neveztek ki.[29] Egy, az 1990-es márciusi események folytán készült kimutatás szerint 1989. december 22-e előtt Maros megyében összesen 204 vállalat és intézmény létezett, 605 vezetői állással, amelyből 470-et (77,7%) román nemzetiségű személy töltött be. 132 (21,8%) esetben magyar nemzetiségű és három esetben német nemzetiségű személyt találtak a vezető pozíciókban. Ez a magyar nemzetiség alulreprezentáltságát mutatta, amely a megye lakosságának 46%-át, a megyeközpont Marosvásárhely lakosságának pedig 58%-át alkotta.[30]

A megyei és a városi magyar elitnek a hatalomból való kiszorulásában fontos szerepet játszott az egyre erősödő, központilag támogatott és irányított román nemzetesítés. Az ötvenes és hatvanas években a román pártvezetés többnyire lehetővé tette a magyar elit számára a kettős identitás (politikai és nemzetiségi)[31] ápolását. A nyolcvanas években ez a lehetőség fokozatosan megszűnt, a központi pártvezetés nacionalizmusa egyre inkább a kizárólagosságra törekedett és mindezt csak tetőzte a Románia és Magyarország között fokozatosan elmérgesedő viszony. A romániai magyar elit egy jelentős része, köztük nagyon sok marosvásárhelyi is, nem tudta elfogadni, hogy a párt feladta az internacionalizmust, többé már nem találta meg helyét a nacionalizmustól egyre jobban átfűtött pártstruktúrákban és annak kulturális intézményrendszereiben. Folyamatosan következtek be a nyílt és a kevésbé nyilvános szakítások az egykori magyar káderek, értelmiségiek és a pártvezetés között, amelyek közül a városban Sütő András és Király Károly esete a legismertebb. Az 1972-ben, a Kovászna megyei első titkári tisztségéről lemondó Király Károly Marosvásárhelyről bírálta a pártvezetés nemzetiségpolitikáját úgy, hogy mindeközben megtartotta gyárigazgatói tisztségét.[32] Az addig politikai szerepet is vállaló Sütő András a nyolcvanas években fordult szembe (irodalmi műveinek üzenetében, majd nyílt kritikával) a Ceauşescu-féle pártvezetéssel.[33]

A pártvezetés a hozzá hű magyar káderek[34] felhasználásával, az ideológiai szigor fokozásával és a belügyi szervek nyomásgyakorlásával igyekezett megoldani a kialakult helyzetet. A párt nemzetiségpolitikájának kritikáját kisebbségi naciona-

29 Arhivele Naţionale Române (ANR), CC al PCR, Secţia Organizatorică, dos. 25/1989. f. 16–23. p.

30 Dr. Bernády Györgyi Közművelődési Alapítvány (BA), 1990 Marosvásárhelyi Események Iratai (MEI), 9. cs. Raportul Comisiei CPUN, VI–1. melléklet, 1. p.

31 Ez alatt azt értjük, hogy a kommunista ideológia elfogadása és kiszolgálása mellett a kisebbségi elitnek saját intézményhálózata révén, lehetősége adódott a nemzetiségi kultúra ápolására. Számos ilyen példa akadt az egykori MAT-ban és később, a Ceauşescu-korszak első felében.

32 Király több nyílt levelet és beadványt fogalmazott meg és jutatott el mind a pártvezetéshez, mind a külföldi, magyarországi közvéleményhez. Részletesebben lásd: Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m., 86–105. p.

33 Sütő: *Szemet szóért*...i.m.

34 A Sütő András szerepkörét átvevő Hajdu Győző 1989-ig megőrizte politikai funkcióit és küldetését.

lizmusként értékelő Securitate egyre nagyobb nyomást gyakorolt Sütő Andrásra, Király Károlyra és a hozzájuk hasonló gondolkodású értelmiségiekre, akiket megfigyeltek, befolyásoltak, provokáltak, esetenként megfélemlítettek.[35] A magyar kérdést a román titkosszolgálat ekkor már egyértelműen nemzetbiztonsági kérdésként kezelte.[36] Ez a fajta megbélyegző bizalmatlanság a médiában és az általános közbeszédben, a propagandában nyilvánosan megjelent, ami tovább rontotta a magyar lakosság komfortérzetét. 1973. február 17-én Karikás Péter magyar kulturális attasé marosvásárhelyi útja után a bukaresti magyar követség a következőket jelentette Budapestre: *„A marosvásárhelyi tartózkodása során Karikás elvtárs beszélgetéseket folytatott néhány régebbi kapcsolatával. Ezek – egymástól függetlenül – arról beszéltek, hogy az utóbbi hónapokban érezhetően fokozódtak az erőszakos asszimilációs törekvések. A város iparosítása folytán fokozódik a román betelepítés, és ezzel a nacionalista nyomás. Alig két hete, január 24-én, a román fejedelemségek egyesülését kiemelkedő évfordulóként ünnepelték. A város főterén tartott tömeggyűlés végül pogromhangulatú extázisba torkollott, melynek célja a magyar tömegek megfélemlítése volt."*[37]

A nyolcvanas évek második felében Marosvásárhelyen és Maros megyében a kialakult gazdasági és politikai helyzet miatt általános rossz hangulat uralkodott.[38] A megye és a város magyar lakossága pedig az előbbiek során bemutatott helyzet miatt kétszeresen is elnyomva érezhette magát. A város magyar közösségében általános csüggedés, kiábrándultság, esetenként veszélyérzet volt érzékelhető, és jelentősen megnőtt azoknak a csoportoknak, családoknak a száma, akik úgy gondolták, hogy csupán a (legális vagy illegális) kivándorlás az egyetlen lehetséges megoldás ebben a szorongató és nélkülözésekkel teli helyzetben.[39]

Fontos folyamat a város 1945 utáni történetében a két etnikum, a román és a magyar viszonyának alakulása, együttélésének szakaszai, fontosabb ütközőpontjai. Gagyi József három, egymástól jól elhatárolható korszakot nevez meg.[40] Az első időszak a MAT fennállása, 1952–1960. A város ekkor még döntően magyar többségű. *„Fontos, a rangsorban az etnicitás előtti a találkozáskor a társadalmi, hivatali hierarchiában elfoglalt hely szerinti percepció (fontosabb, hogy főnök, mint hogy román; nem azért főnök, mert román, hiszen a főnökök nagy része magyar)"* hangsúlyozza Gagyi.[41] A városban élő románok a nyilvános tereken ebben az időszakban „igyekeztek magyarul viselkedni." A második szakasz a hatvanas évekre esik. Marosvásárhely ekkor lesz igazán vegyes város a lakosság etnikai összetételét, az intézmények és a nyilvános terek használatát beleértve egyaránt. A szocialista integrációnak köszönhetően olyan szubkultúrák alakulnak ki, amelynek a saját variánsaikkal részesei lehettek mind a románok, mind a magyarok.[42]

35 Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m. 46–65. p. Markó Béla: *Egy irredenta hétköznapjai.* Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2009.

36 Novák: *Aranykorszak*...i.m. 81–92. p.

37 Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák*...i.m. 305. p.

38 Ezt az általános elégedetlenséget bizonyítják a Securitate Maros megyei szerveinek jelenései, elemzései is.

39 A marosvásárhelyi helyzetről, mentális állapotokról lásd pl. Virág György: *Napló 1988–2004.* 13–76. p.

40 Gagyi József: *Több, ami elválaszt.* http://itthon.transindex.ro/?cikk=11295

41 Uo.

Gagyi szerint ebben a korszakban léteznek olyan intézmények is, amelyekben működött az együttélés, összeforrott munka- és baráti közösségek alakulhattak ki a kölcsönös elfogadás jegyében.

A harmadik szakasz az 1968-as közigazgatási reformmal kezdődik. Főbb jellemzője a magyar etnikum folyamatos pozícióvesztése és az e körül zajló ún. intézményi csatározások. A nyolcvanas évektől kezdődően radikalizálódott a helyzet, a közélet és a nyilvánosság etnicizálódott. A magyar közösségnek már nem csak az állandó pozícióvesztéssel kell szembenéznie, hanem a médiában egyre erősödő nacionalista kampánnyal is. Ekkor, Gagyi szerint *„a magyar gettósodás valósága tulajdonképpen nem a fizikai találkozások teljes kiiktatása, hanem inkább a mentális fal erősebbé, áthatolhatatlanabbá válása, az (igen erősen előítélet-termelő és megerősítő) mentális találkozások uralják a napi fizikai kapcsolatokat is."*[43] Az új városnegyedek kiépülése, az új lakosok (zömével románok) megjelenése, azok pozíciószerzésének a rendszer általi támogatása egyfajta nemzeti emancipációt jelentett a román elit számára és társadalmi emancipációt a közművesített lakások, az új munkahelyek, a fogyasztási lehetőségek, pedig a térségből a városba költözők számára.

Ezt a folyamatot a városba költöző román lakosság természetes jelenségként, a pozícióvesztést, a kétnyelvűség megszűnését, majd a román nyelv dominanciáját a marosvásárhelyi magyarság pedig egyfajta gyarmatosításként élte meg. Amint említettük, akár csak Kolozsvár esetében[44], az etnikai kirekesztés erős volt az iparban. A nyolcvanas évek második felére ez a folyamat tetőződött. A kétnyelvűséget felváltotta az egynyelvűség, a város szimbolikus térfoglalásában az ötvenes évek internacionalizmusából és magyar többségéből fakadó, etnikailag viszonylag semlegesebb reprezentációit felváltotta a nemzeti kommunizmus által támogatott folyamat: új utcanevek, köztéri alkotások. Ehhez társultak, a sokszor nagy hírveréssel szervezett, nacionalista felhangoktól sem mentes kulturális rendezvények: előadások, műsorok, konferenciák.[45] A Magyarország és Románia közötti polémiában az egyre virulensebb nacionalista állami propaganda egyre nagyobb intenzitással szórta a nacionalista vádakat a helyi magyarságra. E folyamat leglátványosabb elemének a nemzetiségi jogok elsorvasztása miatt a pártvezetést nyíltan vagy burkoltan bíráló magyar értelmiségiek ügye számított. A nyolcvanas évek végére a marosvásárhelyi értelmiség olyan ismertebb szereplői, mint Sütő András, Gálfalvi György, Markó Béla, Tőkés András stb. a titkosszolgálat megfigyelése alatt álltak és a merev pártideológia értelmezésében nacionalistának, irredentának, államellenesnek számítottak. Tevékenységüket a belügyi szervek összehangolt, államellenes összeesküvésként értelmezték. Esetenként a hatalmi szervek nyomást is gyakoroltak rájuk. A magyar külügyminisztérium iratai

42 Uo.

43 Uo.

44 Brubaker, Feischmidt, Fox, Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás*...i.m. 121. p.

45 A román etnikum kizárólagos elsőségét, kulturális fölényét voltak hivatottak bemutatni a Megyei Múzeum alapkiállításai, rendezvényei. Adrian Păunescu *Cenaclul Flacăra* című tömegrendezvényének is többször helyet adott a város. 1989. december 11-én a Maros Megyei Könyvtár szervezésében a jelenkori román irodalomban fellelhető nemzeti, hazafias kérdésekről tartottak előadást. Egy nappal később, Szászrégenben a XIV. Pártkongresszusról szerveztek propaganda rendezvényt. *Steaua Roşie*, 1989, december 13. 291. sz.

szerint pl. Sütőt 1989 őszén kihallgatta Bățagă ezredes és megfenyegette, ha így folytatja, nem tudja majd megvédeni a nép haragjától. Nem hiányoztak az egyéb megfélemlítő akciók sem: kiszúrták autója gumiját, névtelen telefonálók szólították fel, hogy hagyja el az országot.[46]

Ezekben a végjátékként is felfogható években a Securitate, a hadsereg kötelékében vagy akár a különböző pártintézményekben dolgozók többsége eleve ötödik hadoszlopként tekintett a magyarságra, mindez ekkor már munkaköri szocializációjuk részét képezte. A teljesen, visszaszorított társadalom részéről érkező esetleges ellenállás hiányában az ún. magyar ügy lett a Securitate helyi szerveinek legfontosabb érdeklődési területe, a folyamatos társadalmi ellenőrzés, félelemkeltés legitimációs alapja. A katonaság életében is jelentős szerepet játszott a potenciális külső ellenség (a nyolcvanas évek végén Magyarország is ennek számított) ellen való felkészülés. A hatalmi szervek a helyi magyarság részéről érzékelhető szórványos, nemzeti töltetű megnyilvánulásokat (zászlólengetés, nemzeti színek megjelenítése, rendszerellenes megnyilvánulások, tiltott irodalom olvasása, terjesztése, tiltott dalok éneklése) nemzetellenes jelzőkkel illették, és akként tekintettek rájuk.[47] 1986. február 26-án a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban a Securitate Maros megyei szolgálatának vezetője, Bățagă ezredes értekezletet tartott a megye tanügyi kádereivel. Az ezredes kijelentette, hogy egyes Maros megyei családok túl sokat hallgatják a Szabad Európa Rádiót és hamis híreket terjesztenek Romániáról.[48] Az ezredes itt még csak utalt a magyarországi propagandára. Egy másik alkalommal viszont már nyíltan azt jelentette ki, hogy Szováta környékén azért nincs meg a megfelelő terméshozam, mert sokan „odaátra kacsintanak."[49]

Marosvásárhely lakossága etnikai összetételének változása[50]

Év	Összesen	Román	Magyar	Zsidó	Német
1941	44 933	1756	42 087	5693	378
1945	29 692	1802	27 778	–	46
1948	47 043	11 007	34 943	762	72
1956	65 455	14 669	48 290	1844	263
1966	86 464	24 638	60 211	776	456
1977	130 076	45 639	82 200	514	773
1992	164 445	75 851	84 493	156	558
2002	149 577	75 317	69 825	–	275
2012	127 849	66 441	57 362	66	198

46 MOL, KÜM-TÜK, România, 1989, 174. dob. 128-2-003087/2

47 A Securitate egyes alkalmazottai pl. súlyos összeesküvésként értelmezték Tőkés András és néhány magyar értelmiségi ama meggyőző munkáját is, amelynek során titkos levelekben megpróbálták arra ösztönözni a magyar lakosságot, hogy gyerekeiket magyar tannyelvű osztályokban taníttassák.

48 MOL, KÜM-TÜK, România, 1986, 126. dob. 128-72-001629.

49 Uo.

50 Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és fel*ekezeti statisztikája I. Pro-Print Csíkszereda – Budapest, 1998. 35. p.

Az RKP Maros megyei bizottságának összetétele 1989-ben.[51]

	Név	Beosztás	Születés időpontja, helység, megye	Alap-foglalkozás	Belépés a pártba	Nemzetiség
1	Igreț Viorel	Első titkár	1938. Halmágy, Arad	lakatos	1962	román
2	Movilă Ioan	Szervezési titkár	1940, Ratosnya, Maros	autószerelő	1958	román
3	Isăroiu Angela	Propaganda titkár	1948, Falcoiu, Olt	tanár	1968	román
4	Vereș Iulian	Gazdasági titkár	1940, Iklód, Kolozs	közgaszdász	1964	román
5	Lobonțiu Nicolae	Mezőgazdasági titkár	1932, Gernyeszeg, Maros	zootechnikus	1958	román
6	Gálpál Zsuzsanna	Szociális ügyekért felelős titkár	1930, Újszékely Hargita	tanár	1953	magyar
7	Szotyori Ernő	Megyei Néptanács alelnöke	1927, Marosvásárhely, Maros	mérnök	1955	magyar
8	Szántó Rozália	Szervezési Osztály	1948, Szamosújvár, Kolozs	technikus	1970	magyar
9	Ieronim Buda	Marosvásárhely municípium első titkára	1929, Kóródszentmárton, Maros	lakatos, tanár	1959	román
10	Deac Maria	Szakszervezeti titkár	1947, Maroskece, Maros	varrónő	1965	román
11	betöltet-len	TSz-ért felelős titkár	-	-	-	-
12	Popa Dorel Mihai	Az Azomureș Vegyipari Kombinát igazgatója	1937, Fogaras, Brassó	mérnök	1963	román
13	Kiss Albert	Metalotechnica vállalat igazgatója	1937, Bukarest	lakatos-mérnök	1966	magyar
14	Catarig Ioan	Mezőgazdasági Igazgatóság vezetője	1932, Görgény, Maros	mérnök	1962	román
15	Iftimie Neculai	A Belügyminisztérium Maros megyei vezetője	1938, Lészped, Iași	kémikus-katona	1959	román
16	Zablău Susana	Segesvár város tanácsának első titkára	1946, Ádámos, Maros	varrónő	1964	román
17	Fekete Viorica	Az Augusztus 23. Bútorgyár szervezési titkára	1939, Petele, Maros	fafeldolgozó mester	1962	román

51 ANR, CC al PCR, Secția Organizatorică, dos. 25/1989. f. 16–23.

	Név	Beosztás	Születés időpontja, helység, megye	Alap-foglalkozás	Belépés a pártba	Nemzetiség
18	Bancu Gheorghe Victor	Rektor, OGYI	1925, Gyergyósalamás, Hargita	orvos	1966	román
19	Becuş Mirela Liliana	Megyei Egészségügyi Igazgatóság vezetője	1936, Marosvásárhely, Maros	orvos	1965	román
20	Hajdu Győző Victor	Főszerkesztő, *Igaz Szó*	1923, Székelykocsárd, Fehér	tanár, szerkesztő, újságíró	1954	magyar
21	Birău Mircea	Igazgató	1934, Aranyosbánya, Fehér	mérnök	1950	román
22	Somodi Antoaneta	A Szocialista Kultúra és Művelődési osztály vezetője	1939, Brăila	tanítónő	1959	román

2. FORRADALOM ÉS RENDSZERVÁLTÁS MAROSVÁSÁRHELYEN

2.1. Harc a diktatúra ellen

A temesvári eseményekről szóló nem hivatalos hírek hamar eljutottak Marosvásárhelyre. Több családnak is voltak rokonai, barátai, ismerősei Temesváron, akikkel az ún. technikai akadályok (a telefonvonalak működésének akadályozása) ellenére is sikerült néhány szót váltani. A temesvári történésekről a rendelkezésekre álló források alapján a Szabad Európa Rádió és különböző magyar médiumok is beszámoltak. A városban egyre nőtt a feszültség. A bátrabbak baráti, szakmai körökben viszonylag nyíltan hangoztatták véleményüket, az óvatosabb személyek csak suttogva adták tovább a rendelkezésükre álló híreket. Mindenki érezte, hogy valaminek történnie kell. December 17-én a katonai egységeket, így a marosvásárhelyieket is, riadóztatták. A tiszteket röviden tájékoztatták a temesvári „vandál- és huligán történésekről." A hivatalos álláspont szerint a helyzet ellenőrzés alatt állt, de a feszültség egyre erősödött a hadsereg kötelékeiben is.[1]

A megyei pártbizottságok december 17-e után is végrehajtották a központi utasításokat, igyekeztek megerősíteni a pártvezetés pozícióit minden területen. A módszerek helyi szinten is kísértetiesen hasonlítottak azokhoz az eljárásokhoz, amivel a pártvezetés szokás szerint reagált különböző kiélezett helyzetekben: a mozgósítás és az ideológiai indoktrináció ötvözése. December 20-án Ilie Ceauşescu tábornok több erdélyi katonai alakulathoz is ellátogatott, hogy növelje a katonák harci morálját. A tábornok minden esetben úgy mutatta be a temesvári eseményeket, mint amelyeket a budapesti irredenta és nacionalista körök szerveztek és irányítanak. A látogatások során a katonai alakulatok vezetői a rendőrséggel és belügyi alakulatok parancsnokaival együttműködve akcióterveket készítettek a „közrend megvédése érdekében."[2]

Ugyancsak 20-án Nicolae Ceauşescu még egy telekonferenciát tartott a megyei első titkárokkal hangsúlyozva, hogy „a súlyos temesvári incidenseket bosszúért lihegő revizionista körök, valamint külföldi kémszervezetek szervezték és irányítják, hogy megingassák („destabilizálják") a helyzetet Romániában."[3] Ceauşescu azt is elárulta a megyei vezetőknek, hogy beszédet fog mondani a rádióban és a televízióban egyaránt, utasította őket, hogy szervezzenek helyi szinteken is „elítélő", azaz tiltakozó gyűléseket és erősítsék meg a gyárak és üzemek őrizetét.[4] Este 7 órakor Nicolae Ceauşescu rádió- és televíziós beszédet intézett az ország lakosságához. A megszólítás valamennyi állampolgárhoz szólt – nemzeti hovatar-

1 Judea: *Cumpăna lui martie*...i.m. 7–9. p.
2 Duțu: *Revoluția din 1989*... i.m. 146. p.
3 Alexandru Oșca: „Eșalonul întîi" al partidului communist și incapacitatea lui de a gestiona o criză politică majoră (16–22 decembrie). *Clio 1989*, 2006. 1–2. sz. 139–142. p.
4 Uo.

tozástól függetlenül. Arra kért mindenkit, hogy vegyék figyelembe a temesvári terrorista cselekedetek miatt kialakult helyzet súlyosságát, lépjenek fel egységesen a szocializmus megvédéséért, annak érdekében, hogy mindez ne ismétlődhessen meg a jövőben.[5]

A diktatúra közvetlen kiszolgálói és követői december 18–20. között félelemből vagy meggyőződésből, az önámítás utolsó erőforrásait felélve, ismételten kifejezték lojalitásukat Nicolae Ceauşescu rendszeréhez. December 20–21-én több intézményben és vállalatnál is elítélő gyűléseket szerveztek, amelyeken a jelenlevők (sokszor nem túl nagy lelkesedéssel) elítélték a temesvári eseményeket. A marosvásárhelyi Prodcomplexnél[6] pl. az üzemi pártszervezet titkárnője Eugenia Iuşan jelentette ki nyilvánosan, hogy *„teljes mértékben fölháborítónak tartja és mélységesen elítéli a hazánk és népünk ellen elkövetett bűnös cselekményeket..."*[7] Az IPL[8] második műszakban dolgozó munkásait kötelezték arra, hogy közösen hallgassák végig Nicolae Ceauşescu beszédét. Ugyancsak elítélő nyilatkozatokat kértek a különböző kulturális intézmények munkaközösségeitől is. A marosvásárhelyi könyvtárak dolgozóit pártos „állásfoglalásra késztették" a művelődési és a szocialista nevelési bizottság aktivistái. Az *Igaz Szó* (utólag *Látó)* és a *Vatra* szerkesztőségeinek közös gyűlésen olvasták fel a hivatalos szöveget.[9]

Király Károly a marosvásárhelyi konzervgyár akkori igazgatója szemtanúként emlékezett vissza a történtekre: *„Kilenc órakor a technikai, gazdasági személyzettel folytatott egyórás operatív számbavételi gyűlés után Ileana Crăciun aligazgatónő és Maria Nastea, a vállalati pártbizottság titkára keresett fel. A városi pártbizottságtól tértek vissza az üzembe és fontos közölnivalójuk volt a vállalat igazgatójának. Marosvásárhelyen ez ugyanakkor, ugyanígy történt az összes vállalatnál, gazdasági egységben és a jelentős intézményekben. Izgatottak voltak és gyorsan rátértek a tárgyra. Közölték a városi és a megyei pártbizottságtól kapott sürgős teendőket: minden vállalatnál össze kell hívni egy nagygyűlést valamelyik munkacsarnokban vagy az udvaron, és az igazgatónak fel kell dolgozni azt a háromoldalas anyagot, amit magukkal hoztak. A megyei pártbizottság állította össze Ceauşescunak az esti (december 20-án) tévéhíradóban elhangzott beszéde alapján, a temesvári események kapcsán."*[10] A megyei pártszervek továbbá azt is elrendelték, hogy rendkívüli helyzetre való tekintettel minden gyár és üzem szervezze meg külön az őrséget és, hogy az igazgató vagy az aligazgató minden eshetőségre számítva tartózkodjon házon belül.[11]

A gyárakban, üzemekben, mint említettük, az emberek már tudtak a temesvári eseményekről, azok hivatalos bejelentése és kommentálása előtt. A helyzet rendkívül feszült volt. A gazdasági megszorítások, a kialakult nemzetközi- és

---

5 Uo.
6 Prodcomplex- az egykori Lázár Ödön Helyiipari Vállalat jogutódja.
7 *Steaua Roşie*, 1989. december 21.
8 Intreprinderea de Produse Lactate – Tejfeldolgozó Vállalat
9 Interjú Cornel Moraruval és Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 1–2. sz.
10 Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m. 135. p.
11 Uo.

belpolitikai helyzetre adott téves válaszlépések következményei a társadalmi tűréshatárt súrolták. A különböző műszakokban, munkacsoportokban a vezető hangadók már nyíltan beszéltek az esetleges megmozdulások lehetőségéről. Hamar Alpár Benjamin, marosvásárhelyi forradalmár így emlékszik az akkor történtekre: *„Én már akkor is mondtam, hogy baj van, és hogy tovább megyünk. Baj van az országban úgy, hogy ebből mozgások lesznek. Alig vártam, hogy dél legyen, amikor kijöttem a váltásból. Már tudtam, hogy Temesváron mi történik. A barátokkal, rokonokkal megtárgyaltuk. Volt a baptista imaházban két személy, Bondor János meg Bondor Sándor, a két testvér, ők az Ileforban*[12] *dolgoztak, két nagyon jó szakember, az egyik csoportvezető volt, a másik meg egy jó munkás. Az emberek között amolyan vezérek voltak. Tőlük tudtam már, hogy a gyárban, az Ileforban forr a dolog. Másoktól tudtuk, hogy az Imatexben*[13] *is."*[14] Az indulatokat az is gerjesztette, hogy 21-én reggel a nagyobb üzemeket újra „megszállták" a megyei pártvezetés küldöttei, hogy kicsikarják az emberektől a Temesvárt elítélő nyilatkozatok aláírását.

Szintén december 21-én, a reggeli órákban a marosvásárhelyi katonai parancsnokok utasítást kaptak arra, hogy vezényeljenek csapatokat a város különböző pontjaira és akadályozzák meg, hogy egy esetleges tüntetés során a tömegek eljussanak a városközpontba, a megyei pártszervezet székházához.[15] A pártszékházat és a városközpontban levő intézményeket a különböző katonai és rendfenntartó alakulatok együttesen biztosították. A Honvédelmi Minisztérium alakulatai gyalogsági felszerelésben, szállító gépjárművekkel és páncélosokkal, tisztjeik pisztolyokkal vonultak fel. A Belügyminisztérium alakulatai szintén gyalogsági felszerelésben (éles töltény nélkül), a szolgálatot teljesítő rendőrök pedig a szokásos felszerelésben voltak jelen. Az előbbieket a katonai tűzoltók és a speciálisan felszerelt terrorelhárító (USLA[16]) csapatok egészítették ki.[17] A hadsereget, mint mindenhol az országban, Marosvásárhelyen is váratlanul érte ez a helyzet és ez a fajta szerepkör.[18] A katonákat egy esetleges Románia elleni támadás során történő bevetésre készítették fel. *„Nem volt ilyen jellegű programunk, felkészülésünk. Nem létezett terv. A kiképzésben szerepelt ugyan az utcai harc, mint olyan, de az ellenséggel és nem a civil lakossággal, a saját országod munkásaival. Tehát nem készültünk fel egy ilyen helyzetre."*[19] – emlékezett vissza Gheorghe Popa ezredes.

---

12 Fafeldolgozó üzem és bútorgyár.

13 Intreprinderea de Maşini Textile (szövőgépeket gyártó vállalat)

14 Interjú Hamar Alpár Benjaminnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 3. sz.

15 Duțu: *Revoluția din 1989*... i.m. 163. p.

16 Unitate Specială de Luptă Antiteroristă

17 *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989. Pledoarie pentru istorie vol. I.* Coord: Ion Pitulescu, Bucureşti, 1995. 161. p.

18 A hadsereg már amúgy is morális válsággal küszködött. A hetvenes évektől kezdődően a rendszer egyre gyakrabban használta fel a kiskatonákat különböző gazdasági munkálatok elvégzésre. Gyakran fordult elő, hogy egy rövid kiképzést követően a kiskatonákat mezőgazdasági betakarításokra, építkezésekre vagy esetenként bányákba, kőfejtőkbe vezényelték ki, ahol sokszor mostoha körülmények között kellett dolgozniuk. A hadsereg válságát a Ceauşescu bizalmatlanságából fakadó nagyméretű kádercsere is fokozta. Nyolcvanas években több, megbízhatatlannak tartott magas rangú katonai vezetőtől tagadták meg a rangfokozatban való előrelépést, vagy nyugdíjazták őket. Brucan: *Generația irosită*...i.m. 174–178. p.

19 Interjú Gheorghe Popával. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 4. sz.

Jellemző, hogy a megmozdulások első fázisában a közéleti, politikai kérdésekkel az átlagosnál többet foglalkozó személyek szólaltak meg nyilvánosan, több ember füle hallatára mondtak véleményt a kialakult helyzetről. A későbbi utcára vonulásban is ők voltak a hangadók, ők haladtak az első sorokban. Az elégedetlenség nőttön nőtt a lakosság körében. Ha néhányan ki merték mondani, hogy elégedetlenek, hogy baj van Temesváron, ez egyfajta öngerjesztő hatással volt a közvetlen környezetre, és beindította az ellenállás reakcióját annak ellenére, hogy az emberek féltek. Az általunk megkérdezettek egyértelműen elutasítják, hogy az elégedetlenséget, az első jelszavakat külső manipulációk váltották volna ki. Az úgynevezett első hangadók, a bátrabbak, a merészebbek közül kerültek ki: *„Nem is volt igazi vezetőnk, voltunk néhányan, akik kevesebb felelősséggel voltunk felruházva. Nem volt családunk, sok gyerekünk. Én amúgy is lázadóbb természetű voltam, a katonáságnál már kapcsolatba kerültem magasabb fokozatú emberekkel, így nem hatódtam meg előttük. Persze, nem állítom, hogy egyes pillanatokban nem éreztem nagyobb fokú érzékenységet vagy akár félelmet."* – mesélte Sorin Moldovan, a tüntetők egyik hangadója.[20]

Az Imatexben az váltotta ki először az ellenállást, hogy alá akarták íratni a temesvári megmozdulásokat elítélő nyilatkozatot. Az első jelszavak is a Temesvár melletti szolidaritást hangsúlyozták, a Nicolae Ceauşescu és a kommunizmus ellenes jelszavak csak később jelentek meg.[21] December 21-én délelőtt 11 óra körül az Imatextől a munkások egy része a városközpont felé indult. Útközben mások is csatlakoztak hozzájuk az IRA[22]-ból és a Metalotechnica-ból.

Az Imatextből érkező hírekre reagálva a pártvezetés a gyárhoz küldött két autó Securitate-s sorkatonát és milicistát lőszer nélkül. A parancsokat a megyei pártvezetés Bukarestből telefonos eligazítás során (ún. telekonferencián) kapta meg. A rendőrséggel még ekkor sem közölték hivatalosan, mi is történt tulajdonképpen Temesváron.[23] A marosvásárhelyi Securitate-t december 21-e előtt értesítették arról, hogy két temesvári diák fel akarja venni a kapcsolatot „Tőkés tanár fiával[24], hogy itt is megmozdulásokat kezdeményezzenek."[25] A központi pártvezetés küldötteket menesztett a legfontosabb megyeszékhelyekre, hogy segítsék a helyi szerveket a döntések meghozatalában. A források alapján Marosvásárhelyen ezt a szerepet Cărbunaru[26] KB küldöttre osztották. A megyei első titkár javaslatára Ioan Movilă[27] tárgyalt a tüntetőkkel. Az események egyik fő irányítója Miu Dobrescu volt.[28] A források szerint nagy zavar uralkodott a helyi

20 Interjú Sorin Moldovannal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 5. sz.

21 Interjú Hamar Alpár Benjaminnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 3. sz.

22 Întreprinderea de Reparaţii Auto (Gépkocsijavító Vállalat)

23 Arhiva Consiliului Judeţean Mureş (ACJM), Inv. 36/1990. dos. 6. 60–64. f. A Nemzeti Megmentési Front Maros Megyei Ideiglenes Tanácsának (MMIT) ülése. Az ülésen, amelyen a decemberi 21–22-i eseményeket vitatták meg, Gambra rendőrparancsnok számolt be az akkori történésekről.

24 Tőkés László édesapjára, Tőkés Istvánra gondolhattak és a Marosvásárhelyen élő Tőkés Andrásra.

25 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. 60–64. f. Az NMF MMIT január 13-i ülése.

26 A marosvásárhelyi forradalmi eseményeket rögzítő felvételek. A felvételeket tartalmazó dvd-t a marosvásárhelyi forradalmárok szervezete bocsátotta rendelkezésünkre.

27 Movilă Ioan az RKP Maros megyei bizottságának szervezési titkára volt.

28 Miu Dobrescu a KB PB tagja. Ceauşescu őt küldte Marosvásárhelyre segíteni a helyi pártvezetést, lecsendesíteni a kedélyeket.

pártvezetés körében is, sorozatos parancsokkal igyekeztek a rendőrséget rávenni a tüntető csoportok oszlatására, de a rendvédelmi szervek nem rendelkeztek elegendő számú felkészült emberrel.

A karhatalmi szervek és a pártvezetés megpróbálta rábeszélni az elégedetlenkedő tömeget, hogy térjenek haza otthonaikba. A rendőrök, katonák soraiban uralkodó zűrzavarra jellemző, hogy többször is elhangzott, a gumibotokat is csak kifejezett parancsra használhatják.[29] A tömeg egy része szétszóródott, ám egy kemény, kb. ezres mag a járdákon haladva megkerülte a rendőrkordont, amelyet időközben vissza is vontak a városközpontba. A tüntetők, egyes visszaemlékezők szerint, a főtérre érkezéskor énekelték először a *Deşteaptă-te române*-t.[30] A hadsereg lezárta a tér bejáratát. A tömeg végül a katona- és rendőrkordonnal védett megyei pártbizottság elé érkezett, ahol azt követelte, hogy a megyei első titkár, Viorel Igreț tárgyaljon velük. A tüntetők viszonylag békések voltak, egy-két kirakat betörésén kívül komolyabb kilengés nem történt. A délutáni órákban a Szent János plébánia egyik papja megáldotta a tüntetőket.

Estére a tömeg megfogyatkozott. Ennek a hatására az ellenállást vezető néhány bátrabb személy úgy döntött, hogy megpróbálnak újabb embereket toborozni a lakónegyedekben. Az első célpont a Kövesdomb lakótelep volt, majd onnan a kerülő úton a Tudor-negyed, ahol néhány alkalmi szónok rövid, buzdító beszédet mondott. *„...Egységre, fegyelmezettségre buzdítottuk őket. Természetesen ilyen*eket *mondtunk, hogy szeretnétek szabad életet? Szeretnétek ha a gyerekeiteket és titeket – a többségük fiatal volt – többé nem nyomnának el? Szeretnétek, hogy oda utazzatok a világban, ahová kedvetek tartja, akartok szabadok lenni és bármiről elmondhassátok a véleményetek? A Jóistentől kaptuk akkor az ihletet, hogy szólhassunk, nem okozott nehézséget."*[31]– meséli Sorin Moldovan. A felvonulókhoz egyre többen csatlakoztak, elsősorban fiatalok. *„Délután nem voltam kint, mert a munkából hazamentem. Este hazavittem apámat, nagyapámat, vacsoráztunk, amikor hallottam, hogy jön a tömeg, „Veniți cu noi!"*[32] *stb. Otthagytam a vacsorát, fel a dzsekimet, futás! Nem érdekelt semmi. ... A többségük munkás volt. Én a Diamant piacnál álltam be először a sorba, a tömegbe. Fantasztikus érzés volt, amikor kiabáltam, hogy „Jos Ceauşescu! Jos dictatorul, jos dictatura, jos comunismul..."*[33] *Igen, ezt már kiáltottuk. Felszabadulást éreztem, amint mindez kijött belőlem. Jó érzés volt, nem pánikoltam, amúgy se vagyok félős. Ez ilyen felemelő érzés volt részemről."*[34]– emlékszik vissza az azon az estén megsebesített Hamar Alpár Benjamin.

---

29 A marosvásárhelyi forradalmi eseményeket rögzítő felvételek. Dr. Bernády György Közalapítvány videogyűjteménye.

30 Ébredj román – a későbbi román himnusz első sora, eredetileg 1848–1849-ben a forradalom idején hangzott fel, az erdélyi románság harci indulója volt. Interjú Sorin Moldovannal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. interjúk. 5. sz.

31 Uo.

32 Tartsatok velünk (rom.)

33 Le Ceauşescuval, le a diktátorral, le a diktatúrával (rom.)

34 Interjú Hamar Alpár Benjaminnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 3. sz.

A város központjába visszatérő tömeget katonai- és rendőrkordon fogadta. A hadsereg részéről a marosvásárhelyi 2. harckocsiezred (Regimentul 2 Tancuri Mureş) gyalogosszázadának két szakaszát és két TABC típusú páncélozott felderítő harcjárművet rendeltek ki.[35] A karhatalmi szervek néhány embert kiemeltek a tömegből és elszállították, majd könnyfakasztó gránátokkal és vízágyúval próbálták szétoszlatni a tömeget, amely nem hátrált meg.[36] Gambra rendőrparancsnok szerint emberei már tudtak arról, hogy Temesváron éles töltényt is bevetettek, ők azonban maguk között úgy határoztak, hogy erre itt semmiképpen sem kerülhet sor. Este kilenc körül eldördültek az első lövések. Fél tíz lehetett – állítja Gambra – amikor először észlelte a lövéseket. Saját bevallása szerint leszaladt a rendőrségiekhez, arra kérte őket, hogy ne lőjenek. Véleménye szerint több tiszt is odakiáltott a katonáknak, hogy tüzet szüntessenek.[37]

Egyes visszaemlékezések úgy tudják, hogy a Grand szálló, a Kultúrpalota és az Újposta közötti térségben 70–80 tüntetőt tartóztattak le azon az estén. Többségüket rendőrségi terepjárókba tuszkolták és a Securitate székházába szállították, ahol többet közülük bántalmaztak is. *„A lábamon sebesültem meg. Elájultam. Arra tértem magamhoz, hogy rugdosnak, puskatussal a lábaimat, bordáimat és a fejemet ütlegelik. A Securitate udvarára szállítottak, ahol még 30–40 ember volt felemelt kézzel a falhoz állítva. Újra megvertek. Alattam egész vértócsa gyűlt össze. Szóltam, hogy sebesült vagyok. Egy khaki nadrágos, fehér inget viselő illető akkor nagyon megvert, gumibottal és lábbal ütött és rúgott. Éjszaka 3,30 körül egy milicista – Isten óvja – kivonszolt a kapuig és sajnálkozva mondta: hagyd, majd ez is elmúlik. Haza vonszoltam magam."* – mesélte Aszalos József.[38] A karhatalmi védelmi gyűrű egész éjszaka őrizte a pártszékházat. A helyi pártelit néhány tagja és a bukaresti küldöttek a pártszékházban töltötték az éjszakát. 1989. december 21-én este hat marosvásárhelyi kapott halálos lövést: a 21 éves Adrian Hidoş, a 25 éves Hegyi Lajos, a 33 éves Pajka Károly[39], a 30 éves Ilie Muntean, a 33 éves Bodoni Sándor és a 38 éves Tamás Ernő. A megyei kórházban 18 sebesültet ápoltak, de a polgári áldozatok száma jóval nagyobb volt. [40]

A december 21-i marosvásárhelyi történésekről hivatalos jelentés készült. A katonai ügyészség álláspontja szerint a karhatalmi szervek törvényszerűen jártak el, elsődleges szándékuk a tüntetők szétoszlatása volt, a karhatalmi szervek vezetői nem adtak ki külön tűzparancsot. A halálos áldozatokat követelő sortüzekre a helyzet okozta zűrzavarban került sor. Az egyik esetben a harckocsira felmászó tüntetők okozták a halálos „balesetet", más esetben pedig a levegőbe, legtöbbször

35 Gheorghe Popa: *Permanent la datorie. Asociaţia Naţională a Cadrelor Militare în Rezervă şi Retragere Filiala „Avram Iancu" Mureş.* Tîrgu-Mureş, 2010. 102. p.

36 Sorin Moldovan visszaemlékezése szerint két könnyfakasztó gránátot maga a milícia vezetője, Gambra ezredes dobott a tüntetők közé.

37 Uo.

38 *Cuvântul liber,* 1990. január 21.

39 Más változatban Pajkó Károly.

40 *Népújság,* 1989. december 26.

a pánikszerűen leadott figyelmeztető lövések, tűzparancs nélkül elsütött fegyverek lövedéke változtatott irányt.[41]

Egyes források szerint egy rendőr is segített a sebesülteken. Saját személygépkocsijával szállított többeket is a kórházba. Aki tehette viszont, elmenekült, hogy megússza a számonkérést és házilag próbálta meg ellátni a sebeit. Attól tartottak, hogy a temesvári sebesültek sorsára jutnak, a karhatalmi szervek a kórházban végeznek velük. Hamar Alpár Benjamin is így döntött, de a seb súlyossága miatt még akkor éjszaka a kórházba került, ahol ellátták. A betegfelvétel nem hivatalos keretek között zajlott, az orvosi személyzet is megpróbálta eltitkolni, hogy Hamart golyó sebesítette meg az utcán. A sebesültek között volt olyan is, aki az elszenvedett verés miatt került az intenzív osztályra. Reggelre viszont megjelentek a belügyi szervek és kihallgatták őket még ott a kórházban.[42] A sortűz után csupán néhány tüntető maradt a posta szomszédságában éjszaka három óráig.

December 22-én reggel a helyi újságok még egyszer (utoljára) felhívták a lakosság figyelmét, hogy „minden gazdasági egységben, a munkahelyeken alakítsanak harci készültségű és védelmi csoportokat, hogy megvédelmezzék a köztulajdont, a rendet, fegyelmet az ország szuverenitását és függetlenségét."[43] Reggel 6-kor a rendőrség ismét parancsot kapott, hogy le kell zárni a főteret, mert újabb tüntetés várható. A rendőrségi vezetők a barikád-emelés ellen érveltek, Miu Dobrescu viszont azt szerette volna, ha a katonaság torlaszokkal zárja le a városközpontba vezető utcákat. A katonaság és rendőrség védővonalat vont a pártszékház elé, arra volt utasításuk, hogy ne alkalmazzanak erőszakot.[44] A reggeli órákban valóban újra kivonult a munkásság, ezúttal az előző napinál is nagyobb számban. Király Károly emlékirataiban azt írja, hogy őt több gazdasági egység (Ilefor, Bőrgyár, Konzervgyár) küldöttsége kérte fel, hogy csatlakozzon a tüntetőkhöz.[45] Király elfogadta és a tömeggel együtt érkezett a központba.[46] Menet közben körvonalazódtak a tüntetők első követelései: Ceauşescu lemondása, a Securitate feloszlatása, egyenlő bánásmódot minden állampolgárnak nemzeti hovatartozástól függetlenül, általános sztrájk Ceauşescu bukásáig, szolidaritás Temesvárral. A tömeg több jelszót skandált, többnyire román nyelven: Fără violenţă! (Erőszak nélkül!) Vrem cu Timişoara! (Temesvárral vagyunk!), Noi suntem poporul! (Mi vagyunk a nép!), Libertate! (Szabadságot!), Jos Ceauşescu! (Le Ceauşescuval!).

---

41 Rezoluţia Procuraturii Militare din 22. 10. 2003. Az iratot Hamar Alpár Benjamin bocsátotta a rendelkezésünkre.

42 Interjú Hamar Alpár Benjaminnal. Hamar állítását más sebesültek is megerősítették, akiket egy „bizonyos hölgy" alaposan, nem válogatva a szavakat, 22-én délelőtt kihallgatott. Többen hangsúlyozták, hogy az illető hölgyet később is látták a rendőrségnél tevékenykedni. A marosvásárhelyi forradalmi eseményeket rögzítő felvételek. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 3. sz.

43 *Steaua Roşie*, 1989. december 23.

44 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. 60–64. f. Az NMF MMIT január 13-i ülése.

45 Interjú Király Károllyal. Az interjút Maksay Ágnes és Novák Csaba Zoltán készítette. A felvétel a kolozsvári Video Pontes Stúdió dokumentumtárában található.

46 Király: *Nyílt kártyákkal...* i.m. 141. p.

Egy ad-hoc ún. forradalmár szervezet is alakult, amely a „Testvériség Fóruma" (Forumul Frăția) nevet kapta, utalva ezzel a két etnikum közötti egyetértésre és szövetségre.[47] A városközpontban Király Károly, Florian Aurel[48] és több tüntető vezér rövid buzdító beszédet mondott. A tömegből kivált egy görögkeleti szerzetes és rövid erkölcsi intelmet intézett a kordon katonáihoz, emlékeztetve őket arra, hogy ők is a román nép fiai, és saját testvéreikre szegeznek fegyvert.[49] A szavai szemmel láthatóan nagy hatással voltak mind a tüntetőkre, mind a sorkatonákra. Király Károly köré a tüntetők élőpajzsot vontak, hogy megakadályozzanak egy ellene irányuló esetleges merényletet. Gambra állítása szerint a délelőtti órákban a tömegből valaki úgy mutatkozott be neki, mint az újraalakuló Szociáldemokrata Párt vezetője[50] és beszélni kívánt a megyei vezetőséggel. Viorel Igreț megtagadta ezt, mert állítólag a belügyi szervek ellenőrzése kimutatta, hogy az illető egykor vasgárdista volt. A helyi párttitkárok közül többeket kiküldtek az üzemekbe megfékezni a tömeghangulatot. Vasluian a Kultúrpalotához ment beszélni az állítólagos szociáldemokratával, aki állítása szerint már találkozott Király Károllyal és délután 4 órakor szeretett volna tárgyalni a pártvezetéssel is.[51] A fentiek ismeretében úgy tűnik, a tüntetők és azok szószólói sem hittek, bíztak abban, hogy a bukaresti pártvezetés néhány órán belül összeomlik, ám elképzelhetőnek tartottak valamiféle párbeszédet a hatalom helyi képviselőivel.

A Maros megyei pártelit – akár csak az ország több részén – nagyfokú bizonytalanságról tett tanúbizonyságot a kialakult krízishelyzet kezelésében. A centralizáció következtében egyértelművé vált, hogy a központi hatalom tehetetlensége dominószerűen maga alá temeti a helyi eliteket is, amelyek a hetvenes évektől kezdődő politikai mechanizmusok (káder-csere) következtében többnyire elveszítették a helyi kötődésüket, helyismeretüket és ebből fakadóan azt a képességüket, hogy adott konfliktushelyzeteket helyileg oldjanak meg. A pártvezetés és maga Viorel Igreț, képtelen volt bármit is tenni a megyeközpontban kialakult helyzetben, gépiesen alkalmazta a Bukaretből kapott utasításokat. Az aktivisták még 21–22-én reggel is arról próbálták meggyőzni az embereket, hogy vegyék fel a munkát. Bukaresti mintára gyűléseket szerveztek. Ezek a legtöbb esetben ellentétes hatást váltottak ki, ugyanis az elégedetlen munkásokat egy csoportba gyűjtötték, lehetőséget adva nekik, hogy egymást bátorítva fejezzék ki nemtetszésüket. A helyi elit nem ismerte fel, ha fel is ismerte, nem volt bátorsága hivatalosan beismerni, hogy nem pusztán az „idegen kémszervezetek és ügynökök *kreálmányáról* (sic!), revizionista akciókról" van szó, hanem tényleges társadalmi elégedetlenség kirobbanásáról.

47 Uo.
48 Florian Aurel, Maros megyei szociáldemokrata politikus, volt politikai fogoly.
49 Sebestyén Spielmann Mihály szóbeli közlése.
50 Valószínűleg Florian Aurelről van szó. Ő mutatkozott be a későbbiekben úgy, mint az újjáalakuló Szociáldemokrata Párt vezetője.
51 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 60–64. Az NMF MMIT január 13-i ülése.

FORRADALOM

A redszerváltás pillanatai Marosvásárhelyen.
(Vajda György felvételei)

Jakabffy Attila bemutatja a szabad sajtó első példányát december 23-án.

Eltávolítják a bukott rendszer jelképeit.

A Máltai Szeretetszolgálat képviselői Marosvásárhelyen.

Király Károly beszédet mond Marosvásárhely főterén, december 23-án.

2.2. Az új hatalmi szervek megválasztása, a helyzet normalizálódása

A Marosvásárhely központjában kialakult feszült patthelyzet Ceauşescu menekülésének hírére oldódott fel. A diktátor távozásáról szóló hír hallatára a helyi pártvezetők zöme a pártszékház hátsó felén, a pártszállón keresztül, amint tehette, elhagyta az épületet. Akik maradtak, hangosítást szerveztek, beszélni szerettek volna a tömeggel.[52] Király Károly szerint Viorel Igreţ 2–3 nap múlva jelentkezett nála telefonon. Ekkor már Nagyenyed környékén tartózkodott. Jelezte, hogy szívesen segítene az új szerveknek. Király, állítása szerint, eltanácsolta ettől, jelezve, hogy fennáll a veszélye annak, ha visszatér, meglincselik.[53]

December 22-én, fél egy körül a tüntetők egy része behatolt a pártszékházba, ahonnan könyveket, iratokat, képeket, pártcímereket dobáltak ki, amit a tömeg üdvrivalgás közepette fogadott, összetört, illetve meggyújtott. A bukott rendszer jelképeinek nyilvános megsemmisítése, a közös könyvtépés különleges örömet okozott. A bukott diktátor mellszobrát nyilvánosan meggyalázták, egy tehergépkocsi után kötve vontatták körbe a városközpontban. Az örömmámorban úszó tüntetők fölmásztak a különböző civil és katonai járművekre. A katonák közül néhányan a győzelem jeleként a levegőbe lőttek. A felcsigázott tömeg közben egy személyt is bántalmazott, akiről azt gondolták, hogy Viorel Igreţ, megyei első titkár.

A diktátor gyors bukása pánikot okozott a helyi pártvezetésben és nem kisebb zavart a karhatalmi szervek képviselőiben. A hirtelen bekövetkezett fordulat vizuálisan jól érzékelhető szerepzavart okozott. A barikád, amelynek oldalán (még ha kényszeredetten is) álltak egyik percről a másikra összeomlott. A tömeg, amelynek megfékezésére kivezényelték őket, szabadon áramlott a soraik közé. A bukás pillanatában keletkezett általános zűrzavarban a katonák és rendőrök zavart mosollyal téblábóltak és reagáltak az eufóriában úszó emberek bekiabálásaira. A nemrég még rettegett rendőrt le lehetett szólítani, vállon lehetett veregetni, netalán számon is lehetett kérni.[54] A téren elhangzó kérések között szerepelt a sortüzekért felelős személyek felelősségre vonása. Románok és magyarok közösen énekelték a Hora unirii-t (az Egyesülés hórája). Az új véleményformálók, vezetők a Kultúrpalotába hózódtak vissza. Onnan beszédet intéztek a téren levő tömeghez és elkezdődtek az első tárgyalások az új hatalmi szervek megválasztásáról. 14 órakor nyilatkozott Király Károly. Elmondta, hogy a tüntetésen tartott beszéde után a tüntetők fedezték, elrejtették, mert veszélyeztetve érezte az életét.[55] Király a szabadságról beszélt, a diktátort tette felelőssé az országban kialakult helyzetért. Felkérte a pártszékházba behatolókat, hogy fejezzék be a rongálást és hagyják el az épületet.

52 Uo.
53 Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m. 150. p.
54 A marosvásárhelyi forradalmárszervezet DVD-je. A DVD a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány dokumentumtárában található.
55 Uo.

A tömeg egy része a Securitate épületéhez vonult, hogy kiszabadítsa a foglyokat. Ott két részre szakadva vonultak az épület két bejáratához. A szolgálatos katonákkal való egyezkedés után egy ötfős küldöttség bebocsátást nyert az épületbe. A számukra megnyitott bejáraton azonban többen is benyomultak az udvarra. A Securitate munkatársainak, alkalmazottainak egy része különböző menekülési útvonalakon elhagyta az épületet, mások bent várakoztak. A tömeg a leginkább a menekülő vagy az előlük elzárkozó belügyiseket fenyegette.[56] Gálfalvi György résztvevő visszaemlékezése szerint a hátsó kapunál egy magyar anyanyelvű belügyis tiszt fogadta a tüntetőket.[57] A tüntetők a Sütő Andrásról terjedő kósza hírek ellenőrzése végett az író házához vonultak.

Az első szónoklatok délután kettő körül hangzottak el. Rövid beszédet mondott többek között: Făgărăşan Angela, Florian Aurel, Király Károly, Man Nistor, Sütő András. Királyt, aki fél háromkor intézett beszédet a téren levőkhöz, a tömeg hangos ovációval fogadta. Király egyedi győzelemről beszélt és kihangsúlyozta a diktátor házaspár egyéni felelősségét. A diktátort kiszolgáló politikusok közül Gogu Rădulescut, Manea Mănescut, Fazakas Lajost és Gere Mihályt nevezte meg név szerint.[58] Király után Florian Aurel beszélt a Szociáldemokrata Párt nevében. Ő is üdvözölte Ceauşescu menekülését és állítólagos elfogását. Beszédet intézett a tömeghez az időközben megérkezett Sütő András is. Beszédét egy kisebb szóváltás előzte meg. Egy volt politikai fogoly kifogásolta Sütő jelenlétét, utalva annak politikai múltjára.[59] Sütő, akár csak Király román és magyar nyelven is szólt az egybegyűltekhez. Üdvözölte a „népi forradalom" győzelmét. Felhívta a figyelmet (akár csak az összes szónok) a rend és a fegyelem megtartására, a nemzetiségek közötti testvériség fontosságára. *„Kedves barátaim, teljes szívemből kérem önöket, hogy tartsunk ki egymás mellett és őrizzük meg a románok, magyarok, és az összes nemzetiség közötti testvéri egységet. Kedves barátaim, drága testvéreim, ez a fegyelmezett forradalom azt a gyalázatos állítást cáfolja, hogy ezt a forradalmat revizionisták és huligánok csinálták volna. Nem voltak huligánok, és nem voltak irredenták se revizionisták. Románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek egyetlen, hatalmas testvéri megmozdulása volt. Maradjon az ezután is. 1848-1849-ben, 1918-ban és más alkalmakkor sikerült egymásra uszítani itt a mi hazánk területén is a különböző nemzetiségeket. Ennek vége. Ez a mostani egység az, ami soha még a történelemben nem sikerült, ezért is marad halhatatlan."*[60] – mondta Sütő. A tömeg a „nem létezik sovinizmus" jelszóval válaszolt. Sütő továbbá arra kérte az egybegyűlteket, hogy

56 Szepessy László közlése.

57 *„Én, amikor mi ide befordultunk, azt hittem, hogy most belénk fognak lőni. Erre mi történik, megállunk itt a kapu előtt öt méterre ...Senki sincs, egyszer csak megjelent a kapu tetején Puskás Gyuri nevezetű szekus, aki iskolatársam volt, felettem volt és azért tartom fontosnak, hogy ezt így kiemeljem, mert a kapu tetejére felemelték a többiek, tudták, hogy milyen jellegű, témába is vág, ez az egész megmozdulás tehát magyar többségű, mert egy magyart tettek oda és magyarul szólalt meg."* Interjú Gálfalvi Györggyel. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Román Nemzeti Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.

58 A marosvásárhelyi forradalmárszervezet dvd-je. A dvd a Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány dokumentumtárában található.

59 Uo. Az illető személy kilétét nem sikerült beazonosítani.

60 Uo.

engedelmeskedjenek az új vezetőségnek, mert ezután Románia „minden fiának édesanyja lesz", egyenlőséget fog biztosítani. Sütő után Man Nistor beszélt, aki szintén üdvözölte a forradalom győzelmét. A rendszer végleges bukását jósolta meg, és a román néptől idegen, távoli országból érkező monstrumnak nevezte a kommunizmust.[61] Néhány, sebtében összeállított pontot is felolvastak: az ellátás javítása, a határok megnyitása, a benzinkvóták eltörlése, a karácsony szabad megünneplése. Az új vezetőség hangsúlyosan kérte a rend, fegyelem, a közbiztonság megőrzését és határozottan elítélte a jelentkező szórványos fosztogatásokat, üzletekbe történő betöréseket.[62] Fél négy után néhány perccel bejelentették, hogy kiszabadították a Securitate-ról az összes politikai foglyot.

A 22-i eseményeknek két kiemelkedő fontosságú pillanata volt. Az első a diktátor házaspár bukásának pillanata és a megyei pártvezetés ebből bekövetkező hirtelen visszavonulása. A második fontos történés a kialakult politikai vákuum kitöltésének pillanata volt. Délután kettő körül a tüntetők vezérei, szószólói mellé megérkezett egy etnikailag vegyes értelmiségi csoport, amelyik átvette az események irányítását: Király Károly, Sütő András, Man Nistor, Florian Aurel, Mihai Sin stb. Olyan személyekről van szó, akik kellő késztetéssel rendelkeztek és feljogosítva érezték magukat az előző rendszer bánásmódja miatt arra, hogy véleményt alkossanak, hogy beszéljenek a tömeghez, hogy befolyásolják az események alakulását. A Kultúrpalotában így összegyűlt vezetők eldöntötték, hogy létrehozzák az első listákat az újonnan javasolt vezetőkről. Ezekben az utcai hangadók és a megjelent értelmiségiek vegyesen szerepeltek.[63] Közös megegyezéssel (habár voltak őt ellenző szórványos bekiabálások is) végül Király Károlyt jelölték első számú vezetőnek, helyetteseinek pedig Man Nistort és a tüntető csoportok élén tevékenykedő Sorin Moldovant.[64] Az új szerv képviselői közölték Bukaresttel, hogy Marosvásárhelyen minden rendben van, stabil a helyzet.

Király és Moldovan 22-én délután négy körül elment a helyi rádió stúdióba, amely ezennel újrakezdte a sugárzást román és magyar nyelven egyaránt. *„Fel vagyunk szabadulva. Nagy az öröm. Egy percre se feledjük, hogy a vállalatokban, a munkahelyen, ott nincsen teljes demokrácia, hanem ott parancsuralom van és mindenkinek teljesíteni kell a munkáját. Új adminisztráció lesz, még nem tudjuk, hogy fog kinézni, de minden esetre olyant szeretnénk építeni, ami megfelel egy demokratikus államrendszernek és teljesen ellentétben van azzal, ami eddig volt."* – olvasta Király Károly.[65]

Ugyanazon az estén megszervezték az üzletek, intézmények védelmét is, amelyet trikolóros karszalagos forradalmárok láttak el. A lakosság a tömbházak védelmét szervezte meg egy esetleges, a civil lakosságot érhető támadás elhárítása végett. A diverziók és rémhírek terjesztése már 22-én este elkezdődött.[66] Hírek érkeztek arra vonatkozóan, hogy tankok közelednek a Tudor lakónegyed felől,

61 Uo.
62 Uo.
63 Interjú Moldovan Sorinnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 5. sz.
64 Man Nistor marosvásárhelyi tanár, egykori politikai elítélt volt. Két ízben 1948–1955 és 1958–1964 között volt börtönben. A rendszerváltás idején tanárként dolgozott.
65 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 1. kazetta.
66 A rémhírek terjesztése országos jelenség volt.

hogy megmérgezték az ivóvizet, hogy támadás érheti a civil lakosokat. A hadsereg a visszaemlékezők szerint az első nap inkább kívülről szemlélte az eseményeket, nem avatkozott közbe, csupán a közbiztonság fenntartásában vállalt szerepet. A központi épületek közelében levő Park Szállóban viszont, több visszaemlékező szerint, katonák állomásoztak néhány napig.

Az új megyei vezetőség összeállításánál a jelenlevők figyelembe vették a térség és a város etnikai szerkezetét is. Így, más magyarok által is lakott erdélyi nagyvárosokkal (Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmárnémeti) ellentétben, Marosvásárhelyen a megyei nemzetiségi arányoknak megfelelően voltak jelen magyarok is az új vezetőségben és a megye élén is egy magyar nemzetiségű vezető állt. Abban, hogy ez így alakult, szerepet játszott az a tény is, hogy a gyárakból nagy számban voltak jelen az utcákon, a tüntetéseken a magyar munkások és fontos volt Király Károly tekintélye és befolyása.

Király közleményt adott ki a két megyei napilapban a román nyelvű *Cuvântul liberben* (*Szabad Szó*) és a magyar nyelvű *Népújság*ban a megye élére álló új politikai szervezet, a már említett Testvériség Fórum, nevében. Arra kérte a lakosságot, hogy őrizzék meg a nyugalmat és a békét, működjenek együtt a hadsereggel, vegyék fel újra a munkát, tartózkodjanak az agressziótól, a bosszúállástól, engedelmeskedjenek és hajtsák végre a bukaresti szervek utasításait.[67]

A Maros megye élére álló új hatalmi szerv képviselői azonnal, feltételek nélkül elfogadták a Ion Iliescu köré csoportosuló új politikai vezetést. Király visszaemlékezése szerint, az új megyei vezetőség még aznap, 22-én este találkozott a hadsereg, a rendőrség és a Securitate képviselőivel, ahol tisztázták a kialakult helyzetet és azt is, hogy a bukaresti utasítások alapján a Securitate a hadsereg alárendeltségébe került.[68] Király beleegyezett abba is, hogy azok a Securitate-s alkalmazottak, akik veszélyeztetve érezték családjuk és önmaguk testi épségét, eltávozzanak családtagjaikkal olyan településekre, ahol nem ismerték őket.[69] Man Nistor is beszámol a Securitate képviselőivel való találkozásáról. Az új hatalmi szervek iránti lojalitás fejében a rendőrség és a Securitate munkatársainak is garantálták a biztonságot.[70] A diktátor bukása utáni első zűrzavaros órákat a város komolyabb atrocitások nélkül vészelte át.

Másnap, december 23-án reggel zajlott le Marosvásárhely főterén, ahogy a korabeli sajtó nevezte, az első szabad népgyűlés. Beszédet mondott: Király Károly, aki ismételten arra kérte a tömeget, hogy *„fogjon munkához, ne vonjunk felelősségre senkit, ne engedjük meg a közvagyon rongálását"* és kijelentette, hogy a közelgő karácsonyi ünnepekre mindenki szabadnapot kap. Felszólaltak még: Sabin Şimon a hadsereg nevében, Nistor Man, Vasile Pol, Dorel Pop, Alexandru Zaharagiu az ifjúság nevében, Báthory István, Sorin Moldovan, Aurel Sămărghițan, Lestyán Ferenc, Fülöp Dénes, Szövérfi László, Ioan Neagoş (Segesvár), Viorel Truță, Fodor Alexa, Vasile Fărcaş, Kádár Jenő és Cornel Gheorghe. Az összes felszólaló

67 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 1. kazetta.
68 Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m. 49–150. p.
69 Uo.
70 Interjú Man Nistorral.. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 6. sz.

az egység, a nyugalom, a közrend megőrzésére kérte a hallgatóságot és, hogy vegyék fel a munkát és kezdjék el az újjáépítést a városban és a megyében.[71] A két egykori pártlap, a *Steaua Roşie* és a *Vörös Zászló* helyett megalakult a már említett két napilap, a *Cuvântul liber* és a *Népújság*.

23-án, délután megalakult a Nemzetmegmentési Front Maros Megyei Ideiglenes Tanácsa (NMF MMIT). A tanácsban a fontosabb gyárak, üzemek, intézmények, a hadsereg és a történelmi egyházak küldöttei kaptak helyet, ezek közül természetesen nem hiányoztak az ún. önjelölt küldöttek sem.[72] A tanács összetétele még mindig ideiglenesnek számított, várva a megye más részeiből, intézményeiből érkező küldötteket. A helyi lapokban közleményben értesítették a megye lakosságát, hogy *„minden intézményi- és munkaközösség ismeri az igazán értékes szakembereket, akik a rossz emlékű párt vezetői által teremtett áldatlan körülmények között is szakszerűen végezték el feladataikat. Ezeket az embereket kooptálni kell."*[73] A rend és fegyelem megőrzése mellett az új hatalmi szervek legfontosabb feladata az volt, hogy biztosítsák a lakosság számára az alapvető életfeltételeket: fűtés, világítás, élelmezés. 23-án első lépésként megalakult a lakosság élelmezéséért felelős biztosság, kinevezték a mezőgazdaságért felelős munkatársakat és az orvosi ellátást koordináló munkacsoportot. A fenti bizottságok hatáskörébe tartozott a segélyszállítmányok rendszerezése és szétosztása.[74]

23-án elkezdődött az új városi vezetés megszervezése. Először azok az értelmiségiek jelentkeztek, akik a megmozdulások során keletkezett űrt kívánták betölteni és megalakították az ideiglenes városi tanácsot, egyelőre szakbizottságok felállítása nélkül. A városi tanács első felállásban magyar többségű volt. 24-től a hadsereg képviselője, Ioan Judea ezredes töltötte be az elnöki tisztséget, Sanda Veronica

71 *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

72 A NMF MMIT tagjai december 23-án: Banciu Maria (bíró), Bancu Emilian (sebész), Báthori István (lakatos), Béres András (egyetemi tanár), Bíro Helén (pedagógus), Blasech Adrian (tehnikus), Bota Mihai (őrnagy), Ceuşan Alexandru (tanár), Chincişan Ioan (mérnök), Cătărig Ioan (mérnök), Ceuca Cornel (jogász), Csurkuly Sándor (munkás), Cojocaru Constantin (katonai parancsnok), Colceriu Anton (ezredes), Csibi János (tűzoltó), Dunca Ioan Ştefan (ügyvéd), Dăneşan Ioan (közgazdász), Dobre Enacu (tűzoltó), Făgăraş Angela (kereskedelmi alkalmazott), Fülöp Dénes (református lelkész), Florian Aurel (nyugdíjas), Farkas Gyula (esztergályos), Demeter András (egyetemista), Fânaru Constantin Adrian (lakatos), Fodor Elek (gépkezelő), Gudiu Mircea (szerszámlakatos), Grecu Gheorge (egyetemi tanár), Hajdu István (tudományos kutató), Hunyadi András (rendező), Ilyés Kinga (színész), Jakabffy Attila (mérnök), Gâlea Valer (mérnök), Gampe Árpád (programozó), Gheorghe Cornel (mérnök), Kiss András (közgazdász), Kádár Tünde Ildikó (mezőgazdász), Kocsis Sándor (egyetemsita), Körmöczky Zoltán (mérnök), Incze Edmond (villanyszerelő), Moldovan Sorin (munkás), Király Károly (közgazdász), Man Nistor (tanár), Moldovan Florin (egyetemista), Kincses Előd (ügyvéd), Markó Béla (író), Ballai Sándor (szobafestő), Szepessy László (laboráns), Szabó György (orvos), Şuteu Mirecea (almérnök), Szabó László (tűzoltó), Scrieciu Ion (vezérőrnagy), Szász István (munkás), Sasu Emil (közgazdász), Sin Mihai (író), Sütő András (író), Pol Vasile (munkás), Rădescu Vlad (színész), Pop Dorel (mérnök), Todea Alexandru (pap), Olaru Dana (egyetemista), Tzala Gerhard (lakatos), Pol Mircea (mester), Oltyán László (író), Teodorescu Adrian (kereskedelmi alkalmazott), Timár Ferencz (tehnikus), Mihály József (fémforgácsoló), Vasluian Ioan (mérnök), Vodă Eugen (almérnök), Popa Emanoil (almérnök), Tőkés András (tanár), Pleşa Octavian (orvos), Walter József (közgazdász), Jenei József (lakatos), Târnăveanu Emil (mérnök), Faluvégi Attila (szerelő), Mal Ionel (munkás). *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

73 Uo.

74 Marosvásárhelyre, már a rendszer bukását követő első napon megérkeztek Magyarországról az első segélyszállítmányok.

Moldovan és Weszely Tibor voltak az alelnökök, a titkári pozícióba pedig Iuliu Suciut választották meg.[75]

A *Cuvântul liber* 1989. december 26-i számában az NMF MMIT közleményben összegezte a rendszerváltás helyi eseményeit, történéseit.[76] Közölték, hogy a Securitate szervek, minden felszerelésükkel, beleértve a gépjárműveket is, a hadsereg ellenőrzése, és alárendeltsége alatt állnak *„és minden nagyobb vagy kisebb tevékenységük szigorú ellenőrzés alatt történik."*[77] A közlemény szerint a közjavak és az emberek személyes biztonsága védelmében a fegyveres erők közreműködnek és alárendeltségükbe tartoznak a Milícia, és „adott helyzetekben a Securitate", a hazafias gárdák és az népőrségi alakulatok. Közölték továbbá azt is, hogy december 26-tól újraindult a termelés a vállalatoknál és a mezőgazdaságban. Tájékoztatták a lakosságot, hogy csak a hadsereg járőrei és a Népi Gárdák egyenruhájában lévő tagjai állíthatnak meg és igazoltathatnak személyeket, gépjárműveket. Kérték, hogy lépjenek fel minden olyan személy, csoport ellen, akik rendbontó cselekményeket kívánnak elkövetni, vagy erőszakra uszítanak.[78]

2.3. A forradalom intézményesülése

Az új hatalmi szerkezet viszonylagos politikai stabilitását az NMF -törvény határozata hozta meg. A december 29-i rendelet szabályozta az NMF vidéki szervezeteinek hatáskörét és összetételét. A diktátor házaspár bukása után bekövetkezett változások gyakorlatilag ezzel a törvényerejű rendelettel intézményesültek. Szabályozták a központ és a vidéki szervezetek közötti viszonyt és más rendeletekkel kiegészítve az új hatalmi szervek hatásköreit, feladatait, összetételét. Az NMF központ szervezetének alárendelt Bukarest municípiumi tanács és a megyei tanácsok 35–52, a municípiumi tanácsok 15–27, a városok 11–21, a községi tanácsok pedig 9–15 taggal rendelkezhettek. Az NMF helyi szervezetei feleltek a gazdasági élet megszervezéséért, az egészségügyért, oktatásért és a kultúráért. Ezekben a kérdésekben a helyi tanácsok egyszerű többséggel dönthettek. Az egykori néptanácsok különböző végrehajtó- és szakbizottságai, valamint a helyi közigazgatás szervei, a kulturális és társadalmi szervezetek a meglevő struktúra alapján működtek, a diktatórikus és erősen központosított rendszer hatalmi szerkezetének felszámolása pedig folyamatban volt.[79] A törvény tehát valójában

75 Az NMF Marosvásárhelyi ideiglenes tanácsának összetétele: Borbély László (közgazdász), Culcear Iuliu (Hazafias Gárdák), Cuticăpean Petru (tanár), Csiha Kálmán (református lelkész), Gálfalvi György (író, szerkesztő), Györgybíro Sándor (mérnök), Hajdu István (mérnök), Iosif Ovidiu (ügyvéd), Judea Ioan (ezredes), Király István (mérnök), Liebhart Mihail (sebész orvos), Moraru Cornel (szerkesztő), Mircea Liviu, Magyari Lóránd Csaba (mérnök), Negruțiu Silviu (ortodox pap), Doru Oprişcan (mérnök), Ritz Tibor (lakatos), Roman Domide (kémikus), Szabó László, Somodi Gizella (mérnök), Târnăveanu Emil (mérnök), Tamás Lajos (ifjúsági küldött), Tamás Attila (orvos), Uifălean Sorin, Vuță Aurel (munkás), Weszely Tibor (tanár). Végrehajtó Bizottság: Ioan Judea elnök, Emil Târnăveanu, Wesely Tibor alelnökök, Iosif Ovidiu titkár, Liebhart Mihály, Borbély László, Uifălean Sorin, Király István, Gálfalvi György tagok. *Cuvântul liber*, 1989. december 24.

76 Uo. 1990. január 26.

77 Uo.

78 Uo.

79 *Cuvântul liber*. 1989. december 28.

az egypárti uralmi szerkezet felmorzsolását mondta ki, a többi állami szerv megőrizhette addigi/aktuális összetételét, szerkezetét, személyi állományát is.

Az új törvény értelmében az NMF Maros megyei szervei igyekeztek megszilárdítani a kialakult politikai helyzetet a megyében. 1989. december 31-én a kora délutáni órákban a megye településein újonnan megválasztott vezetőket tanácskozásra hívták össze. A gyűlésen Ioan Judea elnökölt. A megyei rendőri vezetők jelenlétében tisztázták az eddig felmerült politikai kérdéseket, elsősorban a rendőrség helyzetét. Fontos bejelentésnek számított, hogy december 29-től a rendőrség a Front alárendeltségébe került.[80] Jellemző, hogy az új városi vezető sem rendelkezett ekkor még világos politikai jövőképpel, a létező gazdasági, szociális, kulturális struktúrák érintetlensége mellett tette le a voksát, tehát semmiben sem helyezkedett szembe a központi elvárásokkal. Judea új magatartásformát kívánt a rendőrségtől, és kijelentette, hogy senkit sem menesztenek a testületből. Felkérte azokat a rendőröket, akik kihágásokat követtek el, hogy jelentsék azt feletteseiknek és kérjék az áthelyezésüket.[81] Fontosnak tartotta kijelenteni, hogy a nagycsaládos cigányoknak ezek után nem jár az ingyen kenyér, és határozottan leszögezte, hogy senkinek sem áll jogában leváltani a gyárak, üzemek vezetőit. Ugyanitt a rendőrség régi/új vezetője, Gambra ezredes közölte a jelenlevőkkel, hogy a megyéből egyetlen rendőr sem dezertált.[82]

Az új rendelet értelmében január 3-án a megyei vezetőség szintjén új választásokat szerveztek, hogy az új szervek a lehető legteljesebb mértékben urai legyenek az egész megyében a változások nyomán kialakult helyzetnek. Király Károly a megyei tanács újraalakulásának időpontjában úgy fogalmazott, hogy a Front csupán helyettesíti a szétesett állami intézményrendszert, nem verseng pártként más szervezetekkel.[83] Ami az NMF helyi szerveit és az RKP-t, illetve az előző rendszer kapcsolatát illeti, teljes mértékben alkalmazkodott a bukaresti irányvonalhoz. *„Ami az egykori vezetőket és pártaktivistákat illeti, nem ránk tartozik, mi nem foglalkozunk a párt létezésével, az a párttagok dolga."*[84]

A január 3-i ülés viszont óriási téttel bírt helyi szinten. Ez az ülés volt hivatott szabályozni az új hatalmi szervekre jellemző káderfluktuációt, rögzíteni a kialakult politikai helyzetet, a megye új vezetőségét. Elvileg ott és akkor dőlt el, kik, milyen csoportok vezetik az új választásokig a megyét, mekkora szerepet kap a hadsereg, mi lesz a bukott elit sorsa. A pillanat jelentőségét azonnal fölmérték az egymással rivalizáló személyek, csoportok. Nem hanyagolható el a kérdés etnikai oldala sem, milyen vezetői tisztségeket sikerül megszereznie, illetve megtartani az 1989 előtt háttérbe szorított, de az események után viszonylag jó pozíciókba jutott magyar elitnek. Az ülés tétjét jelezte az a tény is, hogy az időközben országos feladatokkal megbízott Király Károly is haza utazott erre az alkalomra.[85]

---

80 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 1. Az NMF MMIT vezetőinek találkozása a Front és a rendőrség megyei képviselőivel.

81 Uo. f. 2.

82 Uo. f. 3.

83 Uo. f. 4.

84 Uo. f. 5.

85 Királyt beválasztották az NMF országos vezetőségébe, ahol alelnöki tisztséget kapott és ő felelt a kisebbségi

Minden fontosabb megyei intézmény, üzem, gyár küldött képviselőket, akik a források szerint körülbelül százan lehettek, ezért nem is jutott be mindenki az ülésterembe. Az említett torlódás miatt az alakuló ülés nem zajlott le feszültségmentesen, több iparág, intézmény is helyet követelt magának az új szerkezetben. Az új tanács megválasztásának kiinduló pontját a hadsereg képviselőinek jelenléte határozta meg. Király közölte az egybegyűltekkel, hogy a helyőrség parancsnokának helye van az új tanácsban, a hadsereg részére pedig négy helyet különítettek el.[86] Vasile Ţâra őrnagy felszólalásában világosan jelezte, hogy fontos szerepet szán a hadsereg helyi képviselőinek: *„A hadsereg nevében beszélek, az ő képviselője vagyok, engem küldtek első ízben az emberek közé. Utólag Scrieciu úrral egyetemben arra kértek, hogy teremtsük meg a feltételeket az új demokratikus szervek megválasztásához."*[87] A központi rendelet is kimondta, hogy a hadsereg képviselőinek helyet kell kapniuk az új szervekben. Marosvásárhely és Maros megye esetében a hadseregnek ez nem jelentett mást mint, hogy meg kellett tartania, ki kell bővíteni a rendszerváltás pillanatában megszerzett pozícióit.

Talán ez lehetett az egyik oka annak, hogy már ezen az ülésen felmerült Király Károly ún. funkcióhalmozása, azaz, milyen alapon töltheti be egy időben az NMF országos alelnöki tisztségét és Maros megyei elnöki tisztséget? Király hajlandó lett volna lemondani. *„Iliescu úr személyesen jelezte, egyetért azzal, ha gondok vannak, maradjak meg a megyei elnöki tisztségben is. Személyesen nem támogatom ezt a megoldást, túl sok munkával járna. Önökre bízom, döntsék el. Ami engem illet, nem ragaszkodom, hogy elnök is maradjak."*[88] Man Nistor azt kifogásolta, hogy a lakosság nem örülne annak, ha a nómenklatúrából már ismert személy lenne az elnök.[89] Király Károly helyi és országos szintű presztízse, ismertsége, az új országos vezetőséggel ápolt jó kapcsolatai mind olyan tényezők voltak, amelyek megakadályozták a feltehetően riválisi csoportokat (jelen esetben pl. a hadsereg képviselőit) abban, hogy erőteljesen követeljék a megyei elnöki tisztségből történő távozását. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a jelen levő magyar küldöttek többsége határozottan kiállt Király mellett. Így Ferenczi Gyulának, a Bőrgyár képviselőjének javaslatára szavazásra bocsátották a kérdést és a többség úgy döntött, Király maradjon meg a megyei elnöki tisztségben. A hadsereg részéről Ion Scrieciu, tartalékos tábornokot egyhangúlag elfogadták, Iovănel Paul és Gheorghe Popa ezredesek helyett Bota Mihait es Ţâra Vasilet[90] választották be az új testületbe. Az ülés első felében tisztázták az 51 tagból álló tanács összetételét, tehát eldőlt, hogy akkor mely intézmények képviseltetik magukat. Kisebb-nagyobb viták során kialakult az új tanács. Színházi berkekben az okozott gondot, hogy Mihai

problémákért is.

86 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 7. Az NMF MMIT vezetőinek találkozása a Front és a rendőrség megyei képviselőivel.

87 Uo. f. 7.

88 Uo. f. 43.

89 Uo. f. 20–21.

90 Bota Mihai, a Hazafias Gárda Maros megyei parancsnoka volt. Vasile Ţâra a Honvédelmi minisztérium helyi alakulatánál töltött be őrnagyi tisztséget.

Gingulescu vagy Vlad Rădescu képviselje-e a román tagozatot. A magyar kulturális intézményeknek fenntartott helyre Sütő András Markó Bélát javasolta, amit a testület el is fogadott. Záróbeszédében Király hangsúlyozta, hogy fontos a nemzetiségi jogok tiszteletben tartása, és hogy a törvény egyenlő jogokat biztosít mindenkinek.

Az ülés második része is fontos volt, hiszen az immár 51 taggal rendelkező új tanácsnak meg kellett választania a tényleges vezetőket. A jelenlevő magyar képviselők ez esetben is ragaszkodtak az etnikai arányok tiszteletben tartásához. Király azt javasolta, hogy az elnök, a jegyző, valamint a két alelnök legyen más-más nemzetiségű, így elkerülhetőek lesznek a viták. Javaslatát közösen el is fogadták. Tekintve, hogy Király többnyire Bukarestben fog tartózkodni, a megyei alelnökök megválasztásának volt a legnagyobb súlya. Király az általa képviselt irányvonal biztosítását egykori konzervgyári munkatársa, Valer Gâlea és Kincses Előd ügyvéd személyében látta. A két alelnöki tisztségbe őket javasolta azzal indokolva döntését, hogy egy jogász és egy gazdasági szakember egészen jól kiegészítenék egymást. Moldovan Sorin, Pop Dorelt látta volna szívesen az alelnöki székben.

Az alelnöki tisztségre érkezett viszont egy másik, ennél sokkal erősebb jelölés is, Ion Scrieciu nyugalmazott vezérőrnagy személyében. Scrieciut többek között a helyőrség parancsnoka, Constantin Cojocaru, Vasile Ţâra őrnagy, Gingulescu és Ion Pătraşcu képviselők javasolták az ún. egyensúlyteremtés végett, hogy ezzel is kiküszöböljék a „különböző kételyeket."[91] Király nem támogatta Scrieciu jelölését azzal érvelve, hogy a város élén is egy ezredes áll, a hadsereg így túlsúlyba kerülne. A vitás kérdés végül kompromisszummal oldódott meg. Király maradt elnöknek, de munkáját három alelnök hivatott segíteni.[92] A hadsereg-pártiak viszont némi előnnyel zárták a szavazásokat, hisz országos szinten is egyedi módon Scrieciut ún. első alelnöknek választották meg, Gâlea és Kincses pedig maradtak alelnökök. Az első alelnöki tisztség azért volt fontos, mert Király távollétében gyakorlatilag Ioan Scrieciu állt a megye élén. A megyei szervek összetétele a következőképpen alakult: Dan Băculea jegyző, Dorel Pop az ifjúsági, Man Nistor az oktatás és tudományért felelős, Virág György a gazdasági, Mihai Sin a művelődési, Hârşan Viorel a környezetvédelmi, Jakabffy Attila pedig a kisebbségi bizottság élére került.

Az NMF Maros megyei szerveinek választása során, ezen a fórumon merült fel először az ún. nemzetiségi kérdés. Az újonnan megválasztott első alelnök kijelentette, hogy aki a nemzetiségi kérdésről beszél, az retardált. Scrieciu azzal támasztotta alá kijelentését, hogy az Amerikai Egyesült Államokban sem beszélnek nemzetiségi kérdésről közel száz éve, hisz mindenki amerikai. Álláspontja egyértelműen a francia államnemzet koncepciót, vagy a Ceauşescu korszakban meghonosodott szocialista nemzetképet idézte.[93] Az elhangzottakra Kincses Előd reagált: kifejtette, hogy véleménye szerint igenis, beszélni kell a kérdésről, az ugyanis létezik.[94] Az új megyei vezetés beiktatásának első napján lezajlott rövid, de annál

91 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 21. Az NMF MMIT vezetőinek találkozása a Front és a rendőrség megyei képviselőivel.

92 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 23. Az NMF MMIT január 23-i ülésének jegyzőkönyve.

93 A szocialista nemzet fogalmáról részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?*...i.m. 25–33. p.

velősebb szóváltás mintegy előre vetítette a tagok között majdan fellépő potenciális vélemény- és nézetkülönbségeket. Az NMF területi szerveinek működését szabályzó rendelet értelmében január 8-án megalakult az ún. Megyei Polgármesteri Hivatal (Primăria județului Mureș)[95], az állami közigazgatás legfelső helyi szerve, kinevezték az ún. megyei polgármestert és a hivatal vezetőségét: Gabor Valeriu polgármestert, Burkhárdt Árpád alpolgármestert, Viorica Matei titkárt (jegyző), Ioan Chirpelean, Cornel Ceuca, Rettegi Károly, Nicolae Ciurcă, Walter József és Sándor Júlia tagokat.[96]

2.4. Régi–új elit Maros megyében és Marosvásárhelyen

Maros megyében akárcsak Romániában, a diktatúra szorítása miatt nem szerveződött jól körülhatárolt ellenzéki mozgalom. Többek között ennek tudható be az is, hogy a helyi pártvezetés összeomlását követő vákuumba egy viszonylag heterogén csoport tört be, akik között az átalakulás első szakaszában megtaláljuk a tüntetők néhány vezéregyéniségét (Sorin Moldovan, Angela Făgăraș), illetve azokat a személyeket, akik erre a történelmi szerepkörre önként jelentkeztek: egykori politikai foglyokat (Man Nistor), a Ceauşescuval szembeforduló egykori RKP aktivistákat, etnikai disszidenseket[97] (Sütő András, Király Károly). Az idő múlásával, december 23-án ez a csoport kiegészült a megyében működő gyárak és üzemek, kulturális intézmények, egyházak és a hadsereg képviselőivel.

Az első órákban, napokban a közös ellenségkép és a hatalomváltás okozta zűrzavar orvoslása fogta össze ezt, a minden szempontból heterogén csoportot. A nyilvános tereken, erkélyekről elhangzó kiáltványokban, szónoklatokban megfogalmazott általános követelések is az egyetemes szabadságjogok megszerzésére fókuszáltak, a közellátás és a közbiztonság javítására irányultak, a régi rendszerhez esetleg még hűséges elemek eltávolítását célozták meg. A tüntető munkások vezérei és a gyárak küldöttei egyértelműen a műszaki értelmiség felé billentették a mérleg nyelvét.[98] Az NMF Maros megyei szervezetének társadalmi összetétele az első időszakban a következőképpen festett: orvosok (3), technikusok, mérnökök, közgazdászok (23), ügyvédek, jogászok (4), humán értelmiségiek (színész, író, szerkesztő, tanár, diák), egyéb értelmiségi kategóriák (18), papság (2), munkások, parasztok (18), katonák, tűzoltók (7).

A munkás- és földművelő származású tanácstagok jelenlétét két tényezővel magyarázzuk: a tüntetők közül kiválasztott tagok voltak, illetve a tanácsba történt beválasztásuk a „forradalom" társadalmi egységét és a szolidaritást példázni hivatott gesztusként értékelhető. Számuk az állandó személyi változások során,

94 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 22. Az NMF MMIT január 23-i ülésének jegyzőkönyve.
95 A prefektúra intézményének korabeli megnevezése.
96 *Cuvântul liber*, 1990. január 9.
97 Etnikai disszidensként tekintünk azokra a személyekre, akik nem a kommunista ideológia bírálata, hanem a véleményük szerint rosszul alkalmazott nemzetiségpolitika miatt vállalták a konfrontációt a pártvezetéssel.
98 Romániában a mérnökökből és műszaki középkáderekből régóta túltermelés volt, ők kerültek a termelés folyamán leginkább döntés közeli pozíciókba.

valamint a politikai élet lassú szakszerűsödésével, a politikai pártok megjelenésével folyamatosan csökkent. A gyárak, üzemek második vonalából érkező technokraták szaktudására szükség volt az átmenet nehézségei közepette. A politikailag nem kompromittálódott értelmiségiek szerepe is meghatározó maradt.

Nyilvánvaló volt, hogy a közvélemény kritikájának leginkább kitett megyei és városi tanácsba elvileg nem kerülhettek be olyan személyek, akik vezető politikai tisztséget töltöttek be a Ceauşescu-korszakban. Kivételt Király Károly, Sütő András vagy Ion Scrieciu jelentettek. Király és Sütő KB tag, illetve póttag volt, de kegyvesztetté váltak, Scrieciu pedig vezető katonatisztként tagja volt a hatvanas évek végén a megyei pártbizottságnak. Sütőnek (aki megyei tanácsosi tisztségéről január elején amúgy is lemondott Markó Béla javára) és Királynak a nemzetiségi jogtiprás ellen folytatott korábbi kritikája, kvázi disszidensként való megítélésük kölcsönzött legitimációt és ismertséget. Scrieciu pedig a diktatúra puhább időszakában töltött be, a közvélemény számára teljesen ismeretlen tisztséget.

Az NMF Maros megyei vezető szerveinek megválasztásakor két fontos kérdés merült fel: a hadsereg képviselőinek jelenléte, illetve az etnikai összetétel. Köztudott dolog, hogy a decemberi romániai eseményekben jelentős szerepet játszott a hadsereg, mind Nicolae Ceauşescu megbuktatásában, mind a bukás előtti tüntetések elleni megtorlásokban.[99] Egy dolog biztosnak mondható, Iliescu és csapata a hadsereg támogatása nélkül nem vehette volna át hatalmat és hosszú távon nem is tarthatta volna azt meg. A szétesőpárt- és állami szervek hiányában, a rendőrség és a Securitate kompromittálódása miatt, a tüntetők mellé álló, szégyenfoltjait részben így feledtetni tudó hadsereg számított lényegében az egyetlen biztos pontnak. A bukaresti vezetés nem lehetett biztos abban, hogy bizonyos esetekben a felmorzsolódó vidéki politikai szervek helyét milyen helyi csoportok veszik át. A hadsereg a maga centralizált rendszerével viszont képes volt megtartani a belső egységét és kontrollját egyaránt. Másrészt pedig a hadsereg, mint a nemzeti egységet és az országot védelmező intézmény tudatában volt e szerepkörnek és igyekezett mindent megtenni, hogy megfeleljen az új hatalom elvárásainak. Véleményünk szerint ezzel magyarázható, hogy ahol lehetőség nyílt és az új elitek nem fejtettek ki ellenállást, ott a hadsereg képviselői kulcspozíciókat szereztek meg (Szatmárnémeti, Nagyvárad).[100]

Így történt ez Marosvásárhelyen is, ahol néhány katonai vezető már az első napokban megtette az ehhez szükséges lépéseket. December 24-én a városi vezetőség megválasztásakor a hadseregnek már külön jelöltje volt Ioan Judea személyében. Gheorghe Popa így emlékszik vissza az első lépésekre: *„Judea megkeresett és azt mondta, tudd meg, hogy te vagy az egyetlen, aki átveheti a vezetést itt. Én? Nekem fontos beosztásom van, nem engedhetem ezt meg magamnak, főleg ha*

99 A hadsereg szerepéről lásd: *Armata română în revoluţia din decembrie 1989.* Coord. Costache Codrescu. Institutul de Istorie şi Teorie Militară, Bucureşti, 1994. és Peter Siani-Davies: *Revoluţia română din decembrie 1989.* Humanitas, Bucureşti, 2006. 82–206. p.

100 Lásd Sárándy Tamás erre vonatkozó kutatásait. Sárándy Tamás: *Forradalom és rendszerváltás Szatmár megyében.* Kézirat. 2012.Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

kitör egy konfliktus a határon. Én feleltem az ellátásért, egyes dolgokért közvetlenül, más esetben pedig szállításért az összes fegyvernem esetében. Ha akadozik a csapatok ellátása, lehet bármilyen technikád. Ha nincs üzemanyag, lőszer, élelem a katonáknak, ha nincsenek kellőképpen felszerelve, nem biztosított az elszállásolásuk, kudarcra vagy ítélve már a kezdetektől. Szeretnéd te? Igen, válaszolta."[101] Judeat tehát a hadsereg, a Nemzetvédelmi Minisztérium nevében jelölték a városi elnöki tisztségbe: *„A Nemzetvédelmi Minisztérium nevében van egy jelölésünk, Ioan Judea mérnök-ezredes mondtam és bemutattam Judea katonai pályafutását, gazdasági tapasztalatait... Judeát nem ismerték a városban, nem töltött be addig magas tisztséget, nem volt parancsnok vagy parancsnok helyettes, tehát senki se tudott róla, se jót, se rosszat, egyöntetűen elfogadták, így ő lett az első városi elnök."*[102]

Megyei szinten, mint említettük, Scrieciu nyugalmazott tábornok kapta meg a hadsereg számára a legmagasabb elérhető tisztséget. Scrieciu bekerülése a hatalmi szervekbe azért volt nehezebb, mint a Judea ezredesé, mert a megyei tanács alakult meg elsőnek, ott tömörültek mind a tüntetők vezérei, mind pedig a rendszerváltásban részt venni kívánó csoportok. Amint láttuk, maga az új megyei elnök, Király Károly fogalmazott meg fenntartásokat a hadsereg túlzott szerepvállalásával szemben. Király Károly személye viszonylag elmozdíthatatlannak számított, de állandó távolléte miatt gyakorlatilag Maros megye élén is nyugalmazott katonatiszt állt. Azzal, hogy Király saját maga által javasolt embert juttatott több vezető pozícióba (Gâlea Valer, Kincses Előd, Virág György), etnikai szempontból is egy viszonylagos egyensúlyhelyzet alakult ki.

Király Károly személyében a legfelső pártvezetés által egykor kegyelt, magyar származású vezetője volt Maros megyének. A diktatúra bukásának pillanatában ő volt az a személy, aki kellő ismertséggel, tapasztalattal rendelkezett ahhoz, hogy az események élére álljon, Bukarestben és Marosvásárhelyen is egyaránt elfogadják. A hetvenes évek elején vált kegyvesztetté, saját elhatározásból vált a rendszer ellenzőjévé.[103] A másfél évtized viszonylag elegendő volt ahhoz, hogy a köztudatban megkopjon pártaktivista múltjának emlékezete, bár, mint említettük, történtek erre nem túl erőteljes utalások. A Szabad Európához intézett levelei, amelyben a diktatúra nemzetiségpolitikáját bírálta, nagy népszerűséget szereztek számára a magyar lakosság körében. A személyéről, az őt ért támadásokról szóló, néha misztikus történeteket szinte mindenki ismerte. Jó kapcsolati tőkével rendelkezett Bukarestben, az új vezetés számos tagját személyesen is ismerte. Úgy tűnt, Király személye az első napokban mindenki számára garanciát jelentett. Bukarest és Iliescu azt remélhette tőle, hogy Maros megye nem fog a radikalizmus útjára lépni, a marosvásárhelyi magyarok pedig az etnikai ügyek képviselőjeként tekintettek rá. A helyi románság és a román elit pedig azt nyugtázhatta, hogy noha magyar vezető került a megye élére, legalább olyan személyről van szó, aki valamikor integrált része volt a román államvezetésnek.

101 Interjú Gheorghe Popaval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 4. sz.
102 Uo.
103 Novák: *Aranykorszak?*...i.m. 80. p.

Ami az etnikai arányok tiszteletben tartását illeti – elsősorban a magyar képviselők jelenlétére vonatkozóan – már az első pillanatokban megmutatkozott ennek fontossága. Megjegyzendő, hogy a kérdés kényes természetét már az elején a román képviselők többsége is belátta, és a rendszerváltás első napjaiban komolyabb kifogások ez ellen nem is hangzottak el. Nistor Man, az új vezetés egyik fontos tagja december 22-én délután, a Kultúrpalotába érkezése pillanatában a következőket nyilatkozta: *„Megteszünk minden tőlünk telhetőt annak érdekében, hogy jól jöjjünk ki ebből a helyzetből. Mindig a románok és magyarok, a magyarok és a románok, németek és más nemzetiségek közötti testvériségért harcoltam. Ez a mi fegyverünk. Nincs többé sovinizmus. Felkérem a magyar kollegákat, nyugodjanak meg, nyugtassák meg az embereket az utcán, mert errefele jövet azt hallottam, hogy egyeseknek még akadna bizonyos mondanivalójuk. Megkérem önöket a történelmi felelősség nevében, hogy ne hazudjunk egymásnak, legyünk nyitottak egymáshoz."*[104]

A román fél számbeli túlsúlyát amúgy egyetlen fórumon sem veszélyeztette semmi, ugyanakkor magyarok is elfoglalhattak néhány fontos pozíciót. Megyei viszonylatban ebben nagy szerepet játszott Király Károly, aki mint említettük, megfelelő taktikai érzékkel hozott helyzetbe néhány személyt közvetlen környezetéből. Az 51 tagú megyei tanácsban 28 román képviselőt választottak be, 20 magyart és három németet. A megyei tanács végrehajtó bizottságának öt román és négy magyar nemzetiségű tagja volt. A városi tanácsnak 13 magyar tagja volt, 12 román és egy német. A tanács élén Judea ezredes személyében román elnök állott, a városi végrehajtó bizottságban pedig négy-négy román és magyar, illetve egy német tag működött.[105] Azokban a politikai intézményekben (megyei és városi tanácsok), ahol jelentős személyi cserék történtek, a marosvásárhelyi és Maros megyei magyarság számarányának megfelelően jutott pozíciókhoz. Ugyanakkor a közvélemény előtt kevésbé ismert intézményekben (rendőrség, közigazgatás, gazdasági egységek, országos alárendeltségű intézmények) nem került sor jelentősebb mértékű személycserére.

2.5. Az átmenet problémái Marosvásárhelyen és Maros megyében

Az NMF bukaresti központja törvényerejű rendeletekkel próbálta meg egységes mederbe terelni az országos folyamatokat. Előírták a területi szervek hatásköreit, szerkezeti felépítését stb. A helyi problémák kezelését viszont a központ az NMF területi szerveinek hatáskörébe utalta. Így az újonnan megalakult vezető szervekre már az első napoktól kezdődően rengeteg megoldandó feladat hárult.

Elsődleges probléma a közbiztonság fenntartása volt. Említettük, hogy az első napokban karszalagos forradalmárok biztosították a helyi tanács épületét, egyes üzleteket és a civil lakosság is szerepet vállalt a közrend fenntartásában a

104 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 1. kazetta.

105 Judea ezredes emlékirataiban kifogásolta ezt a felállást is, Târnoveanu Emil vegyes (román–magyar) származására utalva nem kevesebbet állított, mint hogy a magyarok túlsúlyban voltak a városi tanácsban. Ioan Judea: *Cumpăna lui martie*...i.m. 39. p.

lakótelepeken. Az előző rendszer a rendőrséget elnyomó szervként is használta, így szinte törvényszerű volt, hogy a fordulat után az egykori milíciának újra kellett pozicionálnia magát. A rendőrök szerepzavarát a bukás pillanatában rögzített képek is bizonyítják, de az egykori visszaemlékezők is hasonló történetekről számolnak be. *„23-án este egy milicista altiszttel találkoztam... Még most is magam előtt látom. Civil ruhában volt, de isten tudja mikor ölthette utoljára magára, a nadrág túl kicsi volt. Hozzá volt szokva az egyenruhához, nem igazán figyelt oda a civil öltözködésre. Tehát túl rövid volt a nadrágja. A központban futottunk össze, felismertem, szabadkozni kezdett, hogy egy rokonát látogatta meg. Jaj, öregem, jogod van közlekedni. Menj és végezd a dolgod nyugodtan."* – meséli a forradalmárként vezető tisztségbe került Moldovan.[106]

A rendőrség parancsnoka december 31-én bejelentette, hogy egyetlen rendőr sem dezertált el a forradalom során, de idővel néhány településről jelezték, hogy a rendőrre lenne szükség, mert az előző eltávozott.[107] Ugyanakkor több vidéki településről azt jelezték, hogy gondok akadnak a közbiztonsággal, vannak személyek, aki visszaélnek a helyzettel.[108] A szerepzavar és a tanácstalanság a Securitate munkatársaira is jellemző volt. Említettük, hogy az állambiztonsági hivatal Maros megyei alkalmazottai a hadsereg alárendeltségébe (oltalma alá) kerültek és Király azt is engedélyezte, hogy a helyzetüket veszélyesnek megítélő belügyis káderek ideiglenesen elmenekítsék családjukat. Gheorghe Bănescu, a Securitate Maros megyei szerveinek egykori alkalmazottja visszaemlékezéseiben azt írja, hogy 22-23-án több szomszéd is jelezte, hogy veszélyben van, akár meg is lincselhetik.[109]

Az átmenet egyik legvitatottabb kérdésének helyi szinten is az előző rendszerhez kapcsolódó elitek sorsa és az új hatalomnak a bukott rendszerhez való viszonyulása számított. Az új bukaresti vezetés már az első napoktól kezdődően egy sor gesztussal, később pedig rendeletekkel egyértelművé tette, hogy nem áll szándékában egy számára zavaros és politikailag bizonytalan manőverbe kezdeni ebben a kérdésben. Iliescu tisztában volt azzal, hogy a bukott rendszerhez különböző szálakkal kötődő elitcsoportok akkora politikai és gazdasági súllyal bírnak, hogy azok megbolygatása komolyan veszélyeztethetné az amúgy is törékeny új hatalmi szervek létét, működését. A rendszerváltás első napjaiban az új vezetők többsége Maros megyében is elsősorban stabilitásra vágyott. Igyekeztek elkerülni a helyi elszámoltatásokat, nem akartak fölöslegesen feszültséget kelteni annak reményében, hogy az igazságszolgáltatás menet közben teszi a dolgát és rendezi ezt a kérdést.[110] Említettük, hogy a Securitate-t a hadsereg alárendeltségébe helyezték. *„Amikor kitört az a bizonyos dolog, a Securitate szervei letették a fegyvert, elzárták azokat és összegyűltek egy helyre. A hadsereg védelme alá helyezték őket. Egyesek azt mondták, hogy le voltak tartóztatva, de ez nem igaz. A hadsereg védelme alatt*

106 Interjú Sorin Moldovannal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 5. sz.
107 AJCM, Inv. 36/1990. Dos. 6. 1-123. p. Az NMF vidéki szervezeteinek a MMIT-hez intézett beadványai.
108 Uo.
109 Gheorghe Bănescu: *Demers pentru adevăr. Consemnări.* Târgu Mureş, 2010. 297. p.
110 Kivételt néhány település képezett: Hargita és Kovászna megye vagy Kudzsir városa, ahol rendőrőket lincseltek meg.

voltak." - mondta el Scrieciu.[111] Király és Judea első nyilatkozataikban azt hangsúlyozták, hogy kerülni kell a leszámolást, a személyes bosszúállást.

Fontos szempont, főleg az események későbbi alakulását illetően, hogyan tekintett az új vezetőség a régi elitre. Az új hatalmi szervek román tagjainak egy jelentős része a különböző párt- és állami szervek személyi állományában elsősorban az államiság, a közigazgatás képviselőit látta, kevésbé egy elnyomó rendszer végrehajtóit. Természetesen, kivételt képezett a kimondottan politikai intézmények csúcsvezetősége vagy a decemberi események során kompromittálódott katonai, vagy rendőrségi és Securitate-s alkalmazottak. A kollektív bűnösség elve egy adott intézménnyel szemben (talán a Securitate képvisel esetenként kivételt) részükről sose merült fel. A katonaság soraiból kikerült vezetők többsége a nacionalizmus felé hajló konzervativizmust képviselte, számos állami, intézményi struktúrában a személyi folytonosságot támogatta. Scrieciu, pl. úgy vélte, hogy a gyárak, üzemek vezetőit politikai szerepvállalásuk ürügyén nem kell elmozdítani pozícióikból. *„Egyetlen igazgatót sem váltottam le, amíg vezető voltam. Mindegyik tette a dolgát, jó emberek voltak, ismertem őket. A gyárak vezetőit a helyükön hagytam, mert jók voltak és tették a dolgukat... Az emberek tették a dolgukat, senki sem kérdezte őket, nem tettünk lépéseket ellenük, hogy ez pl. kommunista volt, csukjuk le. Nálunk ilyenre nem volt példa. Még a vezetők ellen sem foganatosítottunk lépéseket..."*[112] - elevenítette fel Scrieciu a Maros megyei rendszerváltás pillanatait.

Egy 1990 márciusában keltezett iratból kiderül, hogy a régi rendszer kádereinek átmentésében létezett egyfajta szervezettség helyi szinten is. Az új hatalmi szervek az egykori pártaktivistákat új munkahelyekre irányították. A március 5-én keltezett iratban azokat a Maros megyei aktivistákat sorolták fel, akiket ugyan áthelyeztek más munkakörbe, de az adott intézmény nem fogadta vagy az illető aktivista nem fogadta el a felkínált új állást. A cukorgyárba, a tanfelügyelőségre, a megyei könyvtárba, a statisztikai hivatalhoz, az egészségügybe és más helyi intézményekhez helyezték ki a volt pártmunkásokat. Március elejéig a megyei KISZ szervezet 75 tagjából 65-nek találtak állást, a Szakszervezet 24 tagja közül mindenki új munkahelyhez jutott. Az új szervek ezek után szándékoztak felvenni a kapcsolatot az egykori községi párttitkárokkal, rendezni azok helyzetét.[113] Kisebb vihart kavart a megyei vezetőségben az a tény, hogy Viorel Igreț, egykori Maros megyei első titkár mindennemű felelősségre vonás nélkül tehergépkocsikat küldhetett ingóságaiért és azokat szabadon elszállíttatta. [114]

A rendszerváltás első napjaiban ténylegesen a rend helyreállítása volt az alapvető cél, az idő múlásával viszont, ahogyan a helyzet stabilizálódott, fokozatosan előkerültek az átmenet problematikus kérdései. Az NMF MMIT januári összesítésében már körvonalazódtak a főbb problémakörök. Számos beadvány érkezett a megyei tanácshoz, amelyekben különböző üzemi, gyári munkásközös-

111 Interjú Ion Scrieciuval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. interjúk. 7. sz.
112 Uo.
113 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 25-26. Az NMF MMIT január 23-i ülésének jegyzőkönyve.
114 Uo. f. 66. Igreț ellen később indult eljárás, amely során letartóztatták, de aztán viszonylag gyorsan fel is mentették.

ségek azt nehezményezték, hogy nem váltották le az előző rendszerhez kötődő vezetőket. Beadvány érkezett az Augusztus 23 Bútorgyárból, az UJCOOP-tól[115]. Az ICSMI-től[116] 180 aláíró azt nehezményezte, hogy Carmen Banc, az egykori megyei első titkár, Iosif Banc lánya, 1989 előtt visszaélt politikai hatalmával és ennek ellenére sem váltották le. Az ICSAP[117] munkaközössége Olimpiu Langa ellen gyűjtött aláírásokat, a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal egy csoportja Matei Viorica, a megyei RKP bizottság egykori tagja ellen emelt kifogásokat, a régeni IFET[118]-nél pedig Dumitru Argint személye kavart vegyes érzelmeket.[119] Ugyanakkor több iskolából is azt jelezték, hogy nincsenek megelégedve az új vezetőséggel. Néhány, külföldre távozott román állampolgártól érkeztek olyan jelzések, hogy vissza szeretnének térni az országba, és néhányan az állami tulajdonba került lakásaikat is vissza akarják szerezni.[120]

A fentiekhez hasonló vitás kérdések már január elejétől napirendre kerültek az NMF MMIT ülésein. Az egyik ülésen Tőkés András képviselő felvetette a Securitate kérdését, pontosabban azt, hogy tisztázni kellene a helyzetüket, mert félő, hogy eltűnnek a besúgók iratai. Scrieciu tábornok azzal ellenérvelt, hogy meg kell őrizni a stabilitást, az igazságszolgáltatás dönt ezekről a kérdésekről.[121] A megyei első alelnök közölte, hogy Constantin Cojocaru katonai parancsnok hamarosan ismertetni fogja az általa végezett vizsgálat eredményeit a Securitate embereit illetően, azt hogy kit hová helyeznek, kiket nyugdíjaznak, kiknek a tevékenységét vizsgálják majd ki.[122]

Január 13-án Tiberiu Traca és Ioan Ciobota, a Katonai Ügyészség részéről beszámoltak az eddigi eredményekről. Beszámolójukból szinte teljes mértékben hiányoztak a konkrétumok. Traca elmondta, hogy folynak a vizsgálatok, de senki sem vállalja, hogy tűzparancsot adott volna ki Maros megyében. Az egykori pártvezetőket január közepén még nem hallgatták ki. A sortűzzel kapcsolatosan a később elfogadott hivatalos verziót mutatta be, miszerint 21-én este az emberek fölmásztak a harckocsira és úgy lőttek rájuk. A vizsgálóbizottság tagjai alig rendelkeztek kész és konkrét válasszal, még a 21-én este letartóztatott és bántalmazott személyek ügyében sem.[123]

A forrásokból kiderül, hogy a kádercsere kérdése nem csak az elit szintjén jelent meg. A különböző munkahelyeken egyre erőteljesebben követelték a régi rendszerben vezető pozíciókat betöltő személyek távozását, leváltását. A Front vezetőségéhez január során rengeteg beadvány érkezett. Egyes munkaközösségek esetenként a teljes régi vezetőséget le szerették volna váltani. Január 13-án kisebb, spontán tüntetés zajlott le, amelyen a résztvevők erőteljesebb fellépést kértek a Front

115 Uniunea Județeană a Cooperativelor de Consum – Fogyasztási Szövetkezetek Megyei Szövetsége.
116 Intreprinderea Comercială de Stat pentru Mărfuri Industriale – Ipari Árukereskedelmi Vállalat
117 Intreprinderea Comercială de Stat pentru Alimentație Publică – Közélemezési Vállalat
118 Intreprinderea Forestieră de Exploatare și Transport – Fakitermelő és Forgalmazó Vállalat
119 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 105. Az NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve.
120 Uo. f. 105.
121 Uo. f. 34. Az NMF MMIT január 8-i ülésének jegyzőkönyve.
122 Uo. f. 35.
123 Uo. 6. f. 51–53. Az NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve.

vezetőségétől ebben a kérdésben, követelték, hogy tisztázzák a Securitate helyzetét, illetve azt, hogy kik lőttek Marosvásárhelyen a tömegbe. A tüntetésen Kincses Előd mondott beszédet. Kincses azt hangsúlyozta, hogy személyes véleményét osztja meg a hallgatósággal, nem a Front nevében beszél. Sürgette a véleménye szerint elmaradt felelősségre vonást, ugyanakkor határozottan elutasította annak kollektív formáját. Kincses felhívta a résztvevők figyelmét arra, hogy különbséget kell tenni a régi kommunista mozgalmárok és az RKP későbbi káderei között.[124]

A megyei Front vezetősége megosztott volt ebben a kérdésben. A többség nem kívánt radikális fellépést ellentétben Kincses Előddel vagy Jakabffy Attilával, akik hamar a kérdés szószólóivá váltak. A január 26-i ülésen Jakabffy és Gâlea között alakult ki vita az Útügy élén álló Emil Veţian személye miatt, akit Jakabffy szerint le kellett volna váltani, mert előzőleg párttitkár volt.[125] A kérdéses vezetők döntő többsége román nemzetiségű volt, az őket bíráló új vezetők és munkaközösségek többsége pedig magyar. A probléma rohamos tempóban etnicizálódott.[126] Az említett magyar vezetők a kettős (nemzeti és politikai) elnyomás okozóit látták a régi elit tagjaiban és az utca minimális támogatásával igyekeztek minél korábban dűlőre vinni ezt a kérdést, sokszor nem számolva azzal, hogy ezt a folyamatot központi szinten sem támogatják. Februárban a NEIT egyik ülésén Kincses Előd arról is beszámolt, hogy megbeszélése volt néhány katonatiszttel, akikkel nézeteltérései támadtak.[127] A bejelentés arra enged következtetni, hogy Kincses és a hadsereg néhány tisztképviselője között komolyabb nézeteltérés létezett. A magyarság térnyerése tematizálódott.

Az átmenet kérdései között kiemelkedő szereppel bírt a gazdasági bizonytalanság. A jelentésekből az tűnik ki, hogy az általános helyzet egyáltalán nem volt megnyugtató. Január második felében is léteztek olyan üzemek, amelyek az előző évekhez képest 50% alatt teljesítettek és a legtöbb gazdasági egységben, a már említett politikai ügyek miatt forrott a hangulat.[128] A január 26-i NMF ülésen ismertették a vezetőséggel, hogy a fenti állapotokat csak rontja az a tény, hogy egyesek nagyobb tételben vásárolnak élelmiszert és ez esetenként nehézséget okoz az ellátásban. Cornel Ceuca, a Kereskedelmi Igazgatóság vezetője szerint akkor 11 napra volt biztosított a megye zavartalan élelmiszerellátása és a nagyobb biztonság kedvéért el kellene érni a 15 napot. Egyes üzemekben személyi változások történtek, kérte a tanácsot, ne támogassák az állandó cseréket, mert ezzel úgymond megingatják az illető üzemek termelő tevékenységét.[129]

Elena Toncean, a Munkaügyi Hivatal képviseletében arról számolt be, hogy 5400 munkanélkülit regisztráltak a megyében, ami korábban ismeretlen fogalom

124 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 4. kazetta.

125 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 99. Az NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve.

126 Etnicizálódás fogalma alatt azt értjük, hogy jelen esetben a rendszerváltás utáni politikai, gazdasági átmenet kérdéseit az etnikai jellegű viták felülírják, túlzott nemzeti tartalommal ruházzák fel, az etnikai elkülönülés meghatározó törésvonallá válik.

127 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 136. Az NMF MMIT január 29-i ülésének jegyzőkönyve.

128 Uo. f. 66. Az NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve.

129 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 92. Az NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve.

volt. Ezek 25–30 %-a falun él és szakképzetlen. A jelentések szerint több faluban is felszínre került az ún. cigánykérdés. A cigányokról olyan hírek érkeztek, hogy esetenként veszélyeztetik a közbiztonságot, illetve hogy munkát követelnek.[130] Egy felszólalásból az is kiderül, hogy állítólag a cigányok képviselőit behívták a rendőrségre, hogy közöljék velük „ne csináljanak több butaságot."[131]

Az oktatásban sem volt sokkal biztatóbb az általános helyzet. Elena Petra, a tanfelügyelőség képvislőjének jelentése alapján 790 megoldásra váró kéréssel kell szembenézniük, amelyekben többek között szerepel: a külföldről visszatért egykori tanárok helyzete, akik helyett időközben másokat neveztek ki; a magyar osztályokban tanító román tanárok katedrája; a megyébe hazatérni akaró kihelyezettek álláskérvényei. A jelentés szerint ezeket kérdések csupán részben, mintegy 35 százalékukat oldották meg január végéig. Vezetőválasztásokat tartottak az iskolákban, de még így is legalább 50 panasz érkezett a tanfelügyelőséghez. Új iskolai választásokat a tanfelügyelőség nem engedélyezett.[132] A történésekből világosan kiderül, hogy a politikai vihart túlélő, pozícióit megőrző régi gazdasági és kulturális elit mindenképp a status quo megőrzésében volt érdekelt.

A gazdasági kérdésekben is ütköztek a vélemények. Az időközben újraalakult történelmi pártok a magántulajdon teljes visszaállítását szorgalmazták, a Front több képviselője pedig (Iliescuval az élen) egyfajta átmenetet képzelt el megoldásként. A kollektív gazdaságok esetében pl. a szövetkezeti státust kívánták megtartani.[133] A téli időszak ellenére a kérdés akut formákat öltött Maros megyében is. *„Felmerült ez a probléma nálunk is, és én fel is tettem a kérdést, hogy állunk a régi struktúrákkal? Azt mondtam, maradjanak meg ezek a struktúrák, maradjanak meg a kollektív gazdaságok, a gépállomások, esetleg nevezzük másképpen. Ne kollektív gazdaságnak nevezzük majd, hanem szövetkezetnek, társasnak. Amikor elmondtam ezeket a dolgokat, a parasztpártiak és a liberálisok lehurrogtak, azt mondták, hogy tábornok vagyok és kommunista."*[134] – meséli Ion Scrieciu. A falvakban felemás volt a helyzet. Egyes helyi tanácsok saját szakállukra felosztották a kollektívek vagyonát, mások nem. Januárban Maros megyében hat feloszlatásról volt tudomása a vezetésnek. A Front vezetősége némiképp mérsékelni szerette volna ezt a törekvést, már csak a takarmány és az állatállomány közötti egyensúly megtartása végett is.[135]

130 Uo. f. 95.

131 Uo. A Zágor nevű Maros megyei településen erőszakos konfliktust okozott a roma kérdés.

132 Uo. f. 95–96.

133 Domokos Géza emlékirataiban beszámol egy közte és Ion Iliescu között lezajlott beszélgetésről, amelyben szó esett a mezőgazdaság jövőjéről is. Iliescu a beszámoló szerint nem volt túl határozott ebben a kérdésben, egyfajta svéd szövetkezeti mintáról beszélt. Domokos Géza: *Esély* I. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996. 136. p.

134 Interjú Ion Scrieciuval. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.

135 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 98. Az NMF MMIT VB január 26-i ülésének jegyzőkönyve.

JANUÁR

A rendszerváltás után. Marosvásárhely 1990 januárjában.
(A felvételeket Vajda György (1–3)
és Bálint Zsigmond (4–10) készítették)

TESTVÉRISÉG
LIBERTATE
EGALITATE-FRĂȚIE

MAGAZIN DE PRESĂ

2.6. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsának megalakulása és helyi problémák kezelésének kudarca

Január folyamán a román politikai élet jelentős változásokon ment keresztül. Tucatnyi politikai szervezet jelent meg. Újjászerveződtek a történelmi pártok (Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt), amelyek egyre erőteljesebben hallatták hangjukat, bírálva a Front mérsékelt reformpolitikáját, esetenként egyenesen kommunista restaurációval vádolva azt. A hatalmi harccá duzzadt szembenállásra a Front a legkülönbözőbb módon reagált. Elsődleges célja a hatalmi pozícióinak megőrzése volt. Ha mindez az utcán került veszélybe, akkor a Front az utcán védte meg, felhasználva a hozzá lojális munkástömegeket, majd később a kompakt erőt képviselő bányászokat vagy akár a karhatalmi szerveket. Az egyre erősödő ellenzéki támadások közepette egyértelművé vált, hogy a kialakult helyzetet a Front nem pacifikálhatja egy kisebb hatalommegosztás nélkül. Ennek következtében a szervezet vezetősége arra az álláspontra jutott, hogy az eddigi eredményeik megtartását csak az garantálhatja, ha politikai párttá alakulnak. Iliescu január végén bejelentette, hogy az NMF párttá alakul. A jogi aktus 1990. február 6-án zárult le, amikor a Bukarest municípiumi Törvényszék jogi személyként jegyezte be a Nemzeti Megmentési Frontot. Ugyancsak február elején körvonalazódott a Front és a többi párt közötti hatalommegosztás miléntje. Február 9-én megalakult Bukarestben a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (NEIT).[136]

A központi döntést közölték a vidéki szervezetekkel is. A Frontnak párttá történő átalakulása fontos mérföldkő volt a vidéki szervezetek életében, hisz e körül kristályosodtak ki az illető település politikai erőviszonyai és fontos volt az is, hogy a Front pártként, hogyan képzeli el az adott helyi jellegű problémák orvoslását. Az átalakulást megvitató ülések nem egyszer kitűnő röntgenképet nyújtanak az adott elit politikai kultúrájáról, helyzetfelismerő és problémamegoldó képességéről.

Marosvásárhelyen január 23-án tartották megyei szinten az első vitát a párttá történő átalakulásról. Az esemény fontosságát jelezte, hogy Király Károly ismét Marosvásárhelyre utazott és személyesen vezette az ülést. A meglehetősen hosszú ülés nagyon jó keresztmetszetet mutat a Maros megyét sújtó és foglalkoztató kérdésekről, illetve a helyi elit politikai elképzeléseiről. Az adott belpolitikai helyzetben a Maros megyei képviselők döntő többsége egyetértett azzal, hogy a Frontnak pártként kell tovább folytatnia működését. Valószínűnek tartjuk, hogy a helyi vezetők kevésbé láttak bele a bukaresti politikai harcok kulisszatitkaiba és biztonságosabbnak tartották a már meglevő struktúrák megőrzését és helyi viszonylatban a történelmi pártok nyomása sem volt túl erős.

136 A NEIT megszervezéséről, a neki szánt szerepről részletesebben lásd: Teodora Stănescu-Stanciu: *Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională. Legi, hotărâri, comunicate.* Vol. I. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009. 111–139. p.

Ami a Front működési alapelveit illeti, e tekintetben már eltértek a vélemények. Kincses Előd, pl. egyetértett a párttá alakulással, biztonságosnak tartotta ezt a lépést olyan szempontból is, hogy így talán kevésbé jelennek meg a politikai porondon ismeretlen, kiszámíthatatlan politikai erők. Demokratikus gesztusként értelmezte, hogy ennek következtében le kell mondani a Front mozgalmi jellegéről, fel kell számolni az üzemi, gyári alapszervezeteket és ily módon a helyi kérdéseket átvennék a szakszervezetek. [137] A Front demokratikus átalakítása mellett érvelt Smaranda Enache is, aki azt is elmondta, hogy helyi szinten tájékoztassák mindenről a pártok vezetőit, hallgassák meg tanácsaikat. A történelmi pártok mellett érvelt az akkor még Front-tag, de lényegében parasztpárti Man Nistor is. Egy másik körvonalazódó álláspont (pl. Vasile Ţâra ezredes) szerint meg kell őrizni a Front ún. mozgalmi szerepét és struktúráját és az ebből adódó helyzeti előnyöket.[138] A február 2-án tartott ülésen döntöttek arról, hogy az NMF Maros megyében is párttá alakul. Gâlea alelnök arról számolt be, hogy a megyei Front elvileg befagyasztotta a gyári, üzemi szerveinek politikai szerepét, úgynevezett gazdasági tanácsokat hoztak létre, amelyek átvették a Fronttól a gazdasági kérdéseket.[139]

Az immár párttá alakult Front Maros megyei szervezete február 17-én egyeztető ülést tartott a pártok képviselőivel. A Maros megyei NEIT pedig két nappal később, február 19-én alakult meg. A NEIT megalakulása körüli viták ismét felszínre hozták azokat a kérdéseket, amelyeket az új hatalmi szerveknek nem vagy csak részlegesen sikerült megoldaniuk az elmúlt közel másfél hónapban. Első helyen az egyre erősödő etnikai (román–magyar) feszültség szerepelt. Az ülésen napirendre került ismét Király ún. funkcióhalmozása. A kérdésben már régebben is véleményt mondó Ţâra Vasile azt feszegette, hogy ki valójában Maros megye vezetője, Scrieciu vagy Király. Állítása szerint Bukarestben is ellenőrizte a kialakult helyzetet, de Király nem szerepelt semmiféle iratban Maros megyei elnökként.

Király arra hivatkozott, hogy őt a Maros megyei tanács élére választották meg és ismételten azt nyilatkozta, hogy csak a stabilitás érdekében marad meg formális elnöknek. A vita keményebb szóváltásnak is tekinthető, hisz Király szerint Ţâra kifogásai között valóban az ő etnikai származása is fontos szerepet játszott. Király ez esetben is az Iliescuval kötött személyes megállapodásával érvelt és megígérte, hogy tanácskozik az elnökség kérdéséről az ország első számú vezetőjével, sőt a sajtóban is közölni fogja ennek eredményét. Király felhívta a jelenlevők figyelmét arra, hogy központi szinten minden rendben ment, civilizált módon megoldották a kérdést és Maros megyében is, ahol a legrosszabb a helyzet, hasonlóképpen kellene eljárni.[140]

Florian Aurel szociáldemokrata képviselő azt sérelmezte, hogy az egykori KB tag, Iosif Banc a rendszerváltás után is egy több szobás „palotában" lakik, jó lenne

137 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 111. Az NMF MMIT január 29-i ülésének jegyzőkönyve.
138 Uo.
139 Uo. f. 127.
140 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 157–158. A NEIT Maros Megyei Tanácsának alakuló ülése 1990. február 17.

elcserélni ezt egy kisebb ingatlannal.[141] Scrieciu tábornok válaszában azt hangsúlyozta, hogy a tanácsnak nem áll módjában önkényesen kilakoltatni senkit sem.[142] Tero Aurel a munkaügyi osztály képviseletében ismét felhívta a tanács figyelmét a vidéken jelentkező cigánykérdésre. Hozzátette, előfordultak olyan esetek amikor, ha nincs jelen a hadsereg, meglincselték volna a munkaügyiseket.[143]

Az új választások és átalakítások után a NEIT Maros megyei bürójának összetétele a következőképen alakult: Király Károly elnök, Ion Scrieciu első alelnök, Kincses Előd, Gâlea Valer, Pleşa Octavian alelnökök, Pătraşcu Gheorghe titkár, Man Nistor, Pop Dorel, Jakabffy Attila, Virág György, Grozav Mihai (Nemzeti Liberális Párt), Florian Aurel, Dumitru Micu (Szociáldemokrata Párt), Veres Károly (Független Magyar Párt), Pop Dumitru (Vatra Românească), Körmöczki Zoltán (RMDSZ), Buts Walter (Német Demokratikus Szövetség).[144] Február 17-én megalakult a NEIT marosvásárhelyi szervezete is.[145]

---

141 Banc a belváros egyik csöndes utcájában, az Avram Iancu utcában lakott.

142 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 173. A NEIT Maros Megyei Tanácsának alakuló ülése 1990. február 19.

143 Uo. f. 174.

144 Uo. f. 165.

A NEIT MMIT összetétele 1990. február 19-én: Cojocaru Constantin (tábornok, a marosvásárhelyi helyőrség parancsnoka), Ţâra Vasile (tiszt), Bota Mihai (Hazafias Gárda), Şincan Gheorghe (görögkeleti esperes), Lestyán Ferenc (katolikus esperes), Fülöp Dénes (református lelkész), Todea Alexandru (görög katolikus érsek), Gingulescu Mihai (színész), Kincses Elemér (rendező), Markó Béla (író), Mihai Sin (író), Tőkés András (tanár), Man Nistor (tanár), Rácz Gábor (gyógyszerész egyetemi tanár), Jakabffy Attila (mérnök-tanár), Boilă Lucian (egyetemi hallgató, OGYI), Vlad Rădescu (színész), Kincses Előd (ügyvéd), Rózsa József (ügyvéd), Băculea Dan Eugen (jogász), Kerek István (orvos), Virág György (mérnök), Király Károly (közgazdász), Gâlea Valer (mérnök), Turcu Dumitru (mérnök), Cătărig Ioan (mérnök), Sólyom Péter (mérnök), Pintilie Ioan (nyugdíjas), Şagău Mihai (földműves), Urcan Gheorghe (kollektivista), Márton Dénes (tanár), Magyarosi László (technikus), Lokodi Ernő (asztalos), Moldovan Nicolae (szerelő), Olariu Iacob (mérnök), Moldovan Sorin (munkás), Pop Dorel (üzemmérnök), Péter Béla (mérnök), Pătraşcu Gheorghe (közgazdász), Finaru Adrian (munkás), Bíró Dezső (munkás), Kolozsvári Zoltán (mérnök), Ganea Viorel (munkás), Cioată Mili (mérnök), Körmöczki Zoltán (mérnök), Theil Peter (tanár), Scheinber Erhard, Argint Dumitru (mérnök), Tabără Eleonora (mérnök), Gáll Ferenc (NMF elnök Szováta), Pleşa Octavian (Nemzeti Parasztpárt, fogorvos), Juncu Nicolae (Nemzeti Parasztpárt), Măgureanu Mircea (Nemzeti Liberális Párt), Grozav Mihai (Nemzeti Liberális Párt), Florian Aurel (Szociáldemokrata Párt), Matei Viorel (Szociáldemokrata Párt), Pokornyi László (Romániai Környezetvédő Párt, gyógyszerész), Lungu Mihai, (ua.), Lakatos Sándor (Független Magyar Párt), Veres Károly (Független Magyar Párt), Borz Grigore (Partidul Democratic Ecologist - Demokrata Zöldpárt), Hărşan Magdun Viorel (ua.), Vintilă Adela (Demokratikus Szocilalista Párt), Micu Dumitru (Demokratikus Szocialista Párt), Mureşan Gheorghe (NMF), Tuşnea Vasile (NMF), Buzdugan Lazăr (Politikai Foglyok Egyesülete), Rusu Sabin (Politikai Foglyok Egyesülete), Pop Dumitru (Vatra Românească), Ploieştenau Grigore (történész, Vatra Românească), Dósa Jenő (RMDSZ, pszichológus), Szász Gyula (RMDSZ), Pop Petru Relu (Igazság Egyesület), Badiu Ioan (Roma Testvériség Egyesület), Német Demokratikus Szövetség-betöltetlen.

145 A NEIT marosvásárhelyi szervezetének összetétele a következőképpen alakult: Véghrehajtó Bizottság: Judea Ioan elnök, Târnăveanu Emil, Weszely Tibor, Gheorghe Cornel alelnök, Iosif Ovidiu titkár, Liebhart Michael, Borbély László, Uifălean Sorin, Király István, Gálfalvi György, Ceacoi Bazil, Moldovan Voicu, Kovács István, Pop Florian, Morariu Silviu.

A NEIT marosvásárhelyi szervének összetétetele: Borbély László, Culcear Iuliu, Curticăpean Petru, Csiha Kálmán, Gálfalvi György, Györgybíró Sándor, Hajdú István, Judea Ioan, Király István, Liebhart Michael, Magyari Lóránd, Mircea Liviu, Moraru Cornel, Negruţiu Silviu, Oroian Gheorghe, Oprişcan Doru, Ritz Tibor, Roman Domide, Somogyi Gizella, Szabó László, Tamás Attila, Tamás Lajos, Tîrnăveanu Emil, Uifălean Sorin, Vuţă Aurel, Weszely Tibor, Mureşan Ioan, Ceacoi Bazil, Bosoancă Traian, Gheorghe Cornel, Pop Călin, Mincu Ioan, Moldovan Voicu, Dunca Ioan, Petriş Tiberiu, Iosif Ovidiu, Moldovan Dumitru, Nicolae Elena, Sólyom Ferenc, Székely Erzsébet, Molnár Kovács István, Czire Dénes, Ungvári Zrínyi Imre, Szepessy László, Pop Florian, Galaftion Alexandru, Marian Nicolae, Morariu Silviu, Cantar Mircea, Puni Silviu. *Cuvântul liber*, 1990. február 20. 38. sz.

3. A RENDSZERVÁLTÁS ETNICIZÁLÓDÁSA

3.1. Magyar–román viszony és a rendszerváltás

3.1.1. Diplomáciai „hidegháború" a nyolcvanas években

A román–magyar viszony 1945 után hivatalosan sokáig úgy jelent meg a nyilvánosságban, mint két szomszédos és baráti szocialista ország normális mederben zajló, mondhatni átlagos kapcsolata. A hivatalos, jó szomszédsági viszonyon túl a két ország és a két nemzet sajátos történelmi örökségéből fakadóan számos töréspont húzódott, amelyek egy-egy adott történelmi helyzetben felszínre is törtek. A kétoldalú viszony egyik meghatározó tényezője a kisebbségi kérdés, a romániai magyarság helyzete volt. Az ötvenes évek első felében mindkét országban hasonló folyamatok zajlottak le: a sztálinista diktatúra kiépítése, a társadalmi-gazdasági átalakítások. Az 1956-os magyar forradalom viszont törésponttá vált a két ország kapcsolatában. A román fél a nacionalizmus és a revizionizmus újjáéledését olvasta ki a magyarországi forradalmi eseményekből. Megerősödött abban a meggyőződésében, hogy folytatni kell a központosítást és a nehézipar fejlesztését.

A külpolitikai védekezésbe szorult magyar pártvezetés az ötvenes évek második felében, hatvanas évek első felében a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésében látta a megoldást és nem tekintette meghatározó problémának a nemzetiségi kérdést.[1] Az 1958-as, 1959-es vagy az 1966-os kétoldalú tárgyalásokon a magyar fél kimondottan védekező álláspontot képviselt, pl. a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem megszüntetése sem váltott ki komoly ellenlépéseket a magyar külpolitikában. A hatvanas évek második felétől a határon túli magyar közösségek problémájához való viszonyulás fokozatosan megváltozott az MSZMP-n belül is. Napirendre került a nemzetiségi kérdés, de a magyar pártvezetés még mindig bízott a kétoldalú kapcsolatok („a szocialista testvériség") mindent megoldó erejében.

Románia azonban a budapesti pártvezetés törekvéseiből azt a következtetést szűrte le, hogy a magyar fél a kétoldalú kapcsolatok (gazdasági, kulturális, politikai) elmélyítésével igyekszik közelebb kerülni Romániához és implicit módon az erdélyi magyarsághoz is. Ebből kifolyólag a román pártvezetés a hatvanas években (és később még erőteljesebben) folyamatosan megpróbált kitérni e magyar kérések elől, kielégítőnek minősítve a kétoldalú kapcsolatokat és a lehetséges változtatásokat az ígéretek szintjén tartotta.[2] A magyarországi szellemi életben

1 A kérdésről részletesebben lásd: Földes György: *Magyarország, Románia a nemzeti kérdés 1956–1989.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. Novák Csaba Zoltán: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után. *Limes*, 2008. 3–4. sz. 52–68. p.

2 Pl. 1965-ben Vince József, az új magyar nagykövet látogatást tett Nicolae Ceauşescunál. Vince elmondta, hogy Magyarország fontosnak tartja a Romániával ápolt viszonyt, mind gazdasági vagy kulturális mind akár társadalmi téren, ám ugyanakkor a magyar fél nem tartja kielégítőnek a kapcsolatok jelenlegi állását. Ceauşescu általánosságokban válaszolt, mondván, hogy a kapcsolatok fejlődése jó úton jár. ANIC, fond CC al PCR Secţia Relaţii Externe, dos. 33/1965. 3–4. f.

bekövetkezett változásokat a román fél (elsősorban a belügy) a nacionalista, revizionista jelzővel illette.

Az igazi váltást a Ceauşescu-diktatúra kiteljesedése és annak hangsúlyos magyarellenessége hozta meg. A magyar pártvezetés is belátta, hogy a kétoldalú kapcsolatok elmélyítését szorgalmazó politikája nem eredményes.[3] A magyarországi szellemi élet „lelkiismeretének felébredése" (a határon túli magyarok iránti egyre nagyobb érdeklődés) egyaránt nyomot hagyott az MSZMP kül- és belpolitikájában. Ettől kezdődően a budapesti vezetés tudatosan teret engedett a történelemtudománynak és a nemzeti-nemzetiségi problematikát pozitív formában, igényként megfogalmazó kiadványoknak.[4] A nyolcvanas évektől kezdődően a magyar külpolitika arra is ráébredt, hogy a kétoldalú kapcsolatok sem segítenek a kisebbségi kérdés kezelésében. Sőt, a nyolcvanas évek végén, 1988–1989-ben már nyílt titok volt, hogy Magyarország csak egy „új román vezetéssel" tudja elképzelni a kétoldalú kapcsolatok rendezését.[5] Ekkor már a teljes magyar külpolitika a Ceauşescu-diktatúra kompromittálásán fáradozott: napirenden volt a kisebbségi (emberjogi kérdésként tematizálva) jogok nemzetközi fórumokon történő számonkérése, a Ceauşescu-ellenes külföldi propaganda, a romániai magyar értelmiség morális és anyagi támogatása[6], a Magyarországra szökött román állampolgárok kérdése.[7] A magyarországi közvélemény is egyre erőteljesebb odafigyelést követelt a romániai magyarság ügyére. 1988–1989-ben már több olyan tömegrendezvény szerveződött, amely a romániai helyzetre reagált.[8]

A romániai magyar politikai elit meghatározó tagjai az 1945–1989 közötti időszakban különböző megfontolásokból általában óvatosan viszonyultak Magyarországhoz, amiben az is közrejátszott, hogy folyamatosan bizonyítaniuk kellett az RKP-hoz kötődő lojalitásukat.[9] A kulturális elit döntő többsége viszont – igaz, korszakonként változó intenzitással – állandóan kereste a kapcsolatot a magyarországi kulturális szférával. Az erős magyar–magyar kulturális kötődést lényegé-

3 Részletesebben lásd: Földes: *Magyarország, Románia...* i.m. 162–164. p.

4 Uo. 127. p. Ilyen körülmények között jelenhetett meg 1986-ban a Romániában nagy port kavaró három kötetes *Erdély története* az Akadémiai Kiadó gondozásában.

5 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 88. dob. 128-T-21-001707.

6 A magyar pártvezetés tolerálta az ún. hátizsákos turizmust. Magyarországi egyetemi hallgatók, fiatalok Romániába látogatva a hátizsákjaikban átcsempészett szellemi, anyagi javakkal, gyógyszerekkel, élelmiszerrel látták el a különböző erdélyi értelmiségi csoportokat és kijuttatták Magyarországra a Romániában betiltott magyar szellemi termékeket, petíciókat, beadványokat. A gyakran konspirációs elveken nyugvó kapcsolattartás a hétköznapi gondok enyhítésén túl erős lelki kötődést, kapcsolatokat eredményezett. Részletesebben a jelenségről lásd: http://itthon.transindex.ro/?cikk=1066

7 A magyar fél megkönnyítette a Romániából történő disszidálást és a magyarországi letelepedést, esetenként a továbbutazást is harmadik országba. Meg kell említenünk, hogy mindezek ellenére a tiltott határátlépések esetében a nyolcvanas évek végén is történtek visszatoloncolások. MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1988, 88. dob. 128-954-001532.

8 Több tiltakozó tüntetést szerveztek a budapesti román nagykövetség elé. Ilyen tüntetés zajlott le pl. 1988. február 1-jén, amit a román nagykövet nehezményezett a magyar külügyi és belügyi hivataloknál. MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1988. 86. dob. 128-151-100718. Ugyanazon év júniusában a falurombolás ellen szerveztek nagyarányú tömegdemonstrációt.

9 Magyar Autonóm Tartomány egykori első számú vezetője, Csupor Lajos pl. a mandátuma alatt nem járt Magyarországon. Az 1956-os magyar forradalom alatt a romániai magyar kommunista káderek döntő többsége lojális maradt a román pártvezetéshez. Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: RKP-káderek 1956-os megéléstörténetei. *Múltunk*, 2006. 4. sz. 40–55. p.

ben a hírhedt 1968-as epizód sem tudta megkérdőjelezni. A Magyar Írószövetség kettős kötődésről szóló nyilatkozatát a román pártvezetés „kérésére" több romániai magyar értelmiségi is „sajátosan" reagálta le, hangsúlyozva, hogy a romániai magyar irodalmi élet kérdései a helyi értelmiségiekre tartoznak.[10]

A Ceauşescu-diktatúra egyre erősödő szorításában átértékelődtek a magyar–magyar kulturális kapcsolatok is. A külhoni magyarok kérdésében egyre aktívabb magyarországi vezetés politikája és az általa támogatott vagy megtűrt magyarországi értelmiségi csoportok tevékenysége találkozott az RKP politikájából teljesen kiábrándult romániai magyar értelmiségiek kapcsolatfelvételi szándékával. Határon túli és anyaországi értelmiségi csoportok, személyek kölcsönösen keresték egymással a kapcsolatot akkor is, amikor a nyolcvanas években a román hatóságok kimondottan tiltották és büntették is ennek legtöbb formáját. Az érintettek a gyakran szükséges anyagi támogatásokon túl, nélkülözhetetlen szellemi, lelki táplálékot merítettek ezekből a kapcsolatokból, amely még erősebbé tette az együvé tartozás érzését. Gálfalvi György megfogalmazásával élve kialakult egy új típusú kapocs, a haza a mélyben, *„...jó ügyekre kész és ugrásra kész embereknek a szövetsége, határoktól függetlenül, határok alatt átkúszó gyökerekkel."*[11]

A magyar–magyar kapcsolattartásban fontos szerepet játszott a bukaresti magyar nagykövetség, illetve a kolozsvári magyar konzulátus. Mindkét intézmény munkatársainak kiterjedt romániai kapcsolathálózata volt, amelyek révén igyekezett tájékozódni a romániai magyarság helyzetéről és azt megosztani a budapesti vezetéssel. Magyarország jelentette gyakran az utolsó támaszt, lehetőséget a Ceauşescu-diktatúra által kompromittált, kényszerhelyzetbe sodort romániai magyar értelmiségiek számára.[12] Erőteljes lobbi tevékenységet folytattak a nyugat-európai és amerikai magyar emigrációs csoportok, értelmiségiek is. Beadványokat juttattak el tekintélyes politikusokhoz, nemzetközi szervezetekhez, igyekeztek folyamatosan tematizálni a romániai magyarság helyzetét.[13] A nyolcvanas évek végén már a magyar külügy is használta a diaszpórák által működtetett kapcsolathálókat.

A Magyarországgal fenntartott kulturális kapcsolatok jelentős része már a nyolcvanas évek előtt is irredenta-nacionalista jelzőt kapott, ahogy az egy, a hatvanas években készült román belügyi jelentésben olvasható: *„a szomszédos országok nacionalistái bátorítják az ittenieket. Léteznek irredenta szervezetek, pl. a Költő nevet viselő csoportosulás tagjai geomorfológiai irredenta írásokat készítenek Erdélyről. Vallási és propagandisztikus anyagokat hoznak be Magyarországról és*

10 Aranykorszak... i.m. 76–77. p.

11 Gálfalvi a Duray Miklóssal kötött ismeretségének bemutatása közben használta ezt a kifejezést. Interjú Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 2. sz.

12 Demény Lajos bukaresti történész 1987-ben, az *Erdély története* című munka elítélésére szervezett MNDT tanács ülése után juttatott el fájdalmas hangvételű levelet a magyar nagykövetségre, amelyben többek között a következőket írta: „Mit ér az ember, ha erdélyi magyar! Saját lelkiismeretem kötelezett arra, hogy papírra vessem mindazt, aminek akaratom ellenére áldozata és eszköze lettem, a magyar kormány ellen megrendezett rágalmazás kapcsán." MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1987. 114. dob. 128-27-001504/8.

13 Lásd pl. a Jelentés az Amerikai Egyesült Államokban létező magyar nacionalista szervezetekről belügyi iratot. Novák: *Aranykorszak...* i.m. 518–521. p.

Erdélyre vonatkozó adatokat visznek ki Romániából. Magyarországi látogatók az erdélyi magyar kisebbség helyzetéről érdeklődnek és a magyarokat kivándorlásra ösztönzik."[14]

Az 1965–1989 közötti időszakra vonatkozóan a magyar állammal szemben négy pontban fogalmazódtak meg vádak: a történelmi tényeket tudatosan meghamisítja, a kisebbségi egyházakat és az írókat a nacionalista propaganda eszközévé teszi, a nyugati magyar emigrációt revizionista szellemben szervezi-támogatja, államilag irányított propagandát honosít meg Romániával szemben az AEÁ-ban és Nyugat-Európában.[15] A román politikai gondolkodás szerint a hatvanas években Magyarország a nemzetközi szervezeteket, köztük a KGST-t is, arra próbálta felhasználni, hogy gazdasági előnyöket csikarjon ki Romániától, és ezeken keresztül valósítsa meg mindazt, amit a kétoldalú kapcsolatok révén nem ért el. *„Bizonyos magyar körökben erősen jelentkeznek a föderalista tendenciák. Ez a magyar hegemónia kiterjesztését követi. A trianoni határok békés eltüntetésén fáradoznak, hogy ily módon nyersanyagforrásokhoz jussanak"* – emelte ki egy Magyarországról szóló külpolitikai elemzés.[16]

A nyolcvanas évek romániai történései még inkább aktivizálták a magyar külpolitikát, amely Bukarest részéről újabb ellenlépéseket szült. A román pártvezetés több fronton igyekezett ellensúlyozni a magyar törekvéseket. Románia is élt a propagandisztikus célú publikációk külföldi terjesztésével és román lobbi-tevékenységeket is szervezett. A Nicolae Ceauşescuhoz továbbra is lojális magyar értelmiségieket pedig a romániai nemzetiségpolitika helyességének bizonyítására próbálták felhasználni. Ilyen fórummá süllyedt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa, amelynek megmaradt tagjai már teljes mértékben a propagandát szolgálták.[17] Kimondottan propaganda és országimázs-javító céllal utaztatták 1989-ben Nagy Britanniába Ádám Erzsébet marosvásárhelyi színésznőt, Hajdú Győző feleségét, aki az erdélyi magyar népköltészeti alkotásokból összeállított műsort mutatott be.[18]

A román pártvezetés mindeközben a rendszer működésének kudarcaiból fakadó belső feszültségeket is a nacionalizmussal kívánta levezetni. Míg a hetvenes években arra is akadt példa, hogy bizonyos „történelmi" munkákat azért tiltottak le, hogy ne sértsék a magyar nemzetiségűeket, addig a nyolcvanas években a pártvezetés szabad teret engedett a magyarellenes fércmunkáknak. Sorra jelentek meg az olyan történelmi, szépirodalmi alkotások, esszék, tanulmányok, amelyek az ellentétekre kihegyezve, sarkítottan mutatták a román–magyar közös történelem egyes vonatkozásait. Ide sorolható a hírhedt Ioan Lăncrănjan-féle vitairat,

14 A Securitate éves tevékenységének értékelése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 102/1964. 62. f.

15 Traian-Valentin Poncea – Aurel Rogojan: *Spionajul ungar în România.* Editura Elion, Bucureşti, 2007. 147. p.

16 Novák: *A román külpolitikai gondolkodás...* i.m. 106. p.

17 Az MNDT használták fel arra, hogy elítéltessék a Magyarországon megjelent *Erdély története* című munkát. A tanácsnak ugyanakkor minden, a román pártvezetés számára nem tetsző magyarországi és külföldi tevékenységet el kellett ítélnie.

18 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1989, 174. dob. 128-1-002490

vagy az észak-erdélyi zsidóság holokausztját ábrázoló, a sajátosan elfogult Lustig Oliver nyugállományú katonatiszt által írt *Véráztatta napló* stb.[19]

A két ország között felhalmozott feszültség hatással volt a diplomáciai életre is. Mindkét fél igyekezett felhasználni az összes rendelkezésére álló akaratérvényesítő diplomáciai eszközt: egymást követték a tiltakozások, a nagykövetek bekérése, az információszerzés, tájékozódás, lakossági hangulatjelentés-tétel stb. A nyolcvanas évek végére már szinte diplomáciai háborúról beszélhetünk, a kétoldalú kapcsolatok a mélypontra jutottak. A román fél arra panaszkodott, hogy a magyar külügyi testület a diplomáciai szabályok felrúgásával gyűjt és továbbít kompromittáló információkat az országról. A magyar fél meg azt tapasztalta, hogy az általa jogosnak és szükségszerűnek tartott diplomáciai munkát a román fél a nemzetközi szerződéseket felrúgó módszerekkel akadályozza, lehetetleníti el.

1988-ban már olyan hírek érkeztek Bukarestből, miszerint augusztus 12-én ismeretlen személyek behatoltak Iklódy Gábor sajtóattasé lakásába.[20] 1988-ban példátlan esetre is sor került, röpcédula terjesztés, államellenes izgatás vádjával *persona non grata*nak nyilvánították a magyar nagykövetség egyik munkatársát, Györfi Károlyt.[21] A magyar fél válaszlépésként Pavel Platan nagyköveti tanácsost utasította ki az országból.[22] 1989-ben a Varsói Szerződés tagállamainak bukaresti tanácskozásán Ceauşescu külön felrótta magyar tárgyalópartnereinek, hogy a magyarok "megvásárolták" a világsajtót.[23]

A két ország belügyi szervei között az 1948-tól 1963-ig terjedő időszakban viszonylag jó együttműködés alakult ki.[24] A hatvanas évek végétől ez a viszony folyamatosan romlott. Tudomásunk szerint a román fél ekkor már a szocialista tömb belső szabályait áthágva, informátorok telepítését tervezte vagy folytatta Magyarországon.[25] A román fél egyértelműen kémkedésként értelmezte a magyar diplomáciai testület erdélyi magyar értelmiségiek bekapcsolásával történő információszerzési kísérleteit. Tény viszont az is, hogy az 1980-as évek végén a magyar titkosszolgálat is egyre nagyobb figyelmet szentelt a romániai történéseknek. Részletes elemzések készültek a romániai politikai rendszer működési mechanizmusairól.[26] Igyekezett feltérképezni azokat a diplomáciai lehetőségeket, kontakt-személyeket, akik segítségével, tekintélyével a nemzetközi fórumokon is szóba lehetett hozni a romániai magyarokkal kapcsolatos emberjogi, nemzetiségpolitikai kérdéseket.

---

19 Vincze Gábor: Lăncrănjantól Lăncrănjanig. *Magyar Kisebbség*, 2006. 3-4. sz. 267-296. p.

20 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1988, 84. dob. 128-15-003607

21 Uo. 128-15-004487

22 Uo. 128-15-004487/8

23 Horn Gyula: *Cölöpök*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1991. 223. p.

24 A kérdésben lásd Stefano Bottoni írásait. Stefano Bottoni: „Baráti együttműködés": a magyar-román állambiztonsági kapcsolatok (1945-1982). *Történelmi Szemle*, 2011/2. sz. 123-257. p. http://itthon.transindex.ro/?cikk=15356, http://itthon.transindex.ro/?cikk=15411, http://itthon.transindex.ro/?cikk=15465

25 Novák: *Aranykorszak*.... i.m. 479-484. p.

26 Részletesebben lásd: 1984. 374. dob. ABTL, BM III/II. SzT KF. 1984. 374. dob. ABTL, 1.11.4 BX-IV/1988. 522. dob. Az adatokat Stefano Bottoni bocsátotta rendelkezésünkre.

A magyar titkosszolgálat a korábbi időszakoktól eltérő intenzitással elemezte a romániai nemzetiségek (elsősorban a magyarok) helyzetét. Adatokat gyűjtött a nemzetiségi intézmények működéséről, a pártvezetés nemzetiségpolitikai stratégiájáról, szándékairól, a nyilvánosság szintjén eltitkolt, de a mindennapokban egyre akutabban jelentkező problémákról. A magyar titkosszolgálat pl. naprakész információkkal rendelkezett arról, hogy 1987. március-áprilisában erősödtek a Romániában lévő magyar objektumok, állampolgárok, valamint a romániai magyar nemzetiségű személyek ellen irányuló román állambiztonsági és rendőri intézkedések, fokozódott a katonai, rendőrségi jelenlét a nemzetiségi területeken, Hargita, Kovászna és Maros megyében pedig átszervezték az állambiztonsági és rendőri apparátust.[27] A magyar külpolitikai vezetés a titkosszolgálat révén azzal is tisztában volt, hogy az RKP felső szintjein elvi döntés született arról, hogy a magyar pártvezetést mind a magyar nép, mind a nemzetközi közvélemény, valamint a szocialista országok előtt is le kell járatni.[28]

1989-re a két ország közötti helyzet annyira a mélypontra zuhant, hogy mindkét fél a másiknál esetleg bekövetkező vezetőcserében látta az egyedüli kiutat. Nicolae Ceauşescu mereven elutasított mindennemű reformot az országban, amely egyre inkább elszigetelődött még a lassú és mérsékelt változás útjára lépő szocialista országoktól is. A román pártvezetés már kizárólag a külföldi ellenséges légkörrel magyarázta a saját kudarcba fulladt politikája nyomán kialakult helyzetet. A külhoni ellenségek, elsősorban Magyarország ellen minden eddiginél erősebb uszító kampány zajlott. 1989. június 15-én Ion Stoian távollétében Nicolae Mihai fogadta a magyar nagykövetet és szóba hozta a románellenes sajtókampányt. A nagykövet válaszként elmondta *„... hogy ha a mi politikánkat bírálják, azt megértem: de egy dolog egy politikát bírálni és más dolog egy népet önérzetében sértegetni, évezredes barbársággal vádolni és uszítani ellene, különösen, ha a szomszéd országban él és két milliónyian még ebben az országban is vannak. Azzal védekezett, hogy mi pedig szembe akarjuk állítani a vezetést a néppel és a vezetőjüket, vívmányaikat támadjuk. Pedig ők ezek megvédésére készek akár fegyverrel is, bár most ennek nincs itt az ideje."*[29] A magyar fél ugyanakkor igyekezett több úton segíteni az időközben egyre nagyobb médiavisszhangot kapó Tőkés László-ügyet is.[30]

3.1.2. Új remények a forradalom után

A temesvári események kirobbanása után a román pártvezetés egyértelműen a magyar felet (is) okolta a kialakult helyzet miatt. Maga Nicolae Ceauşescu is külföldi kémszervezetekről, irredenta és revizionista körök aknamunkájáról beszélt. Köztudott tény az is, hogy az ország déli megyéiből a magyar revizionizmusra hivatkozva toboroztak és szállítottak munkásosztagokat Temesvárra, szétveretni

27 ABTL, BM, III/II. 1987. 476. dob. Magyarellenes intézkedések Romániában.
28 Uo.
29 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1989, 74. dob. 128-14-002815
30 Uo. 76. dob. 128-28-002730/6

a tüntetőket. A bánsági városban kialakult helyzetről „természetesen" a külvilágot sem tájékoztatták. Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter emlékiratában azt írja, hogy a magyar tisztikar tartott attól, hogy Ceauşescu provokációra szánja el majd magát, hogy hatalmát mentse, ezért igyekeztek naprakész információkkal rendelkezni a román hadsereg állapotáról.[31] Kárpáti, visszaemlékezései szerint december 21-én telefonon beszélt Vasile Milea nemzetvédelmi miniszterrel, aki azt mondta neki, hogy a hadsereg nem lép közbe, de úgy tudja, hogy Magyarországon embereket toboroznak, hogy Temesvárra utazzanak. Ez nem volt igaz, de a magyar Honvédség egy operatív bizottságot hozott létre, amely folyamatosan elemezte a romániai eseményeket, általános mozgósítást viszont Magyarországon nem rendeltek el.[32] A magyar titkosszolgálat tudomása szerint Milea halálában az is közrejátszott, hogy nem volt hajlandó nagyobb méretű támadást indítani a temesvári tüntetők és „egyes magyar városok" ellen.[33]

Nicolae Ceauşescu bukása még inkább mozgósította a magyar felet, amely igyekezett folyamatosan tájékozódni a romániai történésekről. Horn Gyula, akkori külügyminiszter, szabadságát megszakítva Budapestre utazott, tájékozódni a romániai eseményekről.[34] Az általános zűrzavarban a magyar diplomácia sem mindig jutott hiteles információkhoz. A civil lakosság körében terjedő rémhírek, kósza értesülések, hallomások gyakran megjelentek a magyar külügyi jelentésekben: a Securitate feltételezett nagy ellentámadásai, idegen, arab terroristák jelenléte, esetleg Magyarországon keresztül távozó szekusok, az ivóvíz megmérgezése stb. A magyar kormány azonnal felajánlotta segítségét az új román vezetésnek, akikről az első pillanatokban „úgy tudták, hogy szovjetbarátok és baloldaliak".[35]

Mint említettük, Magyarország már a nyolcvanas évek második felétől csakis egy olyan román vezetéssel képzelte el a kétoldalú kapcsolatok normalizálást, amely gyökeresen szakít a diktatórikus Ceauşescu-féle autokrata vezetési módszerekkel, s a kapcsolatok egyik feltétele a romániai magyarság helyzetének a kisebbség számára is megnyugtató rendezése lett volna. Ezért már a kezdetektől igyekezett a lehető legjobb kapcsolatokat ápolni az új román vezetéssel, nemzetközileg és humanitárius segélyekkel segítette, jó alkupozíciókat építve ki ezzel. A rendszerváltást követően szinte azonnal útnak indultak az első segélyszállítmányok Románia felé. A budapesti kormány befogadása tekintetében a román hadsereg bizonyult a legtartózkodóbbnak: gyógyszerszállítmányt elfogadott, orvosi segítséget nem, ahogy lőszerszállítmányokat sem.[36] A magyar kormány elsőként ismerte el az NMF vezetőségét és diplomáciai kapcsolatait, kedvező nemzetközi megítélését felhasználva lobbizott a nyugati kormányoknál is az román vezetés ügyében. A magyar honvédség a román hadseregnek ajánlott fel segítséget, a magyar kormány pedig a román vezetésnek. December legvégén a magyar vezetés elérkezettnek

31 Kárpáti Ferenc: *Puskalövés nélkül...* Duna International Könyvkiadó, Budapest, 2011., 168. p.
32 Uo. 173. p.
33 ABTL, BM, III/I-D, 1990. Információs jelentés.
34 Horn Gyula: *Cölöpök...* i.m. 260. p.
35 MOL, TÜK-KÜM, Románia, 1989. 75. dob. 128-2-004751
36 Kárpáti: *Puskalövés nélkül...* i.m. 176. p.

látta az időt, hogy az első lépéseket megtéve, nemzeti érdekeinek megfelelően rendezze a román–magyar kapcsolatokat. A diplomáciai helyzet látszólag a magyaroknak kedvezett: segítették a diktatúra megbuktatását, morális és anyagi segítségben részesítették a lakosságot és az új román vezetést, Magyarország nemzetközi megítélése jónak számított.

A magyarországi alapcélkitűzések a következők voltak: megszüntetni a feszültségeket a két ország és a két nemzet között, a nemzetközi konjunktúrát is kihasználva rendezni a kisebbségi kérdést Romániában, és a lehető legjobb pozíciókat kivívni az erdélyi magyarságnak. Dumitru Mazilu az NMF egyik fontos vezetője december 28-án találkozott a magyar nagykövettel, akivel közölte, hogy a két ország kapcsolatában csak a területi integritás kérdését tartja érzékeny pontnak. Szerinte Magyarország részéről nem merül fel ez a kérdés, de úgy véli, hogy a román népbe az évtizedek során belesulykolt veszélyérzetet nem lehet az egyik napról a másikra eloszlatni. [37] Ugyanazon a napon Szűcs Pál interjút adott a *Romániai Magyar Szó*nak. A nagykövet elmondta, hogy nem áll fenn a magyar revizionizmus veszélye, Magyarország új alapokra szeretné helyezni kapcsolatait Romániával.[38]

Még december végén sor került egy külügyminiszteri szintű találkozóra. December 29-én Horn Gyula egynapos látogatásra érkezett Romániába, ahol találkozott Ion Iliescuval, Petre Romannal és Sergiu Celac külügyminiszterrel. Horn tájékozódni szeretett volna az új román vezetésről, annak szándékairól, ideológiai orientációjáról és nem utolsó sorban a romániai magyarság helyzetéről, kilátásairól. A magyar külügyminiszter azt nyilatkozta a *Romániai Magyar Szó* riporterének, hogy hármas célkitűzéssel érkezett: tájékozódni, megvitatni, hogyan támogathatnák Romániát és új alapokra helyezni a kétoldalú kapcsolatokat. Hivatalosan is cáfolta a Ceauşescu-rendszerben meghonosodott azon állítást, miszerint Magyarországnak területi igényei lennének Romániával szemben és hangsúlyozta, hogy Magyarország a nemzetiségi jogok tiszteletben tartását kéri Romániától. Arra a kérdésre, hogy a romániai magyarság hogyan tudná elősegíteni a két ország közötti kapcsolat alakulását, Horn a következőket felelte: *„...tegyünk félre minden előítéletet és próbáljuk meg konstruktívan építkezni. De ez mind a két félre vonatkozik. Már úgy értem, hogy a romániai magyarság is olyan igényeket fogalmazzon meg, jogos igényeket, amelyek az előbb említett egyenjogúság teljes nemzetiségi kibontakozását segítik. Bizonyára ez nem az az időszak, amikor eljött a nagyon szélsőséges igények teljesítésének ideje."*[39] Horn találkozott az RMDSZ elnökével, Domokos Gézával is.

Iliescu a kialakult új hatalmi struktúrákról azt nyilatkozta, hogy *„a kommunista párt és régi apparátusa teljesen szétesett, ugyanakkor volt tagjai jelen vannak a Tanácsban és az alakuló kormányban. Ő maga és támogatói is kommunisták..."*[40] A

37 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990. 60. dob. 0098.
38 *Romániai Magyar Szó*, 1989. december 29.
39 *Romániai Magyar Szó*, 1989. december 31.
40 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 60. dob. 0010.

kisebbségek helyzetét tekintve pedig, elismerte a Ceauşescu-rendszer kisebbségellenes politikájának létezését és kifejtette, hogy a román–magyar kapcsolatokat új alapokra kívánják helyezni. Horn értékelte, hogy számos intézkedést érvénytelenítettek, de kifogásolta, hogy még mindig léteznek diszkriminatív törvények. Kifejtette, az új kapcsolatok alapja a magyarság egyéni és kollektív jogainak elismerése.[41] Horn kollégájának, Sergiu Celacnak is részletesen kifejtette, hogy fontosnak tartja a kisebbségi jogok garantálását, külön hangsúlyozva a közigazgatási önrendelkezést.[42] Magyarország megnyitotta kapuit a román demokratikus értelmiségiek előtt. Január második felétől kezdődően Budapesten civil szervezetek több nemzetközi konferenciát, tematikus beszélgetést szerveztek, amelyeken részt vettek olyan neves román értelmiségiek, mint Stelian Tănase, Alin Teodorescu stb.

1989. december 22. új fejezetet nyitott a magyar–magyar kapcsolatokban. Nemcsak a segélyszállítmányok sokasága érkezett Erdélybe, hanem az érdeklődők, barátok, segíteni akarók népes csoportjai is. A nyolcvanas évek tiltott, „haza a mélyben"-típusú kapcsolathálózatai felszínre jutottak, nyilvánossá váltak. Régi barátságok, rokoni szálak éledtek fel, új kapcsolatok szövődtek. A magyar csoportok, köztük több értelmiségi és ellenzéki politikus, hozták a magyar rendszerváltás tapasztalatait, olykor tanácsait. Domokos Géza emlékirataiban elmeséli, hogy részben otthon, részben a magyar nagykövetségen több magyar politikussal is találkozott, akik „érdeklődni jöttek Romániába": ifj. Rajk László, Kulin Ferenc, Csapody Miklós, Király Zoltán, Keleti György.[43] Hasonló élményekről számol be több más romániai magyar értelmiségi is, emlékirataiban vagy különböző interjúkban.[44]

A decemberi, januári baráti találkozásokon, beszélgetéseken terítékre került a magyar–magyar kapcsolatok több vonatkozása is. A magyarországiak kisebbségpolitikai jellegű tanácsai, javaslatai széles skálán mozogtak. Abban mindenki egyetértett, hogy az új romániai politikai helyzet kecsegtető lehetőségeket kínál, és hogy mindezt ki kell használni. Így aztán gondolati síkon az elvett jogok visszaszerzésétől, az újszerű – amelyek még 1918-ban sem jöhettek szóba – kisebbségi jogok megszerzésén át sok minden szóba került, esetenként akár az ún. társnemzeti viszony megcélzása is.[45] Több magyarországi vendég és az újraformálódó romániai magyar elit úgy gondolta, hogy 1989 új alkupozíciókat hozott és lehetséges lesz egészen magasról kezdeni a tárgyalásokat a román féllel.

A feszültségekkel terhelt kétoldalú kapcsolatok, a két nemzet történelmi öröksége és a váratlan romániai fordulat magyarázzák talán azt is, hogy a magyar közvélemény egy részének megnyilvánulásai és a magyar kormány hivatalos álláspontja nem mindig fedték egymást. Mint láttuk, a magyar kormány a kétoldalú kapcsolatok gyors fejlesztésében és kölcsönös garanciák elfogadásában látta a

41 Uo.
42 Uo.
43 Domokos: *Esély* I... i.m. 65. p.
44 Gálfalvi György, Markó Béla, Gáll Ernő stb.
45 Interjú Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 2. sz.

helyzet megoldását. Voltak viszont olyan magyarországi vélemények is (egyes politikai pártok, magánszemélyek, szervezetek), amelyek a magyar-magyar viszony érdekében radikálisabb lépéseket javasoltak. Az egyre gyorsuló és táguló információáradattal ezek a problémák is felszínre kerültek. Az első vitás kérdést az képezte, hogy Magyarországnak milyen részt kell vállalnia a Ceauşescu bukását követő harcokban, politikai helyzetben. Kárpáti Ferenc, akkori honvédelmi miniszter emlékirataiban azt állítja, hogy december 23-án egy MDF-es küldöttség kereste fel, Szabad György, Für Lajos és Bíró Zoltán. Azt javasolták, hogy Magyarország ajánlja fel terrorelhárító alakulatait, sőt vonják be ebbe a Varsói Szerződés tagállamait is. Javaslataik között az is szerepelt, hogy a Honvédség tegye lehetővé azt, hogy önkénteseket toborozzanak Temesvárra. Für Lajos szerint maga Antall József sem támogatta az ötletet.[46]

A magyar állampolgárok esetleges romániai eseményekben való részvétele később is fontos és vitatott eleme maradt a kétoldalú kapcsolatoknak. A hivatalos magyar álláspontot szintén túlmutató szórványos jelenségek voltak tapasztalhatóak amerikai magyar körökben is. Egy korabeli magyar hírszerzési jelentés arról beszélt, hogy Van Dusen, a Külügyi Bizottság stáb-főnöke elmondta *„ismereteik szerint az amerikai magyarság körében feltámadt Erdély visszacsatolásának kérdése. Értékelése szerint a szervezett egyharmada fogékony, illetve hajlandó fellépni az ügyben meggondolatlanul. Nagyon rossz hatása lenne a kétoldalú kapcsolatokra, ha kiderülne, hogy ezt az irredentizmust Budapestről bátorítják. A törvényhozás és a State Departament mindent megtesz a magyar emigrációhoz fűződő hivatalos kapcsolatain keresztül e hangulat leszerelésére."*[47]

A hivatalos és az „alulról jövő" álláspontok közötti különbséget jól érzékelteti az a másik budapesti belügyi jelentés, amely szintén a romániai magyarság helyzetének lehetséges megoldásait vette számba 1990 első heteiben: *„Számításba kell venni azonban a román társadalom hagyományos xenofóbiáját, magyarellenességét, a huszonöt év propagandájával belénevelt gőgöt és félelmet Erdély elvesztésétől. Nem lehetünk túlzottan derűlátóak, nem kergethetünk megalapozatlan illúziókat, mint ahogy ezt a hazai sajtó teszi. Alapjában véve a következő lehetőségek képzelhetők el: a magyarság beolvasztásának, homogenizálásának folytatása – jelenleg erre nincs esély, tekintetbe véve a magyar nemzetiség gyors megszerveződését és azt, hogy a román kormány kedvező arcot igyekszik a külvilág felé mutatni; Egyéni jogok megadása, de úgy, hogy ezek ne válhassanak kollektív jogokká; Kisebb méretű terület- és lakosságcsere – erre sincs sok esély, annyi jogi és anyagi nehézséggel járna, precedenst teremtene; Kollektív nemzetiségi jogok elismerése, bizonyos közösségek és területi egységek autonómiájának biztosítása; Erdély jugoszláv típusú föderatív átalakítása; Erdély leválása Romániáról független államként; Erdély csatlakozása Magyarországhoz. A jelenlegi körülmények között az utolsó három lehetőség legfeljebb utcai beszélgetések szintjén vetődik fel."*[48] – összegzi a jelentés. Mindennemű véleménykülönbség

46 Kárpáti: *Puskalövés nélkül...* i.m. 176–183. p.
47 ÁBTL, 1220/1990/L – 550. doboz. Románia. A jegyzetet Stefano Bottoni bocsátotta a rendelkezésünkre.
48 Uo.

ellenére Magyarország igyekezett minél gyorsabban és hatékonyabban visszavarrni, új tartalommal feltölteni a Ceauşescu diktatúra alatt mesterségesen elvágott szálakat.

A román–magyar kapcsolatokban a vélt egymásra találás eufóriájában viszonylag gyorsan jelentkeztek a régi bizalmatlanság új jelei. Január 5-én Sergiu Celac külügyminiszter közölte Szűcs Pállal, hogy szeretné, ha Horn Gyula tisztázná a magyarországi állampolgárok részvételét az 1989-es eseményekben. Tudja, hogy nem a kormány hivatalos küldötteiként voltak jelen, hanem a különböző pártok küldték ki embereiket.[49] A magyar fél tisztázta a kérdést, elítélte az atrocitásokat és arra kérte a román vezetést, hogy hivatalos nyilatkozatban tegye világossá, hogy magyar állampolgárok nem vettek részt ezekben az eseményekben, hogy a lincselések[50] 22-én történtek, és nem a forradalom után, és hogy azoknak nem volt etnikai jellege.[51]

Kifogások hangzottak el román részről a magyar segélyszállítmányokra vonatkozóan is. Voltak olyan erdélyi települések (pl. Marosvásárhely), ahol a helyi románság azzal vádolta a magyar felet, hogy tudatos megkülönböztetésben részesíti a város két etnikumát a segélycsomagok szétosztásában.[52] A kulturális jellegű küldemények, könyvek, folyóiratok, lapok már a hagyományosnak nevezhető román érzékenységet váltották ki miszerint az Erdély és a Magyarország közös történelmi múltjára történő bárminemű utalások revizionista jellegűek. Az ún. tankönyvbotrány február második felében, március elején érte el a csúcspontját.[53] Február 13-án a Rompress románul, majd angolul és más idegen nyelven is kiadott közleményben arról tudósított, hogy az erdélyi iskolákban nagy mennyiségű magyarországi tankönyvet osztottak szét, amelyek torzítják a valóságot. A határon könyvszállítmányokat állítottak le, a román nyelvű sajtó pedig éles hangnemben bírálta a Romániába szállított könyveket.[54]

Horn Gyula nagy reményt keltő bukaresti látogatása során még „csak" az önrendelkezés kifejezés jelentett vitás pontot. A kétoldalú nyitásra vonatkozó, ott elhangzott javaslatokat viszont nem követték konkrét lépések. Horn Gyula azt írja emlékirataiban, hogy ezt személyesen is közölte Sergiu Celac külügyminiszterrel egy 1990. februári kanadai találkozón, aki akkor is ígéretet tett arra vonatkozóan, hogy felgyorsítja az eseményeket.[55] Erre a későbbiekben sem került sor. Január 7–8-án Ion Iliescu tudatta Domokos Gézával, hogy kettőjüket és Dumitru Mazilut Magyarországra hívták. Domokos Géza visszaemlékezéseiben azt írja, ő maga is úgy gondolta, eljött az ideje a történelmi megbékélésnek. Közölte mindezt Iliescuval, aki viszont nem vállalta az utazást. Dumitru Mazilunak és Domokosnak

49 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 0096.
50 A székelyföldi rendőrlincselésekre utalt.
51 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 0096.
52 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 2. kazetta. Lásd még a *Cuvântul liber* januári számait.
53 *Magyar Nemzet*, 1990. március 1.
54 A marosvásárhelyi *Cuvântul liber* külön cikkeket szentelt a kérdésnek.
55 Horn: *Cölöpök...* i.m. 267. p.

kellett volna Budapestre utaznia.[56] Mazilut időközben elsodorták a Bukarestben beinduló Front-ellenes tüntetéssorozatok és ezzel a román–magyar megbékélés is lekerült a napirendről, amely nem tartozott a számtalan belső problémával küzdő román vezetés prioritásai közé.

Egyes román köröket szemmel láthatóan egyre jobban zavart a magyar állampolgárok romániai jelenléte. Sokan már azért is kifogásokat emeltek, hogy az erdélyi magyarok a rokoni, baráti, nemzeti, nyelvi kötelékeket és előnyöket gazdasági céloktól vezérelve használják ki, érdemtelenül jutva ezzel bizonyos előnyökhöz. *„Nagyon sok Maros megyei, elsősorban a magyar nemzetiségűek, rohamosan meggazdagodtak a csempészetből. A fáradtságosan előteremtett, a hazai piacról is hiányzó román árut valósággal elkótyavetyélték Magyarországon, a magyar árut pedig valós értékük fölötti áron kínálták."*[57] – írja Ioan Judea. Az ún. csencselés, feketekereskedelem kérdése és az ebből fakadó társadalmi-etnikai frusztrációk az NMF Maros megyei ülésén is felvetődtek.[58] A jelenség a magyar külügy figyelmét sem kerülte el. Az 1990. március 5-én előterjesztett éves konzuli jelentésben a következőket olvashatjuk: *„...néhány magyar állampolgár, kihasználva az ország ellátási gondjait, Romániában üzletelő tevékenységet folytat, amit természetesen a román hatóságok most sem néznek jó szemmel, de átmenetileg egy ideig eltűrnek, viszont a türelem véges, s nem is beszélve arról, hogy magatartásuk a román sajtó esetleges tálalása következtében könnyen károkat okozhat kapcsolataink alakításában is. Jó lenne, ha az ellenőrzést végző vámszerveink az ilyen személyekre felfigyelnének és őket időben kiszűrnék..."*[59]

Magyarország „beavatkozása", a különböző formákban megnyilvánuló magyarországi jelenlét sok szempontból zavarta a román felet, amely több esetben is úgy értékelte, hogy a szomszédja túlzottan megpróbál beavatkozni az átmenet bizonyos folyamataiba. Első helyen, természetesen, a nemzetiségi probléma állt. Egyre inkább úgy tűnt, a politikai-gazdasági krízisbe kerülő új román vezetés és a román társadalom zöme számára, hogy a román–magyar kapcsolatok ily módon történő újragondolása nem prioritás. A kétoldalú kapcsolatokra tett ígéreteket ún. mulasztások követték, majd esetenként konkrét visszautasítások, kölcsönös vádaskodások. A *Viața armatei* című lap egyik áprilisi számában közölt cikkben, pl. egy Theodoru nevű személy azt állította, hogy Magyarországról túrós hordókban szállították a pisztolyokat Marosvásárhelyre.[60] Az Erdélyben egyre inkább kiteljesedő etnikai konfliktus felülírta a Románia és Magyarország partneri viszonyának kibontakozását, vagy ennek lehetőségét. Az 1990. március 5-i konzuli jelentés úgy fogalmazott, hogy a kétoldalú kapcsolatokat illetően a helyzet szinte semmit sem változott 1989 után, nagy fordulatra a jövőben sem kell számítani.[61]

---

56 Domokos: *Esély* I... i.m. 117. p.
57 Judea: *Cumpăna lui martie...* i.m. 57–58. p.
58 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6.
59 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 67. dob. 001302.
60 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001495/17.
61 Uo.

3.2. A romániai rendszerváltás és a nemzetiségi kérdés

3.2.1. A nemzetiségi kérdés megjelenése és a romániai magyarság megszerveződése

A Ceauşescu házaspár bukását követő hatalmi vákuumban megalakult a hadsereg teljes bizalmát élvező, magát Nemzeti Megmentési Frontnak (NMF) nevező szervezet, amelynek élére Ion Iliescu került.[62] A Front első összetételében a politikai tapasztalattal, egyesek esetében a pártstruktúrákban egykor előkelő helyet birtokló múlttal vagy kapcsolatokkal rendelkező személyek (Ion Iliescu, Silviu Brucan, a hadsereg képviselői) mellett helyet kaptak az eseményekben résztvevő vagy a Ceauşescu-rendszer ellen disszidensként fellépő értelmiségiek, közéleti személyiségek (Ion Caramitru, Doina Cornea, Dumitru Mazilu, Ana Blandiana, Mircea Dinescu) is. A Front vezetői szerkezete december 26-án rögzült, amikor Ion Iliescut elnöknek, Dumitru Mazilut alelnöknek, Petre Romant pedig miniszterelnöknek nevezték ki. A magyar külügy úgy vélekedett, hogy az új román vezetés szovjetbarát érzelmeket táplál.[63]

Az NMF Ideiglenes Tanácsának megválasztásában a szereplők helyet biztosítottak a magyarság képviselőinek is. Első lépésként a két, viszonylag legismertebb magyar személyiség került fel a tanács listájára, a népfelkelés egyik szimbólumaként Tőkés László és a bukaresti politikai és értelmiségi körökben jól ismert, a Ceauşescu rendszerben kevésbé kompromittálódott Domokos Géza. Hozzájuk csatlakozott az akkor Marosvásárhelyen élő Király Károly, akit a Front alelnökének neveztek ki és ő felelt a kisebbségi ügyekért is. A Bukarestben élő erdélyi magyar értelmiségiek igyekeztek kihasználni a diktatúra bukásával felmerülő lehetőségeket, megszervezni a magyar érdekképviseletet és a meglevő kommunikációs csatornákon keresztül üzenni a román politikumnak és a közéletnek egyaránt. Domokos Géza, Demény Lajos, Tüdős István, Verestóy Attila, Szász János, Gálfalvi Zsolt, Horváth Andor, Cseke Gábor, János Pál és Lányi Szabolcs részvételével kristályosodtak ki az első lépések, tervek, vagyis a későbbi Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) alapításának ötlete.[64]

A politikai váltást viszonylag gyorsan érzékelték és magukévá tették a romániai magyar lapok is, amelyek többsége december 23–24-én megjelentette első szabad lapszámát. A szerkesztőségek, akárcsak a román lapok többsége, az első napokban nem sokat változtak. A bukaresti *Romániai Magyar Szó* forradalom utáni első száma december 23-án, szombaton jelent meg. Az első szabad lapszámban munkára, a román néppel való testvériségre hívták föl az embereket. Az RMDSZ a romániai magyarságot képviselő szervezetként december 24-én nyilvánosan

62 Az NMF megalakulásáról és a bukaresti eseményekről részletesebben lásd: Gallagher: *Furtul unei naţiuni... i.m.* Duţu: *Revoluţia din 1989...* i.m.

63 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1989. 174. dob. 128-2-004751

64 Domokos: *Esély* I... i.m. 17–23. p.

üzent a román közvéleménynek az *Adevărul*[65] országos napilap hasábjain. A szöveg szerzői fontosnak tartották tudatni a román közvéleménnyel, hogy a romániai magyarság vállalja a testvériséget a román néppel, ugyanakkor az eddigi gyakorlattól eltérően külön entitásként kíván részt venni az ország életében, jogainak elismerése mellett. A közlemény nem habozott kijelenteni azt sem, hogy a Ceauşescu-rendszer elnyomta a kisebbségeket, asszimilálni akarták őket, és hogy a magyarságra jogtalanul sütötték rá a revizionista, fasiszta jelzőket.[66]

A felhívást elemezve, egyértelműen kirajzolódik, hogy a bukaresti magyar kezdeményezés két fontos üzenetet fogalmazott meg a románság felé: a magyarság kollektív és önálló entitásként kíván politizálni, illetve már az első alkalommal próbálták elismertetni a román közvéleménnyel azt a tényt, hogy a bukott rendszer tudatosan, nemzeti létében is diszkriminálta/letagadta ezt a közösséget, és igyekeztek legitimációt szerezni a későbbi jóvátételi kérésekhez. Gyakorlatilag ezt az üzenetet ismételte el Domokos másnap, december 25-én a Román Televízióban mondott beszédében, amelyben elítélte a diktatúra asszimilációs törekvéseit, fölhívta a figyelmet a nemzetiségi jogok fontosságára, ugyanakkor kiemelte, hogy a romániai magyarság tiszteletben tartja a román nemzeti érdekeket.

December 25-én Bukarestben megalakult az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottsága Domokos Géza, elnök, Tőkés László, tiszteletbeli elnök, Verestóy Attila, titkár részvételével. Az Ideiglenes Intéző Bizottság tagjai között volt még: Cs. Gyimesi Éva, Kántor Lajos, Balogh Edgár, Sylvester Lajos, Király Károly, Demény Lajos, Horváth Andor, Lányi Szabolcs, Sütő András, Kányádi Sándor, id. Toró Tibor. Az RMDSZ december 25-i keltezésű *Kiáltvány*a tekinthető gyakorlatilag a szervezet alapító okiratának.[67]

Politikai szempontból két lényeges eleme van a *Kiáltvány*nak: egyrészt meghirdeti az együttműködést a Nemzeti Megmentési Fronttal, másrészt összefoglalót is ad a romániai magyarságot megillető jogokról.[68] Az erdélyi magyarságot arra kérték, hogy ahol még nem alakult meg, ott hozzák létre a helyi szervezeteket. Az RMDSZ főbb célkitűzései a következőek voltak: a nemzetiségi képviselet biztosítása a törvényhozásban és az államigazgatásban; anyanyelvi oktatás az óvodától a tudományegyetemig; saját művelődési és tudományos intézmények a magyarság számára; magyar nyelvű lapok, folyóiratok működtetése; a magyar nyelv használata a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban; nemzetiségügyi minisztérium létrehozása; kollektív nemzetiségi jogok alkotmányos szavatolása; a magyarság kapcsolatokat ápolhasson az anyanemzettel.[69] A mozgalomszerűen alakuló RMDSZ egységes szervezeti kerete és programja több országos tanácskozás

65 Az RKP KB lapja, a *Scânteia* 1989 decemberében, a fordulat után, megőrizve a régi szerkesztőséget, felvette a *Scânteia poporului* nevet, majd az *Adevărul*-t.

66 *Adevărul*, 1989. december 24.

67 Bakk Miklós a bukaresti szervezkedést, a Kolozsváron megfogalmazott *Hívó Szó*t és a december 23-án megjelent temesvári kiáltványt tekinti annak a három meghatározó kezdeményezésnek, ami alapján végül megalakult az RMDSZ. Bakk Miklós: Az RMDSZ, mint a romániai magyarság önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999. 2. sz. 81–116. p.

68 Uo.

69 *Romániai Magyar Szó*, 1989. december 26.

eredményeként jött létre. 1990. január 7-én, Kolozsváron megtartották az *Ideiglenes Intéző Bizottság* első ülését, ezt a marosvásárhelyi (január 13.) és a sepsiszentgyörgyi (február 24–25.) küldöttgyűlések követték.[70]

Annak ellenére, hogy a pontok első fázisban csak vázlatosan fogalmazódtak meg, nyilvánvaló volt, hogy az RMDSZ vezetősége bízott az új konjunktúrában, hogy az erdélyi magyarság helyzetét és a Romániához való viszonyát kedvező módon lehet rendezni. Megfogalmazódtak mindazon törekvések, óhajok is, amelyek teljesítésére a szocializmus időszakában mindennemű próbálkozások ellenére sem kerülhetett sor.[71] Másnap, december 27-én Bukarestben megalakult az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának Ideiglenes Központi Irodája. Domokos Géza arra kérte a vidéki szervezeteket, hogy keressék a kapcsolatot több más demokratikus szervezettel és működjenek együtt az NMF-el. *„Domokos Géza hangsúlyozta: üdvözöljük és támogatjuk az újonnan alakuló szervezetek programjában szereplő mindazon pontokat, amelyek a testvériség és egyenlőség jegyében lehetőséget nyújtanak a közös munkára, összefogásra, demokratikus együttműködésre, a Kiáltványunkban közzétett programpontok teljesülésének együttes kezdeményezésére és megvalósítására. Ugyanakkor elhatároljuk magunkat minden szélsőséges megnyilvánulástól, garázda, felelőtlen elemek erőszakos akcióitól és felhívunk mindenkit, akadályozza meg, hogy egyesek szándékosan megzavarják a demokratikus kibontakozást, rémhírek, rágalmak diverziós célzatú terjesztésével ártsanak a román nép és a magyar kisebbség közötti testvéri szolidaritás ügyének..."*[72] A Központi Iroda közleményében egy új jelenségre figyelhetünk fel. Az RMDSZ vezetősége elhatárolódott azoktól, akik „szándékosan megzavarják" a román nép és a kisebbségek között kibontakozó újszerű kapcsolatokat.

December végén, január elején megmutatkoztak az első arra utaló jelek, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása távolról sem lesz annyira zökkenőmentes, mint azt egyesek remélték a diktatúra bukása után. Felső szinteken az NMF igyekezett gesztusokat tenni és nyilvánosan is elismerni azt a tényt, hogy az előző rendszerben a nemzeti kisebbségek többszörös elnyomástól szenvedtek, hogy a Ceauşescu-rendszer utolsó szakaszában a pártvezetés egyértelműen az asszimilációt és a migráció kikényszerítését célozta meg. 1990. január 6-án az NMF nyilatkozatot adott ki a romániai nemzeti kisebbségek jogairól. A nyilatkozat nem kínált jogi megoldást a nemzetiségi sérelmekre, ugyanakkor fontos üzenetértékkel bírt arra vonatkozóan, hogy az új vezetés elismer bizonyos tényeket, figyel a kérdésre, és az előző rendszer módszereitől eltérő módon kezeli ezt a problémakört.[73] A közlemény az

70 Bakk: *Az RMDSZ, mint a romániai magyarság...* i.m.

71 Kiemeljük ebben a témakörben a kollektív jogok biztosítását, amelynek elfogadására a kommunista párt diktatúrájának viszonylag nyitottabb időszakaiban sem volt lehetőség. A Magyar Autonóm Tartomány kollektíven biztosított jogokat ugyan, de csak a székelyföldi magyaroknak. A kollektív jogok elfogadtatására tett kísérleteket Ceauşescu a „legliberálisabb" időszakban, 1968-ban is határozottan visszautasította. Novák: *Aranykorszak...* i.m. 45–49. p.

72 *Romániai Magyar Szó*, 1989. december 29.

73 Domokos emlékiratában megemlíti, hogy a szöveg összeállításában többek között Ion Iliescu, Silviu Brucan, Petre Roman, Virgil Măgureanu, Mihai Drăgănescu, Dumitru Mazilu, Aurel Dragoş Munteanu vettek részt. A résztvevők többnyire egyetértettek az elvi kérdések zömében, abban, hogy újra kell gondolni a nemzetiségpolitikát, de a konkrétumok esetében (pl. a helyi önigazgatás) már komoly viták alakultak ki.

ígéretek szintjén jelentős, pozitív irányú elmozdulásnak látszott. Elítélte a Ceauşescu-rendszer nemzetiségpolitikáját, egyenlő jogokat ígért minden romániai nemzetiségnek, ehhez majd jogi, alkotmányos kereteket, kisebbségi törvényt, az anyanyelv szabad használatát, lehetőséget a nemzetiségi kultúra műveléséhez és szabad kapcsolattartást „azokkal a nemzetekkel, amelyekhez kötődnek", vagyis az anyaországokkal.[74] A közlemény a záró részben az ún. helyi autonómia kiépítésének elvi lehetőségeire is tett némi utalást. A szöveg szerkesztésében részt vevő Domokos Géza álláspontja szerint a közlemény nem az NMF és az RMDSZ közös egyeztetés után megfogalmazott álláspontja volt, hanem a Front vezetőségének véleményét tükrözte. Ő maga is az NMF egyik vezetőségi tagjaként vett részt ebben a munkában. Visszaemlékezései szerint ezzel hármas célt követett: elejét venni a kezdődő konfliktusoknak, a Front ismerje el az RMDSZ-t, az RMDSZ ideiglenes vezetősége ne üres kézzel menjen a Kolozsvárra tervezett tanácskozásra.[75]

Az NMF nemzetiségpolitikai közleményéről már akkor megoszlottak a vélemények. Többen azt kifogásolták, hogy nem tartalmaz konkrét megoldási javaslatokat, nem biztosít jogi kereteket és garanciákat sem arra nézve, hogy az elhangzott elvek a gyakorlatban is megvalósuljanak.[76] A közlemény körül kialakuló vita előre jelezte azt is, hogy az erdélyi magyarság képviseletében is megoszlanak majd a vélemények a jogérvényesítési stratégiákat illetően. A nyilatkozattal az új román vezetés elismerte, hogy a Ceauşescu-korszakban létezett és működött egy, a magyarságot diszkrimináló tudatos politika, valamint azt is, hogy létezik nemzetiségi kérdés[77], a román–magyar együttélést új alapokra kell helyezni. Hasonló jellegű jelzések érkeztek mindkét etnikum részéről az értelmiségi szférából is. A magyar értelmiségiek zöme a kisebbségi jogok biztosítása mellett új alapokra kívánta helyezni a román–magyar kapcsolatokat. Példaértékű ebben Szilágyi N. Sándor januári írása, amelyben kifejtette, hogy felül kell vizsgálni a románokról kialakult képet, mert: *„A letűnt diktatúra számtalan bűne közül – már ami minket, magyarokat illet – az egyik legsátánibb az volt, hogy intézményesen lehetetlenné tette a román nép iránti baráti érzelmeink őszinte kinyilvánítását, éppen azáltal, hogy kötelezővé tette számunkra a románok magasztalását, olykor az abszurditásig menően."*[78]

A kérdés januárban nem tartozott a román közélet legvitatottabb pontjai közé, de több román értelmiségi is jelezte különböző fórumokon, elsősorban az írott sajtóban, hogy a nemzetiségi kérdés létezik és megoldásokat kell találni a problémák kezelésére. Január első felében a kolozsvári Ioan Noja „még csak" arról cikkezett, hogy el kell ismerni, létezik a nemzetiségi probléma, és ezt hosszú távon meg kell oldani az európai szellemiség jegyében.[79]

Az önrendelkezésről az új román vezetés sem kívánt tárgyalni. Domokos: *Esély I....* i.m. 83–86. p.

74 *Adevărul de la Cluj*, 1989. január 7. 13. sz.

75 Domokos: *Esély* I... i.m. 83–86 p.

76 A Független Magyar Jogászfórum, dr. Kapcza Imre és dr. Podhrászky László aláírásával nyilatkozatot adott ki az NMF kisebbségi jogokról szóló nyilatkozatával kapcsolatosan. Az NMF nyilatkozatát hiányosnak, a dokumentumot egy konkrétumok nélküli keretnyilatkozatnak tartották. *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 23.

77 Az RKP vezetősége már az ötvenes évektől kezdődően folyamatosan azt hangoztatta, hogy a nemzetiségi kérdést megoldottnak tekinti. A Ceauşescu-korszakban is ez volt a pártvezetés hivatalos álláspontja.

78 *Romániai Magyar Szó*, 1990. január 4.

79 *Adevărul în libertate*, 1990. január 11.

Ugyancsak januárban két, az NMF vezetőségéhez címezett értelmiségi levél is részletesen foglalkozott a nemzetiségi kérdéssel. A *Renaşterea* nevű lapban Doina Cornea és egy erdélyi román értelmiségi csoport (Corneliu Coposu, Vasile Curticăpeanu, Coriolian Gheţie, Octavian O. Ghibu, Francisc Păcurariu, Iftene Pop, Raul Şorban, Ioan Simu, Dan Tărchilă, Gabriel Ţepelea, Vasile Vetişeanu) közölt nyílt levelet. Külön figyelmet érdemel ez a levél, amelyben a szerzők nem csupán a probléma létezését ismerték el, hanem gyakorlati megoldásokat is javasoltak. Elismerték, hogy a Ceauşescu-rendszer nagymértékben megsemmisítette vagy átalakította a magyar kulturális intézményhálózatot és asszimilációs politikájával, nagyfokú bizalmatlanságot ébresztve, eltávolította az országtól a magyarságot. Javaslataik két szinten nyilvánultak meg. Első lépésként a diszkrimináló törvények, rendeletek megszüntetését javasolták, hogy „visszanyerjék a normalitást", a nyugalmi állapotot és ezt követte volna az új jogrend megteremtése.[80]

A levél megfogalmazói általuk fontosnak tartott kulcskérdéseket emeltek ki. Véleményük szerint a szocialista nemzet és az együttélő nemzetiség fogalma asszimilációs törekvéseket takart, ezt meg kell szüntetni. A hamis propaganda tételeit pedig, miszerint a kisebbségek, főleg a magyarok, revizionisták lennének, hatástalanítani kell. Új, szabad népszámlálást kértek, szabad nyelvhasználatot és kulturális életet, valamint kapcsolatápolási lehetőségeket az anyaországgal. Javaslatként szerepelt továbbá az is, hogy szakítani kell a Ceauşescu-féle manipulatív politikával, és hogy azokban a megyékben, ahol 30% fölött van a nemzetiségek aránya, használhassák az anyanyelvüket a közigazgatásban, bíróságokon és a rendőrségen.[81]

A nyílt levél ugyanakkor kiemelte azokat a problémaköröket is, ahol – az aláírók szerint – a román államnak és vezetésnek óvatosabbnak kell lennie annak érdekében, hogy rövid és hosszú távon a számára kedvező és helyes mederben tartsa a kérdést. Első javaslatként szerepelt az, hogy az NMF tanácsainak tagjait válasszák ki nagy figyelemmel, hogy ne kerüljenek be olyan személyek, akik maximalista törekvéseikkel megosztanák a helyi közösségeket. A levél írói elzárkóztak a kollektív jogok megadásától és hangsúlyozták, hogy Románia egységes nemzetállam jellegét nem vitathatja senki. Külön kitértek arra, hogy a Petru Groza idejében „elkövetett hibákat" kerülje el az új vezetés és ne hozza olyan helyzetbe a magyarokat, amely sértené a tömbmagyar területeken kisebbségben élő románokat, tehát nem adható meg az autonómia.[82] Az oktatásban is differenciált politizálást javasoltak. A magyar nyelvű tanítóképzők ellen nem emeltek kifogásokat, de a különálló egyetem felállítását nem javasolták. Legtovább abban mentek, hogy bizonyos szinteken (általában a humán tudományok esetében) magyar tanszékek szervezhetők. Külön nyomatékot kapott az a kijelentés, miszerint a műszaki értelmiség képzése kizárólag román nyelven történjen, és hogy a

80 *Renaşterea*, 1990. január 12.

81 Uo.

82 A Petru Groza idejében működő önálló magyar kulturális intézményhálózatra utaltak, valamint az 1952–1960 között működő Magyar Autonóm Tartományra (MAT). A MAT sosem jelentett tényleges autonómiát a székelyföldi magyarság számára, csak bizonyos nyelvhasználati és kulturális jogokat. A MAT létezése, a magyar hivatalos nyelvhasználat és kultúra kiváltságos helyzete, a magyar elitek akkori vezető szerepe viszont a későbbiekben sérelemként és kudarcként jelent meg a román közemlékezetben.

felsőoktatás nyelvének románnak kell lennie. A levél záró részében a szerzők azt is javasolták, hogy a közigazgatás terén vissza lehet állítani a két világháború közötti megyéket.[83]

A kiemelt politikai és értelmiségi álláspontokat elemezve megállapíthatjuk, hogy mindenképp elmozdulásként értelmezhetőek a Ceauşescu-rendszer nyíltan diszkriminatív politikájához viszonyítva, ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy kedvezőtlenül reagáltak a romániai magyarság egyes, már 1918-tól felmerülő sajátos problémáira, mint az önálló oktatási rendszer vagy a területi autonómia. A fent bemutatott javaslatokra ugyanakkor az is jellemző volt, hogy csak egy szűk körű politikai vagy értelmiségi csoport álláspontját képviselte. A későbbi fejleményekből az is kiderült, hogy az NMF csúcsvezetőségében sem volt határozott szándék arra, hogy a január 5-i nyilatkozatot következetesen, vállalva a felmerülő akadályok legyőzését, keresztül is vigye.[84]

3.2.2. A nemzetiségi kérdés megoldásának zsákutcája

A romániai politikai átmenet során felmerülő kérdések, a román–magyar együttélésből fakadó újonnan felmerülő, helyi szinten megoldatlan problémák viszonylag korán más mederbe terelték a nemzetiségi kérdést. A román politikai életben már január elején jelentkeztek azok az akut problémák, amelyeket az NMF nem akart vagy képtelen volt megoldani: kádercsere, a régi elitek sorsa, a hadsereg és a Securitate-nak a decemberi eseményekben betöltött szerepének tisztázása, a gazdasági átalakítás módja, a titkosrendőrség és állományának sorsa, az állami adminisztratív és politikai tisztségek betöltése, az újjászervezett történelmi pártoknak juttatott politikai szerepkör, a gazdasági nehézségekből fakadó problémák és nem utolsó sorban, a rohamtempóban megszerveződő magyar közösség követelései. Mint már említettük, az eddig feltárt forrásokból az rajzolódik ki, hogy ahol harcok nélkül bukott meg a Ceauşescu-rendszer és a településen nem élt nagyobb számú nemzeti kisebbségi csoport, ott a bukott rendszer második vonalából előkerülő káderek, szakemberek és a hadsereg zökkenőmentesen átvette a hatalmat.

Több nagyvárosban, ahol december 22. előtt nagyobb méretű megmozdulások voltak (Temesvár, Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó), a rendszerváltó elit egy része a társadalmi nyomás hatására került pozícióba. Ez nehezebb helyzetbe hozta a mindent ellenőrizni kívánó hadsereget és a hatalomra került új személyek sok esetben radikálisabb változásokat szerettek volna.[85] Az etnikailag vegyes vidékeken, településeken ez a probléma ráadásul kiegészült a magyarság pozíció- és jogkövetéseivel. Január első felében megjelentek az új román vezetést és a rendszerváltást nyíltan bíráló, illetve számon kérő vélemények.

---

83 *Renaşterea*, 1990. január 12. 2–3. p.

84 Domokos Géza arról írt visszaemlékezésében, hogy Iliescu később megbánta az NMF elhamarkodottnak tartott kijelentését. Domokos: *Esély* I... i.m. 83–86. p. Tom Gallagher a román átmenetet vizsgáló monográfiájában pedig azt állítja, hogy Iliescu későbbi, a nemzetiségi kérdésre vonatkozó nyilatkozatai egyértelműen azt mutatják, hogy nem rendelkezett konzekvens elképzelésekkel ezen a területen, mindig alárendelte a kérdéskört az éppen aktuális politikai helyzetnek. Gallagher: *Furtul unei naţiuni*... i.m. 98. p.

85 Jó példa erre Kolozsvár vagy Temesvár esete.

Január elején a nemzetiségi (elsősorban a magyar) kérdésnek olyan helyi vetületei jelentkeztek a romániai politikai életben, amelyek magukban hordozták annak a lehetőségét, hogy amennyiben az új vezetés nem fog következetes politikai irányvonalat kidolgozni és véghezvinni, akkor az átmenet az adott térségekben etnicizálódni fog. Az első problematikus pontnak a december 22-i események számítottak, pontosabban, hogy a Székelyföld egyes településein lezajlott rendőrlincseléseket ki hogyan értelmezte. Egyes helyi román csoportok, illetve személyek akkor és ma is nemzetiségi indíttatású gyilkosságként értelmezték ezeket. Az etnikai indíttatás ellenzői szerint az állítás nem állja meg a helyét, hiszen akkortájt másutt is több román nemzetiségű milicista, tisztségviselő stb. ellen került sor hasonló akciókra, tekintve, hogy a régi hatalom a magyarok helyett őket preferálta rendfenntartóként, döntéshozóként. Szerintük ezek a cselekmények a Ceauşescu-rendszer legerőszakosabb milicistái ellen irányultak, akik brutalitásukkal általános gyűlöletet keltettek maguk ellen, áldozataik pedig a forradalom alatt álltak bosszút rajtuk.

A másik kritikus pontnak az előző rendszer bukása után elkezdődő kádercsere számított. A pozíciókat elvesztő vagy az attól tartó székelyföldi román elit etnikai indokkal magyarázta ezt a folyamatot és a helyi, gyakran privilegizált román közösség elleni támadásként értelmezte, illetve mutatta azt be. Természetesen a jelenség részét képezte az is, hogy az új helyzettől tartva több, főleg a nyolcvanas években a Székelyföldre beköltöző román elhagyta a régiót. Számos munkahely szűnt meg és az érintettek közül többen is úgy érezték, hogy kényszerű távozásukban nemzeti hovatartozásuknak is döntő szerepe van.

1990. január 4-én egy csíkszeredai román csoport (Ştefan Danciu, Irina Croitor, Ioan Oancea) beadványt állított össze az új bukaresti vezetőségnek a Hargita megyei románokat ért sérelmekről. Érvelésük középpontjában a székelyföldi rendőrlincselések és a különböző vezetői tisztségekben bekövetkezett kádercserék álltak.[86] 1989. december 22-én a Kovászna megyei Kézdivásárhelyen Aurel Agache őrnagyot, a Milícia Gazdasági Irodájának főnökét a tüntető tömeg kivonszolta az utcára, ahol meglincselték, holtteste három napig az utcán hevert.[87] Ugyanezen a napon Coman Dumitru alezredest, az udvarhelyi Securitate parancsnokát a városi Securitate udvarán a tömeg ütlegelte, majd az utcára vonszolta, ahol meglincselték.[88] Ferenc Imre törzsőrmestert, a székelykeresztúri Milícia körzetfelelősét egy Bálint Mihály nevű személy gyilkolta meg. Bálint ellen korábban gyilkosság vádjával vizsgálat volt folyamatban, amelyet éppen az áldozatul esett altiszt folytatott az őrizetes ellen.[89] A Hargita megyei Oroszhegy községben Liviu Cherchişan milicistát a lakásán gyilkolta meg négy személy.[90] Hasonló esetre Romániában még a Fehér megyei Kudzsir városban került sor, ahol 1989. december 21-én a fellázadt tömeg 18.00 óra körül felgyújtotta a Milícia székhelyét. A lángokban álló épületből több milicista kimenekült. Közülük Pop Valentin

86 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 0096/1.
87 BA, 1990 MEI, 9. ircs, Raportul comisiei CPUN (a továbbiakban A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése), IX. mell. 1. p.
88 Uo. 2. p.
89 Uo.
90 Uo.

századost, Kudzsir város Milícia parancsnokát és Ilie Staivu főtörzsőrmestert a tömeg elfogta, ütlegelte, majd benzint öntöttek rájuk és meggyújtották őket.[91] Az RMDSZ és a helyi magyar vezetők igyekeztek tisztázni a vádakat és magyarázattal szolgálni a történtekre. Az NMF székelyudvarhelyi szervezete január 7-én közleményben tudtatta a közvéleménnyel, hogy ura a helyzetnek és megmagyarázták a lincselések kiváltó okait is.[92] Domokos Gézát, visszaemlékezése szerint, január elején hívta telefonon Virgil Măgureanu s közölte, hogy tudomása szerint Székelyudvarhelyen és környékén, valamint Sepsiszentgyörgyön román rendőröket gyilkoltak meg. Domokos azt tanácsolta, vizsgálják ki az ügyet.[93]

Az új román kormány ebben az időszakban nem tulajdonított túlságosan nagy fontosságot az eseteknek. Az akkori kormányfő helyettes, Gelu Voican Voiculescu így emlékszik vissza ezekre a pillanatokra: *„Azért ölték meg őket, mert milicisták voltak. Nem szekusok, hanem milicisták voltak, az előző rendszer rendőrségét képviselték. A hatalmat képviselték és egy forradalom során megdől a fennálló rend. Kérem, addig nem voltak arra utaló jelek vagy hírek, amelyek veszélyeztették volna az állam integritását vagy ehhez hasonló. A Hargita és Kovászna megyéből úgymond „elüldözött" tanárok esetéről beszéltek, lehetett hallani. Ezek tettek voltak, hogy is fejezzem ki magam nem egy konfliktus előjelei... Helyi problémaként tekintettünk ezekre, a szabadság elnyerésében történhetnek kisiklások is."*[94]

Később, február 5-én a közszolgálati tévé híradójában maga a Hargita megyei főügyészség képviselője nyilatkozta azt, hogy a megyében hat személyt lincseltek meg, három román és három magyar nemzetiségűt és hogy ennek nem volt etnikai jellege.[95] Érdemes megjegyezni azt a tényt is, hogy egyetlen jelentés sem tett említést arról, hogy román nemzetiségű „civil" lakosokat ért volna támadás vagy inzultus. A rendszerváltás pillanatában a hatalom képviselőit támadták meg, majd a következő időszakban a nyolcvanas években etnikai (román) származásúk miatt előnyös pozíciókba juttatott elit néhány képviselőjét próbálták meg eltávolítani.[96] Látható, hogy az új vezetés a fenti jelenségeket nem értelmezte etnikai indíttatásúnak, viszont a helyi román elit, a hadsereg, a rendőrség egyes képviselői és a média előszeretettel használta fel érveiben ezeket a cselekményeket, amelyeket a román autoritás megszűnéseként is értelmeztek. Arról is van tudomásunk, hogy a csíkszeredai román kiáltvány képviselőin kívül volt belügyis tisztek is megpróbáltak érvényt szerezni ennek az elfogult nézőpontnak Bukarestben.[97]

---

91 Uo. 1. p.

92 A rendőrök meglincselését az előző rendszerben tanúsított magatartásukkal magyarázták. MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 00181.

93 Domokos: *Esély* I...i.m. 25. p.

94 Interjú Gelu Voican Voiculescuval.

95 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 00824.

96 A kérdésről részletesebben lásd: Zahorán Csaba: Románüldözés Székelyföldön? (Egy állítólagos etnikai tisztogatás történetei). In: *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után.* Szerk. Juhász József-Krausz Tamás. L'Harmattan Kiadó-ELTE BTK Kelet-Európa Története tanszék, Budapest, 2009. 268–300. p.

97 Gheorghe Bănescu, egykori belügyis alkalmazott emlékiratában azt írja, hogy két Securitate-s tiszt, a szovátai Lupşa főhadnagy és Emil Chioreanu százados Bukarestbe utaztak, áthágva az új rend szabályait, hogy felhívják Iliescu figyelmét arra, hogy állítsa vissza a román hatalmi rendet az érintett helyeken. A

A kérdés központi megítélése nem akadályozta meg, hogy a rendszerváltás folyamata a Székelyföldön etnikai dimenziót is nyerjen. A diktatúra felszámolása jelentős változásokkal járt a helyi hatalmi viszonyokban és a közéletben egyaránt. Az elitekben végbement cserék nagymértékben érintették a felülreprezentált románokat és azonnal megkezdődött a leépített magyar intézményrendszer (oktatási és kulturális intézmények) helyreállítása. A helyi magyar elit tagjai közül sokan gondolták úgy, hogy igényeiket, követeléseiket határozottan kell megjeleníteni. *„A legfontosabb: ki kell lépni a védekező helyzetből. Nem kérünk, hanem követelünk. Más lehetőségünk nincs."* – írja naplójában Fábián Ernő.[98] A magyar közösség által kért pozíciók, intézmények és az egyre makacsabbul ellenálló helyi román elitek viszonya kihatott a politikai harcoktól amúgy is megviselt NMF vezetőségére. A történelmi pártok által szervezett nagy erejű demonstrációk visszaszorítására az új román vezetés a karhatalmi szerveket, majd a munkásszolidaritásra alapozva, a bukaresti munkásságot, később a gazdasági átmenettől tartó bányászokat használta fel.[99] A romániai politikai élet radikalizálódott.

Ugyanez mondható el a magyar–román viszonyról, amely februárra Marosvásárhelyen tűnt a legkritikusabbnak, de jelentős feszültség halmozódott fel Szatmárnémetiben,[100] Kolozsvárott[101] vagy a Székelyföld egyes településein.[102] A több oldalról is „szorongatott" NMF január végére engedett a nemzetiségi kérdésben a többségi társadalom nyomásának. Az Iliescu-féle vezetés nem hagyhatta figyelmen kívül, hogy hatalmának megtartása végett szüksége van az egykori pártstruktúrákra és a belügyis állományra is. Ebbe beletartozott az az elitcsoport, amely az etnikailag vegyes vidékeken nemzeti retorikába öltözve próbálta menteni a pozícióit.[103]

Ezzel a helyzettel magyarázható az a tény, hogy január 25-én Ion Iliescu televíziós beszédében egyes erdélyi megyékben észlelhető „szeparatista tendenciákra" hívta fel a figyelmet. Az RMDSZ vezetősége azonnal állásfoglalásban tiltakozott a beszéd üzenete ellen és kifogásolta azt, hogy a korábban megtagadott jogok visszaszerzését a román társadalom szeparatista megnyilvánulásnak minősíti. Az RMDSZ megpróbálta álláspontját a román médiában is megjeleníteni, amely egyre nagyobb teret szentelt a kérdésnek és minden feszültséget a magyar közösség nyakába vart. A kolozsvári *Adevărul în libertate* publicistája, Ilie Calian

visszaemlékezés szerint Iliescu azt válaszolta, hogy nem tehet kivételt két megyében, ezzel beszennyezné a forradalom vívmányait. Bănescu: *Demers pentru adevăr...* i.m. 307. p.

98 Fábián Ernő: *Naplójegyzetek. 1980–1990.* Szerk. Bárdi Nándor, Filep Tamás Gusztáv. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010. 427. p.

99 A bányászjárásokról részletesebben lásd: Mihnea Berindei, Ariadna Combes, Anne Planche: *Mineriada. 13-15 iunie 1990. Realitatea unei puteri neocomuniste.* Humanitas, Bucureşti, 2010.

100 A jelenségről lásd Sárándy Tamás legújabb kutatásait és a szatmári történésekről készített kronológiát. Kézirat. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.

101 A jelenségről lásd Fodor János legújabb kutatásait és a kolozsvári történésekről készített kronológiát. Kézirat. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.

102 A jelenségről lásd Gidó Csaba legújabb kutatásait és a székelyudvarhelyi történésekről készített kronológiát. Kézirat. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012. Hasonló hangulatról számol be Fábián Ernő is naplójában. Fábián: *Naplójegyzetek...* i.m. 421–435. p.

103 Erre a következtetésre jutott a romániai rendszerváltást elemző Tom Gallagher is. Tom Gallagher: *Democracy and Nationalism in Romania, 1989-1998.* trad. Simona Ceauşu. Bucureşti, All Educational, 1999.

egy újságcikkben úgy vélte, hogy egyes magyar vezetők eltúlozzák az anyanyelvi oktatás kérdését, nem látják be, hogy románul tudni kell, saját egzisztenciájukat helyezik előtérbe. Azzal érvelt, hogy az Amerikai Egyesült Államokban is egy nyelven tanulnak. Megjegyzi, hogy egyesek titokban erdélyi Svájcról beszélnek, ami szerinte merő utópia.[104] Ennél sokkal radikálisabb cikkeket közölt a kérdésről a marosvásárhelyi *Cuvântul liber*.[105] Január 27-én az RMDSZ nyilatkozatban szögezte le az *Adevărul*ban, hogy hamisak a szeparatizmusra vonatkozó vádak, az oktatásban a magyarok csak azokat a jogokat követelik vissza, amelyeket az előző rendszer megtagadott, elvett. Elítélte Iliescunak a szeparatizmusra vonatkozó nyilatkozatát és a tények részrehajló bemutatását, melyek szerint az egyes településeken keletkezett feszültségeknek a magyarság az okozója.[106]

A román központi hatalom szemléletváltását a nemzetiségi kérdésben jelezte az a tény is, hogy 1990. január végén leváltották Pálfalvi Attila tanügyminiszter-helyettest – egy közlemény szerint azért, mert nem tartotta be a kormány és a Tanügyminisztérium határozatait, és saját elhatározásából hozott döntéseket a román és magyar nyelvű oktatás szétválasztásáról, ezzel ugyanis Erdély egyes helységeiben feszültséget keltett a román és magyar lakosság között. Leváltása a tanügyminiszter és az NMF Tudományos és Oktatásügyi Bizottságának kezdeményezésére történt.[107]

Február közepére a nemzetiségpolitika terén a román politikai életet és a médiát már egyértelműen az alsó szinteken kiéleződő és megoldatlan helyzet uralta és ezen az NMF-nek a többi politikai szereplővel kötött korábbi politikai alkuja, hatalommegosztása sem változtatott. Február 9-én megalakult Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (NEIT), amelybe 11 magyar nemzetiségű személy került be, hárman az RMDSZ, hárman a Független Magyar Párt[108], ketten az NMF képviseletében, míg a másik három magyar tag a megyék képviseletében. Ez 5%-os jelenlétet eredményezett a romániai magyarság számára.

A NEIT, annak ellenére, hogy a hatalmi egyensúly és a nyugalom megtartása végett hozták létre, már születésétől kezdve több sebből vérző szervezetnek bizonyult és magában hordozta az akkori román társadalom megosztottságának szinte összes jelét. Az NMF kezdetben a mérsékelt átmenetet képviselte. Ennek az álláspontnak több hivatalos bírálója is akadt, amely még kaotikusabbá tette a NEIT munkáját. A rendszerváltás megoldatlan kérdései minduntalan búvópatakok-

104 *Adevărul în libertate*, 1990, január 27.

105 A *Cuvântul liber* cikkeit lásd az etnikai konfliktus marosvásárhelyi vonatkozásait bemutató fejezetben.

106 *Adevărul*, 1990. január 27.

107 Domnul Attila Palfalvy a fost eliberat din funcția de adjunct al ministrului învățămîntului. *Cuvântul liber*, 1990. január 28.

108 A Romániai Magyar Független Pártot 1990 januárjában jegyezték be, főtitkára Dudás László volt. A párt vezetője egy ideig a kolozsvári NMF-ben is helyet kapó Vincze János volt. Az RMSZ-ben februárban publikált programkiáltványában a romániai magyarság érdekképviseletét fogalmazta meg célkitűzésül. Domokos Géza az RMDSZ nevében elutasított bármiféle együttműködést az új párttal. Vinczét február 20-án leváltották a párt vezetői tisztségéből, azzal is vádolva, hogy besúgói múlttal rendelkezik. A párt, a vezetői szinten fennálló viták és bonyodalmak ellenére helyet kapott a NEIT-ben, központi és esetenként helyi szinten is. Részletesebben lásd az *RMSZ* februári számait.

ként törtek elő.[109] A bukaresti vezetés az új felállásban is a feszültségek elkerülésére fektette a hangsúlyt. Felmérte, hogy a sajtóban – sőt, már esetenként röpcédulákon is – terjesztett helyi román követelések figyelmen kívül hagyása milyen politikai következményekkel járna. Ezért inkább a szervezettebb magyarság vezetőit próbálta meg rávenni arra, hogy kössenek kompromisszumot, egyezzenek bele, hogy kétségtelenül jogos követeléseiket későbbre halasztják, időlegesen elnapolják. A politikai kockázatot az is növelte, hogy az NMF számára már nemcsak az újjászervezett és a hatalomba bevont történelmi pártok jelentettek potenciális veszélyt, hanem az a tény is, hogy Erdélyben a román elitek egy jelentős része már nem a NEIT csatornáin keresztül kereste az érdekérvényesítés lehetőségeit, hanem létrehozta a Vatra Românească nevű szervezetet.[110]

Az eddig feltárt források azt mutatják, hogy a NEIT februári és március eleji ülésein nem fordítottak különösebb hangsúlyt a nemzetiségi kérdésre. Az RMDSZ képviselői (Domokos Géza, Verestóy Attila) esetenként, ha erre lehetőség adódott, utaltak a kérdés komolyságára, de a NEIT, többszöri szorgalmazásuk ellenére sem tárgyalta kiemelt kérdésként ezt a problémát. A nemzetiségi kérdést felülírták a hatalomért folytatott viták és a politikai-gazdasági átmenet szülte problémák: a görög katolikus egyház helyzete, a munkanélküliség, az ellátási zavarok, a különböző politikai tisztségek betöltéséért folytatott viták, a februári bukaresti tüntetések.

A NEIT február 23-i ülésén megvitatták a fővárosban történt zavargásokat. Ebben a felfokozott hangulatban Domokos Géza szóba hozta a nemzetiségi kérdést is. Domokos értetlenségének adott hangot amiatt, hogy meglátása szerint az új hatalmi szervek nem tekintenek kellő komolysággal az egyre tetőződő nemzetiségi feszültségekre: *„Bevallom teljes őszinteséggel, hogy meglep és aggaszt az, hogy nem beszélünk az ország egyes részein tapasztalható etnikai jellegű feszültségekről. Információhiányról lenne szó? Nem értjük a kialakult helyzetet és a problémák tényleges súlyát? Meg vagyunk félemlítve? Eltussoljuk a valóságot vagy az tart vissza, hogy felkészületlenek vagyunk a helyzet megoldására?"*[111] – tette fel a „költői kérdést". Az RMDSZ akkori vezetője az ország más régióiban is fellépő ún. diverziókeltések közé sorolta a román–magyar kapcsolatokat aláásó propagandát. Azt is felrótta a NEIT vezetőségének, hogy a román nyelvű média mindennemű ellenőrzés mellőzésével közöl információkat a magyar követelésekről, kétséget kizáróan a kisebbséget hibáztatva a kialakult feszültségekért.

Domokos javaslatot tett arra vonatkozóan, hogy alakuljon egy, a pártokat és helyi szerveket összefogó bizottság, amely kivizsgálja az esetleges problémákat. *„Azt javasolom, hogy sürgősen alakuljon meg egy bizottság a NEIT keretén belül, amelyben a független tagok mellett vegyenek részt a pártok és a megyék képviselői is,*

109 A NET munkásságáról részletesebben lásd: *Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune națională. Stenogramele ședințelor.* Vol. II. (9 februarie–10 martie 1990). Red. Teodora Stănescu-Stanciu, Alexandru Oșca, Gheorghe Neacșu. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.

110 A Vatra Românească február 8-án, Marosvásárhelyen tartotta első nagygyűlését. A hónap folyamán több erdélyi megyében (Kolozs, Szatmár, Bihar, Fehér stb.) is megalakultak a helyi szervezetek, amelyek magukba tömörítették a lokális román elitek számottevő részét.

111 *Documente privind revoluția română*...i.m. 118–119. p.

természetesen, ha ebben egyáltalán részt kívánnak venni. A bizottság részrehajlás nélkül tájékozódjon a dezinformálás által érintett megyékben és két héten belül állítson össze egy pártatlan és tartalmas jelentést a tanácsnak az általa tapasztaltakról. Az legyen az elvi kiindulópont, hogy garantálni kell az ország demokratizálódását és azt, hogy olyan jogi döntéseket és gyakorlati lépéseket foganatosít, amelyek nem vonnak egy idő után vissza, mint pl. tették azt már többször is az Oktatásügyi Minisztériumban.[112] *Olyan lépésekre, kormányhatározatokra van szükség, amelyek tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogait."*[113]

Domokos már jól érzékelte azt a tényt, hogy egyes erdélyi településeken a helyi román vezetők, véleményformáló értelmiségiek több fronton, változatos technikákat alkalmazva uralták a médiát, hogy retorikájuk radikalizálódik és tömegtámogatottságuk a román lakosság részéről egyre nő, ennek birtokában pedig egyre erőteljesebben szegültek szembe a magyar nemzetiségi törekvésekkel. A román vezetés pedig taktikai és egyéb megfontolásokból nem tett ellenlépéseket. Domokos javaslatát valósággal elsodorta a politikai pártok és a Front képviselői között, a bukaresti tüntetésekről zajló vita. Néhány nappal később, március 2-án, a NEIT egy másik ülésén Tőkés László is felvetette a kérdést, hangsúlyozva, hogy szó sincs szeparatizmusról, csupán a saját iskolahálózat kiépítéséről. Ő is javasolta, hogy az új hatalmi szervek vizsgálják ki alaposabban a nemzetiségi kérdés körül kialakult helyzetet.[114]

Az új román vezetés tehetetlenségéből fakadóan január végén, február elején a romániai magyarság úgy vélte, hogy nemzeti érdekeinek érvényesítéséhez nem elégségesek a NEIT nyújtotta keretek. Úgy véljük, helyi szinten ez a fajta bizalmatlanság már korábban bekövetkezett. Ettől kezdődően az RMDSZ vidéki szervezeteiben is egyre erősödött az a vélemény, miszerint a magyarság kéréseit nem lehet sem a Front, sem a NEIT szervein belül megoldani csak úgy, ha azok markánsabban vannak jelen a politikai életben és a köztudatban. Február első felében már több vidéki szervezet részéről is megfogalmazódott az a javaslat az RMDSZ központi vezetősége felé, hogy markánsabban kell megjeleníteni a magyar kérdést. Talán ezzel magyarázható a tömegmegmozdulások, sztrájkok szervezésének gondolata is.[115] Ekkorra már a romániai magyar eliten belül is körvonalazódtak a nemzetiségi célkitűzések megfogalmazásában és kivitelezésében mutatkozó törésvonalak, amelyeket a magyar külügyminisztérium is érzékelt. Az RMDSZ helyi szervezetei által szervezett rendezvényekről ezt olvashatjuk: *„Az RMDSZ rendezvényein résztvevők többsége úgy értékeli, hogy 70 év óta először talált magára a magyarság. Rendkívül nagy önbizalmat adó megmozdulások ezek."*[116]

112 Domokos Géza az iskolák szétválasztásában szerepet játszó Pálfalvi Attila oktatásügyi miniszter lemondatására utalt, valamint az Oktatásügyi Minisztériumnak arra a január 27-i rendeletére, ami kimondta, hogy *„a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatásának jelenlegi szervezési struktúrája az egész 1989–1990-es tanévre változatlan marad, azzal a céllal, hogy ne érje károsodás az oktatási folyamat stabilitását és az érvényben levő tanterveket."*

113 *Documente privind revoluția română...* i.m. 119. p.

114 Uo.

115 Az egyik legnagyobb és leghatásosabb tömegmegmozdulásról, a marosvásárhelyi „gyertyás" tüntetésről a Maros megyei eseményeket tárgyaló fejezetben beszélünk részletesebben.

116 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 00643/3.

Ugyanez a magyar külügyminisztérium a következőképpen elemezte a romániai magyarság képviselőinek körében kibontakozó nézőpontokat: *„Az erdélyi magyarság szellemi vezetői körében Erdély sorsát illetően kétféle – céljaiban azonos, de módszereiben különböző – nézetrendszer körvonalazódott. Az egyik szerint Románia területi integritásából kiindulva csak a modern európai demokratikus gondolkodásra épülő intézményrendszer »meghonosítása« esetén van esély Erdély politikai és kulturális autonómiájához szükséges jogi garanciák kiépítésére. A másik irányzat – mely szintén az említett autonómiák elérését tekinti céljának – a román társadalom jelenlegi tudatszintjét nem tartja elégségesnek a kérdés fenti metodika szerinti rendezéséhez, így kimondja, hogy Erdély ügyét csak megfelelő nemzetközi garanciák biztosítása esetén lehet megnyugtatóan rendezni, melyhez Trianon revíziója elengedhetetlen. Távlati célnak Erdély teljes elszakadását tekinti, melyet a kelet-európai folyamatokkal összhangban egy Helsinki 2. eredményeként képzeli el."*[117]

Az RMDSZ vezetősége által felvállalt párbeszédre épülő politikát nemcsak a szervezeten belülről érték kritikák. Olyan személyek, elit-csoportok is megpróbálták hallatni hangjukat, akik ugyan a kommunista párt magasabb funkcióit is megjárták, hivatalt viseltek a múltban, de a Ceauşescu-rendszerben elszenvedett mellőzésükből fakadóan politikai szerepre is feljogosultnak érezték magukat. Ilyen példa volt Fazekas János[118] esete is, aki a magyar nagykövet jelentése szerint sértve és mellőzve érezte magát, ugyanakkor továbbra is politizálni szeretett volna. Fazekas véleménye szerint az RMDSZ nem elég harcias, kompromisszumokat köt, mulasztásokat követ el, nem kéri pl. az egykori MAT visszaállítását, a Securitate felszámolását, a magyar nyelv hivatalos használatát.[119] A Front vezetőségében szerephez jutó, de az RMDSZ vezetőséggel gyakorta hűvös kapcsolatot ápoló Király Károly is határozottabb lépéseket követelt. *„A társadalmi, politikai élet különben ma oly gyors léptekkel halad, hogy ha mi éveket várunk, akkor bizony lemaradunk, a jogainkkal akár évek multán sem élhetünk. De nem csak erről van szó. Hanem arról is, hogy választásokra készülünk, amelyeknek kimenetelét senki sem veheti biztosra, de ha még biztosra is venné, arra már nem tehetne esküt, hogy a győztes formáció* [pártalakulat – sz. m.] *tevékenységét velünk, a nemzetiségi kérdés megoldásával kezdi."* – nyilatkozta Király az *Romániai Magyar Szó*nak.[120] A rendszerváltás előtti romániai politikai életben jártasabb egyének úgy vélték, hogy amit az átmeneti időszakban nem sikerül kivívni, annak a későbbi megvalósítása bizonytalanná válhat. Eseten-

117 Nemzetiségi ellentétek Romániában. A magyar külügyminisztérium számára készített keltezetlen elemzés aláíratlan másolata. Az iraton kézírással szerepel, hogy „gyakorlatilag azonos a másolt február 16-i feljegyzéssel." Az iratot Bárdi Nándor bocsátotta a rendelkezésemre. Az iratcsomó a kolozsvári Jakbaffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében található: A román–magyar kapcsolatok 1986–1990 iratgyűjtemény.

118 Fazekas János (1926–2004), politikus. A Székelykeresztúr melletti Andrásfalván nevelkedett. 1945-ben lépett be az RKP-ba. Kezdetben a KISZ-ben tevékenykedett, aztán Bukarestben folytatta pályafutását. 1954 és 1984 között tagja volt az RKP KB-nak. KB Végrehajtó Bizottságának volt pót-, majd rendes tagja. A hatvanas évek elején (1961–1965) élelmiszer-ipari miniszter volt, majd Minisztertanács alelnöke. 1975 és 1980 között tagja volt a kormány Végrehajtó Bizottságának. Politikai tevékenysége mellett intenzíven foglalkoztatta a kisebbségi kérdés rendezése is. A nyolcvanas évek közepétől háttérbe szorult.

119 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 00643/4.

120 *Romániai Magyar Szó*, 1990. március. 6.

ként ugyancsak nagy nyomás nehezedett a kisebbségi vezetőkre a különböző helyi közösségek részéről, főleg azokon a településeken (pl. Marosvásárhelyen), ahol a helyi magyarság úgy érzékelte, hogy a nemzetiségi jogok alig mozdultak el a holtpontról, túlságosan lassú és vontatott az egyenjogúsítási folyamat.

Természetesen a nemzetiségi kérdésben történtek előrelépések, elsősorban az iskolaügyben. Az erdélyi településeken a magyarság rohamtempóban szervezte újjá intézményeit. Önálló, magyar tannyelvű iskolák alakultak Kolozsváron, Csíkszeredában, Szatmárnémetiben, Nagyváradon stb. A román tannyelvű osztályokba íratott gyerekek tucatjával hagyták el régi osztályaikat, az anyanyelven való tanulás mellett döntve. A *Romániai Magyar Szó* 1990. február 18-án cikkezett erről a jelenségről Nagyszeben egyik szakiskolájára hivatkozva, ahol „a magyar gyerekek vagy a szétválásra törekszenek vagy vissza a szülővárosukba".[121]

Markánsan jelentkezett a román többségű vidékekre kihelyezett magyar nemzetiségű tanárok szülőföldjükre való visszatérésének igénye. A helyi magyar közéletben a nemzeti ébredés jegyei mutatkoztak, hol mérsékelten, hol pedig markánsabban. A nemzet- és közösségépítésben új vagy újra fölfedezett, 1989 előtt tiltott történelmi személyiségek, modellek jelentek meg.[122] A *Romániai Magyar Szó*ban, február 20-án Pusztinai Erőss Péter, sepsiszentgyörgyi könyvtáros cikket közölt, üzenve a csángóknak, utalva azok magyar származására. Ezzel és az ehhez hasonló írásokkal újra napirendre került a diktatúra során mesterségesen visszaszorított, tabuként kezelt csángókérdés is. Az RMDSZ helyi szervezetei pedig az adott település politikai életében igyekeztek hallatni hangjukat, érvényesíteni a magyar érdekeket.

A helyi román elitek több okból is ellenségesen tekintettek erre a folyamatra, amelyet a szeparatizmus, nacionalizmus vagy revizionizmus vádjával bélyegeztek meg és minden erejükkel igyekeztek mérsékelni, gátolni. A Ceauşescu-rendszerben pozícióhoz jutott személyek, csoportok a rendszerváltás után keletkezett helyzetben a saját egzisztenciájukat érezték veszélyben. Sok esetben elhagyni kényszerültek addig betöltött tisztségüket vagy, a jobb esetben, a jövőbeli demokratizálódás miatt éles versenyhelyzetbe szorították őket. A többnyire távolabbi vidékekről „ejtőernyőzött" román elit idegennek érezte az egyre erőteljesebben kiépülő magyar világot, egyes (főleg katonai, rendőrségi, volt titkosrendőrségi) vezetők pedig egyenesen a román állam szuverenitásának veszélyeztetését látták ebben a folyamatban. Ez a nézőpont onnan ered, hogy a Ceauşescu-rendszer bukását követő néhány napban a román állam hatalomgyakorló szerepe szinte teljesen megszűnt létezni a Székelyföldön, ahol a hadsereget leszámítva, minden hatalom a helyi magyarok kezébe került. A párt és állami szervek szétestek, a rendőrség és a Securitate defenzívába szorult és a lincselések során az állambiztonság egyes képviselői életüket vesztették vagy tényleges életveszélybe kerültek. Az egyetlen biztosnak tűnő hatalomgyakorló szervnek a hadsereg bizonyult, amely ugyan jelen

121 *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 18.
122 Lásd erről pl. a *Háromszék* napilapban, 1990 első hónapjaiban megjelent publicisztikát.

volt a helyi hatalmi struktúrákban, de korántsem akkora súllyal, mint pl. Marosvásárhelyen vagy Szatmárnémetiben.[123]

Az egyre radikalizálódó román elit az etnikailag vegyes területeken ezért megpróbálta minden erejével ellensúlyozni ezt a folyamatot. Mint említettük, több csoport is (civilek és katonák, rendőrök) lobbizott Bukarestben. A Vatra Românească helyi képviselői retorikailag agresszív és mobilizáló kampányt folytattak a helyi sajtóban.[124] Politikai döntésekkel igyekeztek gáncsolni a számukra kedvezőtlen lépéseket.[125] Az egyes érdekcsoportok esetenként manipulatív, romboló szerepére maga Ion Iliescu is utalt, aki az *Új Magyar Szó*nak adott január 30-i interjújában igyekezett némiképpen korrigálnia a magyar szeparatizmusra vonatkozó nyilatkozatát: *„Nyilván ezt az egykori elvtársak nem nézik jó szemmel, az egykori román elvtársakra gondolok, akik továbbra is meg szeretnék osztani az ország népét, hogy esetleg visszaszerezzék az uralmat. Ezek is fűtik a szenvedélyeket, amelyekre várható, hogy a jogosan érzékeny, csalódott, sok megpróbáltatáson átment magyarok riposztáljanak (sic!). Ezt kell elkerülnünk. Ne adjunk elsietett, kellően át nem gondolt döntésekkel támadási felületet sem nekik, sem másoknak, akik nem nézik jó szemmel törekvéseinket. Azzal fejezném be gondolataimat, hogy értem és megértem a türelmetlenséget, amellyel a nemzeti kisebbségek jogaiknak érvényt akarnak szerezni, s mégis türelmet, türelmességet kérnék, ami – hangsúlyoznám – ez alkalommal nem taktikázást, nem az oly jól ismert elodázási politika megnyilatkozását jelenti."*[126] Iliescu nyilatkozatából kiemelendő, hogy ismételten a magyar elit önmérséklésre intésétől remélte a feszültségek megoldását, illetve, hogy elismerte azt a tényt, hogy a nemzetiségpolitikában is léteztek taktikai megfontolások.

A kialakult feszültségeket a helyi román és magyar értelmiségi kezdeményezések esetenként mérsékelték, de megszüntetni nem tudták. Kolozsváron február 10-én a Román-Magyar Baráti Társaság szervezésben a Béke téri diákházban nagygyűlést szerveztek, ahol Kántor Lajos és Ioan Aluaş szólaltak fel. A gyűlés üzenete az volt, hogy a problémákat közösen kell megoldani, párbeszéd révén. A Marosvásárhelyen kezdeményezett román–magyar értelmiségi tanácskozások nem hozták meg a kívánt eredményt.[127]

A kölcsönös egymásnak feszülés, a helyi kompromisszumkötések elmaradása, a központi kormányzás tehetetlensége egyre agresszívabb megnyilvánulásokat termelt és láthatóvá váltak az etnikai konfliktusok. A különböző helyszínekről egyre aggasztóbb hírek érkeztek. A bukaresti magyar iskolában ismeretlen tettesek összetörték a berendezést, napközben téglát dobtak be az egyik ablakon. Kolozsváron az egyik könyvesbolt kirakatában felirat jelent meg, miszerint Ceauşescu magyar volt és Csávosinak hívták. Marosvásárhelyen röpcédulákon uszítottak a magyarság ellen.[128] A magyar külügy február 21-én a következőt jelentette, sürgős

123 Egyetlen Hargita vagy Kovászna megyei település vagy megyei intézmény élére sem került katonai vezető.
124 Lásd pl. a *Cuvântul liber*, az *Adevărul de la Cluj* cikkeit.
125 Ahol lehetőség adódott, igyekeztek meggátolni, elhalasztani a különböző üzemek, gyárak, állami és közigazgatási intézmények román származású vezető- és középkádereinek lecserélését.
126 *Romániai Magyar Szó*, 1990. január 30. 31.
127 Erről a kérdésről részletesebben lásd a marosvásárhelyi történéseket bemutató fejezetet.

intézkedéseket javasolva a magyar kormánynak: *„Felhívjuk a figyelmet, hogy a jelenleg kialakult helyzetben még a múltban elveszített nemzetiségi jogok visszaállítására sincs lehetőség, még kevésbé olyan feltételek biztosítására, amelyek hosszú távra stratégiai célok lehetnének a nemzetiségek identitásának megtartásában."*[129]

3.3. Az átmenet etnicizálódása Marosvásárhelyen

3.3.1. A nemzetiségi kérdés megjelenése

Az etnikailag vegyes Marosvásárhely lakossága közös örömként élte meg a diktatúra bukását. Az előző rendszer diszkriminatív politikája miatt felhalmozódott feszültségekre egyfajta katarzisként hatott a rendszerváltás, aminek számos nyilvános gesztussal is hangot adtak az események szereplői. A hatalmi pozíciókba került új elit magyar tagjai két nyelven szóltak a tömeghez, újra és újra hangsúlyozva a két nép közötti testvériséget.[130] Az új hatalmi szerkezetben helyet kapó román elit többsége – bár számára a nemzetiségi kérdés nem jelentett ugyanakkora tétet, mint a magyarok esetében – az első pillanattól elfogadta ezt a retorikát és azt is, hogy a tisztségek leosztásában figyelembe kell venni az etnikai arányokat is.[131]

A tömegek körében az ún. *communitas* érzése látszott győzedelmeskedni, az etnikai hovatartozást felülírta a közös ellenséggel szembeni összefogás.[132] Az első napokban úgy tűnt, hogy az átmeneti nehézségek ellenére az NMF helyi szervei a nemzetiségi követeléseknek nagyobb figyelmet fognak szentelni. Azzal viszont sokan tisztában voltak, hogy az elmúlt húsz év miatt (is) a felszín alatt az etnikai törésvonalak mentén is feszültségek húzódnak meg, amelyek adott feltételek mellett különböző formában törhetnek fel. Ezt a helyzetet elsőként marosvásárhelyi értelmiségi csoportok érzékelték kézzelfoghatóan és ettől sarkallva léptek is. A *Látó* és a *Vatra*[133] folyóiratok munkaközössége néhány tagjának kezdeményezésére került sor a magyar és román értelmiségiek közötti találkozó megszervezésére. A cél az volt, hogy megvitassák, kibeszéljék a legégetőbb problémákat. Cornel Moraru, a találkozó egyik szervezője így emlékszik vissza a próbálkozás megszervezésére: *„Azt hiszem, Mihai Sin ötlete volt, hogy találkozzunk a magyar kollégákkal... A hangulat nem volt épp a megfelelő, ezért úgy gondoltuk, mi értelmiségiek mutassunk jó példát. Így találkoztunk aztán nálunk, a Vatranál többször is. A problémákhoz nem mint vitát kiváltó kérdésekhez közelítettünk. Az volt a cél, hogy megvizsgáljuk, miről is van szó,*

128 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001319.

129 Uo. 00643/5.

130 Lásd a már idézett Sütő vagy Király szónoklatokat december 22-én.

131 Lásd a kötet *A forradalom Marosvásárhelyen* című fejezetet.

132 Rogers Brubaker megfogalmazásában etnikai hovatartozástól mentes szolidaritás jött létre. Az emberek a nemzeti szolidaritás befogadó „civil" formáját élték át. A forradalmat úgy élték át és fogták fel, mint afféle vertikális szembenállást nép és rendszer között, az etnikai hovatartozás horizontális különbségei háttérbe szorultak. Brubaker–Feischmidt–Fox–Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás...* i.m. 128. p. Sz. J. marosvásárhelyi lakos közlése szerint *„azokban a napokban büszkén viseltük a román nemzeti színű karszalagot és még a korábban kevésbé kedvelt román népzenét is sokkal elviselhetőbbnek tartottuk."*

133 Az 1971-ben, Romulus Guga által alapított kulturális folyóiratról van szó.

melyek ezek a kényes kérdések. Sikerült a felekezetek képviselőit is bevonnunk. Azt hiszem, ez volt a Barátság Platform fennállásának legnagyobb sikere. Éreztük, hogy a rendszerváltás után az egyházak szava számítani fog... Amit mi szerettünk volna elérni – az együttműködés –, azt hiszem, utópia volt, ez derült ki a végén."[134]

A tanácskozásról közlemény jelent meg a megye román és magyar nyelvű napilapjaiban. Az aláírók között találjuk: Béres András, Boér Ferencet, Ioan Boitant, Stefan Borbélyt, Brassai Zoltánt, Ioan Caliont, Radu Ceonteat, Alexandru Cistelecant, Constantin Copotoiut, Anton Cosmát, Éltető Józsefet, Fülöp Dénest, Gálfalvi Györgyöt, Jánosházy Györgyöt, Káli Király Istvánt, Kincses Elődöt, Lazăr Lădariut, Markó Bélát, Máthé Évát, Ion Ilie Mileşant, Augustin Morart, Cornel Morarut, Nagy Pált, Nemes Lászlót, Ioan Pascut, Grigore Ploeşteanut, Mihai Sint, Sütő András, Gheorghe Şincant és Tőkés András. A közleményben az is szerepelt, hogy megalakult a Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely Baráti Platform (Platforma prieteniei de la Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely).[135] Céljai között szerepelt: új alapokra helyezni a román-magyar kapcsolatokat, valamint az európai típusú demokratikus országépítés. Az aláírók a nyilatkozat szerint elsődleges fontosságúnak tartották, hogy minden értelmiségi közösen lépjen fel a sovinizmus, a nacionalizmus ellen, hogy elkerüljenek bármilyen erőszakos cselekményt, bármilyen egyéni vagy közös bosszúállást, gyűlöletet.[136] Leszögezték, hogy mindkét fél a maga közösségén belül igyekszik ezeket a célokat megvalósítani,[137] és e munka során igénybe veszik a tömegtájékoztatási eszközöket. Felkérték a különböző egyházak lelkészeit, hogy ezeket az eszméket hirdessék a szószékről. Kijelentették, hogy az új politikai, közigazgatási, társadalmi és kulturális szervezetek alakításánál a hozzáértést és a morális kompetenciákat kell újra figyelembe venni.

A közlemény több olyan elvi kérdést (nacionalista megnyilvánulások, elitcsere kompetencia alapján stb.) is érintett, amelyek – amint az a későbbiek folyamán kiderült – az együttélés alapproblémáivá váltak. Egyes visszaemlékezések szerint már az első tanácskozáson is több olyan kérdés vetődött fel, amiről megoszlottak a vélemények a román és magyar értelmiségiek között. *„...a levegőben ott volt ugyan a viszály almája közöttünk* (sic)*, de akkor még megpróbáltunk egy modus vivendit teremteni. Háromórás szócséplés után, amikor világos volt, hogy nem tudunk megegyezni, úgy döntöttünk, hogy kiadunk egy közleményt erről, ami itt történt. Megválasztottak egy szövegszerkesztő bizottságot, magyar részről Kincses Elődöt és engem jelöltek ki, román részről pedig Cornel Morarut és Mihai Sint..."*[138] *– meséli Gálfalvi György.*

Az értelmiségi tanácskozás egyes résztvevői helyesen érzékelték, hogy nyilvánosan is lépni kell az együttélés kérdésben, értelmezni kell a jelentkező problémá-

134 Interjú Cornel Moraruval. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.

135 *Cuvântul liber,* Platforma prieteniei de la Tîrgu-Mureş – Marosvásárhely.

136 *Cuvântul liber,* 1989. december 29.

137 Ezt a módszert alkalmazták 1945-ben az RKP-ban is, amikor a párt egyes helyi szerveiben román–magyar ellentétek jelentkeztek. Ez esetben minden párttagnak a saját etnikai közösségében található osztályellenségre kellett figyelnie.

138 Interjú Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 2. sz.

kat, hisz a megyében és a városban megjelentek az első olyan hírek, amelyek a háttérben etnikai feszültséget is feltételeztek. A *Cuvântul liber* 1990. január 12-i számában V. Cribdilean azt sérelmezte, hogy a külföldről jövő gyógyszer-, ruha-élelmiszer-segélyeket „preferenciálisan" osztják szét, ahol a katolikus, református egyházaknak van elsőbbsége, míg a legnagyobb létszámú ortodox egyház nem méltányosan részesül ezekből. A levélíró még megjegyezte, hogy a katolikusok és reformátusok névjegyzékekkel rendelkeznek, ami lapján szétosztják a segélyeket, holott ezeket nemcsak a katolikusoknak és reformátusoknak küldték, hanem az egész szabad Romániának.[139] Hasonló jelenségről nyilatkozott a főtéri ortodox katedrális lelkésze is.[140]

A decemberi székelyföldi lincselések és az ún. románüldözés kérdése a helyi román médiában is megjelent és ennek hatására a politikumnak is reflektálnia kellett erre. A jelenséget Maros megyében már a kezdetektől összekapcsolták a rendszerváltás során történt szovátai eseményekkel. December 22-én és 23-án Szováta városában négy személy lakását dúlták fel: a volt polgármesterét, és három milicistáét. Az egykori propaganda titkár házát pedig felgyújtották. A tömeg a polgármesteri hivatal (volt Néptanács) épületében is jelentős károkat okozott.[141] A történtekről valóságos sajtópolémia kezdődött. Január 17-én Gáll Ferenc szovátai polgármester az NMF Szováta városi Ideiglenes Tanácsa, a szovátai polgármesteri hivatal és az RMDSZ szovátai Ideiglenes Bizottságának nevében cáfolta azokat a Román Televízióban megjelent híreket, melyek szerint a helységben román–magyar ellentétek lettek volna.[142]

Gáll nyilatkozatára a *Cuvântul liber* munkatársa, Ioan Cismaş reagált, aki teljes mértékben figyelmen kívül hagyta az érintett személyek előzetes politikai szerepvállalásait és előéletét, kizárólag etnikai okokra vezette vissza a történteket, kiemelve, hogy ezek a cselekmények pánikot okoztak a román lakosság körében.[143] Cismaş emellett a román és magyar lakosság közötti szándékos nyugtalanság-keltésre is kitért, amelyet véleménye szerint a „zavarosban halászók" követnek el. Példaként említette az – állítólag Tóth Ferenc által kiplakátolt – aláírás nélküli falragaszok megjelenését a fürdővárosban, amelyeken azok neve szerepelt, akiknek távozniuk kell a Fürdőgyógyászati Üdülőközpont Intézetéből. Továbbá, anélkül, hogy konkrétumokat közölne, megemlítette, hogy aggodalomra ad okot az is, ahogyan Bartha András és Salló György szovátai orvosok megnyilvánultak/véleményüket hangoztatták a gyógyüdülő személyzete előtt.[144]

Politikai szinten, a megyei tanácsnál, az eddigi források alapján, január 8-án került nyíltan szóba az, hogy esetenként etnikai feszültségek léteznének a megye területén. Az NMF MMIT ülésén Mihai Gingulescu kifejtette, hogy *„Sajnálatos módon úgynevezett, bocsássanak meg a kifejezésért, soviniszta jelenségek tapasztalhatók*

139 Unii sunt mai egali ca ceilalţi?! *Cuvântul liber*, 1990. január 12.
140 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 2. kazetta.
141 *Cuvântul liber*, 1990. január 18.
142 Gáll Ferencz: Dezmințire. *Cuvântul liber*, 1990. január 17.
143 *Cuvântul liber*, január 18.
144 Uo.

a magyarok körében. Ahogy tapasztaltam, létezik teljes elkülönülés, a román nyelv elutasítása, [annak kijelentése – sz. m.], hogy mától fogva nem beszélek románul... úgy vélem, ezek szélsőséges dolgok."[145] Gingulescu azt javasolta, hogy a Front hozzon határozatot ebben a kérdésben. A felvetésekre magyar részről Kincses Előd és Jakabffy Attila reagáltak, akik azt hangsúlyozták, hogy a Hargita megyei és a szovátai eseteket félremagyarázzák. A lincselések és az ún. románüldözések mögött nem etnikai tényezők keresendők. [146] A fent említett kérdéseken túl január első napjaiban sorozatban jelentek meg azok a helyi jellegű, de a rendszerváltással járó átmeneti problémák, amelyek a város, a térség etnikai összetételéből, a román és a magyar politikai, kulturális elit viszonylagos erőegyensúlyából fakadóan fokozatosan etnikai tartalommal töltődtek fel.

A korábban nem szervezkedő, de egymással informális kapcsolatban álló marosvásárhelyi magyar értelmiségiek úgy véltek, a magyar közösségnek szüksége van egy önálló érdekvédelmi tömörülésre. Már szinte a diktatúra bukásának pillanatában sor került az első szervezkedési kísérletre. December 23-án egy csoport magyar értelmiségi megalakította az RMDSZ-t, pontosabban az első olyan tömörülést, amely a magyarság reprezentatív szervezete kívánt lenni. Első megnevezése a Magyar Demokrata Szövetség volt.[147] Másnap, 24-én került sor a hivatalos alapító gyűlésre az *Igaz Szó* szerkesztőségében.[148] Az elnöki tisztségbe Sütő András választották. A szervezet jelentős tömegtámogatottságot tudhatott magáénak. A tagok száma napról-napra rohamosan nőtt, és ezzel egyenesen arányosan nőtt az igény is az elvesztett nemzetiségi jogok visszaszerzésére és érvényesítésére.

A Maros megyei RMDSZ megszervezésében fontos szerepet játszó Káli Király István visszaemlékezése szerint január 6. és február 20. között a szervezet a megyében 82 000 aláírásos belépési kérést regisztrált.[149] A politikai tapasztalattal nem rendelkező szervezők lelkesedése, tenni akarása, önkéntes tevékenysége sikeresen találkozott a kettős elnyomás (politikai és nemzeti) terhétől szabadulni kívánó magyar lakosság igényeivel. *„Önkéntes emberek mentek. Én az alatt a 45 nap alatt, ha jól emlékszem, megszámoltam, 47 helységben voltam. Meg volt szervezve, hogy délután 4-től van itt alakuló ülés, 6-tól ott, s 8-tól ott. Torboszló, Nyárádmagyarós... és mentünk négyen-ötön, roppant energiával ruházott fel... ezek mind délutáni*

145 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 36. Az NMF MMIT január 8-i ülésének jegyzőkönyve.

146 Uo. f. 38.

147 Gálfalvi György visszaemlékezése szerit Lázok János lakásán történt mindez, a házigazda, Gálfalvi és Markó Béla társaságában.

148 Az RMDSZ központi szervezetéhez csatlakozó helyi szervezet Ideiglenes Intéző Bizottsága választmányi tagjai közé tartoztak: Ábrám Zoltán, Béres András, Brassai Zoltán, Demeter András, Fülöp Dénes, Gálfalvi György, Jakabffy Attila, Kádár Jenő, Kerek István, Kincses Előd, Káli Király István, Kolozsváry Zoltán, Lohinszky Lóránd, Markó Béla, Sebestyén Spielmann Mihály, Sütő András, Szepessy László, Tófalvi Zoltán, Tőkés András. Még aznap felkereste a csoportot Katona Ádám Udvarhelyről, aki beszámolt arról, mit tett az udvarhelyi magyarság az elmúlt napokban és kérte, hogy lobbizzanak vele együtt az egykori Udvarhely megye visszaállításáért. (Sebestyén Spielmann Mihály közlése.)

149 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

programok voltak. Délelőtt el kellett végeznem a munkámat, a feladatomat, és továbbra is terv- és termelési-osztályvezető voltam."[150]

A tagság száma, az önkéntesség, a tenni akarás, a gyors és sikeres szervezés, a szervezettség, főként a megye román lakosainak szemében a kívülről irányított tevékenység látszatát keltette. A helyi magyar nyelvű napilapban, a *Népújság*ban újságírók, értelmiségiek egyre markánsabban körvonalazták az előző rendszerben elfojtott nemzetiségi problémákat. A marosvásárhelyi magyar közösség megoldatlan és annak vélt kérdései, frusztrációi naponta tematizálódtak a helyi sajtóban. Január 12-én Weszely Tibor tanár külön cikkben írt a magyar nyelvű oktatás áldatlan helyzetéről, a helyzet orvoslását sürgetve.[151] A következő lapszám kiemelt kérdése az új megyei és városi vezetőség etnikai összetétele volt, kifogásolva a magyar fél alulreprezentáltságát.[152] A továbbiakban felmerült még a magyar utcanevek eltűnése és hiánya vagy a december 21-i események haladéktalan kivizsgálásának igénye.[153] Ugyancsak januárban Nagy Miklós Kund egy másik kulturális sérelemről cikkezett: a Teleki Téka épületéből eltávolított Nagy Imre galéria sorsáról.[154] A magyar nyelvű sajtó az első hetekben elsősorban a sérelmi diskurzusra szorítkozott, a magyar közösségszervezés szimbolikus elemei, az újraértékelt történelmi események és személyiségek később, március folyamán jelentkeztek.

A marosvásárhelyi magyarság számbeli súlyából és kulturális hagyományaiból kiindulva ekkor már többen gondolták úgy, hogy a helyi magyar közösség nemzetiségi jogokért folytatott küzdelme példaértékű, iránymutató lehet Erdélyszerte. Január 14-én a városban igét hirdető Tőkés László maga fogalmazott úgy, hogy az erdélyi magyarság „szíve" Marosvásárhelyen van, a város elsőbbséget élvez.[155] Több marosvásárhelyi gazdasági egységben követelték a régi rendszerből átörökölt vezetők leváltását, január első napjaitól kezdődően több ilyen tárgyú beadvány érkezett az NMF helyi vezetőségéhez.[156] Több iskola – elsősorban a Bolyai Farkas Líceum – szülői közössége is kifejezte az anyanyelvi oktatás iránti igényét, illetve a Bolyai esetében azt, hogy az iskola kizárólag magyar tanítási nyelvvel működhessen.

Az RMDSZ gyors megszerveződése,[157] egyre hatékonyabb tevékenysége, közösségépítő és mozgató ereje nem kerülte el a román elit figyelmét, amely egyre nagyobb gyanakvással kísérte ezt a fajta pezsgést. A rendszerváltás első fázisában, a marosvásárhelyi átmenet során két kiemelt területen, a politikai és a kulturális

150 Uo.

151 Weszely Tibor: Néhány szó az oktatásügyről. *Népújság,* 1990. január 12.

152 Török László: Kik a vezetői Marosvásárhelynek? *Népújság,* 1990. január 13.

153 Török János: Miért tűntek el a magyar utcanevek? *Népújság,* 1990. január 17.

154 *Népújság,* 1990. január 13.

155 Tőkés László Marosvásárhelyen. *Népújság,* 1990. január 14.

156 A források szerint az elégedetlenség egyik legnagyobb gócpontja a Metalotehnica vállalat volt. ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 51.

157 Az első napokban a még élő régi MNSZ-aktivisták (Czellecz Jenő, Gáll Márton, Szabó Miklós) az egykori Magyar Népi Szövetség 1945-ös mintájára szerették volna megszervezni az RMDSZ tömegbázisát. (Sebestyén Spielmann Mihály közlése.)

életben jelentkeztek markánsan az etnicizálódás jelei. Politikai szinten egyre nagyobb eréllyel merült fel a bukott rendszer káderеinek leváltása és a további sorsukra vonatkozó kérdések. Az oktatás pedig ugyancsak kiemelt színtere lett a nemzetiségi jogköveteléseknek: anyanyelvi oktatás, önálló kulturális és oktatási intézmények.

3.3.2. A vezetőcserék és a nemzetiségi kérdés

A leváltások, a kádercserék kérdése hamarosan az új megyei tanács üléseinek központi témája lett. Az NMF MMIT első alelnöke, Ioan Scrieciu január 13-án napirenden kívül üdvözölte a magyar kormány azon határozatát, miszerint a kisebbségi problémát a magyar közösség és a román kormány hivatott megoldani. Továbbá kijelentette, hogy aggasztó híreket hallott a városból: sokan fenyegetőznek, hogy a Securitate ügye semmiség ahhoz képest, hogy mi lesz majd a hadsereggel, a Selyemszövödében 2000 magyar zászlót készítenek és a magyarok mindenhol leváltásokat követelnek.[158]

A Front néhány magyar tagja megpróbálta politikai úton képviselni az alulról jövő kezdeményezéseket. Kincses Előd felvetette, hogy városi szinten alig van vásárhelyi származású képviselő és az etnikai arányokat sem tartották be. Azt kérte, hogy a gyárak küldöttei a munkásokat képviseljék, ne csupán a már funkcióban levő igazgatókat hívják be a vezetőségbe. Konkrét információkat, beszámolót kért a Securitate helyzetéről.[159] E véleménnyel egyetértett Smaranda Enache is, aki kifejtette, hogy a régi struktúrákban nem történt látványos személycsere és változás, ideje lenne megtenni ezt a lépést.[160] Ugyanezen az ülésen Kincses Előd tovább ment ebben a kérdésben, felvetette a rendőrségi vezetők leváltásának kérdését. Kincses konkrét javaslatokkal állt elő, amelyek egyaránt jelentettek volna politikai és etnikai szempontoknak is megfelelő személycserét. Véleménye szerint, az előző rendszerhez való kötődése miatt meneszteni kell a rendőrség megyei és városi vezetőségét oly módon, hogy az új szerkezet megfeleljen a térség etnikai összetételének.[161] A megyei rendőrség élére egy Rujoi nevű régeni rendőrtisztet javasolt, helyettesnek pedig egy magyar származású rendőrségi kádert, Erdélyi Lajost. Marosvásárhely esetében pedig magyar rendőrségi vezetőt javasolt, román helyettessel.[162]

Ugyancsak a január 13-i ülés jegyzőkönyvéből derül ki az a tény is, hogy a magyar képviselők elégedetlenek voltak a kétnyelvű feliratok kihelyezésével, pontosabban azzal a móddal, ahogyan a város első embere e kérdéshez a

158 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 47. Az NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve.
159 Uo.
160 Uo.
161 Tőkés András egy interjúban azt nyilatkozta, hogy 1990 januárjában a rendőrség egyik képviselője felajánlotta neki, hogy vállalja el a megyei rendőrfőnök-helyettes tisztségét, így kézben tudná tartani a magyarokat. Tőkés ezt nem vállalta, nyilatkozata szerint, az általa javasolt személyeknek pedig nem ajánlották fel ezt a lehetőséget. Interjú Tőkés Andrással. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 9. sz.
162 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 51. Az NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve.

gyakorlatban viszonyult.[163] A felszólalásokból kiderült, hogy a város élén álló Ioan Judea ezredes megtagadta a kétnyelvű táblák, feliratok kihelyezését.[164] A felmerült problémákra a megyei tanács tétován reagált. A román képviselők egy része (gyárigazgatók, vezetők) személyesen is érintett volt ebben a kérdésben, mások számára akkor és ott nem jelentett azonnali teendőt. A tanács a kritizált igazgatók leváltása ügyében konkrét döntést nem hozott, a problémát az ügyészségre hárította. A források szerint januárban és februárban folyamatosan érkeztek ez ügyben a beadványok. A helyzet sajátosságából kiindulva az előző rendszerhez kötődő intézményi vezetők menesztése már a kezdetektől fogva etnikai színezetet kapott. Mint említettük, felső vezetői szinten a Maros megyei és marosvásárhelyi magyarság alulreprezentált volt és ez a helyzet 1990 első hónapjaiban sem változott számottevően.[165] Ugyanakkor az ipari és üzemi munkásság körében a magyarok voltak többségben és esetenként középvezetői szinten is jelentős pozíciókkal bírtak. A márciusi eseményekről szóló jelentés mellékletében szerepel az az adatsor is, miszerint a Bőr- és kesztyűgyárban a műszaki-gazdasági-tisztviselői kar 75%-a volt magyar, a Metalotechnicánál pedig 60%-a. A forrás szerint a Metalotechnica esetében a minőségellenőrök és a kutatási részlegen dolgozók 80%-a volt magyar nemzetiségű.[166]

Az egyre nagyobb sajtónyilvánosságot kapó vezetőcserék és az iskola-szétválasztás körüli viták idővel egyre gyakoribbá váltak a gyárak, üzemek, vállalatok munkásai körében is. *„Megvitattuk a dolgokat, mindenki elmondta a véleményét. A románok a sérelmeikkel jöttek, 1848 stb. Sokszor elég volt egy beszólás, hogy ez azért nem úgy van, máris kialakult a veszekedés."*[167] A március végén zajló kivizsgálások során egyes román nemzetiségű munkások azt nyilatkozták, hogy január és február folyamán több esetben úgy érzékelték, hogy a magyar nemzetiségű kollégáik részéről nyomás nehezedik rájuk. D. R., a Tricotex alkalmazottja arról panaszkodott, hogy ő és a részlegvezető állandó nyomásnak volt kitéve a magyar kolléganők részéről és hogy etnikai alapú kádercserék zajlottak le a vállalatnál.[168] M. M. román nemzetiségű lakos nyilatkozata szerint amiatt, hogy részt vett a VR alakuló gyűlésén, munkahelyén, az irodában többségben levő magyar munkatársak verbálisan inzultálták.[169]

Virág György az NMF egyik akkori képviselőjeként részt vett a marosvásárhelyi Cukorgyárban, az igazgatóváltás ügyében szervezett gyűlésen: *„...ott a Mănişor Gustav-Augustin nevezetű igazgatót a közvélemény le akarta seperni mindenképpen. Igen ám, de a szakszervezetiek egy része fenntartotta, mert a melósoknak a nagy része*

163 A kétnyelvű feliratokat a hivatalos szervek késlekedése miatt gyakran az RMDSZ aktivistái önkéntes tevékenység során helyezték ki. Így került hosszú idő óta újra kétnyelvű helységnévtábla a város bejárataihoz.
164 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 51. Az NMF MMIT január 13-i ülésének jegyzőkönyve.
165 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-1. melléklet, 1. p.
166 Uo. XXXV melléklet, 3-4. p.
167 BM selyemszövődei alkalmazott közlése.
168 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-1. melléklet, 1-3. p.
169 Uo. XXIX-4. melléklet 3-4. p.

magyar volt, az irodai személyzet nagy része pedig román. Kialakult egy éles vita, és órákon keresztül ment ez a kiszorítósdi, de olyan élesen, hogy egy adott pillanatban úgy éreztem, képtelen vagyok kezelni a helyzetet. ...Egy olyan kompromisszumos javaslat született, hogy nem váltják le az igazgatót, hanem felhívják arra a figyelmét, hogy egy hónapon belül hívjon össze újra gyűlést... Tehát halasztást szenvedett. Én ezt elfogadtam. A gyűlés után odajött egykori osztálytársam, Kürti András, aztán hetekkel később megint jött, hogy nem történt meg a leváltás..."[170]

Virág egy másik, az előbbivel ellentétes kimenetelű ügybe is betekintést nyert. *„...Azzal hívtak a konfekciógyárba, hogy oda muszáj összehívni a gyűlést, mert ott kirakták, a szó fizikai értelmében kirakták az igazgatót az irodájából és nem engedik bemenni. Most Grama Virgil rohant be hozzám, az irodámba: domnul Virág, e posibil aşa ceva, ca în propria mea ţară să fiu dat afară de nişte unguri? [Virág úr, lehetséges ilyesmi, hogy a saját hazámban kirak néhány magyar? – sz. m.] Miért, mi történt? Kértem, hogy menjek oda a nagygyűlésre, és kértem, hogy engedjék be. Nem engedték be az igazgatót a gyűlésre!"*[171] A konfekciógyárban a magyar többségű munkástanács leváltotta az igazgatót, Grama Virgil helyét Szabó József vette át. Virág, a később megjelent naplójában azt írja, hogy számára akkor a termelés folytonosságának biztosítása volt az elsődleges szempont. Ugyanezeket az elveket követte Király Károly is az első hetekben.[172]

A megkérdőjelezett, leváltandó vezetők döntő többsége tehát román nemzetiségű volt. A leváltásokat indokló vagy cáfoló politikai vagy szakmai érvek ilyen körülmények között hamar alulmaradtak az etnikai érvekkel szemben. A magyar elit és a közvélemény jelentős része a Ceauşescu-rendszertől megörökölt, etnikai alapú negatív diszkrimináció továbbélését látta a régi gyárvezetők megtartásában és közéleti szereplésében. A román elit és közvélemény egy része pedig etnikai alapon történő tisztogatásként élte meg a leváltásukra tett kísérleteket. A cukorgyári történtekre hivatkozva a gyűlést akkor levezető Virág György a következőket írja: *„Azonnal látszott, hogy a tanács román nemzetiségű tagjai máris attól tartottak, hogy valamilyen magyarosítás következik be, ha mennie kell az igazgatónak."*[173]

A román nyelvű média pedig kimondottan így jelenítette meg a problémát. A *Cuvântul liber* című napilap két fronton reagált a kérdésre. Replikaként igyekeztek „nómenklaturista" múlttal is rendelkező magyar vezetőket felmutatni ellenpéldaként, illetve a kérdést napirenden tartó magyar vezetők ellen (Kincses, Jakabffy) támadást indítottak, hangsúlyozva pl., hogy lapjukban foglalkoznak a volt tisztségviselőkkel is, de a mostaniak helyzete és a jelen „forró" témái inkább foglalkoztatják őket.[174] Közben a fenti kérdésekről a két sajtóorgánumban, a *Népújság*ban és a *Cuvântul liberben* napokig, hetekig elhúzódó polémia folyt.[175] A vitatott kérdések

170 Interjú Virág Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 9. sz.
171 Uo.
172 Virág: *Napló...* i.m. 83–89. p.
173 Uo. 83. p.
174 *Cuvântul liber*, 1990. január 26.
175 Az időben leghosszabb és „legtermékenyebb" vitát az iskola-kérdés jelentette, de megemlíthetjük példaként a Jakabffy Attila és a *Cuvântul liber* szerkesztősége közötti vitát is. Valter József, a Front egyik helyi

egyre gyakrabban kerültek napirendre az NMF helyi vezető szerveiben is, ahol fokozatosan kialakultak a törésvonalak, az ütközési felületek. A megye vezetésével megbízott szerv annyira átitatódott a konfliktussal, hogy már nem talált megoldást a kialakuló feszültség tompítására, ellenkezőleg új, esetenként személyes konfliktusok színtere lett.

Több, a rendszerváltás után közvetlenül csak mérsékelten felmerülő feszültség is újra előbukkant, ezúttal nyíltan etnikai színezetben. Mint említettük, február 19-én, a megyei vezetőségben a hadsereget képviselő Ţâra Vasile felvetette, hogy ki valójában Maros megye vezetője, Ion Scrieciu vagy Király Károly? Állítása szerint Bukarestben is ellenőrizte, de a hivatalos iratokban Király nem szerepelt elnökként. Király Károly válaszában a megválasztására utalt és arra, hogy a stabilitás szempontjából marad formális elnöknek. Király kemény hangnemben kérdezett vissza, hogy talán az a zavaró tényező, hogy személyében magyar nemzetiségű vezetője van a megyének? Király felhívta a jelenlevők figyelmét arra is, hogy központi szinten civilizált módon megoldották az átmenet kérdéseit és Maros megyében is, ahol a legrosszabb a helyzet, hasonlóképpen kellene eljárni.[176] A megyei elnököt ekkor már több vád is érte arra vonatkozóan, hogy nyilatkozataival feszültséget kelt, hogy budapesti látogatása során Erdély hovatartozásáról tárgyalt.[177] A marosvásárhelyi iskolaügyben kialakult feszültséget is többen az ő rovására írták. Az említett ülésen az egyik résztvevő ekképp fogalmazott: *„Mostanában már azt pletykálják, hogy Király úr nem Ceauşescuellenes, hanem valójában románellenes volt."*[178]

További vitás pontok alakultak ki a régi pártkáderek, a Securitate alkalmazottai, a hadsereg néhány képviselője és a 21-i eseményekben felelős szerepet játszó személyek kérdését egyre erőteljesebben firtató Kincses Előd között. A sajtóban is olvasható polémia során Kincses azt kifogásolta, hogy a katonák felülreprezentáltak a helyi hatalmi szervekben, és hogy magatartásukkal esetenként lassítják a demokratizálódási folyamatot.[179]

---

vezetőségi tagjának esetében a megyei és a városi pártszervezetben betöltött egykori funkciója szúrt szemet a román újságíróknak. A lapok közötti vita teljesen új jelenség volt, korábban a két szocialista lap gyakorlatilag csak nyelvében különbözött egymástól.

176 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 157–158. A NEIT Maros Megyei Tanácsának alakuló ülése, 1990. február 19.

177 Király Károly 1990. január elején Budapesten tartózkodott. Emlékirataiban utal arra, hogy orvosi kezelésben részesült, ugyanakkor valóban találkozott magas rangú magyarországi állami vezetőkkel, politikusokkal is. Király: *Nyílt kártyákkal...* i.m. 173–175. p. A román közvéleményt láthatóan az zavarta, hogy Király magánlátogatás keretében találkozott és tárgyalt magyarországi vezetőkkel.

178 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 159. A NEIT Maros Megyei Tanácsának alakuló ülése 1990. február 19.

179 *Népújság*, 1990. február 17.

3.3.3. Az iskolaügy, a Bolyai Farkas Líceum és az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet kérdése

3.3.3.1. A Maros megyei és a marosvásárhelyi oktatásügy 1990 elején

Egy 1990. február 23-án megjelent statisztika a tanfelügyelőségről kapott adatok alapján közölte a Maros megyei elemi- és középfokú oktatás helyzetét az 1989/1990-es tanévben.[180] Ezek szerint Maros megyében az említett tanév elején a tanköteles korosztályok 59,24%-a román, 38,48%-a magyar, és 2,28%-a pedig német volt.[181]

A Maros megyei tanintézmények oktatási nyelv szerinti megoszlása az 1989-1990-es tanévben[182]

Oktatási intézmény típusa	Össz.	Oktatási nyelv szerint					
		román		magyar		román és magyar	
		szám-szerűen	%	szám-szerűen	%	szám-szerűen	%
Óvodák	351	164	46,7	76	21,6	95	27,1
4 osztályos általános iskolák	200	103	51,5	74	37,0	17	8,5
8 (10) osztályos általános iskolák	235	86	36,6	37	15,7	92	39,1
(Elméleti) Líceumok	31	12	38,7	-	-	18	58,1
Szakiskolák	4	4	100	-	-	-	-
Gyermekotthonok	4	-		-	-	4	100
Összesen	837	370	44,2	187	22,3	233	27,8

A fenti adatsorokból jól látható, hogy Maros megyében, a megnevezett időszakban nem létezett egyetlen, csak magyar tannyelven működő elméleti líceum és szakiskola sem.

A kimutatások a tanszemélyzet etnikai összetételét is feltüntették. Ezek szerint az 1989/1990-es tanévben, a megye tanintézményeiben 2355 magyar nemzetiségű személy (nem közölték a teljes tanszemélyzet létszámát) oktatott. Közülük 272-en tanítottak román nyelvű osztályokban. A magyar tannyelvű osztályokban a román nyelv és irodalom tanárok 25%-a volt magyar nemzetiségű.[183] 1990 januárjában új vezetőséget választottak a tanintézményekben. A választások előtt 78 román igazgató és aligazgató volt a megyei tanintézetekben, a választások után 65 román és 36 magyar igazgató, illetve aligazgató tevékenykedett Maros megyében.[184] A megye líceumaiban összesen

180 Ioan Cismaş: Învăţământul mureşean între acuzaţii şi realitate. *Cuvântul liber*, 1990. február 23.

181 A statisztikában nem tüntették fel külön a roma nemzetiségűeket, feltehetően azokba az osztályokba számolták be, ahová beíratták őket.

182 A német tannyelvű oktatási intézményeket csak az összesítőbe számolták bele, ezekkel jön ki a 100%. A táblázat nem vette figyelembe a szintén a tanfelügyelőség alá tartozó pionírházakat, sportklubokat, kisegítő iskolákat. Ioan Cismaş: Învăţământul mureşean între acuzaţii şi realitate. *Cuvântul liber*, 1990. február 23.

183 Uo.

184 Nicolae Ciurcă: Învăţământul în Târgu-Mureş în anul şcolar 1989-1990. *Cuvântul liber*, 1990. március 2.

15 890 tanulót számláltak. Ezek közül 12 108-an tanultak román tannyelvű osztályokban, 3782-en pedig magyar tannyelvű osztályokban. A Maros megyei szak- és technikai líceumokba összesen 3555 tanuló járt, de ezek között találunk más megyékből érkezetteket is.[185] A statisztikák ugyanakkor nem közölték az óvodát kijárt, illetve általános iskolát végzett tanulók számát és nemzetiségi összetételét, így konkrét adatok hiányában nem tisztázható, hogy a nemzetiségi mutatókkal egyenes arányban kaptak-e oktatási intézményeket a magyar nemzetiségű tankötelesek és tanulók.

Ami Marosvásárhelyt illeti, az 1989/1990-es tanévben a városban 41 óvoda működött, amelyből négy volt román tannyelvű, 36 vegyes, egy pedig német és magyar tannyelvű.[186] A városban egyetlen, tisztán magyar tannyelvű elemi iskola létezett. A 19 általános iskolából 18 vegyes, román és magyar tannyelvű volt, egyben pedig az említett két nyelven kívül németül is folyt az oktatás. Hét általános iskolában líceumi osztályok is működtek (9–10. osztály). A hátrányos helyzetű gyerekek számára működött egy külön óvoda és két román és magyar tannyelvű kisegítő iskola.

A megye 31 líceumából 14 működött Marosvásárhelyen, amelyből 12 vegyes tannyelvű, és kettő – az egészségügyi és a gazdasági – kizárólag román tannyelvű volt. Egyetlen „független" szakiskola létezett, a sofőriskola, amely ugyancsak román tannyelvű volt. Ezek mellett a városban még működött egy iskolai sportegyesület és egy nevelőotthon.

Az intézményvezetők közül a marosvásárhelyi általános iskolákban az igazgatók 33%-a és az aligazgatók 64%-a, a középiskolák, líceumok esetében az igazgatók 28%-a és az aligazgatók 53%-a volt magyar nemzetiségű.[187] Az óvodai oktatásban 6134 gyereket tartottak számon, akik közül 3670 volt román nemzetiségű (164 óvónővel), 2417 magyar (94 óvónővel) és 47 pedig német nemzetiségű (egy óvónővel) volt.[188] Az elemi iskolai osztályokba 9937 tanuló járt, amelyből 5356 volt román nemzetiségű (178 tanítóval), 4530 magyar (159 tanítóval), 51 pedig német (két tanítóval).[189]

3.3.3.2. Az oktatásügy átmeneti és nemzetiségi problémái

Maros megyében az átmeneti időszak egyik legérzékenyebb pontja az oktatásügy lett. A diktatúra bukását követően a magyar közösség a kedvezőnek tűnő politikai helyzetben[190] Erdély-szerte megpróbálta azonnal újjászervezni az előző rendszerben részben vagy teljes egészében felszámolt kulturális intézményhálózatát. A romániai magyar értelmiség arra törekedett, hogy a romániai magyar

185 Uo.
186 Uo.
187 Uo.
188 Uo.
189 Uo.
190 Itt elsősorban az NMF, január 6-án a nemzetiségi kérdésben tett nyilatkozatát emeljük ki, amely ugyan tágabb keretekben fogalmazta meg a kisebbségi jogokat, de egy viszonylag „szabadabb" értelmezési keretben több elvi lehetőséget is magában hordozott. Ugyancsak ilyen kedvező feltételként értelmezhetjük az NMF központi és helyi szerveiben pozíciókat kapó magyar nemzetiségű képviselők, szakemberek jelenlétét és tevékenységét. Pálfalvi Attila személyében magyar nemzetiségű oktatásügyi miniszterhelyettese volt az országnak, egyes településeken pedig az NMF helyi oktatásügy szaktestületeiben is képviseltette magát a magyarság.

társadalom vélt vagy valós fizikai, szociális és mentális terének minden szférája legyen lefedve intézményekkel. 1920-hoz, 1945-höz vagy 1968-hoz hasonlóan a romániai rendszerváltás után is erőteljes magyar intézményrestauráció, rekonstrukció vette kezdetét. Az intézményrendszer létrehozásának és működtetésének domináns és karakterisztikusan jelentkező jegye az etnikai elem volt. Az esetek többségében használatos nyelvi formák vagy szimbólumértékű nyilvános gesztusok erőteljes mi-reprezentációt hordoztak magukban: „a mi iskolánk", „a mi egyetemünk." A mi-tudat erőteljes megjelenése, az etnikai határépítés, az intézmények azon nyíltan fölvállalt célja, hogy permanensen termeljék az etnicitást a többségi etnikum ellenében, szintén sokkolta az elmúlt 45 év során egyneműsített társadalom többségi tagjait.[191]

A folyamat egyik legfontosabb és egyben legérzékenyebb pontjának az anyanyelvi oktatás visszaállítása számított. A változtatás igénye gyorsan és több szinten jelentkezett. Az akkori viszonyok között legnagyobb tömeghatással rendelkező magyar nyelvű médiában, a Marosvásárhelyen szerkesztett *Népújság*ban, január első felétől egyik központi kérdésként jelentkezett az anyanyelvi oktatás igénye.[192]

A magyar közösségnek az oktatásügyre vonatkozó törekvéseit az NMF magyar nemzetiségű képviselői, különböző határozatok elfogadtatása révén a Front szakbizottságain keresztül próbálták megoldani. A *Népújság* 1990. január 12-i számában Weszely Tibor (az NMF Marosvásárhely municípium Végrehajtó Bizottságának alelnöke, a tanügyi osztály felelőse) összegezte az oktatásügy nemzetiségi vonatkozású helyi elvi és gyakorlati kérdéseit.[193] Weszely a diktatúra éveiben mesterségesen elsorvasztott nemzetiségi oktatási hálózat visszaállítását morális érvekkel és az NMF által meghozott általános irányelvek értelmezésével indokolta. *„Ha egy népcsoport vagy nemzetiség identitástudatát és létét meg akarják szüntetni, akkor annak az anyanyelvi közoktatási rendszerét kell elsorvasztani"*,[194] és ezt az elmúlt időszakban az erdélyi magyarság a saját bőrén tapasztalta meg, összegezte a cikk szerzője, kiemelve azt is, hogy az NMF az ország lakosságához intézett legelső közleménye 7. pontjában a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását és a románsághoz viszonyított teljes jogegyenlőséget említette. Weszely indoklásként pontokba foglalva, részletesen ismertette a magyar nyelvű oktatás felszámolásának technikáit is:

1. A magyar osztályok engedélyezett száma felsőbb utasításra minden évben folyamatosan csökkent, emiatt sok tanuló, aki magyar tagozaton szerette volna folytatni tanulmányait, kénytelen volt átiratkozni román tagozatra. A szakoktatás terén sokhelyütt egyáltalán nem létezik magyar nyelvű tagozat.

---

191 Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In: Biró A. Zoltán: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról.* Csíkszereda, Pro-Print, 1998. 16–47. p.

192 Pl: Kovács Péter: Gondolatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet múltjáról, jelenéről és jövőjéről (I). *Népújság,* 1990. január 10. Weszely Tibor: Néhány szó az oktatásügyről. *Népújság,* 1990. január 12. Gyéresi Árpád: Őrizzük meg. *Népújság,* 1990. január 14.

193 Weszely Tibor: Néhány szó az oktatásügyről. *Népújság,* 1990. január 12.

194 Uo.

2. A diplomázottak központi kinevezésénél szándékosan nem tüntették fel, az üresedésben lévő meghirdetett katedrával kapcsolatosan, hogy milyen nyelven kell az osztályokban előadni, így sokszor megesett, hogy az illető tanár nem értette annak a kisebbségnek a nyelvét, ahol tanítania kellett, így a névleg magyar tagozaton is gyakorlatilag románul folyt az oktatás.

3. Néhány évvel korábban megszüntették a magyar tanárképzést, azaz a tanár-utánpótlást elvágták, illetve a magyar végzősöket kényszerrel, az állást el nem fogadók terhére sokszor hatalmas pénzbüntetések kilátásba helyezésével, román lakosságú területekre helyezték ki.

4. Négy éve megszűnt a nemzetiségi (kisebbségi nyelveken) tankönyvkiadás Romániában, és a tankönyvek gyors elrongyolódása, pótolhatatlansága miatt egyre inkább nélkülöznie kell azokat a tanuló ifjúságnak. [195]

Az oktatásügy problémája igen összetett volt. A román tannyelvű osztályokba került magyar tanulók helyzete az egyik kulcskérdésnek számított. A magyar tannyelvű osztályok hiánya miatt, főként a szakoktatásban, sok magyar tanuló kizárólag románul tanult szakmát. A rendszerváltás után azonnal jelentkezett az az igény, hogy ezeknek magyar tannyelvű osztályokat létesítsenek, illetve hogy a román tannyelvű osztályokból a tanulók átmehessenek magyar tannyelvű osztályokba. Az átiratkozásra megvolt a lehetőség. 1990 elején Maros megyében hét tanuló az elemi oktatási osztályokból, 16 a gimnáziumi osztályokból, 1047 a líceumi osztályokból, 174 pedig az ún. líceumi és technikai osztályokból élt ezzel a lehetőséggel.[196] Marosvásárhelyen a 4-es számú ipari líceumban 212 tanuló, a Bolyai Farkas Líceumban 204, a Metalotehnica szakiskolában 201, a 2-es számú ipari iskolában 185, a mezőgazdasági iskolában 159, az Unirea Líceumban 143, a 3-as számú ipari szakiskolában 78, az Electromureş szakiskolában 62, az 1-es számú ipari szakiskolában pedig 50 tanuló igényelte az átiratkozást.[197] A tanfelügyelőség, a megnövekedett igények kielégítése érdekében 21 magyar tannyelvű és egy német tannyelvű osztályt hozott létre.[198] A folyamat szervezési problémákat vetett fel, ugyanis a „diákvándorlással" osztályok, és ezáltal tanári állások szűntek meg.[199] A fenti problémákat tovább bonyolította az a tény, hogy többen azok közül a magyar pedagógusok közül, akiket a szülővárosuktól messzire helyeztek ki és román tannyelvű osztályokban tanítottak, már a téli szünidő közben/után, (január elején) jelezték, hogy állást, lakóhelyet szeretnének változtatni.

A város különböző oktatási intézményeiben tanító pedagógusok között és a szülői közösségekben felmerült az új tantestületi vezetők választásának és magyar tannyelvű osztályok alakításának igénye, továbbá kérték, hogy növeljék a tanügyi vezetőségekben (beleértve a Tanfelügyelőséget is) alulreprezentált magyar pedagógusok számát és hatáskörét. 1990 januárjában, a tanintézményekben új vezető-

195 Uo.
196 Nicolae Ciurcă: Învăţământul în Tîrgu Mureş în anul şcolar 1989–1990. *Cuvântul liber*, 1990. március 2.
197 Uo.
198 Uo.
199 Tőkés András akkori tanfelügyelő-helyettes számolt be erről a problémáról. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 9. sz.

séget választottak. Amint az a fenti adatokból is kiderült, az iskolák vezetőségének etnikai összetétele valamelyest javult a magyarok javára, de a vezetőváltások kapcsán felmerült problémák miatt a tanfelügyelőség január második felétől befagyasztotta az új választásokat.[200]

Az egyik legvitatottabb kérdésnek az önálló, magyar tannyelvű intézmények létrehozása számított. Már kezdetektől felmerült a magyarság körében az önálló, magyar tannyelvű intézmények létrehozásának igénye. A Bolyai Farkas Líceum és az OGYI magyar önállósodása központi kérdéssé váltak.

Természetesen ez a problémahalmaz nagy terhet rótt a tanfelügyelőségre és tanszemélyzetre. Amint azt korábban jeleztük, január 26-án a Maros megyei tanfelügyelőség vezetője, Elena Petra 790 megoldásra váró kérésről számolt be az NMF MMIT-nek.[201] Január derekáig gyakorlatilag körvonalazódott, hogy a Maros megyei tanfelügyelőség meddig képes, illetve hajlandó elmenni a kérdés rendezésében. Azzal, hogy az új választások lehetőségét befagyasztotta, a tanfelügyelőség a december végétől eltelt 1–2 hét változtatásainak eredményét konzerválta. A kialakult helyzetet a magyar pedagógusok és szülői közösségek zöme nem tartotta kielégítőnek.

3.3.3.3. A Bolyai Líceum és az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet ügye

Január második felére a legvitatottabb és legérzékenyebb kérdéssé a Bolyai iskola és az OGYI ügye vált. A Bolyai Farkas Líceumban már korán felmerült a magyar tanári kar, diákok és szülők részéről a magyar tannyelvű iskola visszaállításának igénye. Január 14-én az RMDSZ helyi képviselői közölték Pálfalvi Attilával a szétválasztásra vonatkozó igényüket. *„Kezdődtek a hétköznapi gondok, az, hogy a Bolyait vissza kell állítani magyar iskolának, ezzel sajnos az első napokban, tehát január 1-jéig, a vakáció alatt nem foglalkoztunk... Ezért rám, mint alelnökre és volt bolyaisra többen nyomást gyakoroltak, hogy verjük ki a Bolyaiból a románokat. Én erre azt mondtam, hogy az igaz, hogy annak idején évközben csinálták*[202] *meg az osztálycseréket a Bolyai és a Papiu között, de az erőszakos kikergetéssel én nem tudok egyetérteni."*[203] 1990. január 17-én összeültek a Bolyai Farkas Líceum (román) tanárai, és kijelentették, hogy *„a szétválasztás elve nem szolgálja a különféle nemzetekhez tartozó fiatalok közötti testvériséget és megértést, akiket nem szabad elavult eszmék vezessenek, amelyeket a múltból örököltek. Akadnak olyanok, akik összetévesztik a nemzetiségi jogok elvét a szeparatizmussal és diszkriminációval."*[204]

Az iskolakérdésben mindkét fél az új megyei szervektől várta a megoldást. 1990. január 18-án az NMF megyei és marosvásárhelyi szervezete végrehajtó büróinak képviselői, a megyei tanfelügyelőség vezetősége, valamint a Bolyai és Papiu líceumok vezetősége összeült, hogy megvitassa – szülői beadványokra

200 Uo.
201 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 95–96. Az NMF MMIT január 8-i ülésének jegyzőkönyve.
202 Az osztálycserékre valójában a tanév kezdetekor került sor.
203 Interjú Kincses Előddel. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Román Nemzeti Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.
204 *Cuvântul liber*, 1990. január 25.

válaszul - a két líceumon belül a magyar és román osztályok széttagolásának és két iskolába történő tömörítésének lehetőségét nemzetiségi alapon.[205] A találkozón olyan döntés született, hogy 1990. szeptember 1-től a Papiu Líceum román tannyelvűként, a Bolyai Líceum pedig magyar tannyelvűként működik tovább illetve, hogy a továbbiakban, a szülői kérések és a leendő tanügyi törvény függvényében, tanulmányozzák az egynyelvű állami oktatási intézmények létrehozásának lehetőségét.[206]

Január 19-én az NMF megyei tanácsa újra megvitatta a Bolyai és a Papiu gimnáziumok szétválasztásának ügyét. A vita során markánsan elkülönült egymástól a magyar és a román képviselők nézőpontja.[207] A román képviselők összességében ellenezték a két iskolán belüli tagozatok szétválasztását, de érveikben két árnyalat képviseltette magát. A mérsékelt álláspont szerint a két intézmény azonnali szétválasztása adminisztratív nehézségeket eredményez. Valer Gâlea pl. azzal érvelt, hogy senki sem vállalja majd a felelősséget az egyetemre felvételizők sorsáért, a második évharmadban lehetetlen megtenni azt, hogy a tanulók hirtelen oktatási intézményt és tanárt váltsanak.[208] *„A következőket mondtam: Weszely úr - és a teremben ülők felé fordultam - jóemberek, ha Marosvásárhelyen megtörténik ez* [az iskolák azonnali szétválasztása - sz.m.] *polgárháború lesz. A terem egy része lehurrogott és azt mondták, őrült vagyok és antidemokrata. Azt mondtam, nagyon is demokrata vagyok, éppen ezért mondtam, amit mondtam. És javaslatot is tettem, ettől az évtől, tehát 90-től ne induljon több 9. román osztály az iskolában, de ne helyezzék át most a gyerekeket. Ezt nem lehet megtenni most, nem lehet. Mondom, lehurrogtak"*[209] - idézi fel Sorin Moldovan.

A markánsabb román álláspont (pl. a megyei első alelnök, Ion Scrieciu) egyértelműen szeparatizmusról beszélt és azzal érvelt, hogy a román iskolák nem dobják ki a magyar gyerekeket.[210] A magyar fél (Tőkés András, Kincses Előd, Markó Béla) az előző rendszerben elszenvedett sérelmekkel, az iskola-összevonásokkal, a magyar nyelvű oktatás visszaszorításával és a magyar közösséget megillető kulturális jogokkal érvelt, valamint az eddigi tapasztalatokra hivatkozva fenntartásait és kételyeit hangoztatta, miszerint lényegében szeptemberre sem garantálja semmi és senki a magyar kérések teljesítését. Markó Béla, visszautasítva a szeparatizmus vádját, ekképp foglalta össze a magyarok kulturális kéréseit: *„Saját kultúrát akarnak, saját maguk által létrehozott, ellenőrzött és vezetett kultúrát, amelynek része az oktatásügy és az iskola is. Azt szeretnénk, ha meglennének a saját*

205 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa által felállított vizsgálóbizottság jelentése, VI-3. melléklet, 1. p.

206 Uo.

207 Smaranda Enache volt az egyetlen román nemzetiségű képviselő, aki logikusnak tartotta a magyar fél érveit, miszerint a marosvásárhelyi magyar közösségnek szüksége van önálló, magyar tannyelvű oktatási intézményre. Enache asszony érvrendszerét nem jellemezte a mindkét félre jellemző indulat, esetleges frusztráció, ezért képes volt az adott ügyön felülemelkedve megragadni bizonyos összefüggéseket. (A „két fél" kifejezés alatt a román, illetve a magyar nemzetiségű képviselőket értjük.)

208 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 80. Az NMF MMIT január 19-i ülésének jegyzőkönyve.

209 Interjú Sorin Moldovannal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. interjúk. 5. sz.

210 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 80. Az NMF MMIT január 19-i ülésének jegyzőkönyve.

intézményeink, iskoláink, amelyeket mi irányítunk, alkalmazkodva az ország érdekeihez és a romániai oktatásügyi rendszerhez."[211] Smaranda Enache higgadtan és racionálisan érvelt a kisebbségek számára nyújtandó kulturális jogok fontosságáról. Hangsúlyozta, hogy meg kell szabadulni a kommunista diktatúra sovinizmusától, a többségnek segítenie kell a kisebbségeket. Kiemelte, hogy a magyarok lojálisak voltak a román államhoz a diktatúra nehéz időszakában és szerinte a szabadságban is azok maradnak.[212]

A vita részleges kiegyezést eredményezett. Ugyanazon a napon határozat született, miszerint az NMF Maros Megyei Tanácsa úgy döntött, hogy a Papiu Ilarian Líceumot román tannyelvűnek, a Bolyai Farkas Líceumot magyar tannyelvűnek nyilvánítják, de az oktatás zavartalansága érdekében a tanulók és a tanszemélyzet kölcsönös átköltöztetésére a folyó tanév után kerül sor.[213] A döntés bizonytalanságot és elégedetlenséget szült a város magyar lakosságában. Többen úgy vélték, hogy a döntés időbeni eltolása csupán taktikai lépés ahhoz, hogy ne történjen meg az iskolák tényleges szétválasztása.[214] Az NMF kompromisszumos döntése nem csillapította le a kedélyeket. A magyar szülők, diákok és a tanárok egy része nem tartotta kielégítőnek ezt a megoldást, attól tartott, hogy a most elszalasztott lehetőséget szeptemberben nem lehet már újra megteremteni. Frusztrációikat az a tény is növelhette, hogy más erdélyi városokban, ha nem is zökkenőmentesen, de döntés született, esetenként sor került a magyar tannyelvű középiskolák visszaállítására.[215]

Mint említettük, a román politikai elit egy jelentős része (mérsékeltek és radikálisak egyaránt) nem támogatta az iskolák szétválasztását. Az adminisztratív, szervezési okokra hivatkozók táboránál sokkal erőteljesebben nyilvánultak meg azok, akik ún. elvi kérdések (pl. a szétválás szeparatizmust szül jelszó) miatt ellenezték a folyamatot. Az esetleges költözésben személyesen érintettek, a román tanárok, szülők és a vitákba bekapcsolt diákok többsége már a kezdetektől nem értett egyet ezzel a döntéssel. Hathatós és sokszintű támogatást kaptak azoktól, akik ebben a folyamatban szeparatizmust, mesterséges elszigetelődést véltek felfedezni. A román elit egy része vereséget, térvesztést, presztízsveszteséget látott a Bolyai iskola ilyen szintű „feladásában." A helyi román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber* átértelmezte, eltorzította a magyar törekvéseket és egyre vehemensebben ellenezte az iskolák szétválasztását. A lap hasábjain megjelent cikkek szeparatizmusról, nacionalizmusról, etnikai enklávé létrehozásáról beszéltek. A román közvéleményt jelentősen befolyásoló napilap központi témává tette a kérdést, napi gyakorisággal tematizálta, érvek sokaságát, sokféleségét sorakoztatva fel a szétválás ellen. A *Cuvântul liber* 1990. január 18-i számában Mariana Florea arról

211 Uo.
212 Uo.
213 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-3. melléklet, 1-2. p.
214 Uo.
215 A *Népújság* 1990. január 27-i számában arról tudósítottak, hogy Brassóban magyar tannyelvű líceum alakult, osztályok cseréjével, amely már február 1-jétől megkezdi működését. Magyar líceum Brassóban. *Népújság*, 1990. január 27.

cikkezett, hogy számára rémisztőnek tűnik a jelenség, hogy akik ma a tanáraikat űzik el, azok holnap talán a szüleiket fogják.[216]

A január 21-i számban Doru Mureşan reflektált Nagy Miklós Kundnak, a *Népújság* 1990. január 16-i számában megjelent cikkére, amelyben Pálfalvi Attila, oktatásügyi miniszterhelyettes szavait idézte a Bolyai Egyetem újraindításával kapcsolatban. Pálfalvi a cikk szerint felvetette annak lehetőségét, hogy Erdély más városaiban működő részlegeket csatoljanak majd az újraindított magyar egyetemhez.[217] Mureşan írásában arra hívta fel a figyelmet, hogy „egyes" tanulók és diákok „teljesen hibásan" értelmezték ezeket a kijelentéseket, amelyeket egyelőre csak felvetésekként kellene kezelni. Mureşan szerint ezek a személyek elítélendő dolgokat cselekedtek, megkérdőjelezték egyes tanerők létjogosultságát egyetemeken és líceumokban, teljesen szubjektív szempontok alapján, nacionalista-soviniszta alapon. Példaként a marosvásárhelyi Bolyai Líceumot és az OGYI-t hozta fel.[218] Mureşan a magyar nemzetiségűeknek járó különféle jogok (oktatási, kulturális, tömegtájékoztatás, kiadványok stb.) megadását magától értetődő dolognak tekintette, de úgy vélte, ezeket törvényes úton, „civilizált módon" kell megvalósítani. Az oktatási intézmények szétválasztására történő kezdeményezéseket az „anarchikus gondolkodással" hozta összefüggésbe, és arra figyelmeztetett, hogy az anarchikus gondolkodás anarchikus cselekvéshez vezet.[219]

A *Cuvântul liber* január 23-i számában a Bolyai Farkas Líceum román és „más nemzetiségű" tanárai, diákjai és a szülők nyílt levélben fejezték ki nemtetszésüket az NMF-nek az iskolák szétválasztására vonatkozó határozata ellen.[220] Az aláírók elsietett, dilettánsok nyomására meghozott döntésnek nyilvánították a határozatot, amely, véleményük szerint nem reprezentatív, antidemokratikus és amely nyomán „feszültség, bizalmatlanság és felborulással fenyegető állapotok alakultak ki". Az aláírók az NMF határozat visszavonását kérték, és azzal érveltek, hogy a nemzetiségek közötti barátságot semmi sem segíti hathatósabban, mint a többféle tannyelvű osztályok működése egyazon oktatási intézményen belül. Az iskolai szeparatizmusnak súlyos következményei lennének nemcsak az iskolák szintjén, hanem az ország társadalmi és gazdasági életében, az emberi és személyközi kapcsolatokban is. Továbbá, arra kérték a felelős szerveket, hogy vonják felelősségre azokat, akik *„kizáró jellegű megnyilvánulásaikkal, szeparatizmusukkal és a fiataloknak a nemzetiségek közötti viszályra való felbujtásával a forradalom, a demokratizálódás és a társadalmi egyetértés ellen munkálkodnak"*.[221]

Nicolae Tâmpănariu a szétválasztás ellen érvelve, „szeparatizmusról", „faji szegregációról" beszélt, amely veszélybe sodorja a fiatal romániai demokráciát. Szerinte a diákok megkérdőjelezték a tanárok tekintélyét és felhívást intézett a szülőkhöz, hogy védjék meg az iskola és a tanárok becsületét.[222] Január végén már

216 *Cuvântul liber*, 1990. január 18.
217 *Cuvântul liber*, 1990. január 21.
218 Uo.
219 Uo.
220 A 18-i határozatot a sajtó 20-án közölte.
221 *Cuvântul liber*, 1990. január 23.

olyan vélekedések láttak napvilágot a sajtóban, miszerint az oktatási intézmények szétválasztása a teljes etnikai szeparatizmus előszobáját jelentik. A *Cuvântul liber* 1990. január 25-i számában a Bolyai Farkas Líceum román tagozatán végzett Bálint Géza közgazdász tiltakozott az NMF határozata ellen. A cikkíró feltette a kérdést: ezek után magyar nyelvű kórházak, boltok, gyárak, intézmények következnek, amelyek tiltottak lesznek mások számára? [223]

A januári iskolavitát és a szétválást elutasító nézőpontokat a *Cuvântul liber* hasábjain a hónap végén néhány szerző összegezte. Ezek közül Lazăr Lădariu főszerkesztő írása több szempontból is figyelemre méltó. Összegezte a széles skálán mozgó szétválás elleni érveket. A demokratikus együttélés szorgalmazásától az etnikai szeparatizmus és a destabilizálás vádjáig mindenre kiterjed a cikkíró figyelme, aki személyes sérelmeket, frusztrációkat felsorakoztatva, érzelmi húrokat is megpendített. A főszerkesztő ismertette, hogy több száz szülő, tanár, tanuló és olvasó kereste fel a szerkesztőséget, akik elmondták, hogy szerintük a román és magyar tanulók szétválasztása az iskolákban és líceumokban elhibázott döntés.[224] Lădariu úgy gondolta, hogy „senki sem kérdőjelez meg egy jogot" [anyanyelven tanulás – sz.m.], de figyelmeztetett annak veszélyére, hogy efféle intézkedésekkel könnyen áteshetünk a ló túlsó oldalára. Szerinte veszedelmes folyamatról van szó: tanárokat vontak kérdőre és sértegettek, a diákok megakadályozták őket, hogy belépjenek az osztálytermekbe; a titkos szavazatokat és demokratikus választásokat egyesek megkérdőjelezték azon az elvi alapon, hogy „nem felel meg nekünk".[225] A szétválás határozott elutasítása után a szerző apokaliptikus jövőképet vázolt fel. Lădariu azt jósolta, hogy az iskolaügy logikája szerint nemsokára szétválasztják az utcákat, üzleteket, mozikat, gyárakat és az észak-ír állapotok helyi változata alakul majd ki Marosvásárhelyen.[226] Ugyanebben a lapszámban még Ioan Cismaş és Emilia Lazăr nyugalmazott fizikatanárnő érvelt az iskolák szétválasztása ellen.[227]

A két középiskola azonnali szétválasztását szorgalmazó magyar fél a legkülönbözőbb formában adott hangot elégedetlenségének: beadványok, felhívások, nyílt levelek, sztrájkok, gyűlések, verbális agresszió, a román tanárok által tartott tanórák látogatásának megtagadása, sőt – a román fél sérelmei között – az a vádpont is létezett, hogy több magyar nemzetiségű tanár megtagadta azt, hogy órát tartson a román tannyelvű osztályokban,[228] vagy hogy a román diákokat nem engedték be az intézménybe. A *Népújság* 1990. január 24-i számában a Bolyai öregdiákjai az NMF Maros Megyei Tanácsához, az RMDSZ marosvásárhelyi szervezetéhez, a Maros Megyei Tanfelügyelőséghez, és a Bolyai Farkas Líceum tanári közösségéhez címzett levelükben kifejezték felháborodásukat amiatt, hogy

222 *Cuvântul liber*, 1990. január 24.
223 *Cuvântul liber*, 1990. január 25.
224 *Cuvântul liber*, 1990. január 26.
225 Uo.
226 Uo.
227 Uo.
228 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.

szervezeti nehézségekre hivatkozva 1990. szeptember elsejére halasztották a magyar iskolákra vonatkozó – már érvényes jogok – életbe léptetését. A közleményben *„Tekintettel arra, hogy a Nemzeti Megmentési Front csak az elkövetkezendő szabad választásokig van hatalmon és hogy semmi politikai és jogi garanciánk nincs arra, hogy a majdan megválasztott kormány elismeri és véghez is viszi az NMF határozatait"*, kérték az azonnali iskolacserét, valamint azt, hogy azokban az iskolákban, ahol magyar tannyelvű osztályok is léteznek, létesüljenek külön román és magyar tagozatok, külön román és magyar igazgatóval. Továbbá azt is közölték, hogy az „ügy érdekében" aláírásgyűjtésbe kezdtek.[229] Január 25-én a Bolyai Farkas líceum udvarán összegyűlt, enyhe türelmetlenséget mutató magyar szülőknek az iskola igazgatója elmondta, hogy tanácskozott helyi és bukaresti vezetőkkel, szakemberekkel, akik azt javasolták, hogy helyi szinten oldják meg a vitás kérdéseket. Az igazgató a továbbiakban türelemre és megértésre kérte fel a magyar nemzetiségű jelenlevőket.[230]

A Bolyai ügyét felkaroló szülők, egyének és csoportok részéről egyre nagyobb nyomás nehezedett a Front magyar képviselőire. Január 30-án egy, a Bolyai tantestületi termében tartott megbeszélésen Kincses Előd arról beszélt, hogy helyileg lehetetlen kompromisszumot kötni, és hogy ő személy szerint sem támogatja az azonnali szétválasztást. Véleménye többekből nemtetszést váltott ki. Az Imatextből érkezett egyik résztvevő a következőképpen érvelt: *„...ott álltam egy karnyújtásnyira Király* [Király Károly – sz.m.] *úr mellett, aki kijelentette, hogy mi, magyar nemzetiségűek, milyen demokratikus jogokat követelünk azonnal. Ezért mi véráldozatokat adtunk és fenntartjuk, követeljük most is. Megkérdem Kincses Előd urat, hogy ki hatalmazta fel a magyar kisebbség részéről, hogy minket itt ilyen megalkuvó szöveggel hintáztasson. A másik példa az, hogy az alulról jövő kéréseknek és követeléseknek nyomást lehet adni. Kincses Előd nem reprezentál minket, Kincses Elődöt leváltjuk. Aláírásokat gyűjtünk. Nem karrieristákra van szükségünk a Frontnál..."*[231]

Az oktatásügyben felmerült másik fontos kérdés a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) és a felsőoktatás kérdése volt. Akárcsak a Bolyai Farkas Líceum esetében, a magyar értelmiség jelentős része elsődleges kérdésnek tartotta az anyanyelvi képzés jelenlegi állapotának megváltoztatását, lehetőségeinek kiszélesítését. Az OGYI ügye viszonylag gyorsan központi kérdéssé vált a magyar közéletben, utalva ezzel az NMF iránti elvárásokra. A *Népújság* 1990. január 10-i és 11-i számaiban az OGYI egykori diákja és tanársegédje, Kovács Péter hosszasan cikkezett az oktatási intézmény múltjáról és jelenéről.[232] A szerző cikkében felidézte, hogy az OGYI a második világháború után jött létre „mérhetetlen áldozatos küzdelem árán", és hogy működésének kezdetétől hosszú ideig kizárólag magyar oktatási nyelvű egyetem volt, de a nacionalista politika fokoza-

229 *Népújság*, 1990. január 24.
230 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 2. kazetta.
231 Uo.
232 Kovács Péter: Gondolatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet múltjáról, jelenéről és jövőjéről (I). *Népújság*, 1990. január 10.

tosan kiszorította a magyar nyelvű oktatást erről az egyetemről.[233] A szerző ezek után áttekintette az OGYI jelenlegi helyzetét, amelyet a következőképpen foglalt össze: az OGYI-n megszüntették a gyógyszerészeti oktatást, az 1989/1990-es tanévben csak utolsó éves gyógyszerész hallgatók maradtak; gyökeresen leépült a magyar anyanyelvű oktatói kar és a magyar diáklétszám is; a kontraszelekció miatt az oktatás színvonala lesüllyedt; nincs már tudományos célú kutatás az intézetben; a jelenlegi oktatói kar jelentős része érdemtelenül jutott szakmai fokozatokhoz, tudományos címekhez, ami tekintélyt romboló módon és elkedvetlenítően hatott az ifjúságra és a társadalomra egyaránt.[234]

A következő lapszámban a szerző az OGYI lehetséges, általa elképzelt jövőjét vázolta föl, kiemelve a következő, általa fontosnak tartott alapkérdéseket. Kihangsúlyozta, hogy felkészült szakembereket, oktatókat kell alkalmazni és az intézménynek autonómiát kell adni. Továbbá kiemelte, hogy a lehető legrövidebb időn belül újra kell indítani a román és magyar nyelvű gyógyszerészképzést. A szerző úgy vélte, hogy fontos lenne a teljes oktatási program átdolgozása, a haszontalan és túlhaladott tantárgyak kihagyása, új szaktantárgyak bevezetése az oktatási folyamatba, és hogy *„a pályára való alkalmasság végleges megítélése terjedjen ki a főiskolai oktatás egész időtartamára"*. Kérte az oktatásban és a tudományos munkákban tapasztalt hamis, félrevezető, vagy egyenesen hazugságra épített áltudományos szövegek megfelelő korrigálását, illetve visszavonását és az oktatásban, valamint a tudományos munkákban tisztességtelen eszközökkel szerzett oktatási, tudományos vagy egyéb rangok és címek eltörlését.[235] Az ún. magyar érvek két fő toposzra épültek. A magyar nyelvű oktatás visszaállításának szükségességét történelmi érvekkel (az egyetem létrehozásának körülményei, magyar jellege) és a Ceauşescu-diktatúrában elsorvasztott kisebbségi jogok orvoslásával indokolták anélkül, hogy a nemzetiségi jogok biztosítása „természetes szükségességének" hangoztatása mellett részletesebben is kifejtették volna a szétválások technikai lebonyolításának részleteit.

A román közvélemény jelentős része az OGYI körül kialakult vitában is a Bolyai Farkas Líceum esetében felhozott érvekkel reagált. A *Cuvântul liber* 1990. január 30-i számában a marosvásárhelyi román Diákliga nyilatkozatban tette közzé álláspontját az OGYI-n kialakult helyzettel kapcsolatosan. A nyilatkozat tartalmazta mindazokat a retorikai elemeket és érveket, amelyek alapján a román tanári közösség és a diákság elutasítja az intézményben fennálló viszonyok bármilyen irányú megváltoztatását. A nyilatkozat szerzői szerint az elmúlt hét legfőbb problémája az intézmény szétválasztásának kérdése volt, ez kötötte le az OGYI diákjainak és tanárainak figyelmét.[236]

Az elképzelések szerint az egyik létrehozandó intézmény kizárólag magyar tannyelvű lett volna, és csatlakozott volna a Kolozsváron újraalakított Bolyai

233 Uo.
234 Uo.
235 Kovács Péter: Gondolatok a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet múltjáról, jelenéről és jövőjéről (II). *Népújság*, 1990. január 11.
236 *Cuvântul liber*, 1990. január 30.

egyetemhez, a másik pedig, az OGYI felépítéséhez hasonló struktúrával, megmaradt volna kétnyelvűnek. A szerzők azt állították, hogy a szétválás ötlete Pálfalvi Attila, azóta leváltott tanügyminiszter-helyetteshez köthető, aki félrevezető módon értelmezte az NMF és a Tanügyminisztérium nyilatkozatait. A cikkírók szerint Pálfalvi az OGYI-n tett látogatása alkalmával nem is kereste fel a román tanárokat és diákokat és Kincses Előd megpróbálta rábírni az NMF OGYI-n alakult szervezetét arra, hogy az OGYI vezetőségét paritásos alapon nevezze ki a románok és magyarok közül, holott a román és magyar diákok közötti arány három az egyhez az intézményben. A Diákliga szerint a magyar fél arra hivatkozott, hogy kérelmei teljesítéséhez csak egy paritásos alapon kinevezett vezetőségben lát garanciát. A Diákliga a Bolyai Farkas Líceum esetében is alkalmazott érvekkel tiltakozott. A legfőbb ellenérv ez esetben is a szeparatizmus veszélye volt. A nyilatkozat szerzői hasonló riasztó jövőképpel próbáltak az érzelmekre hatni, mondván, hogy a magyar tannyelvű oktatás kiépítését követően külön, csak magyar nemzetiségű diákokból álló csoportok alakulnának, magyar tanerők vezetésével, ami csupán az első lépés lenne a teljes elkülönülés felé. Retorikai kérdéssel azt feszegették, hogy ezeket a lépéseket aztán külön magyar bentlakások és étkezdék kialakítása követné, és hogy a jövőben a magyar diákok csak magyar betegeket gyógyítanának, magyar nyelvű kórlapokkal, esetleg külön magyar kórházakban?[237] A Diákliga végül azt is kifogásolta, hogy az NMF magyar képviselője, Kincses Előd milyen jogon vett részt a tárgyalásokon, így segítve a magyar tanárok és diákok törekvéseit. [238]

3.3.4. Patthelyzet

A két marosvásárhelyi középiskola szétválasztása és az OGYI ügye január végére, február elejére kinőtte az oktatási kérdésekről folytatott vita kereteit. Az iskolacserére menet közben rárakódtak a két etnikum együttéléséből fakadó kölcsönös, valós vagy vélt sérelmek, frusztrációk. Az iskola jövője a többség-kisebbség viszony alakulásának szimbóluma lett. A szétválást ellenző román elit és legfontosabb szócsöve, a román nyelvű sajtó kezdetben technikai jellegű ellenérveket hozott fel, az érintett szülők, diákok, tanárok nehézségeivel érvelt, valamint azzal, hogy ez a folyamat túl gyors, nem léteznek hozzá a törvényes keretek, ezért így antidemokratikus. Ezek viszonylag gyorsan kibővültek politikai jellegű ellenérvekkel is, amelyek esetenként apokaliptikus jövőképet vizionáltak. A fenti álláspont szerint az iskolaügy nem más, mint az etnikai szeparatizmus első foka. *„Úgy gondolom, a magyarok tévedtek elsőként, amikor az itt és most elve alapján megpróbálták kihasználni a pillanatnyi lehetőségeket, arra gondolva talán, hogy visszaszerzik mindazt, amiről az gondolták, hogy Trianonnal elveszítettek."*[239] A cikkekben, vitairatokban használt jelzős szerkezetek világosan jelzik román részről az indulatok fokozódását. Súlyos minősítések jelentek meg: felelőtlen cselekedet,

237 Uo.
238 Uo.
239 Interjú Gheorghe Popaval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 4. sz.

irredenta, soviniszta megnyilvánulás, szeparatizmus, antidemokratikus művelet, hozzá nem értő emberek műve stb.

Az oktatásügyben keletkezett patthelyzetet, az iskolák szétválasztásának kudarcát egyre hangsúlyosabban és erőteljesebben tematizálta a magyar közvélemény és a média is. A *Népújság* 1990. január 25-i számában Székely György udvarfalvi tanító így érvelt a nemzetiségi oktatás mellett: *„Ebben a küzdelemben részt venni mindenkinek kötelessége. Kérjük vissza az iskoláinkat, az elemitől a legfelsőbb szintig, magyar tanárokkal, magyar igazgatókkal, és magyar tanfelügyelők irányításával."* [240]

A *Népújság* 1990. január 26-i számában Nagy Miklós Kund az oktatásban felmerül kérdésekről közölt cikket, amelyben egyféleképpen summázta az eddigi fejleményeket és a magyar álláspontot. A cikkíró belátja, hogy egyre feszültebb lelkiállapotban kénytelen értékelni a kialakult helyzetet. *„Csak ülök és nem tudom mit írjak, hogy írjam, nehogy tovább borzoljam az idegeket, úgyis vannak elegen, akik ezt megteszik. De hallgatni se lehet, mert a mende-monda annál inkább terjed, terebélyesedik. Gondoltam, alszom egyet a dologra, hátha higgadtabb, okosabb leszek. Nem lettem, hát akkor vágjunk bele."* [241] A szerző kitűnően érzékelte, hogy az iskolaügy körüli viták gyakorlatilag már nem az iskoláról szólnak, hanem mélyebb összetevői vannak. Nagy Miklós Kund úgy vélte, hogy a kisebbségi jogok tudatos megtagadásáról van szó. *„Ha ugyanazokat a szólamokat, sokat puffogtatott frázisokat hallják vissza és ugyanolyan hangnemben, mint két hónappal, egy évvel, öt évvel ezelőtt, ha egyesek megint csak szóban deklarálják a testvériséget, de az egyenlőség gyakorlati megvalósítását ellenzik, akkor a bolyaisok is joggal kételkedhetnek az őszinte és eredményes párbeszéd, a közös nevezőre jutás esélyében."* [242]

A szerző megemlíti, hogy a városban kevés magyar osztállyal rendelkezik a szakoktatás, és ennek fényében jogosnak vélte a Bolyai „visszamagyarosítását", valamint emlékeztet arra, hogy az iskolák szétválasztását ellenzők közül sokan *„nemrég még ők maguk intézkedtek, vagy egyetértően bólogattak magyar iskoláink, osztályaink elsorvasztásakor..."* [243]

A marosvásárhelyi magyar értelmiség jelentős része úgy látta, az iskolák szétválasztása lehet a garancia arra, hogy a kisebbségi jogok érvényesülhetnek a városban és a térségben: *„...a vásárhelyieknek világos, hogy a sok sérelem mellett ez volt a legkézzelfoghatóbb, hogy elvették az intézményeinket. Mi, kisebbségi sorban élők, intézményfüggő emberek vagyunk, azzá tettek minket. Tehát elvették az intézményeinket és tudtuk, hogy amit egyszer elvesznek, azt nem tudjuk visszaszerezni már többet. Tehát azért védtük körömszakadtáig azt a kicsit is, ami maradt, azt a fél intézményt is, hogy ne szoruljunk háttérbe, mert ez a közérzetünket, az egész lakosság közérzetét alapvetően meghatározta. Az, hogy várjunk, nem nagyon merült fel bennünk, az, hogy várni kellene, fokozatosan, és a románokat nem meghökkenteni. Nem is mertük, én sem mertem volna kimondani, hogy legyünk tekintettel, empátiával az ő érzékenységükre, mert*

240 Székely György: Együtt építünk. *Népújság*, 1990. január 25.
241 Nagy Miklós Kund: Lehetetlen a párbeszéd? *Népújság*, 1990. január 26.
242 Uo.
243 Uo.

tudtam a választ, hogy mi az, ők tekintettel voltak a mi érzékenységünkre, amikor elvették az iskoláinkat?"[244]

A helyzet megoldását mindenki az NMF helyi szerveitől várta, amelynek ülésein a kérdés gyakran szerepelt a napirendi pontok között.[245] A kérdésben amúgy is megosztott Front-vezetőkre nagy nyomás nehezedett a közvélemény részéről. A kérdésben érintett románok a tanácstól várták, hogy számukra kedvezően oldja meg a helyzetet és vonja vissza a szétválásra vonatkozó határozatát. A magyar közvélemény a Front magyar nemzetiségű képviselőitől várta el, hogy érvényesítsék, ültessék gyakorlatba az oktatásügy terén fennálló nemzetiségi törekvéseket. A Front január 23-i ülésén a román Diákliga két képviselője is részt vet. Boilă és Dobre diákok értelmezése szerint az OGYI-n szeparatista törekvések jelentkeztek a magyar diákok részéről. Kérték, hogy mindenki tanuljon az állam nyelvén.[246]

Ilyen ellentmondásos körülmények között került sor január végén néhány egyeztetésre a szétválás kérdésében érintett felek bevonásával. 1990. január 24-én az NMF Marosvásárhely Municípiumi Végrehajtó Bizottsága megbeszélésre hívta össze a Bolyai és Papiu líceumok tantestületét. A gyűlés célja az átszervezés kapcsán kibontakozott problémák megvitatása, konszenzus kialakítása, a kedélyek lecsillapítása volt. A 24-i tárgyalás kiindulási pontja az NMF megyei és municípiumi VB január 18-i, illetve az NMF Megyei Tanácsa január 19-i ülésszakának döntése, pontosabban az ezzel kapcsolatos közlemény volt. A tanácskozás kudarccal végződött. A román tanárok, a szeparatizmusra hivatkozva, újra megtagadták a szétválást, egyes források szerint pedig a szót kérő Kincses Elődöt lehurrogták, ezt követően pedig a Bolyai magyar tanárai kivonultak a teremből.[247]

1990. február 3-án Mihai Şora tanügyminiszter – a Bolyai Líceum egyes magyar nemzetiségű tanárainak kérésére – táviratban utasította a Maros Megyei Tanfelügyelőséget és az NMF Maros Megyei Tanácsát, hogy a Bolyai Líceum román osztályaiból alakítsanak egy líceumot, amely a második évharmadtól – átmeneti jelleggel – az almérnöki intézet épületében működik majd.[248] A tanügyminisztérium rendelkezése nem teljesült. Január végére, február elejére patthelyzet alakult ki mindkét intézményben. A magyar tanárok, szülők, tanulók egy jelentős része továbbra is az azonnali lépéseket szorgalmazta, román részről pedig, mind a mérsékeltek, mind pedig a radikálisok, elutasították ezt. Román részről sem maradtak tétlen, az iskolákban egyre többször a szétválást elutasító, a magyar közösséget esetenként sértő röpcédulák jelentek meg.[249]

A parttalan viták után újabb fordulat következett, a tanulókat mindkét részről bevonták érdekérvényesítő küzdelembe. A sikertelen egyeztetések után a bolyais

244 Interjú Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 2. sz.

245 A nemzetiségi kérdést illetően január végére látványos fordulat zajlott le központi szinten is: Iliescu szeparatizmusról nyilatkozott, a tanügyminisztérium őszre halasztotta a magyar tannyelvű iskolák beindítását és nem utolsó sorban, menesztették az oktatási tannyelv szerinti szétválasztás egyik legfőbb mozgatóját, Pálfalvi Attila tanügyminiszter-helyettest.

246 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 111. Az NMF MMIT január 23-i ülésének jegyzőkönyve.

247 Uo.

248 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XII-1. sz. melléklet, 1. p. és VI-3. melléklet, 2–3. p.

249 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 2. kazetta.

magyar tanulók január végén ülősztrájkot kezdeményeztek, így próbálták kicsikarni a számukra kedvező döntést. A sztrájkra a román fél egy lépéssel bátrabban tromfolt, február 7-én a Bolyai udvarán több száz tanulót és szülőt megmozgató tüntetést szervezett. A jelenlevők elénekelték a román himnuszt, a testvériségre utaló jelszavakat skandáltak és határozottan elutasították azt, hogy elhagyják a Bolyai iskola épületét. A megszólaló román nemzetiségű szülők egyértelműen negatív diszkriminációként értelmezték és sérelmezték a bolyais szétválasztási kísérleteket.[250]

1990. február 9-én Hans Otto Stamp és Demény Lajos oktatási miniszterhelyettesek Marosvásárhelyre érkeztek tájékozódni és megoldást találni a kialakult helyzetre. A tanácskozás rendkívül feszült légkörben zajlott le. A városháza előtti téren a marosvásárhelyi líceumok és szakiskolák román nemzetiségű diákjai, tanárok és szülők nagyobb csoportja be nem jelentett és nem engedélyezett tüntetést tartott, zajosan demonstrált a tanügyminisztérium szétválasztásra utasító döntése és Kincses Előd ellen.[251] A tanácsteremben többségben lévő román nemzetiségű jelenlevők és a utcán hullámzó többezres tömeg, a felizzított közhangulat jelentősen eltorzította a tanácskozás menetét. A jelenlevők a számukra nem tetsző felvetésekre, hozzászólásokra hangos tiltakozással reagáltak.[252] A magyar fél részéről Borbély László azt sérelmezte, hogy a román diákok és szülők tiltakozásukkal az utcára vonultak, tovább mélyítve ezzel a feszültséget, és hogy mindezt tudatosan szervezték meg, befolyásolandó a tanácskozás kimenetelét.[253] A megbeszélések alatt a tüntetők egy része behatolt a tanácsterembe, a magyar szülőket és tanulókat nem engedték be az épületbe.[254] Magyar nemzetiségű visszaemlékezők szerint a központban tüntetők között is feszült volt a hangulat. Eltávolították a Frăția/Testvériség kétnyelvű felirat magyar részét és verbális agresszióval illettek több magyar jelenlevőt. Egyes visszaemlékezések szerint a verbális agressziót a jelen levő rendőrök vagy katonatisztek sem igyekeztek mérsékelni. Ellenkezőleg, arra is volt példa, hogy a türelemre intő, a tolerancia mellett megszólaló egyént (nemzetiségtől függetlenül) igazoltatták és kiemelték a tömegből.[255]

A minisztérium képviselői is szóltak a tömeghez, amely a hosszú távon történő szétválasztást sem fogadta el. Demény Lajos beszédét folyamatos hangzavar kísérte.[256] A tüntető tömeg és egyes román képviselők magatartásából az derült ki, hogy többen presztízskérdésként tekintettek az iskolaügyre és már nem az esetleges szétválás mikéntje, hosszú távú rendezése számított az elsődleges szempontnak, hanem az ún. magyar követelések megfékezése. Hans Otto Stampf

250 Uo.

251 „Jos cu Kincses" (Le Kincsessel) „Bolyai e românesc, niciodată unguresc" (A Bolyai román, sose lehet magyar). BA, 1990 MEI, 9. ircs, A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-3 melléklet, 3. p. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.

252 Uo.

253 Uo.

254 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-3. melléklet, 3. p.

255 Uo. 10. cs. 19. sz. irat. 1–2. p.

256 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.

tanügyminiszter-helyettes aláírásával újabb határozat született, amely letiltotta a két iskola azonnali szétválasztását. Előírta továbbá, hogy a Maros megyei Tanfelügyelőség február 27-ig készítsen egy tanulmányt a középiskolai oktatás helyzetéről és, hogy 1990 szeptemberétől a Bolyai Farkas Líceum magyar tannyelvű iskolaként fog működni.[257] A tanácskozás végén Kincses Elődöt többen is hevesen támadták, elsősorban Vasile Țâra őrnagy, aki nem hitte Kincsesnek azt az állítását, miszerint négy román tanár nevében kérte a tanügyminisztériumtól a két tanintézet azonnali szétválasztását. Kincses Előd nem tett ebben a helyzetben egyebet, mint újból megismételte, hogy ő maga sem ért egyet a két oktatási intézmény azonnali szétválasztásával.[258]

A marosvásárhelyi iskolakérdés megoldásában a két országos napilap - az *Adevărul* és a *Romániai Magyar Szó* - közös ankétja sem hozott komolyabb változást. A megszólaltatott román, illetve magyar tanárok, közéleti személyiségek, diákok az országos közvélemény elé tárhatták problémáikat, de a nézőpontok közelítését szolgáló központi lépésekre nem került sor ezek után se. Markó Béla szerint a két iskola olyan, mint egy mesterséges sziámi ikerpár. Minél előbb választják szét őket, annál jobb. Tonk Sándor történész évtizedes sérelemről beszélt, Kozma Béla tanár szerint pedig a vegyes intézményrendszer a magyar tannyelvűség elsorvasztására szolgált alkalmat és keretet. Kincses Előd meglátása szerint a problémák abban gyökereznek, hogy alulról próbálták megoldani a helyzetet. Ioan Doru Rațiu tanár szerint a szétválasztás körüli túlzott sietség a magyarázat a feszültségekre. Emilia Bădescu véleménye szerint lehetőséget kell biztosítani az anyanyelvi oktatásnak, de a tanulók nyugodtan tanulhatnak egy fedél alatt is.[259]

3.3.5. A Vatra Românească és a Frăția megszervezése

Amint láttuk, a romániai magyar közösség a rendszerváltást követően szinte azonnal megkezdte az önszerveződést. Ez a hír egyfajta válaszlépésre sarkallta a vegyes lakosságú területeken élő román elit egyes tagjait. Valentin Borda újságíró a Vatra Românească megalakulásáról azt írja, hogy *„1989. december 24-én, kihasználva a karácsonyi kolindálás biztosította találkozásokat, a kezdeményező csoport megtette az első lépés*eket. *Véleményeket kért és konzultált annak érdekében, hogy létrehozzon egy olyan román szervezetet, amely ellensúlyozná Marosvásárhelyen a magyarok tevékenységét, akik egy nappal korábban, 24-én nyilvánosan is közölték az RMDSZ megalapítását."*[260] A kezdeményezők elsősorban humán végzettségű értelmiségiek voltak (Florin Demian, Simion Sălăgean, Lazăr Lădariu, Grigore Ploeşteanu, Mariana Ploeşteanu, Silviu Olaru, Ludovic Dogar, Remus Dogar, Vasile Pop, Pavel Ormenişan, Cornel Lupea, Ioan Nuțiu Pop, Ioan Ogneanu,

257 Uo.
258 Uo.
259 *Romániai Magyar Szó*, 1990. február 27.
260 Valentin Borda: *Vatra Românească*. Editura Petru Maior, Târgu Mureş, 1995. 51. p.

Mircea Man, Dumitru Pop, Sever Ormenişan, Călin Ormenişan, Constantin Găbudeanu, Ioan Moldovan, Nicolae Marian, Florin Radu Demian) tárgyaltak többek között Alexandru Todea görög katolikus püspökkel, majd később, Kolozsváron és Bukarestben a Nemzeti Parasztpárt képviselőivel. A tárgyalások sikertelensége után a kezdeményező-alapító csoport saját alakulat létrehozása mellett döntött. Az alakuló ülés január 22-én, Marosvásárhelyen, a TCM[261] épületében zajlott le.[262]

1990. január 29-én a Papiu Ilarian Líceumban, az első bővített ülés alkalmával, az *Uniunea Românilor Transilvăneni* (Erdélyi Románok Szövetsége) néven emlegetett szervezethez csatlakozott a Szászégenben alakult hasonló célkitűzésű *Frăţia* (Testvériség) szervezet,[263] a marosvásárhelyi jogászok *Dreptatea* (Igazság) egyesülete és a *Diákliga*. Vasile Ţâra visszaemlékezése szerint, először az ún. könyvtári csoportosulás alakult meg, amely humán értelmiségiekből, katonákból, jogászokból és orvosokból állt össze. Véleménye szerint ez a csoportosulás december 27-én találkozott a Maros Megyei Könyvtár olvasótermében, ahol Ioan Sabău kifejtette, hogy a megyében minden a Király Károly kénye-kedvére van bízva. A résztvevők eldöntötték, hogy létrehoznak egy saját szervezetet.

December 30-án, egy újabb találkozó során egy ún. dokumentációt is megszerkesztettek, amelyet január 12-én Ion Iliescuhoz is eljuttattak, azzal a kéréssel, hogy ne engedélyezze, hogy a magyarok enklávét hozzanak létre a térségben. Ţâra szerint ehhez a csoporthoz csatlakozott a TAGCM-ben[264] megalakult műszaki értelmiségiekből álló csoportosulás.[265] Január 30-án a szervezet hét küldöttje kihallgatást kért a megyei alelnöktől, Ion Scrieciutól.

Január második felében megmutatkoztak annak a jelei, hogy az etnicizálódó átmenet egyre jobban elmérgesedő konfliktusait az NMF szervei sem helyi, sem pedig országos léptékben nem képesek megfelelő egyensúlyérzékkel kezelni. A történelmi pártok újraszerveződése és a politika küzdőterére való belépésük új helyzetet teremtett. A politikai történések azt is felszínre hozták, hogy magában a Frontban is megoszlanak a vélemények. Marosvásárhely esetében ezt csak tetézte az etnikai törésvonalak mentén kialakult feszültség. Az NMF Maros megyei szervezetének többszöri habozása, ellentmondásos döntései és a rendszerváltás utáni körülmények között gyakran megmutatkozó súlytalansága, tekintélyének törékenysége már nem csak az RMDSZ-be szerveződő magyarság számára

261 Trustul de Construcţii Montaje – Építőipari és Szerelési Tröszt

262 Borda: *Vatra Românească*... i.m. 51. p.

263 A *Cuvântul liber* napilap január 20-i lapszámában megjelent közlemény (amelyben közlik az NMF megyei és városi tanácsának döntését, miszerint a Bolyai Farkas Líceum csak magyar nyelvű oktatási intézmény lesz), és az ugyanazon napilapban megjelent későbbi cikkek hatására, 1990. január 25-én szászrégeni, görgényvölgyi és a Maros felső folyása mentén fekvő román falvak lakóinak részvételével létrejött egy ideiglenes kezdeményező bizottság a *Román Testvériség* mozgalom megalakítására. A kezdeményező bizottság tagjai kijelentették, hogy egyetértenek az NMF programjával, és kezdeményezik, hogy a román alkotmányban egy hivatalos nyelvet ismerjenek el minden szakterületen, a románt, és ezáltal is álljanak ellen kategorikusan a nacionalista és soviniszta jellegű megnyilvánulásoknak. Grupul de iniţiativă al mişcării Frăţia Românească: Chemare la unitate. *Cuvântul liber*, 1990. január 30.

264 Trustul Antrepriza Generală de Construcţii şi Montaj – Építőipari és Szerelési Fővállalkozói Tröszt

265 Borda: *Vatra Românească*... i.m. 54–55. p.

sugallták azt, hogy az NMF az érdekképviseleti politizáláshoz, mint politikai fórum és helyi döntéshozó szerv, nem elégséges. Az alulról (is) érkező magyar követeléseknek is hangot adó és egyre szervezettebb RMDSZ tevékenysége nyomán egyes helyi román értelmiségiek, a közigazgatási apparátus, a fegyveres erők, a rendőrség képviselőinek egy része úgy vélte, hogy céljainak, törekvéseinek nyomatékosításához, az RMDSZ ellensúlyozásához nem elégségesek az NMF országos és helyi szervezetei által biztosított keretek. Olyan szervezetre, szervezetekre van szükség, amelyek határozottabban képviselik az ő politikai-kulturális programjukat, nagyobb hatásfokú mobilizációra képesek, elsősorban a különböző magyar jellegű követelések ellensúlyozására. Ilyen körülmények között az egyes román hálózatok által már december végén elkezdett szervezkedés felgyorsult.

1990. január 25-én Szászrégenben, a helyi, a Görgény-völgyi és a Felső-Maros mentén húzódó falvak lakóinak támogatását élvezve, színre lépett egy ideiglenes kezdeményező bizottság a *Román Testvériség* nevű mozgalom elindítására. A mozgalom létrejöttének indokául a marosvásárhelyi iskolaügy kapcsán kirobbant ellentéteket és az NMF megyei és városi szerveinek döntéseit nevezték meg.[266] A kezdeményező bizottság tagjai kijelentették, hogy egyetértenek az NMF programjával, és kezdeményezik, hogy a román alkotmányban egy hivatalos nyelvet ismerjenek el minden szakterületen, a románt, és ezáltal is kategorikusan álljanak ellen a magyar nacionalista és soviniszta jellegű megnyilvánulásoknak, amelyek, véleményük szerint nem a magyar tömegek szintjén kezdődtek.[267] Az NMF megyei szervei február 23-án hivatalosan is elismerték a Szászrégenben alakult szervezetet.[268]

1990. február 1-jén formát öltött a már említett másik szervezkedés is: megalakult a Vatra Românească Egyesület (VR), több ezres nagygyűlésen, ahol ismertették és megszavazták a szervezet programját. A rendezvényen többek között felszólalt Zeno Opriş (orvos, a mentőállomás igazgatója), Gheorghe Roşca (OGYI pártszervezeti titkár), Virgil St. Hobai (mérnök), Radu Ceontea (képzőművész), Valeriu Lazăr (történelemtanár, a Maros Megyei Múzeum igazgatója), Ana Bad (szakszervezeti alkalmazott), Ioan Sabău (bíró), Mariana Ploeşteanu (történész), Dumitru Pop (közgazdász), Vasile Urdea (a vegyipari kombinát vegyészmernöke), Dumitru Cofariu (sebészorvos).[269] A cikk szerint a VR nem politikai szervezet, célja a demokrácia megerősítése, a nemzetiségek békés együttélése, a nemzet több ezer éves hagyományainak ápolása. A gyűlésen jelen volt Ion Scrieciu tábornok (a Front megyei első alelnöke) is, aki azt is sugallta a szervezőknek, milyen irányvonalat kövessen az egyesületi tevékenység.

Február első napjaiban összeállt a VR vezetősége is: Silviu Petru Olaru (orvos) tiszteletbeli elnök, Radu Ceontea (képzőművész), Dumitru Pop (közgazdász), Zeno Opriş (orvos), Grigore Ploeşteanu (történész), Vasile Ţâra (a hadsereg tisztje), Florin Demian alelnökök, Mircea Artimon Mihail (tanár, a Maros Megyei Könyvtár

266 *Cuvântul liber*, 1990. január 30.
267 Uo.
268 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 166.
269 *Cuvântul liber*, 1990. február 4.

aligazgatója) titkár. Február 5-én a VR koordinációs tanácsa nyilatkozatot bocsátott ki a szervezet programjáról, célkitűzéseiről.[270] A nyilatkozat megfogalmazása szerint a VR célkitűzéseit a román nép több évezredes hagyományaira és történelemalakító erejére, tehetségére alapozza.

A kiáltványban visszatérő, évszázados történeti kliséket ismételtek meg, miszerint az erdélyi románság évszázadokon keresztül társadalmi és nemzeti elnyomás alatt élt, tagadták a nemzeti identitásához való jogát, de ezzel együtt a térség fő humán és gazdasági erőforrása volt. 1918-ban a népek önrendelkezéséhez való joga alapján az erdélyi románoknak teljesült a nemzeti egység iránti vágya. Ezután a románok, noha addig csak „megtűrtek" voltak, megértésről és emberi nyitottságról tettek tanúbizonyságot, az egyéni és kollektív szabadság alapelve lett a román alaptörvényeknek, hangsúlyozta a kiáltvány.

Az 1989-es forradalom után megnyílt az út az igazi demokrácia felé. A hivatalos közlemény szerint a VR azzal a szándékkal alakult meg, hogy újjáélessze a románság „etno-kulturális képességeit", hogy a kisebbségekkel valódi és természetes kapcsolatokat létesítsen, hogy ellensúlyozzon minden olyan törekvést, amelynek az célja, hogy az általános román érdekekkel szembenálló struktúrákat hozzon létre. Az alapító tagok kijelentették, hogy szervezetük nem politikai jellegű, és nem rendelődik alá egyetlen politikai párt érdekeinek sem. Ugyanakkor nemzeti konzultatív szerepre is igényt tartanak: olyan kérdésekben, amelyek közvetlenül érintik az erdélyi románságot, a döntés meghozatala előtt az államhatalmi szervek kérjék ki a VR véleményét is.

A szervezet vezetői kijelentették, hogy céljuk Románia területi egységének megvédése; a törvény eszközeivel az Erdélyben élő románok törvényes jogainak védelme; az igazi nemzeti értékek és a súlyosan eltorzult vallási lelkiismeret helyreállítása. Programjuk szerint célkitűzéseik tárházából nem hiányozhat a soviniszta, nacionalista, az etnikai elkülönülést szorgalmazó megnyilvánulások elleni harc sem, az előbbiek ugyanis ellentétesek a demokráciával, a békés együttéléssel, és destabilizálhatják a jogállamot és a társadalmi életet.

Fontos mozzanatként vették fel programjukba a falu nemzeti és hitéleti újjáélesztését, a munkahagyományok és szokások, a helyi és a regionális sajátosságok továbbéltetését. Kijelentették, hogy a VR fogja megítélni, ellenőrizni és ismertetni a közvéleménnyel azokat a cselekményeket, amelyek ellentétesek a román nemzeti érdekekkel. Az egyesület az 1918-as gyulafehérvári nagygyűlés nyilatkozatára hivatkozva kérte, hogy a román állam ne engedélyezze a sztálinista diktatúrát idéző, az állam egységét sértő közigazgatási enklávék létrehozását, amelyek egykori fennállásuk idején „bizonyos társadalmi és etnikai csoportokat" hoztak előnyös helyzetbe.[271] Az egyesület síkraszállt amellett, hogy a román nyelv legyen az egyetlen hivatalos államnyelv, a nemzeti kisebbségek esetében pedig az anyanyelv használatát, mint belső (nem nyilvános) kommunikációs eszközt gondolták el.[272]

270 *Cuvântul liber*, 1990. február 6.

271 Az 1952–1960 között létező Magyar Autonóm Tartományra utaltak.

A VR első programját, célkitűzéseit elemezve két feladatkör rajzolódik ki. Az egyik a szervezet kulturális jellegét hangsúlyozta, a másik pedig a közösségi érdekképviseletet. Az előbbi a különböző kulturális, néphagyományokhoz köthető szokások, hagyományok, a vallási élet felélesztését, terjesztését, a falu, a paraszti világ ilyen típusú értékeinek narodnyik ihletésű ápolását szorgalmazta.

A szervezet másik szerepköre az ún. román érdekképviselet biztosítására vonatkozott. Ezen szerepkörét a román történetírás szenvedéstörténeti diskurzusára alapozta (a román nép évezredes elnyomása, türelmessége és szenvedése utáni emancipáció). A negatív példaként felhozott történelmi érvekre (évszázados elnyomás, a MAT, mint etnikai enklávé) és az aktuálpolitikai eseményekre (helyi hatalmi pozíciók betöltése, kisebbségi jogok érvényesítése) való konkrét utalások egyértelműen a marosvásárhelyi (erdélyi) magyar törekvések ellensúlyozását, megfékezését tűzték ki célul. Nyilatkozat szintjén jelen volt a kisebbségekkel kapcsolatos tolerancia is, viszont a román nemzeti érdekeket, értékeket mindenekfölött álló evidenciaként kezelték, amelyekhez alkalmazkodni kell, amelyek elsőbbségét és hatalmi pozícióit el kell ismerni. A szervezet önmagát a román nemzeti érdekek képviselőjének deklarálta, olyan kontroll szervnek, amely képes megvédeni a románok érdekeit a gyengének vélt állami szervek helyett/mellett.

A VR-ba tömörülő román elit programjával jelezte, hogy elégedetlen a jelenlegi politikai helyzettel, a román állam és a magyarság viszonyának alakulásával és hogy ebben a folyamatban ezzel a programmal a saját szervezetét tartja egyedül képesnek arra, hogy a helyi románság érdekeit kellőképpen érvényesíthesse. A VR deklaráltan nem tartotta magát politikai szervezetnek, gyakorlatilag viszont már a kezdetektől akként viselkedett, aktuálpolitikai kérdésekben nyilvánított markánsan véleményt, majd később konkrét lépéseket is tettek (tüntetéseket szerveztek, politikai akciúkat kezdeményeztek). A VR megalakulását követően napvilágot látott közlemények világosan jelezték, hogy a szervezet energiáinak többségét nem a kulturális élet fellendítése, hanem a helyi magyar közösség törekvéseinek ellensúlyozása köti le.[273]

A szervezet a *Cuvântul liber* lapban február 10-én felhívást intézett a magyar lakossághoz.[274] Ebben kijelentették, hogy a VR nem más nemzetiségek ellen alakult. Elismerték és érthetőnek tartották a magyar fél kívánságát a saját nyelven folyó oktatásra, de nem értettek egyet a különálló oktatási intézményekkel. A szervezet a következő javaslatokkal állt elő:

1. Bármiféle egyet nem értés méltányos megoldása végett a VR Egyesület és az RMDSZ hozzanak létre közös bizottságot magyar és román képviselők részvételével, amely valósághűen tájékoztatja a nyilvánosságot, hogy ily módon elejét vegyék az ún. rémhíreknek.

2. Mind a VR, mind az RMDSZ tartózkodjon az olyan jellegű provokációktól, amelyek a másik fél nemzeti büszkeségét és önbecsülését sértenék.

---

272 *Cuvântul liber*, 1990. február 6.

273 Interjú Cornel Moraruval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 1. sz.

274 *Cuvântul liber*, 1990. február 10.

3. Se az RMDSZ, se a VR ne vegyen részt olyan akciókban, amelyek megsértenék az egyik vagy másik fél érdekeit. A VR tiltakozott a vezető tisztségekből való önkényes leváltások ellen, amikor becsületes és hozzáértő személyeket menesztettek csak azért, mert román nemzetiségűek voltak.

4. Az állami és közigazgatási szervek ne hozzanak a románokat vagy más együttélő nemzetiséget érintenő intézkedéseket azok megkérdezése nélkül.

A VR 1990. február 8-án nagygyűlést szervezett a marosvásárhelyi sportcsarnokban. Bevezető szavaiban Ioan Sabău bíró türelemre és ésszerű viselkedésre hívta fel a hallgatóságot. Zeno Opriş orvos felszólalásában elmondta, hogy a decemberi forradalom után Marosvásárhelyen a magyar kisebbség úgy vélte, hogy „itt az alkalom", hasznot húzni az új helyzetből, mielőtt az még véglegesen rendeződne, és minden szégyenkezés nélkül megragadták a hatalmat, a románok pedig engedékenyen és elképedve, hogy ne vádolhassák őket sovinizmussal, félreálltak, kisebbségbe kerültek saját hazájukban. A szónok hagsúlyozta, hogy fenyegették és molesztálták a mestereket, mérnököket, igazgatókat és tanárokat, román nemzetiségük miatt, egyeseket közülük leváltottak és magyarokkal helyettesítettek.[275] Zeno Opriş románellenességgel, erőszakos cselekményekkel vádolta a magyarokat, szerinte a megyei és központi magyar nyelvű sajtó, a papok prédikációi, a magyar nyelvű rádió- és tévéműsorok agresszivitással telítettek, a románok elleni összefogásra és a kialakult helyzet felborítására uszítanak. Az NMF megyei és marosvásárhelyi tanácsának döntéseit túlnyomóan románellenesek és logikátlanak minősítette. Opriş a maga és a vezetőség nevében kijelentette, hogy az autonómia és az önkormányzatiság – tekintve, hogy sérelmes a román nemzet szuverenitására nézve –, a magyar nyelv használata a bíróságon, az állami és helyi közigazgatásban nem fogadható el.

Ismertette, hogy a VR elviekben egyetért azzal, hogy az elemi és általános iskolai oktatás magyar tannyelvű intézményekben történjen, a román nyelv kötelező tanításával kiegészítve. Továbbá egyetértenek a középfokú elméleti (líceumi) és szakiskolai magyar nyelvű képzéssel, de csak kétnyelvű oktatási intézményekben, párhuzamos tagozatokon, ugyanis szerinte a szétválasztás gyűlöletet, sovinizmust és nacionalizmust gerjesztene. Véleményük szerint a teljes felsőfokú képzésnek román nyelven kell folynia, kivételt képeznének olyan szakok, mint pl. a magyar filológia vagy a színpadi képzés.

Egyetértettek a nemzeti kisebbségek részvételével az államigazgatás, intézmények és vállalatok minden szintjén, de ennek az országos nemzetiségi arányokat kell tükrözniük és nem a területit, ami – véleményük szerint – egy hamis többség benyomását keltheti. Ebben az értelemben kifogásolták azt is, hogy az egyik tanügyminiszter-helyettesnek magyar személyt jelöltek, mert ez az országos arányoknál nagyobb arányt jelentett. Végezetül kijelentette, hogy a magyar kisebbség magatartásától függ, hogy élvezheti-e a jogos követeléseit, azaz, ha a magyar közösség „jól viselkedik".[276]

275 Uo.
276 Uo.

Zeno Opriş után Mariana Florea zenekritikus és rádiós újságírónő szólalt fel, aki elmondta, hogy nem Erdélyben született, de minden férfi a családjából hivatásos tiszt volt, és hogy a román nép soha nem követett el etnikai alapú gyilkosságokat. Szerinte a román nép nem kérdőjelezi meg a nemzeti kisebbségek természetes jogait, de nem tud egyetérteni azokkal, akik „most, azonnal, a jóérzést és a humanizmust sértő módon" akarják a nemzeti kérdést megoldani. És nem fogja megengedni, hogy az iskolákból kidobjanak gyerekeket és tanárokat csak azért, mert románnak születtek, és tűrhetetlen, hogy a román népet abba a helyzetbe hozzák, hogy a saját országában kérnie kell a jogait. [277]

Ezután Silviu Moraru, negyedéves medikus szólalt fel, a marosvásárhelyi *Diákliga* nevében. Kijelentette, a *Diákliga* több mint 800 személyt számlál, és azonosul a VR elveivel. Szófordulataiban előfordult a december óta gyakran ismételgetett „nem adjuk el az országunkat", és hogy ellenzik az iskolák, karok szétválasztását, mert ez csupán a kiindulást jelentené a nagy szétválás felé. Moraru a továbbiakban a román mint oktatási nyelv használata mellett érvelt és kijelentette, hogy a fiatalok a VR-rel tartanak. [278]

Florin Oproiescu és Florina Seuchea a Bolyai Farkas Líceum román tanárainak véleményét tolmácsolták. Elmondták, a másik fél azt hangoztatja, hogy egy elvi megvalósításért küzdenek, de miféle magasztos elv az, amely másokat károsít meg? Elmondták, hogy egészségtelen feszültség uralkodik az iskolában.

Radu Ceontea festő azt emelte ki, hogy a magyarok több joggal rendelkezhetnek, mint akármely más európai országban, ám mindent el kell követni, hogy ne fordulhasson elő az, ami a MAT-ban volt, midőn a románoknak úgy kellett érezniük, hogy egy idegen országban élnek és nem Romániában. Közölte továbbá azt is, hogy a VR párszáz személy jelenlétében alakult meg, a Papiu Líceum dísztermében.[279]

Több más felszólaló után Ioan Ognean felolvasta a VR Ion Iliescunak címzett levelét.[280] Ebben azzal vádolta meg a magyar kisebbséget, hogy az önrendelkezést önkényesen értelmezi, közigazgatási-állami enklávékat akar létrehozni, amelyben a hivatalos nyelv a magyar lehetne. Elmondta, tűrhetetlen, hogy Hargita és Kovászna megyében románokat ölnek meg, hogy felgyújtják a lakásaikat, és elkergetik a románokat Szovátáról. Tűrhetetlennek tartotta, hogy románellenes feliratok jelennek meg és úgy értékelte, hogy az erdélyi románság kritikus helyzetben van. Kijelentette, nem akarnak oda jutni, hogy a románságnak harcok és véráldozat árán kelljen megvédenie saját jogait, és az illetékes szervek beavatkozását sürgette ennek megelőzésére. [281]

A VR kulturális szervezetként, elsősorban az erdélyi románság képviselőjeként határozta meg magát, amely tiszteletben tartja az alapvető demokratikus értékeket. Annak hangsúlyozása viszont, hogy szükség van az erdélyi románság érdekeinek

277 Uo.
278 Uo.
279 Uo.
280 Uo.
281 Uo.

külön képviseletére, valamint az ország integritásának védelmére való felhívás eleve azt sugallták, hogy ezek Erdélyben veszélyben vannak. Amint láthattuk, a szervezet programja általános tételeket foglalt magába: a román kultúra védelme és fejlesztése, dialógus, de tevékenységében óriási energiákat fordított a magyar közösség különböző törekvéseinek megvétózására. Gyakorlatilag (a különböző folklór- és kulturális rendezvényeket leszámítva) az első időszakban egyfajta ellenlépéseket eszközölt a magyar törekvésekre, majd egy idő után, elsősorban Marosvásárhelyen, kezdeményező szerepet is felvállalt (lásd a márciusi történéseket). A *VR* programja és statútuma, valamint a tömegek mozgósítására kiadott jelszavai, a belső gyűléseire készített előadási anyagok, lényegében keretbe foglalták a részükről már propagált nacionalista-fundamentalista történelemszemléletet és a magyar nemzetiség, egyéni és kollektív nemzetiségi jogainak érvényesítésére indított kezdeményezése jogtalanságát „bizonyító", egyoldalúan kiragadott, demagóg formában megfogalmazott érveket.

Érvrendszerükben elsődleges helyet kapott a történelmi sérelmek felmelengetése és az 1989 utáni történések kimondottan egyoldalú, románellenes értelmezése: 1848, a latinitás, az Erdélyi Iskola (mind olyan témák, amelyekkel a tagság nemzeti érzületét, lelkesedését kívánták táplálni), az egykori MAT-nak a románokra nézve diszkriminatív léte, a székelyföldi „románüldözés", a kádercserék és váltások, az iskolaügy felnagyítása. A rendőrlincseléseket (a kormány hivatalos álláspontját figyelmen kívül hagyva) kimondottan etnikai jellegűnek titulálták, eltekintve a magyar nemzetiségű meggyilkoltaktól. Nyílt párhuzamot vont az 1940-es őszi magyar bevonulás és a 1989/1990-es magyar érdekérvényesítési törekvések között. „Az elszenvedett kínzások az 1940-es évre emlékeztetnek: megalázás, kínzás, lefejezés, lábbal tiprás, kődobálás, hullaégetés."[282] A VR értelmezése szerint a magyar segélyszállítmányok és a közeledés csak ürügy volt a zavarkeltéshez: *„Míg egyik kezüket Kelet felé, felénk nyújtották [t.i. a magyarok – sz.m.], a másikat Nyugat irányába nyújtották, de nem üresen, tele rágalmakkal és hazugságokkal."*[283]

A szervezet rohamos tempóban gyarapodott, néhány hét leforgása alatt több erdélyi településen is megalakult. Február 14-én az Egyetemiek Házában megalakult a szervezet Kolozs megyei fiókja.[284] 16-án újabb helyi szervezetek alakultak Nagybányán, Szatmáron és Gyulafehérváron.[285]

A VR egy felülről szervezett hálózat volt, amelyet gyakorlatilag a marosvásárhelyi román elit egy csoportja hozott létre. A megyei tagnévsor és mellette a foglalkozás feltüntetése egyértelműen bizonyítja, hogy, noha a VR nem tekintette magát politikai szervezetnek, bázisának jelentős részét az egykori állami erőszakszervezetek (rendőrség, ügyészség, hadsereg, biztonságiak) tagjai, humán értelmiségiek, jogászok, tanárok, orvosok képezték.[286]

---

282 *Adevărul în libertate*, 1990. február 24. Továbbá lásd a *Cuvântul liber* februári és márciusi lapszámait.
283 Uo.
284 *Cuvântul liber*, 1990. február 20.
285 Uo.
286 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 64. dob. 001526/3.

Az egyre fokozódó nemzetiesítő agitáció, a sajtómanipuláció, a veszélyérzet felerősítése és mesterséges fokozása jelentősen felduzzasztotta a szervezet tagságát. A VR jó mobilizációs eszköztárral rendelkezett. Már az első nagygyűlésen is több ezer jelenlevőt mozgatott meg, ami széles kapcsolathálózatra, professzionalizmusra utal. Annak ellenére, hogy a szervezet energiáinak döntő többségét a magyar közösség törekvéseinek megfékezésére fordította, azok is megtalálták benne helyüket, akik a román kultúráért szerettek volna tenni, vagy egyszerűen a vidéki románság emancipációját tekintették elsődleges kérdésnek.

A szervezet politikai irányultságú megnyilvánulásai, magyarellenessége azonban nyilvánvaló volt az egyszerű érdeklődők számára is. *„Elmentünk a Sportcsarnokba megnézni, miről van szó... Nem tetszett. Nagyon agresszív, magyarellenes diskurzus jellemezte minden szempontból... Nem erre számítottunk. Mélyen azon a szint alatt volt, ahogy mi beszélgettünk ezekről a kérdésekről, ahogy megpróbáltuk megérteni mindezt, ahogyan a Barátság platformján vitáztunk."*[287]

A VR az 1989 decemberével kezdődő átmenet szinte minden megoldatlan problémáját nemzetiségpolitikai összefüggésben tematizálta a román közvélemény előtt. A szervezet, a különböző rendezvények mellett, partnerként tekinthetett a *Cuvântul liber*, román nyelvű napilapra, amely már januártól kezdődően sajátos vehemenciával jelenítette meg a magyar kérdést.

Március 1-jén Radu Ceontea, a VR Maros megyei szervezetének elnöke és Lazăr Lădariu, a lap főszerkesztője szerződést kötöttek, amelyben megállapodtak többek között abban, hogy a lap negyedévenként 1500 lej ellenében közli a szervezet anyagait.[288]

3.3.6. A konfliktus kiszélesedése

Amint már említettük, január végére, február elejére mindkét oktatási intézmény kérdésében patthelyzet állt be. Az iskolák és a káderváltás körül kialakult és más ellentétekkel, kölcsönös frusztrációkkal menet közben kiegészült feszültség egyre szélesebb mederben gyűrűzött. A diákok, tanárok, szülők bevonásával az események túlméretezett sajtónyilvánosságot kaptak, ennek következtében a problémák kikerültek az utcára. A román diákoknak a tanügyminisztériumi küldöttek látogatása során lefolytatott „sikeres" utcai demonstrációja és a VR megalakulása lépéselőnybe hozta a konfliktusban szerepet vállaló román felet. Az NMF már említett, januári fordulata pedig szintén ezt a konfrontatív álláspontot erősítette.

Már január második felétől egyértelművé vált, hogy bizonyos román csoportok nem csupán az „ésszerűtlen" intézményszétválasztás ellen lépnek fel, hanem egyértelműen a magyar közösség követeléseinek visszaszorítását tartják a fő célkitűzésnek. Az állandó médiaháború mellett olyan eszközök is megjelentek,

287 Interjú Cornel Moraruval. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.

288 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 64. dob. 001526/3.

amelyek tudatos és szervezett háttérmunkát sejtetnek. Gyakorlatilag már januártól kezdődően ellenőrizhetetlen hírek, röpcédulák, kósza jelszavak keringtek egyre nagyobb számban.

Marosvásárhelyen és más erdélyi településeken röpcédulák sokasága jelent meg, erős magyarellenes tartalommal. A röpcédulák leegyszerűsített jelszavakba tömörítve foglalták össze egyrészt mindazt, amit a magyarok ellen fel lehetett vádként hozni, másrészt pedig a románok nemzeti büszkeségét kiemelve, mozgósító üzeneteket tolmácsoltak: „Elégedjetek meg a sajtóval, rádióval, televízióval, iskolával!" „Románok, foglaljatok állást minden téren!"; „Mi vagyunk itt évezredek óta!! Azaz az örökkévalóság óta!!"; „Tudni akarjuk az igazságot, miért végeztek bestiálisan románjainkkal?"; „Nem akarunk autonómiát!! Sem intézményit, sem területit!"; „Semmi esélyetek sincs! Legyen világos, ez itt Románia és a román nyelv – maga a törvény."[289] Íme, hogyan tálalta a problémát egy hosszabb terjedelmű röpirat: *„Nagy-romániai románok! Nemzeti, testvéri segítséget kérünk!! Álljatok oldalunkra, erdélyiek mellé!!! Ez a föld gyönyörű, szép, gazdag és fölöttébb vágynak rá a magyarok!!! Ez a maroknyi és gonosz kisebbség szándékai szerint külön elzárt iskolákat akar, ahová a mi gyerekeink ne tehessék be a lábukat? Miért? Kérdezzük mi nem alaptalanul!! Mire akarják tanítani őket ellenséges testvériségben? Ki akarják cserélni a termelőegységek vezetőit, nem a képességük alapján, hanem a nevükre helyezett hangsúly szerint! Igazságos ez? Román testvéreink szerte az országban!! Ismertessétek ezt a helyzetet, ezt a felhívást, hadd tudja meg mindenki, tudjon mindenki az erdélyiekről. Köszönjük nektek és istenben bízva, imádkozunk a végső győzelemért. Jóisten, segíts minket, mert beléd helyeztük hitünk és reményünk, a te békédben és jóságodban bízunk. Gyertek Erdélybe, hogy meggyőződjetek az itt elmondott szomorú valóságról."*[290]

1990. január 23-án a következő felhívást küldték el telexen Marosvásárhelyről az ország összes postahivatalának: *„Román testvérek, postán és távközlésben dolgozó kollégák! A győzedelmes forradalom, ahelyett, hogy szabadságot hozott volna nekünk, erkölcsi szenvedéseket hoz. Nem akarjuk a gyűlöletes bécsi diktátum megismétlődését és egy horthysta típusú diktatúra bevezetését. A mi marosvásárhelyi egységeinkben és más hasonlókban rendszeresen és önkényesen cserélik fel magyarokkal a minden szintű vezetőket. Az iskolákból kidobták és durván bántalmazták, leköpték a román diákokat és tanárokat. Kérjük, támogassatok, hogy meggátoljuk a magyar nyelv bevezetését, mint hivatalos nyelvét az intézményekben és az igazságügyben. A helyi, beleértve az erdélyi autonómia ellen vagyunk. Egyek akarunk lenni az országgal. Kérünk benneteket, hogy emeljétek fel nyilvánosan tiltakozó szavatok városaitokban, a helyi és a központi sajtóban. Mi nem akarunk széthúzást és gyűlöletet szítani a nemzetiségek között, hanem sokkal inkább békét és testvéri munkát a románok és magyarok között, ahogyan századok óta a románok és a magyarok együtt éltek ezen a román földön. Éljen a nagy*

289 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001063.

290 Uo. Az iratokban fellelhető hevenyészett, sokszor értelmetlen magyar fordítást a magyar irodalmi nyelv szabályai szerint szerkesztettük.

és szabad Románia! A Maros megyei posta és távközlési Főigazgatóság kezdeményező csoportja. Kérjük minden részleggel közölni!"[291]

A város akkori első embere, Ioan Judea később sem rejtette véka alá, hogyan vélekedik a kialakult helyzetről, és milyen megoldásokat helyez előtérbe. *„A feltöltődés időszaka lejárt, a magyarok elszemtelenedtek, kihívóakká váltak és minden áron arra törekedtek, hogy erővel, nyíltan, szégyenérzet nélkül érvényesítsék privilégiumaikat az üzemekben, intézményekben és akár az utcán is, a közterekben... Éreztem a veszélyt, tudtam, ki szelet vet, vihart arat és mindent megtettem, hogy időben informálódjam."*[292] A VR nagygyűlésén szónokló Zeno Opriş szavaival azonosulva a Front színeiben tevékenykedő városvezető is úgy gondolta, hogy a helyi románságnak magának kell kézbe vennie a dolgokat Marosvásárhelyen és Erdélyben: *„Az erdélyi román nemzetet eddig is csonkolták, műtötték és most újabb műtétet javasolnak. Tudjuk, hol van a seb, de nem értettük, honnan ered a genny. Magunknak kérjük azt a jogot, hogy kezelhessük saját fájó pontjainkat."*[293]

Több forrásból is az derül ki, hogy a hadsereg alárendeltségébe került Securitate néhány tisztje, nem hivatalosan, de tovább folytatta hírszerző tevékenységét az ún. magyar irredentizmusra koncentrálva. *„A Maros megyei Securitate struktúráinak felszámolása után mi, a hírszerző és kémelhárító tisztek, küldetésünk és katonabecsületünktől sarkallva, továbbra is azon voltunk, hogy betöltsük a ránk ruházott hivatást, nem fogadtuk el a félreállított státust a több ezer együttműködő – nem az új politikai rendszer által politikai rendőrségnek tituláltak, hanem a hazafias-nemzeti rendőrség – nyomására, akik az 1989 decemberi események helyi sajátosságai miatt továbbra is információkkal láttak el, kérték, hogy folytassuk az együttműködést az irredenta magyar erők (és nem csak) által nyíltan kifejtett nemzetellenes cselekedetek megelőzése és visszaverése érdekében."* – írja emlékirataiban Gheorghe Bănescu.[294]

A kérdésben érintett személyek úgy látták, hogy a magyarok pozíciószerzésével a román állami autoritás kérdőjeleződik meg, kerül veszélybe. Mint említettük Bănescu azt is megemlíti munkájában, hogy két belügyminisztériumi tiszt, a szovátai Lupşa őrnagy és Emil Chioreanu százados Bukarestbe utaztak, hogy felhívják Ion Iliescu figyelmét arra, állítsa vissza a román államhatalmat az érintett helyeken. A visszaemlékező szerint Iliescu azt válaszolta, hogy nem tehet kivételt a két megyében, ezzel beszennyezné a forradalom eszményeit.[295] Ugyanezt megtették a Vatra kolozsvári, marosvásárhelyi és csíkszeredai küldöttei is, akik szintén Bukarestbe utaztak tárgyalni a román kormány, a hadsereg és a sajtó vezetőivel és a saját nézőpontjuk alapján tájékoztatták a megkeresetteket az Erdélyben kialakult helyzetről.[296] Az egyre erősödő erdélyi román propaganda

291 Uo. Lásd az előbbi megjegyzést a fordítás minőségéről.

292 Judea: *Cumpăna lui martie...* i.m. 32. p. Egy későbbi nyilatkozatában az egykori városvezető azt állítja, hogy az információgyűjtésben használta az egykori Securitate helyi szerveit is. Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm.

293 Uo. 48. p.

294 Bănescu: *Demers pentru adevăr...* i.m. 306. p.

295 Uo.

296 Ioan Grama: Un punct de vedere privind evenimentele de la Târgu Mureş din martie 1990. *Vitralii-Lumini şi umbre*, 2012. martie-mai, nr. 10. 47. p.

hatására (is) a központi román média többször is foglalkozott a nemzetiségi követelésekkel, szinte minden esetben a helyi románság érdekei szerint mutatva be az adott kérdést: magyar veszély, szeparatizmus, túlzott követelések, a helyi románok negatív diszkriminációja stb.

Az RMDSZ, érzékelve a helyzet bonyolódását, a *Cuvântul liber* 1990. január 30-i számában felhívást intézett a város és a megye román lakosaihoz, amelyben, megpróbálva ellensúlyozni az egyre szélesebb körökben terjedő magyar veszélyre vonatkozó híreket, közzétette a magyar közösség kéréseit, óhajait. A felhívásban a '89-es forradalom közös véráldozatára hivatkozva igyekeztek bizonyítani a magyar lakosság lojalitását és jó szándékát. Ezt követte a Ceauşescu-rendszerben elszenvedett jogfosztások bemutatása. Kiemelték, hogy a magyarokat megfosztották anyanyelvüktől, és hogy Ceauşescu egymás ellen uszította a két nemzetet, arra a hazugságra építve, hogy a magyarok veszélyeztetik Románia területi épségét. A közlemény kihangsúlyozta, hogy a magyarságnak nincsenek revizionista szándékai, a románokkal itt akarnak együtt élni.[297] A közlemény hangsúlyozta, hogy a magyarság saját középiskolákat kíván létrehozni, saját autonóm kulturális intézményeket, hogy szabadon használhassa anyanyelvét. A felhívás arra is figyelmeztetett, hogy a románoknak azt mondják, hogy eddig minden harmonikus volt, testvér volt a magyar a románnal, hogy mindenki egyenlő volt, de ez nem felel meg a valóságnak, hiszen Ceauşescu megkérdőjelezte a magyarság létét is, betolakodóknak nevezte őket, és megpróbálta meggyőzni a román nemzetiségűeket arról, hogy minden sokkal jobb lenne, ha nem lennének itt a magyarok. A felhívás emlékeztetett arra, hogy nem az itt élő magyarok a románság ellenségei, hanem a kommunista diktatúra és annak cinkosai, akik most sem csinálnak mást, minthogy összeugrasztják a két nemzetiséget, hogy hasznot húzhassanak az ennek nyomán támadó felfordulásból.[298]

A marosvásárhelyi magyar elit egy jelentős része és a kisebbségi jogvédelmi küzdelembe bekapcsolódott személyek, csoportok úgy értékelték, hogy a kialakult helyzet ellenére sem kell visszalépni. *„Beindult és nem tudott megállni. Nem is akartuk megállítani, sőt azt akartuk, hogy minél jobban pörögjön ez az ördögi kerék, mert úgy éreztük, hogy a legkézenfekvőbb példája a jogok érvényesítésének az, hogy a mi gyerekeink azon a nyelven tanulnak, amelyiken kimondták először, hogy anya."*[299]

Az iskolai intézményrendszerekben és a politikai-közigazgatási szférában elért eredményeket elégtelennek tartották. A két középiskola szétválasztásának, tömegeket is megmozgató, sikeres megtorpedózása, a VR megjelenése újabb lépésre késztette az RMDSZ helyi vezetőségét, amely egyre inkább hajlott afelé, hogy a magyar közösségnek is az utcára vonulva kell nyomatékosítania kéréseit. Ilyen körülmények között született meg a gyertyás-könyves tüntetés ötlete.[300]

---

297 *Cuvântul liber*, 1990. január 30.

298 Uo.

299 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

300 A megkérdezett korabeli szereplők egyértelműen dr. Kikeli Pál ötletének tartották a gyertyás tüntetés megszervezését.

Domokos Géza emlékiratában az állítja, hogy az RMDSZ február 7-i bukaresti tanácskozásán többen, pl. dr. Kikeli Pál Marosvásárhelyről és Katona Ádám Udvarhelyről, élésen bírálták a „bukarestieknek a helyi szervezetektől elszakadt helyben topogását."[301] Ezen a tanácskozáson született meg a döntés, több megyei küldött javaslatára, hogy a magyarság gyertyás-könyves tüntetéssel nyilvánítsa ki nemtetszését a megrekedt tanügyi kérdéssel kapcsolatban. Domokos állítása szerint nem az Ideiglenes Intéző Bizottság hozta meg a döntést, hanem az ún. küldöttgyűlés. A tüntetés ötletét a küldöttek elfogadták és továbbították is a helyi szervezeteknek.[302] Egységes álláspont azonban ebben a kérdésben sem született. Domokos azon a véleményen volt, hogy ott, ahol a helyi szervezet megalapozottnak tartja, szervezzék meg, szórványban pedig ne tegyék ez, hanem éljenek a tiltakozás más formáival.[303] Ezt közvetett úton jelezte a megyei vezetőségek felé. Marosvásárhelyen Csíky Boldizsár tolmácsolta Domokos véleményét, „utasítását", amelyet Sütő András és mások sem tartottak rendjén valónak. *„Mi pedig mégis azt gondoltuk, főleg Sütő aztán nagyon felkapta ezt az ötletet, hogy meg kell csinálni, mert a magyarságnak tudnia kell, hogy ereje van, hogy hatással lehet a politikai életre, ezért jött létre a tüntetés."*[304]

A marosvásárhelyi gyertyás-könyves tüntetésre február 10-én került sor. A tét nem volt kicsi az RMDSZ és a résztvevők számára. Tömeget, erőt, határozottságot, eltökéltséget kellett mutatni, azt, hogy a magyarság képes válaszolni az előző napok, hetek utcai provokációira, ugyanakkor minden rendbontás, különösebb problémák nélkül kellett lebonyolítani. A résztvevők többsége arról számol be, hogy provokációtól is tartottak.[305] A gyertyás megmozdulásra (este az ablakokban gyertyát gyújtani) hívó felszólításnak óriási mobilizáló hatása volt a magyarság körében. A vidéki településeken a templomok előtt, a faluközpontokban gyűltek össze az emberek. A marosvásárhelyi rendezvényért egy civil személynek (Szepessy Lászlónak) kellett vállalnia a felelősséget a rendőrségnél. Marosvásárhelyen több tízezren, egyes becslések szerint körülbelül 100 000-en, vettek részt a megmozduláson. A résztvevők harangzúgásban, gyertyával és könyvvel a kezükben vonultak fel a Bolyaiak teréről a város központján keresztül a Sportcsarnokig, a végállomásig. A felvonulást az RMDSZ karszalagos emberei biztosították.

A rendezők külön és hangsúlyos kérése volt, hogy néma, jelszómentes legyen a tüntetés. A sportcsarnoknál a tömeg elmondta a Miatyánkot és meghallgatta Sütő András rövid beszédét. A magyarok körében nagy népszerűségnek örvendő, esetenként egyfajta szellemi vezérnek tekintett író rövid, tömör, de érthető és világos

301 Domokos: *Esély* I... i.m. 153–156. p.

302 Uo.

303 Uo.

304 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

305 Erről beszélt a megkérdezett Gálfalvi György, Káli Király István, Markó Béla. Domokos Géza azt írja, hogy 10-én Sütő felhívta őt telefonon, aggódott, hogy a katonaság és a rendőrség nem biztosítja a felvonulást, kérte, hogy lépjen közbe Iliescunál. Tartottak a provokációtól. Domokos: *Esély* I.... i.m. 153–156. p. A magyarországi Fekete Doboz munkatársai filmet is készítettek az eseményről, melyből néhány jellegzetes állókép bejárta a korabeli magyar és részben a külföldi sajtót.

üzenetet fogalmazott meg. A magyar kisebbség, tudatos némaságával erkölcsi többletet próbált érzékeltetni, ugyanakkor a közösségi szellem és érzés erős megnyilvánulása közepette üzenet is volt, hogy nem hajlandó lemondani a kért jogokról. *„Drága barátaim, drága testvéreim! Bejelentett és föltett szándékunk szerint tüntetésünk néma volt és imával fejeztük be. Ezzel a némasággal, fegyelmezettséggel, példás emberi magatartással, méltóságunkkal többet mondtunk el, mint szónoklatok egész sorával. Az el nem hangzott szónoklatok eszméi és gondolatai és törekvései, vágyai kinek-kinek a szívében élnek, elméjében és törekvéseiben hatnak a jövőben is. Mostani néma tüntetésünk nem jelenti azt, hogy némaságra kárhoztatjuk magunkat a következő órákban, napokban és esztendőkben. Ez a példa, amit most fel akartunk mutatni az országnak és a nagyvilágnak, azt célozta, hogy kulturáltságunk és tisztességes szándékainknak legyen metaforája. A lelkiismeret, a tiszta lelkiismeret büszkeségével hagyjuk el most ezt a teret, azzal a szándékkal és törhetetlen akarattal, hogy Tamási Áron szavaival szólva olyan világot akarunk, amelyben elmondhatjuk, azért vagyunk a világban, hogy valahol otthon legyünk benne. És ez lesz itt, ez a város, Erdély és ez az ország, a mi igazi otthonunk, ahol ezután kell biztosítanunk minden, eddig el nem nyert jogunkat, a Petőfi álmodta jognak asztalnál. Köszönjük a részvételt, a viszontlátásra."*[306]

A többezres, néma, gyertyás felvonulás óriási hatással volt mind a magyarokra, mind a románokra. A magyar közösség úgy értelmezte, hogy európai módon, méltósággal, csendben sikerült erőt demonstrálni, nyomatékosítani a nemzeti kéréseit. Marosi Barna ekképp tudósított az eseményről az *Új Magyar Szóban*: *„Sütő András ősz fejjel érte meg, amit Petőfi huszonöt évesen, hogy egy kalendáriumi nap az ő nevét viselje: mert ez a február tizedike a Sütő András napja volt. A rádióban ő hívta tüntetni az embereket, mondjam inkább úgy, hogy az olvasóit, majd három órakor ő indította a menetet és az első sor közepén – a gyárakból jött testőrei között haladt végig az úton... Eddig csak a halottak napján demonstrálhatta a magyarság jelenlétét Erdélyben: most talán egy más világ kezdődik, halottainkból föltámadunk, immár az utcán vonulunk, áradatként, elemi erővel."* [307]

A gyertyás tüntetés a románokban, főleg azokban, akik a beindult vitákban érintettek voltak, ellenkező hatást váltott ki. A város akkori első embere emlékirataiban helyet és teret szentelt ennek az eseménynek is. Véleménye, értelmezése jól tükrözi ezt az álláspontot. *„Azon kívül, hogy hívószavak, buzdítások, fogadalmak és imádságok hangzottak el arra vonatkozóan, hogy folytatják a privilégiumaik érvényesítése és megtartása érdekében elkezdett harcot és azt a kísérletet, hogy visszatérjenek az ezeréves államba, nem tettek semmit, ami kulturális tevékenység, vagy az ország iránti lojalitás és hit kifejezése lett volna."*[308] Az ablakokban elhelyezett gyertyát is másképpen értelmezték: *„A régi elbeszélések és szokások szerint, a ház ablakában meggyújtott és kifelé fordított gyertya egy jel volt az ismerősöknek, ismeretleneknek, hogy bent történik valami, hogy bent valakire várnak."*[309]

306 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.
307 *Új Magyar Szó*, 1990. február 13.
308 Judea: *Cumpăna lui matie...* i.m. 53. p.
309 Uo.

3.3.7. A sajtó konfliktusnövelő szerepe

A polémiák legfőbb színterei nem is a különböző politikai fórumok voltak, hanem a legolvasottabb lapok. A két megyei napilap hasábjain február folyamán napi rendszerességgel jelentek meg a kölcsönösen vádaskodó cikkek, cáfolatok, beszámolók, nyilatkozatok, glosszák. A cenzúra nyomása alól felszabadult társadalomra (mindkét etnikum esetében) a sajtó volt a legnagyobb hatással. Azt is mondhatjuk, a sajtó volt a leghatékonyabb közvéleményalakító tényező.

A VR törekvéseihez a helyi román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber* munkatársaiban talált szövetségest. Januártól kezdődően a lap egyre intenzívebben és egyre agresszívabb nyelvezetben tálalta a helyi románság „nemzeti harcát." [310] A napilap egyik gyakran alkalmazott technikája volt, hogy bizonyos, a nemzetiségi érzékenységet érintő problémákat kérdés formájában fogalmazott meg. Ily módon az illető cikk formailag nem számított uszító jellegűnek, a szónoki kérdésekkel megcélzott témák és mögöttes gondolatok viszont igen.[311]

A magyar igények közlését a *Népújság* vállalta fel, amely fontos szerepet töltött be a magyar közösség mozgósításában, a problémák tematizálásában. Nyelvezete, hangvétele, megfogalmazott üzenetei sosem érték el a román társlap radikalizmusát, ugyanakkor a választott nemzetiségi témák (iskola, kultúra, nemzeti múlt és történelem) és kérdések állandó címlapon tartásával és kommunikálásával fokozta az összetartó, mozgósító-felrázó hatást, kiemelkedő szerepet játszott a magyarságban újult erővel jelentkező közösségi tudat alakításában.[312] Olyan nyilvánosságot biztosított, amelyben meg lehetett jeleníteni a legkülönbözőbb nemzetiségi problémákat, ahol polemizálni lehetett a nyilvánosság színe előtt.

A sajtóvita több szinten zajlott. Természetesen az oktatásügy volt a legfelkapottabb téma, de az üzemekben az ún. igazgatóváltások miatti feszültség is napirendi kérdés volt. A vita közben kikristályosodtak azok a nevek, hangadókká váltak azok a debatterek, akik a legtöbbször vállalták a konfrontációt. A *Népújság* 1990. február 9-i számának címoldalán Makkai János főszerkesztő a Nemzeti

---

310 A marosvásárhelyi napilapok, a *Cuvântul liber* és a *Népújság* 1990 januárja és márciusa közötti tevékenységéről folytatott kutatások kimutatták, miként jelenített meg a két újság meghatározott témákat: önkép, a másokról kialakított kép, (erdélyi) történelmi múlt, nemzeti szimbólumok, nemzetiségi jogok stb. Az eredmények azt mutatják, hogy a *Cuvântul liber* az esetek többségében militáns, támadó jellegű szövegelést folytatott. Bodó, Cosmeanu, Mátéffy, Mărginean: *Alter/Ego... i.m.* 77–92. p.

311 A *Cuvântul liber* 1990. január 26-i lapszámában Mariana Florea, a lap szerkesztője kivonatosan közölte Török László újságíró hozzá írt levelét, valamint kommentárokat fűzött ahhoz, megválaszolva néhány Török által feltett kérdést. A cikk szerint Török László levelében megfenyegette Mariana Florea-t, „»[...] *Én, akinek 40 év régisége van ebben a szakmában, megengedem magamnak, hogy figyelmeztessem, hogy a sajtóban közölt sértő, ellenőrizetlen, hamis kijelentéseket rágalmazásnak hívják. És ilyen minőségükben törvény által büntetendők, a sajtótörvény ui. hatályban van. [...]*«". Mariana Florea válasza erre a következő volt: „[...] *Ön a sajtótörvényre hivatkozik, ugyanakkor fogalomzavart követ el. Kérdezni nem ugyanaz, mint állítani. Semmilyen sajtótörvény nem büntet egy kérdést, főleg abban az esetben nem, ha a kérdező felajánlja a válaszadáshoz való jogot.* [...]".Mariana Florea: Fair-play. *Cuvântul liber*, 1990. január 26.

312 A lap nagy mennyiségben szállította a közösségformáló és mozgósító témákat, talán kisebbségi óvatosságból, sokkal kevésbé agresszív nyelvezettel, mint román párja. Civilizációs, kulturális magasabbrendűségre, a lokális múltra koncentrált, egy olyan városképet elevenítve fel, amely még jelentős mértékben, kulturális szempontból magyarnak számított. Bodó–Cosmeanu–Mátéffy–Mărginean: *Alter/Ego...* i.m. 87. p.

Keresztény Demokrata Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt Maros megyei szervezetének közös nyilatkozatát kommentálta, amelyben a két párt a Bolyai ügy kapcsán „az oktatás folyamatának destabilizálását" és „szélsőséges nézetű személyek"-et emlegetett és burkoltan azzal vádolta a magyar felet, hogy „egyes előnyök elérését célzó kerülőutak"-at használtak.[313] Ugyanitt Bodolai Gyöngyi újságíró kommentálta Maria Florişteanu egyetemi tanársegéd írását. Bodolai az ENSZ egyetemes emberi jogok nyilatkozatának a nemzeti kisebbségekről szóló cikkelyeivel érvelt, majd idézte Hajdú József, a Papiu Líceum 12. osztályos tanulójának levelét, amelyben az a tanintézményben érzékelhető magyarellenes hangulatról számolt be.[314]

A *Cuvântul liber* 1990. január 31-i lapszámában közölte Eugenia Enache Smaranda Enachehoz címzett nyílt levelét. A levél írója megkérdőjelezte azt, hogy Smaranda Enache az összes román nevében tette volna eddigi nyilatkozatait[315] és egyet nem értésének adott hangot Smaranda néhány kijelentésével kapcsolatban. Felvetette, hogy beszélni kellene az államról és az állam hivatalos nyelvéről.[316] Eugenia Enache úgy vélte, akkor igazán demokrata valaki, ha nem csak másoknak kér jogokat vagy csak saját magának, hanem széles, mindenkire érvényes jogokért száll síkra. Ha nem így történik - Eugenia Enache szerint - a jog előjoggá változik, és akkor már nem beszélhetünk demokráciáról. Ennek fényében a cikkíró úgy vélte, Smaranda Enache 1990. január 28-i televíziós beszéde csupán egy magánvélemény, amely semmit sem old meg, mert senki nem ellenezte a két líceum szétválasztását, csupán a módját, ahogy ezt elképzelték. Eugenia Enache szerint konkrétumokról kellett volna beszélni, és felhívta Smaranda Enache figyelmét, hogy más vélemények is létezhetnek, mint az övé, és ezért toleránsnak kellene lennie. [317] Ugyanebben a lapszámban Remus Pop arra kérte Smaranda Enache-t, hogy a *Cuvântul liber* napilapban részletezze az 1918-ra és a második világháború végére vonatkozó kijelentéseit.[318] Smaranda Enache február 14-én válaszolt és megírta a (már ismert) véleményét a vitához kapcsolódva.[319]

A *Népújság* 1990. február 14-i lapszámában, Makkai János jegyzete a VR nagygyűlését kommentálta a magyar közvélemény előtt. Az ott elhangzottakat a Ceauşescu-érából származó beszédek gyűjtőhelyeként értelmezte.[320] Makkai azt a következtetést vonta le, hogy már nem érdemes a magyarság szándékait minden alkalommal ismételgetni, hiszen a vitapartner „elhatározta, hogy csak azért is félreért és -magyaráz mindent." Makkai szerint a magyar fél „minapi" [február

313 Makkai János: Fejtvényt rejtünk? *Népújság*, 1990. február 9.
314 Uo.
315 Smaranda Enache az NMF keretén belül is a nemzetiségi oktatási hálózat mellett foglalt állást, majd később az egyre elmérgesedő iskolaviták alkalmával is hasonlóan nyilatkozott a nyilvánosság (pl. a televízióban) előtt is.
316 *Cuvântul liber*, 1990. január 31.
317 Uo.
318 Uo.
319 *Cuvântul liber*, 1990. február 14.
320 *Népújság*, 1990. február 14.

10. - sz.m.] „méltóságteljes, kulturált és civilizált" tüntetése volt a magyarság igazi kéznyújtása.[321]

A *Cuvântul liber* 1990. február 16-i lapszámában Ana-Maria Crişan műépítész egy, a *Tineretul liber* lapban közölt, Szűts Pál bukaresti magyar nagykövettel készült interjú szövegéből bontotta ki polemizáló írását. A kiindulópontot a nagykövet azon állítása jelentette, miszerint: azokban a községekben, ahol a magyar eredetű állampolgárok vannak többségben, azt szeretnénk, ha ez tükröződne a helyi vezető szervek összetételében is.[322] A cikkíró ezután a román történelmi sérelmek újabb felsorolásával érvelt. Szerinte a románoknak évszázadokon keresztül nem volt szabad a városokban letelepedni, és emiatt nem létezik Marosvásárhelyen román hagyományú építészet, nem léteznek román sajátosságú terek és intézmények. A cikkíró úgy vélekedik, hogy a helyi magyarság olyan jogokat kér, amelyeket részben a Ceauşecu-korszak felfüggesztett vagy olyanokat, amelyekkel nem is rendelkezett. Sérelmezte, hogy egyes közigazgatási elöljárókat csak azért cserélnek le a nemzetiségek arányos részvételének jelszavával, mert más nemzetiségűek, továbbá sérelmezte a követelések azonnali teljesítésének türelmetlen hajszolását.[323]

Ioan Frandeş az egyik cikkében a magyar nyelvi követeléseken ironizált, majd arra szólította fel a magyarságot, hogy ne állítsák be magukat az elmúlt 25 év mártírjainak, sértettjeinek, hisz az erdélyi románoknak több okuk lenne a panaszra a több száz éves magyar uralom és az 1940-1944 közötti elnyomás miatt.[324] A cikkíró nyilvánosan elítélte Tőkés András tanár azon gyakorlatát, hogy külön értekezletet tart a magyar igazgatókkal, és állítása szerint Tőkés András (akit Maros megye főtanfelügyelő-helyettesének neveztek ki) nem volt hajlandó román osztályokban tanítani. Frandeş kétségbe vonta Tőkés András jóhiszeműségét.[325] A továbbiakban a cikkíró azt sugallta, hogy a Bolyai Líceumba a magyar tanulókat csupán a nemzetiségük miatt vették fel, míg a román jelölteknek szigorú versenyvizsgán kellett megverekedniük egy-egy befutó helyért.[326]

A *Népújság* 1990. február 22-i, csütörtöki lapszámában közölték Elekes Béla nyugalmazott tanár levelét. A cikkíró szerint a február 8-9-i marosvásárhelyi „vátrás" tüntetéseken néhány szovátai lakos meglepődve ismerte meg „Popovici elvtársnőt", aki 1989 decemberében Szováta város polgármestere és a városi RKP szervezet titkára volt, és ebben a minőségében 1989. december 21-én hűségnyilatkozattal felérő támogató táviratot küldött a diktátornak. A levélíró megjegyzi, miközben a lakosság éhezett, addig az érintett dúskált az élelmiszerekben. Elekes nem rejti véka alá, hogy Popovici elvtársnő nem rajong kifejezetten a magyarokért.[327] A *Népújság* 1990. március 14-i számában Gáspár Tibor Marosvásárhely „elromániosításáról" cikkezett. Ennek eszköztára a zárt várossá való nyilvánítástól

321 Uo.
322 *Cuvântul liber*, 1990. február 13.
323 Uo.
324 Ioan Frandeş: Dialog, dar cum? *Cuvântul liber*, 1990. február 28.
325 Uo.
326 Uo.
327 Elekes Béla: Popovici elvtársnő - Kíváncsian kérdezzük. *Népújság*, 1990. február 22.

és betelepítésektől, a magyaroknak a munkahelyekről való kiszorításáig, a ki- és áthelyezésekig terjedt.[328] Meglátása szerint Marosvásárhely ütközőpont lett az újjáéledő román nacionalizmus számára és az események hátterében az állásukat és pozíciójukat féltő román betelepítettek állnak. Román uszításról és álhazafiasságról beszélt, a magyarság számára összefogást, cselekvést sürgetett mindezek ellen.[329]

Külön színfoltot jelentett az elharapódzott sajtópolémiában az a nyílt levél, amelyet a *Népújság* 1990. március 7-i számában közölt Rareş Dianu, a bukaresti 152. számú általános iskola matematika tanára. Bevallása szerint Rareş Dianu azért fordult a *Népújság*hoz, mert román nyelven írt, azonos tartalmú levelét sem a *România Liberă* országos napilap, sem a *Cuvântul liber* nem volt hajlandó közölni. Beszámolója szerint Rareş Dianu három évig tanított matematikát egy erdélyi faluban, ahol nem értette az ott lakók nyelvét, nem ismerte szokásaikat, irodalmukat, történelmüket, de idővel rájött, hogy ez valójában nem egy másik kultúra, hanem az egyetemes kultúra része, amely közkincs.[330] Rareş arra a következtetésre jutott, hogy az ő kihelyezése is azt a célt szolgálta, hogy „rájuk kényszerítsük a román nyelv használatát", ami felháborította, és szégyenérzettel töltötte el. Bevallása szerint megszerette a helyi embereket és kultúrájukat. A befejező részben arról értekezik, hogy véleménye szerint vannak Erdélyben olyanok, akik nem örülnek annak, ha a magyarok is jogokat kapnak, ezekhez fordulva arra inti őket, ne állják útját a békés kibontakozásnak, engedjék fejlődni a magyar közösség tagjait.[331]

Február közepére a politikai fórumokon és a médiában zajló viták egyik legtöbbet emlegetett szereplője Kincses Előd volt, aki 1989 előtt Tőkés László védőügyvédjeként vált országosan ismertté és Király Károly támogatását élvezve lett az NMF Maros Megyei Tanácsának alelnöke. Hivatalba lépése után azonnal exponálta magát a megye és a város politikai életében. Az elveihez minden körülmények között, akár a realitás túl- vagy alábecsülésével is ragaszkodó Kincses, a rendszerváltás utáni demokratizálódás és a nemzetiségi jogok érvényesítése terén vállalt jelentős szerepet. *„Akkor ezt a gyors elszámoltatást kardinális kérdésnek tartottam, meggyőződésből képviseltem ezt az álláspontot... Nem támogatott senki, de nem is akadályozott. Ezt én ma is úgy érzem, hogy ez volt az egész helyzetnek a kulcsa, egy ilyen elszámoltatást kellett volna csinálni, és akkor nem itt tartana Románia. Tehát itt, ezzel siklott ki az egész, sajnos nem bírtunk a profikkal."*[332]

Amint azt az eddigiekben is láthattuk, Kincses azon helyi politikusok közé tartozott, akik (esetenként az országos viszonyokat, a valóságos lehetőségeket is figyelmen kívül hagyva) elsőként és legkitartóbban szorgalmazták a marosvásár-

328 Gáspár Tibor: Valóban, miért éppen Marosvásárhely? *Népújság*, 1990. március 14.

329 Uo.

330 Rareş Dianu a nyolcvanas évek második felében Nyárádszeredában tanított matematikát a helyi általános iskolában. A rendszerváltást követően visszatért szülővárosába, Bukarestbe. Jelenleg Svájcban él, ahol matematikát tanít.

331 Rareş Dianu: Levél egy erdélyi baráthoz. *Népújság*, 1990. március 7.

332 Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.

helyi sortüzekért felelős személyek (politikusok és katonai vezetők) felelősségre vonását.[333] Kincses emiatt (is) már viszonylag korán polémiába keveredett a hadsereg néhány képviselőjével. A vita az idő előrehaladtával és az etnikai tényezők megjelenésével egyre parttalanabbá vált. Kincses úgy látta, a fegyveres testület jelenléte akadályozza a demokratizálódási folyamatot, ugyanis hatalmi jelenlétéből a bukott rendszer hívei, kiszolgálói profitálhatnak, átmenthetik pozícióikat. Az ő felfogásában mindez etnikai és politikai szempontból is egyaránt rossz volt. A marosvásárhelyi sortűzről kiadott hivatalos állásfoglalás szerint a hadsereg helyi alakulatait nem kezelték bűnösként, és Kincses ezt másképp látta.[334] A helyzet összetettségéhez ugyanakkor az is hozzátartozott, hogy az etnikailag vegyes vagy magyar többségű területeken a forradalom utáni hetekben a hadsereg képviselte egyedül a román államhatalmat, ezért átállása a forradalom oldalára még növelte is helyi presztízsét.

A hadsereg helyi vezetői gyorsan érzékelték Kincses törekvéseinek esetleges következményeit, az adott körülményeket kihasználva, soraikat összezárva, egységesen léptek fel ellene. *„Kincses a megyei tanács alelnöke lett. Azt szerette volna elérni mindenképp, hogy a hadsereg ne avatkozzon bele semmibe. Meg voltak győződve arról, ha a hadsereg nem lép közbe, kényük-kedvük szerint cse*lekedhetnek. *Ez volt az ő igazi célja."*[335] Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a központi román vezetés sem szorgalmazta a hadsereg képviselőinek felelősségre vonását. A katonai ügyészség nyomozása vontatottan zajlott, konkrét eredmények nem születtek. Mindez, gyakorlatilag már a kezdetektől megkérdőjelezte Kincses akciójának sikerességét és kedvezett a burkolt visszarendeződésnek is.

A politikai fórumokon kibontakozó vita, viszonylag korán, a közvélemény elé került. Ehhez, természetesen hozzájárult az iskola-polémia is. A *Cuvântul liber* 1990. február 20-i számában Ovidiu Solovăstru őrnagy Kincses Elődöt tette felelőssé a Marosvásárhelyen kialakult helyzetért. Az őrnagy azzal vádolta Kincsest, hogy félretájékoztatta az NMF központi szerveit a megye és Marosvásárhely helyzetét illetően, „szeparatista akciókra" buzdította a magyar tanárokat és diákokat és nem utolsó sorban, hiteltelenül állítja be a hadsereg szerepét. A cikkíró mindezt, állítása szerint, egy Kincsessel készült interjúból szűrte le. A cikkíró felrótta, hogy Kincses túllépte hatáskörét és olyan valótlan dolgokat állított a hadseregről, mint pl., hogy annak képviselői illegális és „apolitikus" módon beavatkoztak a marosvásárhelyi „Transilvania" tévéadó műsorába, és hogy Kincses folyamatosan alaptalan vádakat fogalmaz meg egyes katonatisztek ellen.[336]

---

333 Lásd a kötet *Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen* című fejezetet.
Kincses a város katonai parancsnoka, Cojocaru tábornok felelősségre vonását is szorgalmazta. *„A vádiratról annyit tudok mondani, hogy állandóan forszíroztam, hogy a sortűz parancsot kiadó Cojocaru tábornokot is helyezzék vád alá. Az NMF-nek egy, február elejei ülésén Ciobotă, a marosvásárhelyi katonai főügyész felhívásomra bejelentette, hogy elkészült a Cojocaru Constantin elleni vádirat, de nem lehet letartóztatni addig, ameddig nem jön Bukarestből egy tábornok, mert egy tábornokot csak tábornok tartóztathat le s ő csak ezredes. S ez a tábornok azóta sem érkezett meg Marosvásárhelyre. Még mindig úton van..."* Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.

334 A jelentésről lásd a kötet *Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen* fejezetet.

335 Interjú Gheorghe Popaval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 4. sz.

A *Cuvântul liber* 1990. február 22-i számában Vasile Ţâra őrnagy (az NMF MMIT tagjaként) támadta azokat az „önjelölt" vezetőket, akik azonnali változásokat sürgettek, például az iskolák szétválasztásánál és egyes vezetők leváltásával.[337] Ţâra azt rótta fel Kincsesnek, hogy tudni vélte, miszerint a katonák nyomására vonták vissza a Tanügyminisztériumból telexen érkezett, a román és magyar tagozatok szétválasztására vonatkozó utasítást, sőt Kincses megpróbálta elérni azt is, hogy Ioan Judea ezredes önként távozzon az NMF városi szervezetének elnöki tisztéből. Cikk befejező része azt sugallja, hogy Kincses a forradalom óta mást sem tesz, mint Maros vidék lakóinak megbékélése ellen ármánykodik és fölvetette Kincses eltávolításának lehetőségét is.[338]

Az NMF helyi szervezetében betöltött pozíciója révén (megyei alelnök) Kincses több ízben megpróbálta érvényesíteni a rendszerváltásról megfogalmazott elképzeléseit, mind a politikai kérdések, mind a kisebbségi jogok tekintetében. Ő volt az, aki nyíltan fölvetette a rendőrségi vezetők leváltásának és az új vezetőknek az etnikai arányokkal egyező kinevezését.[339] Pozíciójából fakadó politikai súlyát olyan ellenfelek elleni lépésekre is felhasználta, akik véleménye szerint akadályozták a politikai átmenetet és a nemzetiségi kérdés rendezését. Visszaemlékezései szerint ő volt az, aki megakadályozta Ioan Sabău (későbbi VR vezető) bírót abban, hogy a városi tanács titkára legyen és ő volt az, aki a NEIT megalakulásakor fölvetette, hogy korlátozni kell a katonák részvételét a megye és a város vezetésében, valamint Ioan Judea leváltását is javasolta.[340]

Kincses Előd neve hamarosan ismert lett a január közepétől kibontakozó iskolaügyben is. Király Károly távollétében Kincses Előd volt a legmagasabb politikai funkciót betöltő magyar elöljáró, így a legégetőbb kérdések hozzá futottak be a nemzetiségi jogsértések ügyében is. Kincses vállalta ezt a szerepet és többször kezdeményezőként jelentkezett az iskolaügyben: részt vett a tanárok, szülők tanácskozásain, közvetített a központi szervek felé és nem utolsó sorban, képviselte ezt a kérdést a helyi politikai fórumokon. A két középiskola szétválasztását elviekben elfogadó és támogató Kincses január végére, február elejére belátta, hogy a román fél ellenállása miatt az azonnali szétválasztásról le kell mondani, a kérdés csak hosszú távon és a központi szervek bevonásával rendezhető. A korábbi politikai, közéleti megnyilvánulásai, polemizáló hajlama miatt Kincses Előd ekkor már a román nyelvű média jóvoltából (is) a román közvélemény szemében „egyes számú közellenségnek" számított. A politikai, közéleti konfrontációknak leginkább kitett és azokat tudatosan vállaló ügyvéd neve egybecsengett a magyarság valamennyi olyan természetű követelésével, amit a VR körül megszerveződő román elit nemkívánatosnak tartott. Kincses a román napilap első számú céltáblája lett, aki ellen sorozatosan érkeztek a legkülönbözőbb vádpontok: a szeparatizmus támogatása, a két középiskola azonnali szétválasztásának támogatása stb.[341]

336 Ovidiu Solovăstru: Scrisoare deschisă domnului Kincses Előd. *Cuvântul liber*, 1990. február 20.
337 Vasile Ţâra: Avem şi noi liderii noştri. *Cuvântul liber*, 1990. február 22.
338 Uo.
339 Lásd a *Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen* című fejezetet.
340 Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.
341 *Cuvântul liber*, 1990. február 14.

A *Cuvântul liber* 1990. február 17-i számában egy névtelen cikkíró a magyar nyelv hivatalos (államigazgatási) használatát kifogásolta. Az anonim feljelentő cikkéhez mellékelte Kincses Előd nek az NMF MMIT alelnökeként kibocsátott iratát, amelyben egy magyar nyelvű kérvényezőnek magyar nyelven írt hivatalos választ.[342]

Marosvásárhely első számú vezetője, Ioan Judea ezredes is a széles nyilvánosság előtt fejtette ki a véleményét a megyében és a városban tapasztalható jelenségekről. Judea szerint egyes személyek folytatják a „Ceauşescu-féle sovén politikát", és az emberi szabadságjogok mögé bújva a végletekig erőltetik a közös értékek és javak szétválasztását, az eszközökben nem válogatva, a megfélemlítést és zsarolást is bevetve. Mindezzel nagy anyagi és lelki károkat okoztak: a gyárakban egész csoportok nem dolgoznak, az iskolákban lábra kapott a rendszeres lógás és elszaporodtak a lyukasórák, az osztályközösségekben rossz légkör uralkodik. Judea tanáros szigorral rekesztette be megszólalását: reméli, az elmúlt napok eseményeiből mindenki levonta a tanulságokat, s a marosvásárhelyi üzemekben és intézményekben a tevékenység teljes egyetértésben és testvériségben zajlik majd és egyre jobb lesz a teljesítményük.[343]

Február végére, március elejére újabb, látszólag jelentéktelen, de tartalmukban igencsak érzékeny konfliktustémák jelentek meg a színen, elsősorban a román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber* tematizálásában. Ezek már túlmutattak az oktatásügyben és a helyi politikai életben fennálló „gyakorlati jellegű" problémákon, a történelmi frusztrációkra alapozva, a „nemzeti psziché" hadrendbe állítását célozták meg. Az újság 1990. február 28-i számában a marosvásárhelyi Avram Iancu szobor „meggyalázása" volt a botránykő. A lapszerkesztő által írt cikk érzelmi megközelítésű volt, csupán a szobor meggyalázásának tényét közölte és ezt két fotóval illusztrálta. A cikkíró nem írta le, hogy pontosan mi és mikor történt, milyen felirat jelent meg a szobor talapzatán.[344] Az egyik közölt fotón a LE VED felirat vehető ki, amelyet a cikk írója a román nép történeti emlékezetének durva és tudatos sértése gyanánt értelmezett.[345] Márciusban ismeretlen tettesek ledöntötték a Szováta szálló előtt álló Nicolae Bălcescu szobrot. Március 15-én a szovátai RMDSZ Intéző Bizottsága tiltakozást tett közzé a szobordöntés ellen, és ígéretet tett arra, hogy a szobrot visszaállítják régi helyére, a rongálódás okozta károkat kijavítják, és a továbbiakban megszervezik a szobor védelmét.[346] A tettesek egyik esetben sem kerültek elő. A történtek a továbbiakban a román nép ellen elkövetett súlyos gyalázat metaforájaként forogtak tovább. 1990. március 16-án a Maros megyei NEIT Ion Scrieciu első alelnök és Kincses Előd alelnök aláírásával

342 *Cuvântul liber*, 1990. február 17.

343 Ioan Judea: Învățăm democrația. *Cuvântul liber*, 1990. február 14.

344 Lazăr Lădariu: A cui este mîna? *Cuvântul liber*, 1990. február 28.

345 A magyar fél azzal érvelt, hogy a LE VED olyan elemi vétséget követ el a magyar nyelv ellen (a LE VELED-et kellett volna helyesen írni/ vagy VEDD LE), hogy ebből logikusan következik: ezt román anyanyelvű személy írta, azaz egy szándékos provokáció történt. A Vatra egy korábbi nyilatkozatában kijelentette, hogy a nemzeti szimbólumok meggyalázását provokációnak tekinti.

346 Tiltakozás. *Népújság*, 1990. március 15.

közleményben ítélte el az Avram Iancu és a Nicolae Bălcescu emlékművek elleni rongálást, és a lakosság segítségét kérte az elkövetők kézre kerítéséhez.[347]

A *Cuvântul liber* 1990. március 14-i számának címlapján *Súlyosan megsértették a román népet* címen jelent meg egy írás, amelyben a névtelen szerző két, az amerikai magyar emigránsok által szerkesztett angol nyelvű szórólapot ismertetett, amely tiltakozás volt az erdélyi magyarok ellen elkövetett ún. román atrocitásokra, és genocídiumnak minősítette az erdélyi magyarok ellen elkövetett akciókat.[348] A cikkíró megalapozatlannak tartotta a fenti állításokat, ugyanakkor elvetette annak lehetőségét, hogy meggyőzhetők lennének a világban bárhol élő magyar emigránsok az állítás valótlanságáról. Véleménye szerint ez a romániai magyarok feladata lenne, főként azoké a magyar vezetőké, akik sokat utaznak, és kapcsolatba kerülnek a magyar emigráció szélsőséges köreivel.[349] A *Cuvântul liber* 1990. március 13-i számában Zeno Opriş, a VR egyik helyi vezetője újságcikkben is kifejtette véleményét a nemzetiségi kérdésről. A cikkíró szerint az 1989. decemberi forradalom utáni időket kihasználva, „a zavarosban halászók" erőszakkal próbálták meg rávenni az ideiglenes kormányt és az ideiglenes NMF-t, hogy új kisebbségi és tanügyi törvényt hozzon. A cikkíró szerint csak a választások után, stabil választói akarat nyomán alakult új kormány hozhatna döntéseket az ország fontos kérdéseiben, köztük a tanügy és a kisebbség dolgában.[350] Opriş úgy vélte, sok az ellensége a román nyelvnek. Szerinte a kémiai képletek, fizikai törvények, matematikai képletek, az anatómia és biológia latin szakszavai mindmind egyetemesek, Románia történelmét meg kell tanulniuk a fiataloknak, hogy Románia földrajza egy és oszthatatlan, a felsőoktatásban a kisebbségek nyelve csak zavart okoz és privilégiumokhoz vezet.[351] Opriş szerint annak a kisebbségi fiatalnak ostobasága, aki nem ismeri a román nyelvet 12 osztály elvégzése után sem, két tényezővel magyarázható: vagy képtelen annak elsajátítására vagy nem kívánja megtanulni, a román nyelvvel – és áttételesen – a román állammal szembeni ellenséges érzület miatt.[352]

Az említett sérelmek a VR szervezet nagygyűlésein, tömegrendezvényein is elhangzottak. 1990. március 4-én a VR több ezer egybegyűlt jelenlétében nagygyűlést szervezett Gyulafehérváron. A szónokok között ott voltak a marosvásárhelyi szervezet képviselői is. Az elhangzott beszédekből az derül ki, hogy a szervezet már nemcsak a Marosvásárhelyen „elsietettnek és gyorsaságuk miatt kivitelezhetetlennek" tartott változtatások (iskolaszétválasztás, kádercsere) ellen mozgósított, hanem általában a magyar közösség szélesebb körű jogbővítő mozgalma ellen is. A felszólaló Dumitru Pop ismertette a VR programját és kijelentette, hogy a román nyelv az egyetlen hivatalos nyelv. Zeno Opriş egyetemi oktató egyértelműen a magyar közösséget és annak képviselőit tette felelőssé a kialakult feszült helyzetért.

347 *Népújság*, 1990. március 16.
348 O gravă jignire la adresa poporului român. *Cuvântul liber*, 1990. március 14.
349 *Cuvântul liber*, 1990. március 14.
350 Zeno Opriş: Scrisoare deschisă (III). *Cuvântul liber*, 1990. március 13.
351 Uo.
352 Uo.

Beszédében nem fukarkodott az elmarasztaló szentenciákkal sem. Véleménye szerint a magyarok destabilizálnak, *„a magyar kisebbség agresszivitása, zajos megnyilvánulása nem tesz egyebet, mint félelemmel tölti el a románokat, régi sebeket tép fel"*. A magyar közösség a szónoklatban bajkeverőként, hivatásos „szelet vetőként" jelenik meg.[353] Opriş azt is kifejtette, hogy szerinte a magyarok, akiket a háttérből szürke eminenciások manipulálnak, hatalomhesek. Beszédében a történelmi sérelmekre építve, többször kollektív szinten is felelőssé tette a magyar közösséget. Példaként a második világháborút lezáró korszakot és az ötvenes éveket hozta fel. Szerinte a Magyar Autonóm Tartomány és a Bolyai Egyetem a román értelmiség és parasztság lefejezésének szimbólumaiként értelmezendők. A román nemzetet eláruló kommunista diktatúra pedig faltörő kosként használta fel a kisebbségeket. Újabb történelmi példaként 1956-ot hozta fel, „amikor a románok szenvedtek, a magyarok Horthy zászlaját vették elő."[354] A magyarság rovására írta azt is - kiemelve Tőkés Lászlót -, hogy befeketítik az ország képét a nyugati közvélemény előtt. Az egybegyűlt tömeg egyetértett a szónok állításaival és hangosan árulónak nyilvánította Tőkés Lászlót.[355]

Márciusban a VR vezetői és egyes helyi vezetők már nyilvánosan is nemzetközi szinten kitervelt magyar revizionizmusról beszéltek. Március 1-jén a polgári védelem parancsnokaival tartott eligazításon pl. Ioan Judea kijelentette, hogy Erdély egy tűzfészek, és egyes szomszédos és nyugati országoknak hármas tervük van Erdély elszakítására:

1. A forradalom során óhajtották megtenni, de ez kudarcba fulladt.
2. Nagy tömegek mozgósításával kikényszeríteni Erdély feladását.
3. Közvetlen katonai beavatkozás.[356]

A nemzetiségi jogok visszaszerzését és biztosítását zászlajára tűző magyar elit egy jelentős része továbbra is úgy vélte, hogy ezt a „küzdelmet" a kialakult helyzet ellenére sem szabad feladni. A bolyais tanulók a tárgyalások kudarcba fulladása után is folytatták a sztrájkot, amelyek színteréül már nem az utcát, a nyilvános tereket, hanem a magyar templomokat választották. A magyar közvélemény és a diákok már „szent ügyről és harcról" beszéltek.[357]

Március 7-től az OGYI-n tanuló magyar diákok is néma sztrájkba kezdtek az anyanyelvi oktatáshoz való jogaikért. A szerdán kezdődött sztrájkban mintegy 350 magyar diák vett részt. A résztvevők akciójukat azzal indokolták, hogy két hónapnyi tárgyalás után sem tűzték napirendre a magyar diákság követeléseit: a paritásos elv betartását az egyetemi vezetőségválasztás során, a magyar tannyelvű elméleti és gyakorlati oktatás biztosítását, a külön beiskolázási szám tartós garantálását a magyarul tanulni akarók számára.[358]

---

353 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.
354 Uo.
355 Uo.
356 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 00902/1.
357 Lásd a diákvezérek nyilatkozatait. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.
358 *Népújság*, 1990. március 10.

A magyar külügyminisztérium már februárban úgy vélte egyik elemzésében, hogy Marosvásárhelyen lehetetlen a párbeszéd a VR és az RMDSZ között.[359] A március 6-án Marosvásárhelyen előadást tartó Gáll Ernő naplójában azt jegyezte fel, hogy a városban jól érzékelhetőek a Karabah-szindróma elemei. A betelepítettek görcsösen ragaszkodnak az előjogaikhoz. A helyi magyar értelmiség türelmetlenebb, mint másutt. Megemlítette, hogy találkozott Sütő Andrással, aki kihangsúlyozta, hogy határozottan, bizonyos kockázatokat is felvállalva kell fellépni.[360] Marosvásárhelyen márciusra a helyzet pattanásig feszültté vált, a polémiában résztvevő elit révén a közvélemény egy része is fokozatosan hiszterizálódott, amelynek egyik fokmérője a helyi médiában kialakult lincshangulat volt.

359 MOL, KÜM, TÜK, Románia, 1990, 65. doboz. 00643/3.
360 Gáll Ernő: *Napló I. 1977–1990*. Kolozsvár, Polis, 2007, 2003. 351. p.

FEBRUÁR

1990 februárja Marosvásárhelyen. Az anyanyelvi oktatásért kifejtett mozgalom pillanatai. (Vajda György (1–8) és Bálint Zsigmond (9–10) felvételei.)

A.B.C.
Nem egyenlő
A.A.B.C.

PREZENTARE
SI
DESFACERE

4. 1990 MÁRCIUSA MAROSVÁSÁRHELYEN

4.1. A konfliktus továbbgyűrűzése, március 15. megünneplése és értelmezése

Március első felére Marosvásárhelyen feszült helyzet alakult ki. A magyar közösség által prioritásként kezelt iskolaügy és általában a nemzetiségi jogok terén kért, követelt eredmények késtek. Mindeközben, Erdély más magyarlakta településeihez hasonlóan, az RMDSZ és a különböző magyar szervezetek, személyiségek elkezdték a március 15-i ünneplés megszervezését.[1] Március 15-ről, vagyis az 1848-as magyar szabadságharcról való megemlékezés Romániában 1989 előtt a tiltott nemzeti ünnepek közé tartozott. A román pártvezetés vigyázott arra, hogy a román történetírásban és közvéleményben a sérelemtörténetként értékelt forradalom megünneplését meggátolja.[2] A román hivatalos szervek az 1989-es rendszerváltást követő első hetekben (más ilyen típusú ünnepekhez hasonlóan) még nem szabályozták ezt az ünnepet sem. A magyarság számára ugyanakkor a nemzeti összetartozás szimbolikus ünnepe volt. A rendszerváltás után az erdélyi magyar elit és közvélemény természetesnek találta, hogy a megváltozott körülmények között, a fennálló feszültségek ellenére is nyilvánosan megemlékezzen e történelmi eseményről. A megemlékezések az RMDSZ körül szerveződtek. Virág György visszaemlékezése szerint Király Károly külön felhívta a szervezők figyelmét az esetleges VR ellenakciókra és arra, hogy vonják be szervezésbe a nagyvállalatok munkásait és bízzanak tömegerejükben.[3]

A Népújság 1990. március 13-i számában ismertették az RMDSZ felhívását az 1848-1849. évi forradalom megünneplésére. A március 15-i megemlékezések középpontjában a szervezet elképzelései szerint az emlékhelyek megkoszorúzása állott.[4] A szervezők arra kérték a résztvevőket, hogy határolják el magukat minden, a meghirdetett programtól eltérő megnyilvánulástól. Jelezték, hogy a város és a megye területén minden ilyen jellegű egyéni vagy csoportos kezdeményezést az ünnepséget megzavaró provokációnak tekintenek.[5] A helyi magyar nyelvű napilapban több szerző tematizálta a szabadságharcot. Cikk jelent meg az eddig a szélesebb nyilvánosság előtt keveset emlegetett marosvásárhelyi székely vértanúk

1 Március 15. megünneplését 1950 után Magyarországon ugyan nem tiltották, de nem számított hivatalos ünnepnek. Általában iskolai szinteken, helyi kezdeményezések alapján szerveztek megemlékező ünnepségeket. A nyolcvanas évek második felétől március 15. része lett a magyarországi ellenzéki megnyilvánulásoknak is. 1989-ben viszont már munkaszüneti nap is járt az ünnepséghez.

2 A román pártvezetés és a titkosrendőrség egyaránt nagy figyelmet fordított arra, hogy március 15. közeledtével megelőzze az olyan civil kezdeményezéseket, amelyek a magyar forradalom és szabadságharc megünneplését célozták volna meg. Mindez érvényes volt az egykori Magyar Autonóm Tartományban is, ahol többször is volt rá példa, hogy fiatalok csoportja megemlékezést próbált szervezni. Részletsebben lásd: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság.* Szerk. Stefano Bottoni. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006. 56. p. Részletek Jordáky Lajos naplójából.

3 Virág: *Napló*...i.m. 98. p.

4 *Népújság*, 1990. március 13.

5 *Népújság*, 1990. március 15.

kivégzéséről és az emlékműről.[6] Tonk Sándor történész az 1848-as forradalom tanulságaként azt emelte ki, hogy a nemzetiségi ellentéteket a reakciós rendszer a forradalom eltiprására használta fel.[7] Nagy Miklós Kund *Lelkünk ünneplőben* című írásában a megemlékezés közösségformáló és összetartó szerepéről írt.[8]

1990. március 15-én Marosvásárhelyen és több Maros megyei településen sor került az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc megünneplésére. A rendezvények több ezer embert mozgattak meg. Marosvásárhelyen, több helyszínen szerveztek ünnepi megemlékezést. A Teleki háznál emléktáblát avattak az épületben megszállt Bem József tiszteletére.[9] A Székely Vértanúk emlékművénél került sor a központi ünnepi megemlékezésre, ahol az RMDSZ vezető szónokai mondtak beszédeket. Egy kisebb csoport részvételével megkoszorúzták Nicolae Bălcescu román forradalmár szobrát is. Ezen a rendezvényen a Szociáldemokrata Párt részéről részt vett Florian Aurel, aki a közös összefogás fontosságáról beszélt és elítélte a régi rendszer híveinek nacionalista manipulatív tevékenységét.[10] A rendezvényeken elhangzott beszédek, a megjelenített nemzeti szimbólumok közösségerősítő üzenetet tartalmaztak. A szabadságharc céljait aktuális történeti kontextusba ágyazták. Józanságra, békés magatartásra intették a jelenlevőket, ugyanakkor kiemelték, hogy a magyar közösség ragaszkodik a minden állampolgárt megillető jogokhoz, folytatja a küzdelmét ezek megszerzéséért, igyekszik megragadni az 1989-es forradalom adta esélyeket. Március 15-e megünneplése több ezer magyart erősített meg nemzeti érzéseiben és azt próbálta meg üzenni mindenki számára, hogy a marosvásárhelyi magyar közösség egységes, békés, de erős, sorsdöntő történelmi pillanatként éli meg 1990 márciusát, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy az általa képviselt közösség, milyen jogi alapokon szervezheti meg önmagát az elkövetkezendő évtizedekre.

A romániai rendszerváltás zűrzavarában megünnepelt március 15. újabb olyan lépés volt, amely a magyar közösség elszántságát, egységét sugallta a többségi közvéleménynek. A románság egy része ismét a februári gyertyás megmozdulásokhoz hasonlóan értelmezte és értékelte mindezt, ezúttal kiegészítve az eseményhez kapcsolódó történelmi sérelmekkel. Március 15. ünneplése több mint 45 év után először adott lehetőséget arra, hogy a marosvásárhelyi magyarság nemzeti szimbólumait felvonultatva nagy tömegekben jelenjen meg a város nyilvános terein. Mindez sokkolta a román közvéleményt. Az ünnep egy olyan jelenséget hozott a felszínre, amelyről a hivatalos propaganda azt állította, nem létezik. A román közvélemény-formálók nem egy fóruma a valós és kitalált történelmi sérelmekre alapozva, eleve románellenes mozzanatként értékelte a szabadságharcot és magát az arra való emlékezést.

A *Cuvântul liber* 1990. március 17-i számának címlapján közölték Gheorghe Bărbulescu állásfoglalását az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc

6 *Népújság*, 1990. március 10.
7 *Népújság*, 1990. március 15.
8 Uo.
9 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.
10 Uo.

erdélyi megünnepléséről. A cikkíró - bár elismerte, hogy a megemlékezések békésen zajlottak le - sérelmezte, hogy olyan eseményt ünnepel meg Maros megye magyar lakossága, amelynek következményeként atrocitásokat követtek el az erdélyi román lakosság ellen, és úgy ítélte meg, hogy ennek megünneplése sérti a román nép méltóságát. Kifejezte azon óhaját, hogy többé ne kerüljön sor hasonló megemlékezésekre.[11] A magyar nemzeti szimbólumok (háromszínű zászlók, koszorúk) felmutatását pedig a román nemzeti szuverenitást sértő magyar állami jelképekként értelmezték. A város első számú embere, Ioan Judea visszaemlékezéseiben arról ír, hogy őt Király Károly személyesen hívta meg az ünnepi rendezvényre, amire nemet mondott, hisz *„nem tehettem meg ezt a meggondolatlan gesztust, mert elátkozna az román nemzet, amelynek én is tagja vagyok."*[12]

A március 15. megünneplése körüli feszültség mellett két kiemelt kérdés foglalkoztatta a marosvásárhelyi közvéleményt: a még mindig rendezetlen oktatásügy, illetve a szimbolikus térfoglalás és a közösségi reprezentáció fontos részének tartott kétnyelvű feliratok kérdése. A marosvásárhelyi magyar közélet képviselői több fórumon világosan kifejezték, hogy a fennálló feszült helyzet ellenére sem hajlandók lemondani az anyanyelvi oktatás megszervezésében kitűzött célokról, hogy ezt a közösségi jogok egyik alapfeltételének tartják. A Népújság 1990. március 8-i számában közölték Karácsony Zsigmond újságírónak az RMDSZ Maros megyei szervezete oktatási bizottságának tagjaival készült beszélgetését. A szervezet Dósa Jenő pszichológust, Szabó György Pál, Horváth Szabolcs, Dónáth Árpád, Klósz Bálint, Ungvári Zrínyi Imre, Markó Enikő tanárokat bízta meg a magyarlakta területeket átfogó oktatási tervezet kidolgozásával.[13] Helyzetértékelésük szerint román részről a kezdeti pozitív viszonyulás után ellenállás mutatkozott a magyar fél oktatási célú kéréseinek teljesítésével szemben, ami véleményük szerint a félreértéseken, félretájékoztatáson és a hamis nemzetiségi szemléleten alapult. Kiemelték, hogy e viszonyt szélsőséges elemek nacionalista-soviniszta információkkal terhelték. Mindezek ellenére az oktatási bizottság tagjai szerint meg lehet és meg kell valósítani az önálló magyar oktatási hálózatot, és be kell vezetni a nemzetiségek által is lakott területeken az egyenrangú társigazgatói beosztást. Az oktatási bizottság sikerként értékelte, hogy az 1989/1990-es tanév második évharmadában 20 magyar líceumi osztály létesült olyan tanulóknak, akik addig román tannyelvű osztályokban voltak kénytelenek tanulni. Saját, magyar oktatási hálózat kiépítésében gondolkodtak, azokban a marosvásárhelyi negyedekben pedig, ahol csak egy tanépület volt, úgy ítélték meg, hogy egyazon épületben működhet két oktatási intézmény, saját igazgatóval és költségvetéssel.[14]

A Bolyai Farkas Líceum körül februárban elmérgesedő viták helyét márciusban némileg átvette az OGYI-n kialakult helyzet. Mint említettük, a magyar nyelvű oktatás bevezetésétől elzárkózó magatartás miatt magyar nemzetiségű diákok

11 Gh. Bărbulescu: Cui slujeşte? *Cuvântul liber*, 1990. március 17.
12 Judea: *Cumpăna lui martie*...i.m. 132. p.
13 *Népújság*, 1990. március 8.
14 Uo.

sztrájkba kezdtek.[15] Az OGYI-kérdést a média - helyi és központi szinten egyaránt - mindkét részről hangsúlyozottan tematizálta. A román televízió az éjszakai, *Gaudeamus* című műsorában külön foglalkozott az OGYI-ban folyó sztrájkkal. A műsor meghívottjaiként két magyar nemzetiségű orvostanhallgató és a román *Diákliga* alelnöke vitázott a kialakult helyzetről. A *Népújság*ban megjelent elemezés szerint a magyar fél nem tudta világosan kifejteni álláspontját, a román félnek sikerült a számára megfelelő témák fele terelnie a beszélgetést. [16] A Népújság hasábjain sorozatban jelentek meg cikkek az OGYI múltjáról és az intézményhez fűződő magyar követelésekről.[17]

Akár csak a Bolyai Farkas Líceum ügyében rendezett tárgyalásokon, a két fél közötti egyeztetési kísérletek nem hoztak új eredményeket. A *Népújság* beszámolója szerint a tárgyalásokon a magyarok az oktatással kapcsolatos sérelmeiket terjesztették elő, a román fél pedig egyes, emigrációban élő magyarok régebbi kijelentéseivel hozakodott elő.[18] Az OGYI körüli vitákban mindkét fél kölcsönösen azzal vádolta egymást, hogy politikai beavatkozásokkal próbálják a maguk javára terelni a kérdést. A román fél azt sérelmezte, hogy egyes RMDSZ és NEIT vezetők nyomást gyakorolnak az Tanügyminisztériumra, illetve a kormányszervekre, így próbálnak kedvező döntést kicsikarni. A román diákokat tömörítő *Diákliga* március 8-án egy nyilatkozatában egyértelműen politikai kontextusba helyezte a magyar diákmozgalom tevékenységét.[19] Propagandájuk arra irányult, hogy bebizonyítsák a magyar „mozgalom" az autonómia megteremtésére irányult, és erre külföldi propagandaanyagot használt fel.[20] Véleményük szerint a magyarság esetében nem a jogaikért folytatott küzdelemről van szó, amely csak egy álca, hanem több évtizedes múltra visszatekintő törekvésről, és az OGYI kapcsán felmerült magyar igényeket ezeknek a törekvéseknek összefüggésében kell vizsgálni. Sok probléma megoldást fog nyerni - állították -, amennyiben a „kollégáik" (értsd: magyar orvostanhallgató diákok) „elfogadják" az Erdélyt illető mai és tegnapi teljes valóságot.[21] A magyar fél pedig azt kifogásolta, hogy a román diákokat a VR szervezet manipulálja, készíti fel az oktatásügytől merőben eltérő, nacionalista hangvételű érvelésre.

A sikertelen tárgyalások után az RMDSZ a sztrájk folytatása és kiterjesztése mellett döntött. A Népújság 1990. március 16-i számában ismertették a Maros megyei RMDSZ Oktatási Bizottságának felhívását, amelyben felkérték a Maros megyei magyar tagozatokon tanuló 9-12. osztályos diákokat, hogy hétfőn, március 19-én az OGYI-n sztrájkoló magyar diákok támogatására tartsanak egynapos figyelmeztető sztrájkot és 10 órakor feliratokkal vonuljanak a templomokhoz.[22] 1990. március 17-én, szombaton a Maros megyei kórház magyar nemzetiségű

15 *Népújság*, 1990. március 9.
16 *Népújság*,1990. március 13.
17 *Népújság*,1990. március 15.
18 Uo.
19 *Cuvântul Liber*, 1990. március 14.
20 Uo.
21 Uo.
22 *Népújság*, 1990. március 16.

dolgozói, valamint a kórházhoz tartozó körorvosok (az újságközlemény szerint 162 személy) szolidaritásáról biztosította az OGYI-n ülősztrájkot folytató magyar egyetemi hallgatóit.[23]

4.2. Vita a kétnyelvű feliratokról. A 28. számú gyógyszertár ügye

Az RMDSZ által vezetett ekkori kisebbségi jogvédelemnek egyik sarkalatos pontja volt az, hogy a magyar közösség jelenlétének jelképei, konkrét megnyilvánulásai érzékelhetők legyenek a nyilvános térben. Ezt a nemzetiségi jogok elismerésének garanciájaként értelmezték, ugyanakkor egyfajta szimbolikus térfoglalást is jelentett. A törekvés egyik legkézenfekvőbb részét a kétnyelvű feliratok (helység-, intézménynevek) képezték. Mind az RMDSZ, mind az NMF, majd a NEIT magyar vezetői igyekeztek érvényesíteni ezt a hivatalos fórumokon. Az új román politikai elit néhány képviselője elviekben egyetértett ezzel, többen viszont úgy vélték, hogy akár csak az iskolák szétválasztása, ez is az apró lépésekben folyamatosan bővülő szeparatizmust szolgálja. Több magyar aktivista is úgy gondolta, hogy a rendszerváltás, a demokrácia automatikusan megoldja ezt a nyelvhasználati kérdést, amiről elvi határozat is létezett.

Magyar részről egyéni vagy csoportos kezdeményezések is születtek a kétnyelvű feliratok ügyében: új, kétnyelvű feliratok jelentek meg a város bejáratainál és egyes intézmények falán, homlokzatán. A város bejárataihoz egy, a Prodcomplexből érkező csapat helyezett el kétnyelvű táblákat. Ez a csapat (Szepessy László, Szászkai Miklós, Tőkés Sándor, Szabó János, Pálfi József, Barabási Győző) Jakabffy Attilától, az NMF MMIT kisebbségi osztályának vezetőjétől kapott írásos engedély birtokában a gyárban készített kétnyelvű táblákat, elhelyezte a város bejáratainál.[24] A Front vezetősége elviekben ugyan egyetértett a kétnyelvű feliratok használatával, a gyors akció viszont mindenképp a helyi magyarság saját kezdeményezése volt. A kétnyelvű feliratok egyik legnagyobb ellenzője maga a város vezetője, Judea ezredes volt. A hivatalos szervek elutasító magatartása mellett gyakran előfordult az is, hogy a frissen kihelyezett magyar nyelvű feliratokat, táblákat megrongálták, lefestették. Március 8-án, egy pénteki napon a vegyikombinát mellé kihelyezendő kétnyelvű helységnévtáblát a gyárból kijövő munkások nem engedték feltenni, majd behatoltak az Út- és Hídügyi igazgatóság telephelyére és még hat kétnyelvű helységnévtáblát bevittek a Kombinát telephelyére.[25]

A Judea ezredes vezette városháza március elején a Maros Megyei Gyógyszertári Hivatallal[26] került vitába, amelynek vezetősége úgy döntött, hogy a gyógyszertárak megnevezését ezután két nyelven tüntetik fel. Március 2-án a NEIT Marosvásárhelyi Tanácsa (Ioan Judea elnök és Iosif Ovidiu titkár aláírásával) átiratban szólította fel a Maros Megyei Gyógyszertári Hivatalt az újonnan kitett

23 *Népújság*, 1990. március 17.
24 Szepessy László közlése.
25 *Népújság*, 1990. március 9.
26 Oficiul Farmaceutic Târgu Mureş

cégtáblák bevételére.[27] A gyógyszerforgalmi hivatal március 5-i válaszában a városháza tudomására hozta, hogy a '80-as évekig minden marosvásárhelyi gyógyszertárnak kétnyelvű felirata volt, amit lecseréltek egynyelvű, román feliratú cégtáblákra. Az aláírók úgy érveltek, hogy abban a városban, amelynek lakossága 1989. július 1-jén elismerten 43,9%-ban magyar, és ahol a forradalom során négy magyar áldozta életét, a magyar közösségnek joga van a kétnyelvű feliratokhoz. Ennek megfelelően fokozatosan elkezdték ezek kihelyezését a különböző intézményekben. Emellett a válaszlevelet aláíró Nagy Levente azzal érvelt, hogy a hippokratészi eskünek megfelelően, a beteg embert a saját anyanyelvén kell értesíteni a gyógyszertár helyéről. Emlékeztetett arra, hogy a kétnyelvű feliratok elhelyezése az NMF Maros megyei szervezetének januárban elfogadott határozatával is összhangban van, a helyi sajtóban is közzétették.[28]

1990. március 16-án 11 óra körül Marosvásárhelyen, a Tudor negyedbeli 28-as számú gyógyszertár egyik kirakatában felfestették a meglévő öt román felirat mellett magyarul is a „gyógyszertár" szabványfeliratot, amelyet a bejárati ajtóra is kitettek. A gyógyszertárral szembeni vendéglőben tartózkodó személyekből ez felháborodást váltott ki, és 12.45 óra körül a gyógyszertár előtt összesereglett egy körülbelül 40–50 emberből álló csoport, amely a magyar nyelvű felirat eltüntetését követelte.[29] Egy magyar nemzetiségű szemtanú rögzítette a résztvevők különféle reagálást, az akkori esemény képlékenységét, amelyet ekkor talán még békés módon is lehetett volna rendezni: „[...] *A főúton meglehetősen zavart volt a forgalom. A gyógyszertár előtt az úton 10–15, szemmel láthatóan részeg ember é*nekelte a »Tu Ardeal«-t, a »Noi sîntem români«-t. *Körülöttük a gyülevész tömeg, többségében románok. Egyesek egészen közel álltak az énekesekhez, látszott, hogy velük tartanak, de a tömeg nagyobb része csak bámulta őket. Egyszer csak nagy kacagás támadt: jött egy cigány zenész, és elkezdte fújni velük a »Noi sîntem români«-t. Ekkor eljöttem. [...]".*[30]

Nemsokára újságírók jelentek meg, akik rádiófelvételeket készítettek. Egy forrás szerint a gyógyszertár személyzete[31], egy másik szerint Körmöczki Emese gyógyszerész (Körmöczki Zoltán mérnök, a NEIT MMIT tagja[32] felesége) a rendőrségtől kért segítséget, amely két tisztet és két altisztet, a hadsereg pedig egy századost és nyolc sorkatonát küldött a helyszínre (ez utóbbiak 13.30-kor eltávoztak arra hivatkozva, hogy nem azért jöttek, hogy „embereket győzködjenek"). A gyógyszertár főbejáratát elzárta a tömeg, és a hátsó bejáratokat konténerekkel torlaszolta el. A tüntetők megfenyegették az alkalmazottakat, ha nem törlik le a feliratot, felgyújtják a gyógyszertárat.[33] 16 óra körül a gyógyszertár előtt már mintegy ezer, román nemzetiségű személy verődött össze, akik inzultál-

27 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII-bis sz. mell. 1–2. p.
28 Uo. 2–3. p.
29 Uo. 8–9. p.
30 BA, 1990 MEI, 10. cs. 24. irat., S.Sz. marosvásárhelyi lakos írásbeli nyilatkozata, 1990. március 16.
31 Uo. 1. p. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber* napilap 1990. március 20-i számából.
32 *Népújság*, 1990. március 20.
33 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet, 1. p. Rendőrségi közlemény, átvéve *a Cuvântul liber* napilap 1990. március 20-i számából.

ták a magyar járókelőket és jelenlevőket, köztük a *Népújság* két újságíróját is. 17 óra körül a Testvériség (Înfrățirii) utca 7. szám, hatodik emeletén feltűnt egy vászon a következő feliratokkal: „VREM EGALITATE MINORITĂȚILOR"; „MAGYAR SULIT, MAGYAR SZÓT"; „EGYENLŐSÉG! TESTVÉRISÉG!" A tömeg egy része ostromolni kezdte a lakrészt, azt kiabálva: „Prindeți-i! Omorîți-i!" (Fogjátok meg! Öljétek meg!) Akik védeni próbálták a lakrészt, azokat megverték. Végül az egyik katonatiszt (egy forrás szerint a tömbházban lakó Dumitru Gîrlescu katonatiszt[34], egy másik forrás szerint Dumitru Gărlacu rendőrtiszt[35]) egy másik tiszttársával és három civil ruhás személlyel bekopogott a lakásba. Az ott lakó lányok beengedték őket. Levették a feliratot és megállapították, hogy azt a Művészeti Líceum két magyar növendéke készítette, akiket időközben a hadsereg védelme alatt a hátsó ajtón kimenekítettek. Az összegyűlt tömegből egy csoport behatolt a lakásba és feldúlta. A később kihallgatott magyar szemtanúk szerint a tömeget uszítók közül kitűnt egy bőrkabátba öltözött személy. A helyszínen tartózkodott a *Népújság* két munkatársa is. Egy ismeretlen személy rájuk mutatva azt mondta „Ăștia-s de la *Népújság*" (Ezek a *Népújság*tól vannak), mire a tömeg ütlegelni kezdte őket, súlyos testi sérüléseket szenvedtek, végül egy katonatiszt mentette meg őket.[36] Florian Aurel, a Szociáldemokrata Párt ott levő képviselője megpróbálta lecsendesíteni az embereket, de nem járt sikerrel.

Az összegyűlt tömeg a sötétedés után sem oszlott szét, a Hora Unirii körtáncot járták, és román hazafias dalokat énekeltek, majd este 8 óra körül elindultak a városközpont felé. Egy magyar szemtanú így írta le a menetet: „[...] *Este 9 óra fele hallottuk, hogy vonul a tömeg, s ordítja: »Haideți cu noi«* (Gyertek velünk). *A tömeg a főtér felé vonult. Úgy nézett ki az egész, mint egy fordított december 21-e. [...] A teraszon állva néztünk egy embert, aki ezt kiabálta: »Acasă cu moldovenii!«* [haza a moldovaiakkal-sz.m.] *Lehet magyar, de lehet provokátor is. Az alattunk levő teraszon lakó román család is kint van. Valaki azt mondja közülük: »le fogja tartóztatni a rendőrség és kész!« A helyi* [rádió]*adó semmit sem szól az eseményekről, pedig a tüntetők előtte haladhattak el. [...]*"[37]

A menetet egy román zászlókkal fellobogózott Volkswagen személygépkocsi vezette.[38] *„Ugyanakkor a tömeg előőrsével együtt haladt egy Dacia gépkocsi nem túl szembetűnően, amelynek mindkét első ablaka le volt engedve. A hangadók vissza-vissza szaladtak a gépkocsihoz, utasításokat, jelszavakat kértek a láthatóan vezetőnek számító két-három bennülőtől. A gépkocsit a tüntetők mellett haladva a gyógyszertár környékétől a Hosszú utcai ún. Rapid üzletig kísértük."*[39] Mialatt a tömeg az 1918 december 1 sugárúton a Városközpont fele haladt, (magyarellenes jelszavakat is kiabálva), egy Trabant személygépkocsi (3-MS-6755 rendszámmal), amelyet Nagy Sámuel[40]

34 *Népújság*, 1990. március 20.

35 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber* napilap 1990. március 20-i számából.

36 *Népújság*, 1990. március 20.

37 BA, 1990 MEI, 10. cs. 24. irat, S.Sz. marosvásárhelyi lakos írásbeli nyilatkozata, 1990. március 16.

38 Uo.

39 Sebestyén Mihály közlése.

40 Az Azomureș vegyipari kombinát alkalmazottja.

ittasan vezetett, belerohant a tömegbe, súlyosan megsebesítve négy személyt (Dorin Beldeanut, Victor Velchereant, Ioan Morarut, Vasile Suceavăt), és 10 személyt könnyebben (Daniel Stoicat, Vasile Deleant, Vasile Bucurt, Mircea Bercut, Călin Petru Mant, Daniel Teglaşt, Simona Irimiet, Mariana Bucurt, Claudiu Mărgineant, Daniela Beldeant), ami tovább fokozta a tömeg magyarellenes hangulatát.[41] A Trabantot a tömeg összetörte és felgyújtotta.

Ez az eset a továbbiakban fontos részét képezte a magyarellenes diskurzusnak, amely szerint a román tüntetők ellen elkövetett szándékos merényletről volt szó. A tüntetők a városközpontból az egyetemi bentlakásokhoz (Marinescu-Grigorescu utcák) mentek, ahol a magyar diákokat megfenyegették, a román diákokat pedig csatlakozásra szólították fel, amit azok végül visszautasítottak. A tömeg ezután a visszatért a városközpontba, ahol Vasile Ţâra őrnagy, a VR megyei vezetőségi tagja szónoklatában arra buzdította a jelenlevőket, hogy ne engedjék magukat eltiporni a magyarok által. A tüntetés körülbelül éjszaka fél egyig tartott.[42]

Március 17-én, szombaton reggel fél tíz körül a 28-as számú gyógyszertár előtt újra tömeg gyülekezett, a gyógyszertár vezetőjének fejét követelte, akit csak két rendőr autó és a Centrofarm (Gyógyszerközpont) gépkocsija tudott kimenekíteni a gyógyszertárból. Ezek után szombat délután a gyógyszertár bezárt. A 28-as számú gyógyszertár munkaközössége közleményben tiltakozott a gyógyszertár kapcsán történt incidens és a tények újságírói meghamisítása ellen. Személyes biztonságuk hiányára hivatkozva pedig március 19-től munkabeszüntetést hirdettek.[43]

A március 16-án történteknek óriási visszhangja lett. Március 17-én Domokos Géza többször kereste, sikertelenül, Iliescut telefonon. Végül egy üzenetet hagyott hátra, amelyben arra kérte, hogy kövesse figyelemmel a marosvásárhelyi eseményeket. Verestóy Attilával közösen Stănculescu tábornoknak is telefonáltak, kérték, hogy a hadsereg tegye meg a szükséges lépéseket.[44] A magyar nyelvű média a nemzetiségi jogok eltiprásaként, a megfélemlítés példájaként utalt a gyógyszertár körül történtekre. A román nyelvű média nem a konkrét cselekmények (a tüntetés, az elhangzott jelszavak, személyek inzultálása) bemutatására helyezte a hangsúlyt, hanem igyekezett az ún. magyar szeparatista törekvések számlájára írni a történteket.

Március 17-én a Vatra Românească a vásárhelyi rádió műsoraiban és a *Cuvântul liber* március 20-i számában felhívás formájában tette közzé álláspontját a gyógyszertár ügyével és az azt követő eseményekkel kapcsolatban.[45] Konkrétumok említése nélkül a román nemzeti érzelmek elleni „meggondolatlan megnyilvánulások"-at említett, amelyek megsértették a románok nemzeti érzéseit, ennek következtében etnikai feszültség támadt. A lap szerint a fenti események nyomán tüntetés alakult ki, amely békés módon fejezte ki elégedetlenségét a fenti akciók miatt, és ragaszkodását az ősi földhöz. A VR álláspontja szerint egy magyar

41 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet, 3. p. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber* napilap 1990. március 20-i számából.

42 Uo.

43 Uo. 3–5. p.

44 Domokos: *Esély* I...i.m. 181. p.

45 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIV. melléklet, 1. p.

nemzetiségű személy előre megfontolt szándékkal gépjárművét fegyverként használva, szándékosan belerohant a tüntetőkbe, megsebesítve több személyt. A szervezet az események kivizsgálását, a bűnösök megbüntetését kérte, továbbá az erőszakos akciók elkerülésére szólított fel.[46] A lap beszámolói nem tettek említést arról a tényről, hogy a sofőr ittas volt és, hogy annak román nemzetiségű felesége mellett még egy román nemzetiségű személy tartózkodott a gépkocsiban. Utóbb az esetet a nyomozati eredmények alapján maga az ügyészség sem tekintette szándékosnak.

A bukaresti *Adevărul* című napilap 1990. március 17-i, szombati lapszámában egy, a valósággal köszönő viszonyban sem álló közleményt jelentetett meg a marosvásárhelyi gyógyszertári ügyről. „Mit engedett meg magának a gyógyszerésznő" (*„Ce şi-a permis farmacista"*) címmel. A cikk szerint Körmöczki Emese a 28-as számú gyógyszertár vezetője kicseréltette a román nyelvű cégtáblát magyarra, és kijelentette, hogy ezután a gyógyszertárban románokat nem szolgálnak ki, csak magyar [nemzetiségű - sz. m.] állampolgárokat. Körmöczki Emese a laptól helyreigazítást kért, erélyes hangon figyelmeztette a szerkesztőt, hogy soha nem volt és jelenleg sem vezetője a gyógyszertárnak, tehát nincs hatásköre cégtábla-módosításra. Közölte, hogy 1990 januárjában az NMF Maros megyei szervezete határozatot fogadott el az intézmények kétnyelvű feliratainak kihelyezéséről, és ennek értelmében a gyógyszertáron lévő öt román nyelvű felirat mellett kitettek egy magyar feliratot is.[47] Körmöczki Emese továbbá azt is közölte, hogy a gyógyszertár laboratóriumában dolgozik nem eladóként, s így nincs közvetlen kapcsolata a közönséggel tehát nem is tehetett a vásárlóközönség kiszolgálására vonatkozó kijelentéseket. Az eset után az Egészségügyi Minisztérium vizsgálatot rendelt el a gyógyszertár ügyében és megállapították Körmöczki Emese ártatlanságát.[48]

Másnap, 17-én újabb tömegmegmozdulásra került sor. 11 és 14 óra között a román Diákliga tüntetést szervezett. A tüntetésen a magyar diákok és általában a magyar törekvések ellen hangzottak el beszédek. Az OGYI-n kialakult helyzetért a magyar diákok megmozdulását tették egyedül felelőssé. A magyar diákok követeléseit túlzónak, szeparatistának, egy nagyobb politikai játszma részeként mutatták be.[49]

A tüntetők egy része behatolt a felsővárosi (vártemplomi) református egyházközség irodájába is.[50] Bustya Dezső lelkipásztor nyilatkozata szerint az iroda előtt délelőtt 10-11 óra körül összegyűlt tömeg azt követelte, hogy vegyék le a magyar nemzeti színű szalagot a koszorúkról.[51] Az esemény kiváltó oka az épületen lévő Bem József emléktábla magyar nemzeti színű szalaggal való ünnepi díszítése volt, amit az 1990. március 15-i ünnepség alkalmával helyeztek fel. A tömeg egy része behatolt az épületbe és megfenyegette az esperesi hivatal ott tartózkodó munkatársait.

---

46 *Cuvântul liber*, 1990. március 20.

47 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII bis-III melléklet, 5-7. p.

48 Uo.

49 Dr.Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 6. kazetta.

50 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXV. sz. melléklet, 2. p. és *Népújság* 1990. március 20.

51 BA, 1990 MEI, 10. ircs. Bustya Dezső református lelkipásztor 1990. március 31-i írásbeli nyilatkozata.

Bustya Dezső lelkipásztor telefonált a rendőrségre kérve a rendőrség beavatkozását, de a szolgálatos rendőr arra hivatkozott, hogy tudomásuk szerint nincs komolyabb veszély, békés tüntetés zajlik. A behatolók időközben feljutottak az emeletre, betörték a tanácsterem ajtaját, kijutottak az épület teraszára, és üdvrivalgás közepette levágták a magyar nemzeti színű szalagokat, piros, sárga és kék színűekkel cserélték ki. Egy negyedóra múlva megjelentek a rendőrség képviselői, akik felvették Bustya vallomását. A tüntetők időközben elhagyták a teret.[52] A Sportcsarnok előtt a szervezők felolvasták a 11 pontból álló követelésüket. A rendezvény után a résztvevők egy része egész nap a városközpontban tartózkodott, majd este letépték és elégették a Polgármesteri Hivatal homlokzatán lévő magyar feliratokat.[53]

Az RMDSZ Bolyai téri hivatalába azon délelőttön egymás után érkeztek a híradások a román diákok erőszakos fellépéséről. Dél körül összeült a válságstáb. Az RMDSZ helyi vezetése mellett jelen volt még Király Károly és Sütő András. Az előző napok eseményeire reagálva a jelenlevők elkészítettek egy kiáltványt román és magyar nyelven. Sütőt megpróbálták többen is lebeszélni, hogy abban a robbanásközeli légkörben utcai ellenlépésekre szánja el magát az RMDSZ. Sütő az ajtóból visszafordulva azt mondta: „Nem lehet a tömegek forradalmi lendületét megakadályozni."[54] Az ülésen többen arra kérték Király Károlyt, hogy a helyzet súlyosságára való tekintettel maradjon a városban, halassza el bukaresti útját. A feszültségek elkerülése végett úgy tervezték, hogy a következő ülést vidéken tartják meg.[55]

A 16-án és 17-én történtek világosan jelezték, hogy a magyar törekvések ellen fellépő román aktivisták képesek nagyobb tömegeket utcára vinni, erőszakos módszerekkel nyomást gyakorolni a magyar törekvésekre. Ugyanakkor az is érzékelhetővé vált, hogy ezek a megmozdulások esetenként már magukban hordozták akár a fizikai agresszió előjeleit is.[56] A 16-i események hatására az RMDSZ Maros megyei és marosvásárhelyi szervezete 1990. március 17-én a NEIT bukaresti szerveihez fordult. Közleményükben ismertették az eseményeket, tiltakozott az erőszak ellen, amelyért a VR és a Diákliga soviniszta uszítását tették felelőssé.[57] Világosan tisztázták, hogy a rendfenntartó szervek nem avatkoznak be a magyarellenes eseményekbe, sőt ez ügyben a rendőrséghez forduló RMDSZ-küldöttet kiutasították a rendőrség épületéből. A közleményben kifejezték aggodalmukat az ország több megyéjében történt, szándékosan szított pogromhangulat miatt és erélyes intézkedéseket kértek.[58]

---

52 Uo.

53 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXV. sz. melléklet, 2. p. A jelentés a Polgármesteri hivatalon levő feliratokat említi, valószínű, hogy a prefektúra vagy a megyei néptanács épületéről van szó, ugyanis a polgármesteri hivatalban Judea ezredes nem engedélyezte a kétnyelvű feliratokat.

54 Sebestyén Spielmann Mihály közlése.

55 Borbély László közlése.

56 A tüntetők közül sokan magyar feliratokat semmisítettek meg, a verbális agresszió mellett előfordult, hogy újságírókat, járókelőket bántalmaztak.

57 A *Népújság* 1990. március 20-i számában jelent meg.

58 Uo.

MÁRCIUS 15.

Március 15. megünneplése Marosvásárhelyen.
Bálint Zsigmond felvételei.

4.3. Kincses Előd lemondatása

Március 19-én, hétfőn Marosvásárhelyen több színtéren zajló fontos eseményekkel kezdődött a nap. Megérkezett a városba a NEIT bukaresti küldöttsége, hogy tájékozódjon az OGYI-n kialakult helyzetről. A két központi küldött N. S. Dumitru (az Oktatási Bizottság elnöke) és Verestóy Attila (a Kisebbségi Bizottság elnöke) a hivatalos jelentés szerint reggel 8 és 10 óra között felvette a kapcsolatot a NEIT megyei vezetőségével.[59] A hivatalos beszámoló szerint 10 és 11.30 óra között Verestóy és Dumitru találkozott az OGYI magyar tanáraival és diákjaival (azokkal, akik 1990. március 6-án Bukarestben jártak az Oktatásügyi Minisztériumban[60] és az intézet vezetőségével kialakult nézeteltérésük megoldását kérték). 11.40 és 12.50 között Verestóy és Dumitru az OGYI vezetőségével Ion Pascu rektorral és Gheorghe Simuval, az Orvosi Kar dékánjával találkozott. A megbeszélésen részt vett Jakabffy Attila a megyei NEIT részéről. Ekkor döntöttek arról, hogy aznap délután négykor találkozót szerveznek Verestóy és Dumitru, valamint az OGYI román és magyar diákjainak és tanárainak részvételével, az OGYI vezetőségének védnöksége alatt.[61] Délután egy és két óra között a küldöttség a Vatra Românească helyi székházába látogatott, ahol Vasile Țăra őrnagy, O. Pop, I. Sabău és mások egy 1988-ban az Egyesült Államokban készített térképet mutattak nekik, amelyen Magyarország magába foglalta Erdélyt is, és azt állították, hogy ez valójában egy aktuális, 1990-ben előállított propagandaanyag, amelyet románellenes elemek terjesztenek az országban.[62]

19-én, hétfőn reggel összeült a NEIT Maros megyei vezetősége is. A 16-17-én kezdődött tömegmegmozdulások ezen a napon is folytatódtak. A reggeli órákban nagyobb román tömeg verődött össze a megyei tanács épülete előtt és Kincses Előd lemondását követelte. Kincses Előd és a román közvélemény valamint a politikai elit közötti konfrontálódás ezen a napon tetőzött. Délelőtt, 10 órakor a NEIT megyei bürójának néhány tagja fogadta a román tüntetők képviselőit is. A találkozásról készült jegyzőkönyv szerint a megbeszélésen részt vett: Boilă Ioan (főkönyvelő, Szászrégen, a Frăția Românească alelnöke), Traian Tompea (nyugdíjas), Ioan Purcar (Nyárádtő), Gheorghe Pojar (lakatos), Daraban N. (tanuló, 2-es számú gazdasági iskola), Vasile Săbăduș (TCM[63]), Petru Gîrbu (ITSALA[64], sofőr), Vasile Beica (CFR[65]), Vasile Cătana (TCM), Cornel Olteanu (Kombinát, vegyész), Ioan Cismaș (*Cuvântul liber*), Gheorghe Andreicuț (Ügyészség), Lazăr Lădariu (főszerkesztő *Cuvântul liber*), Pop Dumitru (könyvelő, Nyárádtő), Vasile Țâra (őrnagy), Căliman Gheorghe (megyei kórház).[66]

59 BA, 1990 MEI, 9. cs. Az Ideiglenes Nemzeti Egységtanácsi vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 1. p.
60 Paul Corneanál és Demény Lajosnál.
61 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 1. p.
62 Uo. 2. p.
63 Trustul de Construcții - Építőipari Tröszt.
64 Intreprinderea de Transport de Stat pentru Agricultură si Industria Alimentară - Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Állami Szállítási Vállalat.
65 Calea Ferată Română - Román Állami Vasút
66 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 198-206. NEIT MMIT ülése 1990. március 19. Tanácskozás a román tüntetők képviselőivel.

A megyei tanács épülete előtt tüntető, Kincses Előd lemondását követelő tömeg képviselőiként bemutatkozók előadták panaszaikat és követeléseiket. Ezek a városban, a megyében kialakult konkrét helyzetekre való reagálásokból, valamint a VR és a Frăția Românească szervezeteknek a nemzetiségi jogokról általánosan megfogalmazott elgondolásaiból álltak össze. A VR (és üzenetével azonosuló tömeg) a magyar féllel folytatott vitáját, szembenállását már egyértelműen pozícióharcként értelmezte. *„Oda jutottunk, hogy a saját hazánkban kell követelnünk és megvédenünk a jogainkat. Ki engedheti meg magának bármelyik országban is, hogy egy kisebbség elnyomja a többséget?"*[67] – érvelt az egyik résztvevő.

A találkozón felszólalók több követelést is megfogalmaztak. Kérték, hogy Kincses Előd mondjon le az iskolaügy és a televíziós fellépései miatt[68], mert nem tett semmit Avram Iancu szobrának meggyalázása után, mert fel akarja borítani a helyzetet, az erőviszonyokat („destabilizál") és azt szeretné, hogy vér folyjon. Azt is kérték, hogy Király Károly távozzon a NEIT MMIT éléről, hogy Tőkés László ne képviselje az országot külföldön, hogy ne válasszák szét az oktatási intézményeket és ne engedélyezzék a magyar nyelvű orvosi és a felsőfokú műszaki képzést. Kitételként szerepelt az is, hogy ne a magyarok vezessék a megyét, egy hivatalos nyelv legyen, a román, és ne legyenek magyar vezetők a helyi intézményekben. A felszólalók közül többen azt sérelmezték, hogy: a magyarok nem tisztelik a román nemzetet; elkergették a román gyerekeket az iskolákból; a Maros megyei klinikát ellepték a Moldvából érkező magyarok[69]; a magyarok elkergetik a román tanárokat; pâine helyett majd kenyeret kell kérni; Tőkés András tanfelügyelő helyettes fenekestől felfordítja a tanügyet; a román katonák szabadították fel Erdélyt, de a nyugatra menekült erdélyi magyarok mindent felrúgva avatkoznak be a helyi politikai életbe; a román vezetőket magyarokkal cserélik le; Kincses ellen nyomoz a bűnügyi rendőrség, és máris hatalmas bírósági iratanyag gyűlt össze ellene.[70]

Sérelemként fogalmazódott meg az is, miért tettek ki magyar táblákat: *„már nem tudnak románul olvasni?"* Elhangzott az a fenyegetés is, hogy mennek és leveszik a magyar feliratú táblákat. *„Nem engedjük meg, hogy több nemzet legyen. Csak egy nemzet van – Románia (sic!). Csak azt a magyar nyelvű oktatást engedélyezzük, ami eddig is volt."* – fogalmazta meg az egyik felszólaló.[71] A román tüntetők egyes kéréseit maga Octavian Pleşa, a NEIT képviselője is támogatta: Király nem tölthet be kettős funkciót, a feliratokat csak Bukarest engedélyezheti, *„nem tehetik ki, mert nem tudni, mire ébredünk másnap."*[72] Vasile Cătana hozzászólásában azt fejtegette, hogy telefonon beszélt az egyik szatmárnémeti rokonával,

67 Uo. f. 200.

68 A *Cuvântul liberben* egy, az Egyesült Államokból származó ún. revizionista térképet közöltek. Kincses Előd sikertelenül próbálta ezt hatástalanítani racionális érvekkel egy tévéadásban.

69 Valószínűleg a nyolcvanas években Moldvába kihelyezett magyar nemzetiségű orvosok és tanárok tömeges visszatérésére akartak utalni.

70 Uo. f. 198-206.

71 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 200. A NEIT MMIT ülése 1990. március 19. Tanácskozás a román tüntetők képviselőivel.

72 Uo.

aki azt közölte vele, hogy olyan érzése van, mintha Szatmárnémeti Magyarországon lenne, hogy a magyarok erőszakkal jöttek át a határon és erőszakkal foglalták el a szállodát.[73] A hozzászólásokból az is kiderült, hogy a tüntetők képviselői úgy gondolták, a NEIT helyi szervei nem tanúsítottak kellő határozottságot ezekben a kérdésekben és a tétlenségük miatt alakult ki ez, a románságra nézve előnytelen helyzet. A NEIT tegyen lépéseket, értesítse Iliescut, a hadsereget, „akár 10 000 tudoros[74] is összegyűlhet és ők majd megvédenek bennünket"- figyelmeztette Dumitru Pop a helyi vezetőket, akiket azzal is vádolt, hogy hagyták magukat félrevezetni.[75]

Az ülésen Gheorghe Căliman szájából elhangzott az a megállapítás is, miszerint a 16-án a felvonuló román tömegbe hajtó trabantos részeg volt és az is, hogy ő maga törte össze az egyik magyar diák fényképezőgépét.[76] Állítja, hogy a románlakta falvakban is nagy a felháborodás, feszült a helyzet a magyar kérdés miatt. *„Hihetetlen, ami ebben a megyében és Erdélyben történik. Ha nem hoznak intézkedéseket, - a saját fülemmel hallottam Görgényhodákon és Libánfalván - az iskolák ügyében, mondták, akkor bejönnek Marosvásárhelyre. Megnyugtattam őket és elmondtam, hogy erre semmi szükség, minden megoldható erőszak és botrány nélkül. Egy másik dolog, a mócok tudnak Avram Iancu szobrának ügyéről és azon vannak, hogy ők maguk tegyenek itt rendet."*[77]

A NEIT képviselőiként Veres Károly tanácstag és Scrieciu első alelnök szóltak hozzá a felvetett kérdésekhez. Veres nyugalomra intette az embereket, felszólította őket, ne dőljenek be a bukott rendszer híveinek, hisz ez nem egyéb, mint provokáció. Scrieciu első alelnök annyit fűzött az elhangzottakhoz, hogy nyomoznak a fent említett ügyekben. A román tüntetők követeléseiből kiderült, hogy a magyarsághoz fűződő viszony megítélése, értékelése januárhoz vagy akár februárhoz viszonyítva is jelentős változáson ment keresztül. A VR és Frăția által mozgatott tömegek már nem a többség-kisebbség viszonyának rendezését, hanem a román többség, a nyolcvanas években kialakított és a rendszerváltás után valamelyest fellazított, abszolút dominanciájának visszállítását kérték. Követeléseikben a szóbeli agresszión túl esetenként konkrét fenyegetések is elhangzottak. A későbbi tárgyalások során a VR azt állította, hogy a tüntetés spontán módon alakult ki. Az a tény, hogy a tüntetők, jól körülírt követelésekkel fellépő képviselőket menesztettek a NEIT-hez, és hogy a küldöttség összetétele változatos volt (véleményformáló újságírókból, egy katonatisztből, orvosból, több vállalattól érkező munkásból, VR és Frăția-tagokból állt), arra enged következtetni, hogy a megmozdulás mögött vezető irányító, szervező, személyek álltak, ami erősen kétségessé teheti a tüntetés spontán jellegét.

---

73 Uo. f. 203.

74 Tudor lakótelepi román polgár.

75 Uo. f. 205.

76 Uo.

77 Uo. f. 206. Hasonló fenyegetés hangzott el a Megyei Könyvtárban az igazgatóválasztás alkalmával, midőn magyar igazgatóhelyettesi funkciót is kértek a magyar alkalmazottak még január derekán. Sebestyén Spielmann Mihály közlése.

A NEIT bürója összeült megvitatni a kialakult helyzetet. Ekkor már, Körmöczki Zoltánt és Kincses Elődöt leszámítva, egyetlen magyar nemzetiségű NEIT tag sem volt jelen, ők a kialakult helyzet miatt eltávoztak. A feszült hangulatú ülésen NEIT büró több román tagja kemény vádakkal illette Kincses Elődöt. A megvádolt alelnök számlájára írták az összes olyan történést, amit a VR Marosvásárhelyen a magyarok részéről érkező sérelemként élt meg. Dumitru Pop, a VR képviselője szerint az érintett nem lépett föl a szeparatizmus ellen. Vitába szállt Kincses egy korábbi, az iskolaügy során felmerült állításával, nem hitt abban, hogy négy román tanár is kérte volna az iskolák szétválasztást. Továbbá elhangzott az is, hogy Kincses ellenséges magatartást tanúsított a tévényilatkozataiban, hogy az Avram Iancu szobor meggyalázását a románokra akarta hárítani, hogy provokálta a magyarokat, hogy részt vállalt március 15. megünneplésében és a kétnyelvű feliratok ügyében. Vasile Ţâra azt rótta fel, hogy nyilatkozataiban fasiszta szervezetnek nevezte a VR-t. Man Nistor azt sérelmezte, hogy a NEIT helyi szerveit is nacionalizmussal vádolta. Octavian Pleşa szerint március 15-én magyar állampolgárok tettek ki magyar zászlókat, amelyek Marosvásárhelyen készültek. A vádak sorozatát Dumitru Pop zárta a többször hangoztatott történelmi sérelmek felelevenítésével, állítva, hogy 1940 és 1952 már nem tér vissza.[78]

A vádbeszédekre válaszolva Kincses helytelenítette, hogy a résztvevők a tömeg nyomására követelik a lemondását vagy esetleg mondatják le. Véleménye szerint a tüntetés előre megszervezett demonstráció és a résztvevők a tudatos félretájékoztatás alanyai. Függetlenül az elhangzott vádaktól, más résztvevők úgy vélekedtek a teremben, hogy nem demokratikus az, ha a megválasztott alelnököt a tömeghangulatnak kiszolgáltatva lemondatják. A NEIT másik alelnöke, Valer Gâlea azt fejtegette, hogy rossz döntés leváltani Kincsest, hiszen az nem közmegegyezés alapján, csupán a NEIT román nemzetiségű tagjainak jelenlétében történne és ez csak olajat öntene a tűzre, bátorítaná a szélsőségeseket, ami tovább rontaná Románia nemzetközi megítélését.[79] Hasonló érveket fogalmazott meg Pătraşcu és Mihai Grozav is. Man Nistor továbbra is azt javasolta, hogy Kincses mondjon le.

Felvetéséhez csatlakozott a NEIT első alelnöke, Ion Scrieciu tábornok is, aki megtoldotta a Kincses ellen felhozott vádakat: szerinte a magyarok mozgolódása – Tőkés nyilatkozatai külföldön, a szobrok megbecstelenítése, az a tény hogy március 15-én nem egyszerű koszorúzásra került sor, hanem nagy tüntetés volt – okozta a várost eluraló feszültséget. Kincses Előd továbbra sem tartotta felelősnek magát, figyelmeztette a jelenlevőket, ha azt akarta volna, ezúttal ő is kihozhatta volna a magyar tömegeket az utcára. Kincses végül, nem kevés habozás után lemondott, azzal a feltétellel, hogy kiderítik a tüntetés szervezőinek kilétét és lemondatják azokat is.[80] Lemondását nyilvánosan is bejelentette a tanács erkélyéről, amit a tömeg hangos tetszésnyilvánítással fogadott.[81]

78 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 195–198. A NEIT MMIT 1990. március 19-i ülése. A említett két dátum a magyar közigazgatás visszatérésére, illetve a Magyar Autonóm Tartomány megszervezésére utalt.

79 Uo. f. 197.

80 Uo. f. 195–198.

A március 19-én, hétfőn délelőtt történtek, a két megbeszélésen elhangzott kijelentések, Kincses lemondatása egyértelműen jelezte, hogy a tüntetők és a szervezők az eddigi magyar követeléseket szándékoznak megállítani és a város magyarságának politikai-közéleti képviselőit félreállítani. Az elhangzott érvekben a konkrétumok (Kincses tévés szereplése, sztrájkok stb.) mellett nagy számban voltak jelen a különböző sztereotípiák, a sajtó által utcára dobott, közszájon forgó, ellenőrizetlen hírek, az ebből fakadó félelmek és frusztrációk, a valós vagy eltúlzott történelmi sérelmek és nem utolsó sorban az előző rendszerben megfogalmazott és ideológiai dogmává tett nemzetiségellenes (elsősorban magyarellenes) tételek is. A NEIT vezetése pedig tehetetlennek bizonyult. Egyes tagjai nyíltan vagy burkoltan egyetértettek a Kincsest eltávolítani szándékozó tüntetőkkel, más tagok pedig az adott konfliktusos helyzetben nem nyilvánítottak véleményt. A NEIT vezetője, Scrieciu tábornok, akinek már korábbi nyilatkozataiból is kiviláglott, hogy nem tekinti elsődleges fontosságúnak a nemzetiségi kérdés rendezését, a Kincses elleni vádak átvételével eldöntötte a kérdést. Engedett az utca emberének és a VR képviselőinek, rábólintott Kincses eltávolítására. Ezzel olyan precedenst teremtett, amely súlyos-tragikus következményekkel járt a következő napokban.

Kincses Előd lemondása után a bukaresti küldöttség tagjai tárgyalni mentek a felekkel az OGYI-ba. A hivatalos jelentés szerint az intézetnél a Diákliga egy kordont állított fel, amely csak üggyel-bajjal engedte be a küldöttség tagjait. A küldöttség két tagját ezek után újabb meglepetés érte: a tanácsteremben (ahol a több tucat oktató mellett nem egyetemi alkalmazottak is összegyűltek) Ioan Pascu rektor közölte a küldöttséggel, hogy tekintettel arra, hogy a bukaresti küldöttek nem rendelkeznek különleges felhatalmazással, nem érthet egyet azok közvetítő szerepével, semmiről sem kíván tárgyalni velük, a jelenlétüket és a tárgyalást is nemkívánatosnak tartja. Ezek után a jelenlevők között éles szóváltásra került sor. A küldöttség két tagja ezután egy telefonkészüléket kért Pascutól, hogy felvehessék a kapcsolatot a bukaresti NEIT Végrehajtó Bürójával, hogy tisztázzák a küldöttség hivatalos státuszát, Pascu ezt is megtagadta. A küldöttség tagjai ez alatt fültanúi voltak egy telefonbeszélgetésnek, amelyben az OGYI titkára azt mondta valakinek, hogy a tüntetők már ne jöjjenek az OGYI épületéhez, mert a tervezett találkozót nem tartják meg. Ezalatt, a jelentés szerint a küldöttség két tagja egy másik teremben rátalált a magyar tanárok és diákok csoportjára, akik a négy órára megbeszélt találkozóra gyűltek össze.[82]

4.4. Az RMDSZ-székház ostroma

Kincses kikényszerített lemondása válsághelyzetet teremtett az RMDSZ vezetőségében és a politikai eseményekre érzékeny magyar városlakókban egyaránt. A vártemplomban a magyar diákok sztrájkja zajlott, a templom előtti udvarban pedig szülők gyülekeztek. Az egybegyűltek között érezhető volt a feszültség. Az előző napokon és a 19-én történteket vitatták. Többen azt is kifogásolták, hogy az

81 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 7. kazetta.

82 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 2. p.

RMDSZ nem tett határozottabb ellenlépéseket, nem szervez ellentüntetést, általános sztrájkot.[83] Kincses lemondásának híre csak tetézte az elégedetlenséget. *„Ébredjünk meg már egyszer. Becsület szavamra, jön hogy sírjak, a lelkemből jön, hogy sírjak. Fejünkkel a homokban vagyunk még, nem vettük ki... Elmentem a leégett Trabant mellett. Azt mondták nekem, hogy eddig a románok nem voltak össze (sic!), de most összeállnak... Én nem várom az RMDSZ tagot, hogy jöjjön és mondja nekem, hogy álljak meg, én megállok a munkával és mindenki legyen lelkiismeretes és álljon meg, mert azért harcol, amiért eddig nem lehetett. Most harcoljuk ki. Ha elhalasztjuk ezt az időt, úgy letipornak, hogy többet soha a világon ejsze itt Erdélyben nem is fogunk magyarul megszólalni."*[84] – fogalmazott az egyik tüntető.

A bukaresti küldöttség, mint beszámolójukból kiderül, fél három és fél négy között az RMDSZ székházában tartózkodott, ahol a vezetőség tagjai közül Szepessy Lászlóval sikerült beszélniük, akit három RMDSZ tag éppen arról győzködött, hogy szervezzenek tiltakozó tüntetést Kincses Előd lemondása miatt. A küldöttség tagjai, visszaemlékezésük szerint, viszont arra akarták rávenni a jelenlevőket, hogy ne szervezzenek ilyen megmozdulást. Ezalatt érkezett a hír, hogy Sütő András érkezése várható, akinek az a feladata, hogy megkísérelje lebeszélni az érinttetteket a tüntetésről. Erre a hírre a bukaresti bizottság tagjai gyorsan Sütő András lakására hajtottak, akit nem találtak otthon, mert időközben elindult az RMDSZ székházába. A Bem-ház előtt egy nagy csoport román tüntetővel – köztük sok fiatallal – találkoztak, akik azt skandálták *„Murim, luptăm, Ardealul nu cedăm."*[85]

Az esetleges magyar ellentüntetés gondolata több emberben is megfogalmazódott. Kincses Előd egy interjúban arról számolt be, hogy lemondása után többen is jelezték, hogy tüntetni szeretnének: *„Utána taxival hazamentem. Elkezdtek hívogatni emberek, hogy ők tüntetni akarnak. Erre azt mondtam, hogy én lemondtam – számítottam arra, hogy ki tudja, esetleg beugratás stb.* [a még mindig működő titkosszolgálat vagy a rendőrség részéről – sz. m.] – *a politikai funkciómról, úgy, hogy menjenek az RMDSZ vezetőségéhez és konzultáljanak velük arról, hogy mit kell tenni."*[86]

Időközben a tüntető román tömeg erősítést kapott, újabb csoportok csatlakoztak hozzájuk. A Felső-Maros menti és Görgény-völgyi falvakból (Görgényhodák, Libánfalva, Petele, Toka stb.) buszokkal, tehergépkocsikkal több száz személy érkezett a városközpontba. Az érkezők nagy része a korabeli felvételeken jól látható, különböző szúró-vágó eszközökkel un. fehér fegyverekkel rendelkezett: botok, vasvillák, husángok, fejszék.[87] A felvételeken az is látszik, hogy az egyik érkező busz sofőrjét egy rendőr ismerősként, kézfogással üdvözöli. Egyes szemtanúk szerint a beérkezőket két vagy három autóbusz és két DAC típusú billenőplatós tehergépkocsi szállította Marosvásárhelyre.[88] A gépjárművek a központban, a

83 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye. 7. kazetta.

84 Uo.

85 „Meghalunk, harcolunk, Erdélyt soha nem adjuk". BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 2. p.

86 Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.

87 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány video gyűjteménye, 7. kazetta.

88 BA, 1990 MEI, 8. cs. S. E. Marosszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata. 1. p. és C. Z. marosvásárhelyi lakos 1990. március 30-i írásbeli nyilatkozata. 1. p.

Román Katona szobránál, a Vatra Românească székházánál parkoltak le, míg az utazóközönség leszállva, a hozzájuk csapódó mintegy 50–60 személlyel elindult a Bolyai Líceum irányába.[89] A tüntetők napközben bejárták a várost, felkeresték az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetet, majd a Dandea-villához, azaz a helyi rádió épületéhez vonultak. Útközben magyar nyelvű feliratokat, jelképeket szaggattak le, rongáltak meg.

Szepessy László visszaemlékezése szerint a gyárakból érkező magyar küldöttségek kérésére már 19-én délelőtt eldőlt, hogy az RMDSZ tüntetést szervez, válaszként az eddigi román megmozdulásokra. 19-én délelőtt már több gyári küldött gyülekezett az RMDSZ székházában. Csatlakoztak azok is, akik Kincses leváltásának hírére, mindennemű hivatalos felkérés nélkül érkeztek a székházhoz. Mivel a tüntetésről szóló döntés viszonylag későn született meg, az RMDSZ helyi vezetősége úgy döntött, hogy aznap, 19-én még nem kerít sort erre, de másnap értesíteni fogja a küldötteket a teendőkről.[90]

A román tüntetésről szóló hírek folyamatosan érkeztek. Az RMDSZ jelenlevő helyi vezetőinek többsége még mindig úgy gondolta, hogy el kell kerülni egy esetleges konfrontációt. Elhatározásuk nyomatékosítása végett Sütő Andrást kérték fel, hogy tekintélyét latba vetve, beszélje rá az embereket a távozásra, megígérve, hogy másnap majd értesítik őket a tüntetés megszervezésének miként-jéről. Mások az ipari negyedek felé vették az irányt azzal a szándékkal, hogy lebeszéljék a városközpont felé induló magyar munkásokat: *„Arról tárgyaltunk először, hogy mit tehetünk. Tanácstalanok voltunk, ez az igazság. Abban megegyeztünk, hogy kizárólag csak politikai eszközzel próbáljuk megoldani a dolgot, de hogy hogyan tudjuk az erőszakot kivédeni, nem tudtunk, egyszerűen nem volt eszközünk."*[91]

Sütő kérésére az összegyűlt magyarok egy része távozott, körülbelül 100–120 ember maradt a párt székháza előtt. Ezt a csoportot találták a Bolyai téren az időközben ide érkező román tüntetők. A székházat körülvevő tömeg – a visszaemlékezők szerint– a magyarok egy részét kiszorította az épület előtti területről, a másik része pedig az épületben keresett menedéket. A tüntetők a marosvölgyi behívottakkal együtt, ostrom alá fogták az épületet, fejszékkel próbálták betörni az ajtókat, kövekkel dobálták az ablakokat. A bent lévők, lehetőségeikhez mérten védekeztek, igyekeztek feltartóztatni a támadókat. Az épület bejáratánál, majd a benti helyiségekben közelharc alakult ki. A benntartózkodók az RKP idejében[92] használatos díszszőnyeget rögzítő, hegyes végű vasrudakkal védekeztek, de a túlerő miatt egyre jobban visszaszorultak. A dulakodás során az egyik behatoló szúrt sebeket kapott, amely még inkább fokozta az ostromlók dühét, akik fokozatosan elfoglalták az épületet. Közben a bennrekedt magyarok egy töredékének egy román katonatiszt segítségével sikerült elmenekülniük.[93] A tüntetők folyamatosan fog-

89 BA, 1990 MEI, 8. cs. C.Z. marosvásárhelyi lakos 1990. március 30-i írásbeli nyilatkozata. 1. p.

90 Szepessy László közlése.

91 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. interjúk. 8. sz.

92 Az épületben korábban az ún. Pártkabinet, az RKP ideológiai könyvtára és propaganda intézménye székelt.

93 Király István visszaemlékezése szerint Moldovan Ioannak hívták a tisztet. *„szerintem személyes jóindulatán múlott, akkor már alezredes volt, egy Moldovan Ioan nevű alezredes, aki az életét a magyarok közt élte le, Szovátán*

lalták el az épület helyiségeit. A bent ragadt 77 személy végül a padláson talált menedéket, ahol egy víztartállyal elbarikádozták magukat, és ennek fedezékében visszaverték a bejutni szándékozó ostromlókat, akik a kifüstölés technikájával is próbálkoztak.[94] Az ostromlottak, amíg tehették, többször is telefonon próbáltak segítséget kérni. Király Károly azt tanácsolta, hogy a rendőrségtől kérjenek segítséget, a rendőrparancsnok, Gambra ezredes arra hivatkozott, hogy nincs elegendő embere, a helyőrségtől pedig az a válasz érkezett, hogy már intézkedtek.[95]

Egyes szemtanúk szerint, egy adott pillanatban megjelent egy katonatiszt, aki közölte a tömeggel, hogy telefonon beszélt Iliescu elnökkel, aki azt mondta, hogy *„teljesen megérti elkeseredésüket, de arra kéri őket, hogy menjenek haza, mert nem szabad vandál módon elbánni az RMDSZ tagságával, békésen kell elintézni a dolgokat amennyiben lehet"* – a tömeg azonban lehurrogta.[96] Ezt követően a Teleki Téka elé még egy autóbusz érkezett, amely románokat szállított, akik szintén csatlakoztak a tüntetőkhöz, majd fél hét körül újabb, körülbelül 200–400 fős román tömeg tűnt fel a Tudor lakónegyed felől.[97]

Az ostrom közepette a helyszínre érkezetek a város és a megye vezetői is, Judea ezredes és Scrieciu tartalékos vezérőrnagy. Judea kérésére és az általa felkínált garanciák hatására, a benttartózkodók közül néhányan, köztük Sütő András, Szepessy László, Juhász Ilona, Demeter András, Bíró Levente vállalták, hogy igénybe veszik a távozásukhoz felajánlott segítséget. A távozni próbálkozókat a katonai gépkocsikhoz vezető úton (néhány méter) folyamatosan ütlegelték a tüntetők. A járművekre fölkapaszkodott személyeket – köztük Sütő Andrást, Juhász Ilonát, Bíró Leventét – súlyosan bántalmazták. Szepessy és Demeter leugrottak a kocsiról, a román tömeg közé vegyülve megmenekültek.[98] Bíró Levente a teherkocsi alá bújt, amelynek kereke induláskor eltörte a lábát. A bennmaradt személyek később, a helyzet viszonylagos lecsendesedése után távoztak a hátsó kijáratokon. Sokuknak néhány jelenlevő román nemzetiségű fiatal segített a távozásban. Sorin Moldovan is ezen személyek közé tartozott. *„Azoknak, akik velem jöttek, nem esett bántódásuk, a hátsó bejáraton át távoztunk az udvaron keresztül. Mindvégig mellettük voltam, ha valaki odajön és megkérdezi, kik ők, azt válaszolhassam, hogy velem vannak, nehogy valamelyik elszólja magát és kiderüljön, hogy magyar. Ezek így megmenekültek, egyetlen hajuk szála se görbült meg, senki sem bántalmazta őket."*[99]

---

volt sokáig hadnagy korában, főhadnagy korában. Futballozott is, egy ilyen sportember volt, egy tisztességes ember. És egy furgonnal odajött, és bement az oldalsó kapun, és kétszer fordult. Lefektette a furgon aljára az embereket, és 14 embert kivitt ő így. Sapkával integetett, hogy rendőr és ne bántsák az autót, s úgy a hátsó kapun 14 embert kivitt, úgyhogy végül, egy páran keresztül törték a kordont." Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. interjúk. 8. sz.

94 Az ostromról részletesebben lásd: Káli Király István: Az ellopott tavasz. In. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski Kiadó, Budapest, 1991. 12–21. p.

95 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

96 BA, 1990 MEI, 8. cs. S.E. marosszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata. 2. p.

97 Uo.

98 Szepessy László közlése.

99 Interjú Moldovan Sorinnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 5. sz.

A távozás mellett döntő személyek bántalmazása több kérdést is felvet. Hogyan történhetett meg mindez a hadsereg, a rendőrség és a megye, valamint a város első számú vezetőinek jelenlétében? Szándékos mulasztás volt vagy szakmai baklövés, tán tévedés? A helyi rendőrségi és katonai vezetők arra hivatkoztak a későbbiekben, hogy nem állt rendelkezésükre megfelelő számú ember, a kirendelt katonák és rendőrök pedig minden igyekezetük ellenére képtelenek voltak megfékezni az agresszív tömeget. A magyar visszaemlékezések nagy része szándékosságot is sejtet.[100] Az tény, hogy az evakuálást megszervező illetékes szervek, személyek feltehetően szándékos vagy szakmai mulasztásból több hibát is elkövettek: ponyvás autó (ami lehetővé tette az agresszorok feljutását a járművekre), a helyszín elégtelen, kis létszámú erőkkel történő biztosítása és a késlekedés, nem késztetett senkit a támadók közül meghátrálásra, nem volt visszatartó ereje az intézkedéseknek, következésképpen nem fékezték meg az egyre agresszívabbá váló tüntetőket.

A bukaresti küldöttség, jelentésük szerint, este hét óra után hagyta el az OGYI épületét, és a Főtéren kilenc óra körül egy nagyobb tömeget, veszteglő autóbuszokat és feszült légkört találtak. Az Ideiglenes Nemzeti Egységtanács Maros Megyei székhelyén nem találták Scrieciu tábornokot, de itt szereztek tudomást az RMDSZ székház feldúlásáról. A helyszínre siettek, ahol szemügyre vették az összetört helységeket, és tudomást szereztek Sütő András megsebesítéséről. Ezért éjszaka 11 óra körül a kórházhoz siettek, ahol találkoztak a sebesültekkel és a közben odaérkező tévésekkel, akik a sebesültek tanúvallomásait rögzítették. Az itt készült felvételekről másolatokat kértek. Éjszaka fél három körül tértek vissza a NEIT megyei székházába, ahonnan gépkocsival visszaindultak Bukarestbe, és március 20-án 10.30-kor beszámoltak tapasztalataikról a NEIT elnökének, Ion Iliescunak.[101] Káli Király István elbeszélése szerint, személyesen is találkozott N. S. Dumitruval még a küldöttség visszautazása előtt, ugyanis Dumitru a történteket hallva személyesen kereste fel Kálit.[102]

Aznap este a vásárhelyi események hatására az államelnök a televízióból üzent az ország lakosságának. Iliescu közölte, hogy már néhány napja aggodalommal figyelik az országban a román és magyar nemzetiségű polgárok közötti feszültség növekedését, és hétfőn [1990. március 19-én – sz. m.] este a román polgárok sajnálatos, szélsőséges cselekedeteket követtek el, beleértve az RMDSZ marosvásárhelyi székházának feldúlását, egyes RMDSZ aktivisták megsebesítését, köztük az író Sütő András is. [103] Iliescu mindenekelőtt sajnálatát fejezte ki az események ilyen szintű elfajulása miatt, amelyek nyugtalan és feszült légkört teremtenek, és amelyek nem szolgálják sem az ország, sem az állampolgárok érdekeit. Józanságra, a másik fél álláspontjának megértésére, toleranciára szólított fel, és figyelmeztetett, hogy a közelgő választási kampány miatt amúgy is az ellentétek kiéleződése

100 *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski Kiadó, Budapest
101 BA, 1990 MEI, 9. cs. A NEIT vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 5. p.
102 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.
103 Apel. Biroul de inițiativă al Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale. *Cuvântul liber*, 1990. március 21.

várható. Az államelnök sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a helyi hatóságok, rendvédelmi szervek, nem tudták biztosítani a közintézmények törvény által előírt sértetlenségét, és azért, hogy a szélsőséges elemeket nem sikerült megfékezniük. Iliescu szerint mindent meg kell tenni az efféle szélsőséges cselekedetek megállítása végett, ellenkező esetben az események elfajulhatnak és ez súlyos következményekkel járna az ország számára. Éppen ezért a béke és stabilitás megőrzését közös érdeknek, nemzeti érdeknek nevezte, amiért nem szabad teret engedni a szélsőséges megnyilvánulásoknak. Iliescu felhívást intézett a román és magyar nemzetiségű állampolgárokhoz, hogy tartózkodjanak a heves érzelmi reakcióktól, az ösztönös cselekvéstől. Párbeszédre, kölcsönös megértésre szólított fel mindenkit, mert csak ez vezet el, egy jobb, demokratikusabb világhoz, az egyén és a közösség kiteljesedéséhez. Iliescu zárszavában állami-, politikai-, közösségi, és állampolgári feladatnak nevezte azt a közös erőfeszítést, amellyel túl kell lépni a vásárhelyi eseményeken, hiszen az országnak égető szüksége van a békességre. [104]

4. 5. A magyar ellentüntetés

Az időközben Bukarestbe szállított Sütő András Szűcs Pál magyar nagykövet meglátogatta a kórházban, ahol találkozott Ion Iliescuval is. A nagykövet jelentése szerint *„Ion Iliescu úgy értékelte, hogy a szélsőséges fellépés a választási kampány kezdetén a jelenlegi vezetés helyzetének destabilizálására irányul. A hadsereg késve lépett fel az események megfékezése érdekében, egyes katonai vezetők nem az elvárható módon cselekedtek."*[105] Az államfő az indulatok és események elszabadulásáért a helyi vezetőket okolta. A magyar nagykövet ugyanakkor nem tartotta lefutottnak a történetet, meglátása szerint súlyos következményekkel kell számolni. Ugyanakkor azt is jelezte Budapestnek, hogy a romániai magyar politikai elit egyes tagjait is félelemmel töltötték el a történtek. A jelentés szerint maga Király Károly is közölte, hogy adott esetben kéri személye, titkára és családjaik számára a magyarországi menedékjogot.[106] A március 16–19. közötti marosvásárhelyi eseményeket a NEIT is elítélte. Felhívása szerint az erre illetékes szervek vizsgálatokat folytatnak az okok és a tettesek felderítésére, és nyugalomra, türelemre, megértésre szólították fel az állampolgárokat, és hogy ne hagyják magukat szélsőségesek által manipulálni. [107]

A 19-én történtek óriási felháborodást váltottak ki a város magyar lakosságából. A *Népújság* 1990. március 20-i számában közölték, hogy a marosvásárhelyi IMATEX vállalat karbantartó műhelyének dolgozói hétfő reggeltől nem vették fel a munkát, tiltakozásul a pénteki események ellen, és akciójukhoz csatlakoztak a vállalat több részlegének és irodájának román és magyar dolgozói is. Ugyanezen a napon az Autójavító Vállalat, főként magyar nemzetiségű dolgozói, figyelmeztető

104 Uo.
105 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001501/2.
106 Uo. 001495/1.
107 *Cuvântul liber*, 1990. március 21.

sztrájkba léptek, közösséget vállaltak az OGYI-s diákok ülősztrájkjával. Ugyanakkor tiltakoztak amiatt, hogy a vállalat volt szekusokat és pártaktivistákat alkalmaz, elítélték a pénteki és szombati eseményeket, és követelték, hogy a kétnyelvű feliratokat minden intézményben és vállalatnál függesszék ki.[108]

Kisebb magyar csoportok már 19-én este gyülekeztek a székházban bent rekedteken segíteni, és hogy revánsot vegyenek. Káli Király István visszaemlékezése szerint ő maga fordított vissza egy ilyen csapatot, miután sikeresen kijutott a RMDSZ székházból 19-én este. 20-ra várható volt, hogy az előző napi események az utcára viszik az embereket. *„...reggel 6,30-kor már a tanács épületében voltam. Gâlea negyed nyolc körül érkezett. Mondtam neki: Gâlea úr, ma a magyarok az utcákon lesznek. Ugyan, válaszolta ő, a tegnapiak után nem lesz bátorságuk. Mondom, Gâlea úr, ha ma a magyarok nem jönnek ki, akkor ostobák. És már szólt is a telefon. Valaki a Konzervgyárból telefonált, hogy onnan már elindultak a magyarok."*[109] Fél kilenckor a Dózsa György utcában, a Poklos-patak hídjánál már gyülekeztek a Prodcomplex magyar munkásai. Reggel fél tízkor már a Bolyai Líceum is majdnem teljesen üres volt, a tanárok-diákok nagy része csatlakozott a tüntetőkhöz.[110] Román nemzetiségű visszaemlékezők szerint egyes üzemekben nagyon forró volt a hangulat. M.P., a Kenyérgyár igazgatónője nyilatkozata szerint 20-án reggel a vállalat magyar nemzetiségű munkásai, akikhez mások is csatlakoztak (a cukorgyáriak), leállították a termelést, eltorlaszolták a kijáratokat, így megbénult a város kenyérellátása. A sztrájkot magának Ion Scrieciunak sem sikerült feloszlatnia.[111] V.A. nyilatkozata szerint az Imatex kapujában magyar nemzetiségű tüntetők gyűltek össze, a VR-tagsággal gyanúsított románokat nem engedték belépni a gyárba. A nyilatkozat tevő szerint a tüntetők egy része (egyesek már eleve felfegyverkezve) a városközpontba siettek tiltakozni.[112]

Az elégedetlen magyarok tömege először a Bolyai téren gyülekezett, majd a megyei tanács épülete előtt. A marosvásárhelyi RMDSZ itthon tartózkodó vezetői közül egyesek még mindig úgy gondolták, hogy nem az ellentüntetés a megoldás kulcsa, a járható út.[113] *„Tehát gyakorlatilag abban megegyeztünk, hogy erkölcsileg nyert ügyünk van, mert a magyarságot atrocitás érte. Ha nem adunk esélyt a további konfrontációra, a világ színe előtt egyértelműen nyert ügyünk van. Felhívtuk a figyelmet arra, hogy Romániában a megváltozott helyzet ellenére sincsenek kisebbségi jogok, sőt a kevésbé ellenőrzött rend miatt veszélyben vagyunk. S akkor jött az üzenet, hogy jönnek az emberek. Ha kimennek az emberek az utcára, az azt jelenti, hogy ütközési felületet adunk. Ami előnyünk volt eddig erkölcsileg, azt elveszíthetjük. A legjobb az, hogyha mindenki otthon marad."*[114] Az RMDSZ helyi vezetősége ennek szellemében meg

108 *Népújság*, 1990. március 20.

109 Inerjú Sorin Moldovannal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 5. sz.

110 *Népújság*, 1990. március 21.

111 BA, 1990 MEI, 9. cs. A NEIT vizsgálóbizottságának jelentése, XXXIV melléklet, 1-3. p.

112 Uo. XXXIX melléklet, 1-2 p.

113 Több marosvásárhelyi RMDSZ vezető (pl. Markó Béla, Gálfalvi György) a Budapesten szervezett román-magyar értelmiségi találkozón vett részt, vagy más hivatalos teendők miatt nem tartózkodott a városban. Sütő András 19-én éjszaka Bukarestbe szállították.

114 Interjú Káli Királlyal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

is fogalmazott egy üzenetet, amiben az otthonmaradásra szólította fel a magyarságot, és amit Káli István valamivel kilenc óra előtt juttatott el és olvasott be a helyi rádióba.[115]

Fél tíz körül az RMDSZ vezetősége felmérve a helyzetet és konstatálva, hogy a magyar tömegek nem hagyják el a város központját, kiáltványt tett közzé a rádió magyar nyelvű adásában. Elítélte a 19-i történteket, általános munkahelyi sztrájkra szólította fel a megye magyar nemzetiségű lakosságát és felkérte a központban tartózkodókat, hogy óvakodjanak mindennemű provokációtól. A rádió magyar nyelvű műsora folyamatosan követte az eseményeket, hangulatjelentéseket közölt a főtérről és több nyilatkozatot is beolvasott: a marosvásárhelyi gyárak magyar alkalmazottainak tiltakozását, az egyházi vezetők és az RMDSZ nyilatkozatát.[116] A magyarok, a kiáltvány ellenére sem hagyták el a teret, számuk egyre gyarapodott. A március 19-i erőszak megismétlődését elkerülendő, egy MADISZ-os csoport[117] biztosította a VR székhelyét.[118] A helyi rádió magyar adásában beolvasták az egyházak képviselőinek közös nyilatkozatát, amelyben elítélték az erőszakos cselekedeteket. A kora délelőtti órákban elkezdte munkáját az a bizottság is, amelynek az volt a célja, hogy kivizsgálaja a 19-i eseményeket. A Megyei Ügyészség részéről Vitos Lajos ügyész azt nyilatkozta, hogy jogszerint a pártok székhelyének megtámadása bűncselekményt képez, ezért őt hivatalból delegálták, hogy kivizsgálja az ügyet.[119]

Közben a NEIT tagjai és a magyar közösség néhány képviselője összeült tanácskozni. A tanácskozáson többek között felszólalt: Tőkés András, Man Nistor, Timár N. (a Prodcomplex mérnöke), Kolozsvári Zoltán, Weszely Tibor, Florian Aurel (PSD), Máthé András (RMDSZ-jogász), Szepessy László (RMDSZ), Szabó György, Borbély László, Csata Ernő.[120] A tanácskozás elején, Scrieciu megkérdezésével tisztázódott, hogy a NEIT jelenlegi felállása törvényes, tehát nem merülhet fel a zsarolás vádja a magyar közösség képviselőivel szemben.[121]

Borbély László felolvasta a jelenlevőknek is az RMDSZ nyilatkozatát, kihangsúlyozva, hogy a szervezet nyugalomra intette az embereket, tehát a tüntetés nem írható az RMDSZ vezetőség számlájára. A megyei vezető a szokott érveléssel hozakodott elő: eszerint a románokéhoz hasonló egyenlő jogok illetik meg a magyarokat is. Scrieciu értelmezése elfogadhatatlan volt a magyar képviselők számára, hiszen a kollektív jogok szükségszerűségét tagadta. A tanácskozás során Scrieciu megígérte, hogy garantálja a személyi és vagyonbiztonságot a megyében, felmérik a 19-i károkat, előkerítik a tetteseket, kiderítik, kik bérelték a falusiakat beszállító járműveket, törvénysértést követve el ezáltal.

115 Uo.
116 Marosvásárhelyi Rádió, Aranyszalagtár.
117 Magyar Ifjúsági Demokrata Szövetség. A szervezet még 1989 decemberében alakult az RMDSZ védszárnyai alatt.
118 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 9. kazetta.
119 Uo.
120 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 208.NEIT MMIT 1990. március 20-i ülése. Tanácskozás a magyar tüntetők képviselőivel.
121 Uo.

A magyar képviselők előadták panaszaikat, világossá tették álláspontjukat és ismertették az RMDSZ követeléseit: Kincses Előd visszahelyezése a megyei alelnöki hivatalába; véget vetni a *Cuvântul liber* hamisításainak; szükség van a magyar nyelvű oktatásra és ezt nem a románok kárára képzelik el; ha Scrieciu nem képes megoldani ezeket a problémákat, mondjon le és válasszák újra a tanácsot; marad az ülősztrájk a munkahelyeken (ugyanakkor a kulcsfontosságú, a lakosság ellátását biztosító üzemekben felveszik a munkát); a magyarok részvételével dolgozzák ki a nemzetiségi törvényeket; a 19-i történtekért felelős személyek (Judea, Ţâra és Scrieciu személyesen megnevezve) mondjanak le; a rendőrség passzivitásának elítélése; a VR szervezet törvényen kívül helyezése; Judea állítsa meg a falvakból behívott embereket. A felszólalók többször feltették a kérdést, hogy a megye mostani vezetősége képes-e garantálni a lakosság biztonságát. Felrótták a vezetőségnek, hogy 19-én nem állították meg a romboló tömeget és, hogy most sem képesek megfékezni a görgényvölgyieket, holott az RMDSZ leállította Marosvásárhelyre készülő székelyeket. A magyar képviselők tolmácsolták azt az óhajukat, hogy az ország első számú vezetője, Ion Iliescu a helyi szervek tehetetlensége, hozzá nem értése miatt, utazzon Vásárhelyre, s ha az állami szervek helyi képviselői képtelenek garantálni a rend fenntartását, akkor kénytelenek lesznek nemzetközi garanciákért folyamodni az ENSZ-hez.[122]

A központban összegyűlt, a korabeli video felvételeken látható, kb. 10-15 000-es magyar tömeg közben határozottan és hangosan jelezte, hogy a felmerült problémák sürgős megoldását kéri. A megyei tanács épületének erkélyéről többen rövid beszédet intéztek az egybegyűltekhez. Az első felszólalók (többek között Zolcsák Sándor festőművész, Ábrám Noémi MADISZ-tag, Szabó György Pál, az RMDSZ városi szervezének vezetőségi tagja) a nyugalom megőrzését kérték az egybegyűltektől.[123] Fél 11 után felolvasták a NEIT Maros Megyei Tanácsának ülése után megfogalmazott közleményt román, majd Tófalvi Zoltán újságíró tolmácsolásában magyar nyelven. A NEIT elítélte a március 16-19. között történt erőszakos cselekményeket, nyugalomra, türelemre intette a hallgatóságot. A 19-i események orvoslására elrendelte *„Azon személyek felelősségre vonását, akik hibásak ezekért a vandál cselekedetekért, és azokat, akik megszervezték ezeket az erőszakos cselekedeteket és akik az instabilitást kezdeményezték; Az Ideiglenes Megyei Tanács rendkívüli ülésének azonnali összehívását, és mindazok leváltását, akik képtelennek bizonyultak feladataik ellátására; A rendőrség tevékenységének kielemzését, megfelelő stabil keret biztosítását, hogy megteremthessük a rend és a béke feltételeit az egész megye területén...”*[124]

Felolvasták az RMDSZ Maros Megyei Intéző Bizottságának határozatát, amely az országos sztrájk lehetőségét is felvetette. Az elhangzott követelések között szerepelt: a kétnyelvű feliratok, az anyanyelvi oktatás biztosítása minden területen.

---

122 Uo.

123 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 10. kazetta.
Mártírok tere - Március 20.- történelmi összkép. Összeállította Káli Király István. *Fehér könyv*...i.m. 77-79. p.

124 Dr.Bernády György Közművelődési Alapítvány videó gyűjteménye, 10. kazetta. *Fehér könyv*...i.m. 78-79. p.

*„1990. március 29-ig állítsák vissza autonóm jogaiba a kolozsvári Bolyai Egyetemet és a marosvásárhelyi Orvosi Egyetem magyar szakát, mint önálló nemzetiségi intézmény*eket..." A kérések teljesítésének megtagadása esetén országos méretű, általános sztrájk meghirdetését kérték az RMDSZ központi vezetőségétől.[125]

Léstyán Ferenc pápai prelátus, római katolikus esperes és Csiha Kálmán, kistemplomi református esperes-lelkész rövid beszéddel és imával békességre intették az egybegyűlteket, ugyanakkor jelenlétükkel lélekben is erősítették a tömeg elszántságát, hitét az ügyben, amiért utcára vonultak. Némi huzavona után a NEIT jelenlevő első számú embere, Ion Scrieciu is szólt a tömeghez. Beszédében, amit többször is félbeszakított a tömeg zaja, az első alelnök a NEIT nevében elítélte az erőszakot, a kölcsönös bizalmatlanság megszüntetése érdekében emelt szót, biztosította az egybegyűlteket, hogy elkezdődött az események kivizsgálása, az elkövetők közül már többet is sikerült azonosítaniuk.[126]

A 19-i és az azt megelőző, az erőszakot sem mellőző események hatása alatt álló magyar tömeg szemmel láthatóan nem elégedett meg a NEIT formális ígéreteivel. A skandált jelszavak világosan jelezték, hogy sokkal határozottabb és látványosabb megoldásokat igényel. A „Nu e vina noastra" (Nem a mi hibánk), „Gyilkosok", „Kincsest vissza", „Jos cu Judea" (Le Judeaval) egyértelműen jelezte, hogy kit tart az események felelőseinek. A „Most vagy soha", „Minden magyar jöjjön ki", „Tűrtünk eleget" jelszavak pedig arra utaltak, hogy a tömeg azonnali, gyors és határozott intézkedéseket, ezekre garanciákat vár. A marosvásárhelyi gyárak és üzemek magyar munkásainak sztrájk-döntését Gámpé Árpád közgazdász jelentette be. A 19-i események felelősei között Judea ezredest és Ion Scrieciut is megnevezték.[127] A tüntető magyarok ekkor már szabályosan birtokba vették a városházát.

A délelőtti órákban a főtér két pontjában, az Avram Iancu szobor körül, majd később a Grand Hotel környékén román nemzetiségű személyekből álló csoportok gyülekeztek. Számuk folyamatosan növekedett, a Grand Hotel-csoport komoly tömeggé duzzadt és egyre erőteljesebben hallatta hangját. Az elhangzott jelszavak „Noi suntem acasă, voi sunteți în gazdă"(Mi otthon vagyunk, ti albérletben), „Murim luptăm, Ardealul nu cedăm" (Meghalunk, harcolunk, Erdélyt nem adjuk), és dalolva „Ole, ole Ardealul al nostru e" (Olé, olé, Erdély a miénk) a magyar közösség otthontalan, jövevény voltát, hontalan státusával saját legitimitásukat kívánták igazolni.[128] Egy visszaemlékezés szerint 20-án délután, a Tudor negyedbe érkezett egy 1-MS-7598-as számú Dacia személygépkocsi, amelyből egy tiszt szállt ki, az összegyűlt kb. 100–150 fős román tömegnek azt állította, hogy a magyarok elfoglalták a város központját, segítséget várnak tőlük, hívjanak másokat is a lakótelepről.[129] Más információk szerint polgári személyek is ellentüntetésre

125 Uo. *Fehér könyv...i.m.* 81. p.
126 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videó gyűjteménye, 10. kazetta.
127 Uo.
128 Uo. 9. kazetta.
129 BA, 1990 MEI, 8. ics. K.G. marosvásárhelyi lakos 1990. április 3-i nyilatkozata, kiegészítés, 4. p.

buzdították a város román lakosságát.[130] Egy másik, korabeli vallomás szerint délután két óra körül a Hosszú utcában álló (1918. december 1 sugárút) Marosvásárhelyi Rádióstúdió előtt haladt el a román tüntetők tömege. Javarészt 15–20 éves fiatalokból állt, akiket az út széléről egy 45–50 éves személy irányított. A román tüntetők azt skandálták: „Români, haideți cu noi!" (Románok, gyertek velünk!) „Haideți în coloane, nu stați în balcoane!" (Soroljatok be, ne maradjatok az erkélyen!).[131] A Tudor negyed irányából érkező, 200–300 személyből álló román tömeg Grand szálló előtt kötött ki, egy transzparenst tartottak a kezükben a „Trăiască Vatra Românească!" felirattal.[132] A román ellentüntetők megjelenése mellett a feszültséget az is növelte, hogy egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az egybegyűlt magyarok egyik legfőbb kívánsága az, hogy az államelnök azonnal jöjjön Marosvásárhelyre, nem fog teljesülni. Scrieciu be is jelentette az erkélyről, hogy Iliescu érkezése két-három napon belül várható, és a román tüntetőket hazatérésre szólította fel.[133]

Rövid beszédekben, néhány román nemzetiségű felszólaló is nyugalomra intette az egyre növekvő román tömeget és arra kérte őket, hogy ne zavarják a magyar közösség békés tüntetését. Marcu Traian, az Ifjúság Demokratikus Szervezete nevében kijelentette, hogy *„Nekünk, fiataloknak, akik a forradalmat is csináltuk, és egyesek meg is haltak érte, nincs szükségünk arra, hogy önök erővel megvédjenek."* [134] Marcel Boloboca, az Önkéntes Fiatalok Szervezetének képviselője, az ifjúsági szervezetek együttműködését hozta fel példaként és szintén a VR-t tette felelőssé a románok mozgósításáért. *„Felkérem, azt a volt szekus tisztet az Avram Iancu szobor mellett, aki a magyarok ellen uszítja az ott összegyűlt románokat, tűnjön el onnan az ott egybegyűltekkel egyetemben, és hagyja, hogy ez a békés tüntetés normálisan kibontakozzon. A románok pedig példát vehetnének erről a magyar tüntetésről."*[135]

Florian Aurel, a Szociáldemokrata Párt helyi vezetője lelkes beszédében a testvériségre hívta fel az egybegyűltek figyelmét. A román ellentüntetők semmi jelét nem adták annak, hogy távozni készülnének, a magyar tömeg pedig önmagát biztatva, buzdítva egyre eltökéltebbnek mutatkozott arra, hogy nem adja át a teret. Ekkor még létezett szórványos átjárás is a két tömeg között. Vállakozóbb szellemű tüntetők átmentek a másik táborba kipuhatolni a hangulatot. A magyar követelésekre semmiféle konkrét döntés nem született se központi, se helyi szinten, a NEIT „langyos", már-már megszokottnak is nevezhető ígéretei pedig nem nyugtatták meg a tüntetőket. Egyre gyakrabban hangzott el a „Most vagy soha" jelszó.

130 Uo.

131 Uo. 1. p.

132 Uo. Éljen a VR.

133 Uo. 10. kazetta. Iliescu egy későbbi interjúban azt nyilatkozta, hogy nem látta szükségét annak, hogy személyesen utazzon Marosvásárhelyre. Interjú Ion Iliescuval. Cornel Mihalache és Bereczki Edit interjúja. Gelu Voican Voiculescu egy interjúban arról beszélt, hogy a NEIT akkori vezetősége úgy látta, hogy az államelnök Marosvásárhelyre történő utazása az utolsó kártya lehet a helyzet rendezésében és, hogy ezt nem volt ildomos túl korán kijátszani. Az államelnök esetleges látogatása és közvetlen beavatkozása csak túldimenzionálta volna a történteket.

134 Uo. *Fehér könyv*...i.m. 85. p.

135 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videó gyűjteménye, 10. kazetta. *Fehér könyv*...i.m. 86. p.

Elkezdődött a jelszavak egymásra licitálása, kisebb szóváltások alakultak ki. A rendőrség néhány tucat rendőrből egy keskeny kordont vont a két tömeg közé. Közben több helyszínről is érkeztek a hírek arról, hogy a görgényvölgyi falvakból és Régen környékéről ismét román tüntetők készülnek a városba jönni.

Az egyre növekvő román ellentüntető csoport jelenléte arra késztette az erkélyen szónoklókat, hogy figyelmeztessék a magyar tömeget, felmerült az újabb agresszió lehetősége. Zolcsák Sándor már egyfajta védekező szervezkedésre szólította fel jelenlevőket, hogy a külső köröket erősítsék meg és figyeljenek a mellékutcákra. Ekkor már a megyei vezetőség több tagja is számolt azzal, hogy a városközpontban a két tüntetéssel kialakult patthelyzet estleges összecsapásokhoz is vezethet. Az RMDSZ vezetőségének több tagja telefonon és hivatalos beadványban kérte a megyei vezetőséget, a rendőrséget, illetve a hadsereget, hogy intézkedjenek, oldják meg a kialakult helyzetet.[136]

A NEIT későbbi vizsgálóbizottságához eljuttatott jelentésében az áll, hogy a marosvásárhelyi helyőrség a délelőtti órákban kiadott néhány parancsot a tisztiállománynak. Ezek szerint 1990. március 20-án a marosvásárhelyi helyőrség parancsnoka Constanin Cojocaru, „saját kedvezményezésre, vagy a honvédelmi miniszter parancsára" intézkedett a románok és magyarok közötti nyílt összeütközés elkerülése végett. Reggel hét és fél 12 óra között (civil ruhás) tiszteket küldtek ki Marosvásárhelyen, főleg a városközpontba, tájékozódni az eseményekről. [137] Fél 12 és 12 óra között a marosvásárhelyi helyőrség parancsnoksága telefonbeszélgetéseket folytatott Görgényhodák és Libánfalva polgármestereivel, hogy azok beszéljék le a falusiakat arról, hogy Marosvásárhelyre jöjjenek.[138] Fél egykor tisztekből két csoportot alakítottak és kiküldték őket néhány Görgény- és Maros-völgyi településre, hogy eltérítsék a román és magyar nemzetiségű lakosokat, a Vásárhelyre való utazástól. A jelentés szerint a Marosvásárhelyre indulók mintegy 50%-át sikerült meggyőzni a helybenmaradásról.[139]

A jelentés szerint egy óra közül a helyőrségparancsnok – értesülve a központban békésen tüntető magyar tömegről – a be nem avatkozás mellett döntött. 14.59 órakor a nemzetvédelmi miniszter parancsára, négy páncélozott felderítő gépjárművel útzárlatokat hoztak létre, a Marosvásárhelyre Szászrégen és Segesvár felől bevezető országutakon: a Szászrégen felőlit fél négyig, a másikat (valószínűleg a Segesvár felőlit) négy órára hozták létre.[140] Az északi (Szászrégen) kijáratnál álló útzár két páncélozott személyszállítóból, körülbelül 15–20 katonából és három tisztből tevődött össze.[141] Ezzel párhuzamosan emelték az alakulatok készültségi

136 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.

137 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4 sz. melléklet, 1. p., A Nemzetvédelmi Minisztérium feljegyzése arról, ahogy a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án. és XXXII-5 sz. melléklet: Feljegyzés a Marosvásárhely helyőrségi katonai egységek által foganatosított egyes intézkedésekről. 1 p. A Marosvásárhelyre utazó Görgény-völgyiek későbbi nyilatkozataikban azt állították, a Marosvásárhelyről érkező „névtelen telefonálók" arra kérték őket, hogy utazzanak a városba, a veszélybe került románok megmentésére.

138 Uo.

139 Uo.

140 Uo. 1–2 p.

fokát, hogy késedelem nélkül közbeléphessenek, ha bármilyen rendzavarásra kerülne sor.[142]

Ebbe a pattanásig feszült helyzetbe tért vissza a Székelyudvarhelyről Kincses Előd.[143] Visszaemlékezése szerint személyesen beszélt telefonon Iliescu elnökkel és kérte, hogy utazzon Marosvásárhelyre. Az elnök azt ígérte, hogy a kedélyek lecsillapodása után eleget tesz a kérésnek. A szintén telefonon értesített belügyminiszter, Chițac tábornok, arról biztosította Kincsest, hogy megakadályozzák a Görgény-völgyiek Marosvásárhelyre utazását.[144] Fél négy körül Kincses magyar és román nyelven beszédet intézett a téren tartózkodókhoz. Beszédében az egymás iránti kölcsönös tiszteletre és a nyugalom megőrzésére hívta fel a figyelmet. *„Csak ebben az esetben van jövőnk, ha megbízunk egymásban, ha nem állandóan gyanakodva nézünk egymásra, ha nem hagyjuk magunkat félrevezetni a szélsőségesek által. Minden esetre nagyon lényeges, hogy civilizáltan viselkedjünk, hogy azt a szimpátiát, amit a tegnapi önmérsékletünkkel kivívtunk, mert nagyon nehéz volt nem kimenni az utcára, ne játsszuk el. Nekünk szükségünk van a román és az európai demokrata közvélemény támogatására..."*[145] Ugyanakkor kemény szavakkal illette azt a „néhány felelőtlen szélsőséges agyában megszületett beteg ötletet" és a „betegagyúak", a „beteg sejtek" elkülönítését kérte a közvéleménytől.[146] Kincses beszédében, annak kódolt üzenetében még egyszer megerősítette a tüntető tömeget abban, hogy követelései jogosak. A magyar tüntetők ezután sem mutattak hajlandóságot arra, hogy elhagyják a teret, vállalva az esetleges provokáció vagy támadás veszélyét is.

Délután négy órakor megkezdődött a marosvásárhelyi rádió magyar nyelvű adása. Király Károly Bukarestből szólt a Marosvásárhelyen összegyűlt tömeghez, román és magyar nyelven, arra kérte őket, hogy őrizzék meg a józanságukat, oszoljanak szét és menjenek haza, nehogy valamilyen provokáció áldozatává váljanak. Jelezte, a NEIT központi szerve összeül tanácskozni és intézkedéseket fog hozni.[147] Öt óra előtt Nicolae Juncu bejelentette, hogy a NEIT bukaresti tanácskozása öt órakor kezdődik és megvitatják a marosvásárhelyi helyzetet is. Kincses ismét beszélt a magyar tüntetőkhöz, akik hangosan skandálva jelezték, hogy a téren kívánják megvárni az ülés végét. A szónok is érzékelte, hogy ezzel

---

141 László Márton közlése.

142 Utólagos értékelésük szerint intézkedéseikkel kb. 40–50%-al csökkentették a későbbi eseményekben résztvevők számát, így tehát szűkítették az események kiterjedtségét, és a potenciális áldozatok számát. Tény az is, hogy az útzárlatok felállítása ellenére nagy számban érkeztek a városba Maros-völgyi román tüntetők, és a később megkérdezettek egyike sem említette azt, hogy bárki is megpróbálta volna lebeszélni őket arról, hogy Marosvásárhelyre utazzanak.

143 Kincses, állítása szerint egy bírósági ügy miatt utazott Székelyudvarhelyre, ahol sikerült lebeszélnie az udvarhelyieket arról, hogy Marosvásárhelyre jöjjenek segíteni az ottani magyarokat. Judea ezredes viszont azt állította minden alapot nélkülözve, hogy Kincses azért utazott Székelyudvarhelyre, hogy embereket toborozzon, csak hogy kísérlete kudarcba fulladt. Ismerve a korabeli történéseket (plusz néhány helyszíni videofelvételt), kizártnak tartjuk, hogy Kincses az akkori hangulatban ne tudott volna embereket toborozni, ha ez szándékában állt volna. Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm, 4. rész.

144 Uo. Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.

145 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 10. kazetta. *Fehér könyv...* i.m. 87. p.

146 Uo.

147 *Népújság*, 1990. március 21.

a kocka el van vetve, ezek után bármi megtörténhet Marosvásárhely főterén. *„Kérem szépen, hogy ha ez az általános vélemény, akkor nagyon lényeges, hogy mindenki a helyén maradjon, ne oszoljon szét a tömeg. És nagyon fegyelmezett legyen, mert ha csak egyesek maradnak itt, ki leszünk téve mindenfajta támadásnak. Tehát akkor ez egy kollektív felelősség, akkor mindenki itt kell, hogy maradjon, egymásra kell ügyeljünk. Ezt csak így lehet elképzelni. Mindenesetre, arra is kell gondolnunk, hogy esetleg védekeznünk is kell."*[148]

4.6. Utcai összecsapások Marosvásárhelyen

Fél öt után a Maros-völgyieket szállító buszok és tehergépkocsik egy része bejutott a városba.[149] A katonai jelentés szerint 16.39-kor a Szászrégen felőli kordonon a román tüntetőket szállító, autóbuszokból és tehergépjárművekből álló gépkocsioszlop átjutott és behatolt a városba.[150] Egyes helyi katonai vezetők nyilatkozatai szerint a román tüntetők áttörték a kordont, Militaru tábornok szerint pedig kikerülték a katonai záróvonalakat, csakis így juthattak be a városba. Az tény viszont, hogy a nagyobb kapacitású járművek (tehergépkocsik, autóbuszok) elvileg csak a kordonokon keresztül hatolhattak be a városba, amelyen át is engedték őket.[151]

A téren zajló szópárbajt a fél hat után kezdődő utcai összecsapások váltották fel. 17.38-kor a Görgény-völgyiek egy felfegyverkezett csoportja a román tüntetők fedezékéből előretörve lerohanta a magyar tüntetőket, akiknek egy része a téren és az utcákon menekült, más részük pedig a megyeházára szorult vissza. A magyar tömeg azonban nem adta fel a teret. Az első sokkhatásból felocsúdva, a kezük ügyébe eső, a rendelkezésükre álló tárgyakkal (padok felfeszített lécei, építkezési anyagok, a Kultúrpalota vízágyúi, függöny- és szőnyegrögzítő vasak stb.) felfegyverkezve ellentámadásba lendültek. A magyar válasz meglepetésszerűen érte az ellentábort. A létszámfölényben is levő magyar tüntetők visszaszorították a támadókat és visszafoglalták a megyei tanács épülete előtti teret. A támadás és ellentámadás során kialakult verekedésben többen súlyosan megsérültek.[152] Az erkélyen tartózkodó magyar szónokok közül néhányan, kihasználva a stratégiai előnyt, megpróbálták irányítani az ellentámadásba lendülő magyarokat. A támadás

148 Bernády Alapítvány videogyűjteménye, 11. kazetta. *Fehér könyv*...i.m. 89.p.

149 A következő rendszámú gépjárművek szállították a Görgény-völgyieket Marosvásárhelyre: 4-MS-3348; 3-MS-2748; 3-MS-4735; 3-MS-9394; 2-MS-3729; MS-8743; 2-MS-2840 (ez irányította az oszlopot); 2-MS-2640; 2-MS-8827 (fehér színű ARO típusú személygépkocsi). BA, 1990 MEI, 8. cs.

150 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 2 p.

151 A Görgény-völgyiek elindulásáról a helyi vezető szerveknek tudomása volt. 13.45 órakor a Maros Megyei RMDSZ egy átiratot a küldött a NEIT MMIT-nak, Scrieciu Ion-nak címezve, amelyben tudomására hozta, hogy 20 perccel azelőtt (tehát 13.25 körül) Déda, Görgényhodák, Libánfalva, Marosoroszfalu, Déda-Bisztra helységekből gépjárműoszlop indult Marosvásárhelyre, és kérte a hadsereg bevetését az utak lezárására, és az útnak indultak visszafordítását. BA, 1990 MEI, 8. cs. átirat.

152 BA, 1990 MEI, cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 2 p.

után néhány perccel a magyar tömeg háta mögül érkezve, egy tehergépkocsi fékezés nélkül hajtott át a főtéren, amelyet a szászrégeni Marin Preda vezetett.[153] A tehergépkocsi, amelynek rakterében román tüntetők zsúfolódtak, az egykori görög katolikus templom lépcsőjének csapódott, közben halálosan megsebesítve egy magyar nemzetiségű személyt. Este fél hat körül a helyőrségparancsnok – a katonai jelentés szerint – a román és magyar tüntetők közötti összecsapás elkerülése érdekében két páncélozott felderítő járművet (TABC) küldött ki felderítésre – és szükség esetén – a rendőri egységek támogatására. A hadügyminisztérium jelentése szerint, ezt a két járművet a magyar tüntetők feltartóztatták útvonalukon, ennek következtében azok nem teljesíthették feladatukat.[154] A magyar tüntetők, tudva azt, hogy a Görgény-völgyiek csakis a katonai útzárlaton keresztül juthattak be a városba, valójában bizalmatlanul fogadták a járműveket, de azok így is bejutottak a központba. A videofelvételek tanúsága szerint a két jármű – kevéssel az összecsapások kezdete után – hat óra körül eljutott a központba, be is álltak, először a két tüntető tömeg közötti holt térbe, majd a román tüntetők sorfala elé. 18.16-kor a nemzetvédelmi miniszter parancsot adott harckocsik bevetésére, a tüntetők szétválasztására. Ezt követően első lépésként a marosvásárhelyi 2. harckocsiezred tíz T-55-100 típusú harckocsija indult el, amelyeknek negyed nyolcra sikerült elfoglalniuk állásaikat a városközpontban,[155] ugyanide később, tíz óra körül még hat harckocsit vezényeltek.[156]

A szórványos összecsapások a harckocsik jelenléte ellenére is folytatódtak. Az ellenfelek kövekkel, üvegekkel, Molotov koktélokkal dobálták egymást. A székházban maradottak folyamatosan telefonkapcsolatban állottak Bukaresttel, ahonnan a megoldás kulcsát várták.

A magyar vezetők döntő többsége azt kérte, hogy a hadsereg minél hamarabb és minél hatékonyabban lépjen közbe, fékezze meg az erőszakot.[157] Ugyanakkor magyar nemzetiségű személyek telefonon és esetenként hangszóróval felszerelt gépkocsik segítségével a környék magyarlakta falvaitól kértek erősítést. Kilenc óra körül a város cigánynegyedeiből kapott erősítést a magyar tábor.[158] A több

153 Preda, nyilatkozata szerint 40–50 személyt szállított és a vezetőfülkében is heten–nyolcan tartózkodtak. Állítása szerint azért utaztak Szászrégenből Marosvásárhelyre, mert „egyes személyek" azt közölték velük, hogy a magyarok elfoglalták a prefektúrát és a város központját. Bereczki Edit és Cornel Mihalache interjúja Marin Predaval. Az interjú a szerzők tulajdonában van.

154 A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet: A Nemzetvédelmi Minisztérium jegyzéke arról, ahogyan a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án. BA, 1990 MEI, 9. cs. 2. p. A magyar tüntetők, tudva azt, hogy a Görgény-völgyiek csakis a katonai útzárlaton keresztül juthattak be a városba, valójában bizalmatlanul fogadták a járműveket.

155 Gheorghe Popa: *Permanent la datorie.* Asociația Națională a Cadrelor Militare în Rezervă și Retragere Filiala „Avram Iancu" Mureș, Tîrgu-Mureș, 2010, p. 103.

156 A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet.

157 Kincses Előd visszaemlékezésében azt mondja, hogy Petre Roman miniszterelnök telefonon azt közölte, hogy elindultak a katonák Tordáról, de a magyar többségű falvakban feltartóztatják, akadályozzák őket. A helyzet pikantériája az, hogy ezen az útvonalon nincsenek magyar többségű falvak. Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.

158 A szemtanúk beszámolója szerint a cigányok a „ne féljetek magyarok, megjöttek a cigányok" jelszóval érkeztek és csatlakoztak a magyarokhoz.

tucatnyi felfegyverkezett roma komoly erősítést jelentett a magyaroknak.[159] A délután/este folyamán a Nyárádmentéről (Nyárádszereda, Jobbágyfalva, Nyárádremete, Nyárádselye stb.) is érkezett erősítés a magyarok részére. Éjszaka a hadsereg megerősítette a város bejáratánál lévő kordonokat, de Szováta irányából mintegy 100–150 magyar nemzetiségű így is bejutott a városba úgy, hogy autóbuszaikat az útzár előtt mintegy 100 méterre hagyták, és gyalogosan értek az összecsapás helyszínére. Az újonnan érkezők jelentősen növelték a magyar tábor morálját, harci kedvét. Ennek tudható be a későbbi sikeres, mindent eldöntő támadás is.

Az állóháború, a kövek, palackok dobálása, szórványos rohamok, az est beálltával is folytatódtak. A történtekről készült filmes anyagok egy érdekes jelenetet is rögzítettek. A román táborból egy bőrkabátos, cigarettázó személy átment tárgyalni a magyarokkal, akiket kölcsönös visszavonulás szükségszerűségéről próbált meggyőzni, sikertelenül.[160] Az újonnan érkezőktől megerősödve fél 10 és 11 óra között a magyarok ellentámadásba lendülték, áttörték a tankok mögötti román kordont. A szétvert román tüntetők egy része a Grand Hotelbe menekült. Az üldözőik a harc hevében feldúlták a szállodát, súlyosan bántalmazva a kezük közé kerülő román tüntetőket. Az elmúlt napokban, hetekben felgyült feszültséget, frusztrációkat gyakorlatilag ezeken, a többségükben Görgény-völgyi lakosokon vezették le. Azok a románok sem kerülték el az üldöző magyarok dühét, akik a buszaiknál kerestek menedéket. A járműveket a magyarok felgyújtották, az azokból menekülőket pedig bántalmazták, többüket súlyosan megsebesítve. A sebesültek egy részét a megyeházán látták el az épületet birtokba vevő magyar tüntetők és onnan szállították őket kórházba. A foglyul ejtett román tüntetőket kép- és hangrögzítő eszközöket használva helyben kihallgatták, vallomásaikat rögzítették. Az utcai harcok valamikor éjfél körül csendesedtek el. A téren a magyarok őrtüzeket gyújtottak és győzelemként ünnepelték az este történéseit. 1990. március 20-ról 21-re virradó éjszaka katonai erősítés érkezett a városba: két ejtőernyős-, egy gyalogos- és egy hegyivadász zászlóalj, amelyek segítségével 21-én reggel 6 órakor egy erősebb kordont hoztak létre a Főtéren.[161]

Szintén március 20-án szórványos, halálos áldozatokkal is járó összecsapások zajlottak le néhány, Szászrégen és Marosvásárhely között levő magyar többségű településen, ahol az átvonuló román tüntetők több esetben megtámadták a helyi lakosokat, akik válaszként úttorlaszokat emeltek. A tanúvallomások szerint március 20-án délután öt óra körül autóbuszok és személygépkocsik hatoltak be

159 Későbbi beszámolók szerint a cigányság az egyre elharapózódó román nacionalizmustól való félelmében csatlakozott a magyar tüntetőkhöz. Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm, 4. rész.

160 Uo.

161 A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet: Nota Ministerului Apărării Naţionale despre modul cum au acţionat trupele garnizoanei Târgu Mureş in ziua de 20 martie. (A Nemzetvédelmi Minisztérium jegyzéke arról, ahogy a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án.) BA, 1990 MEI, 9. cs. 3. p.

Sáromberkére. Ezeken botokkal, fejszékkel és kövekkel felfegyverkezett személyek utaztak, akik a házaikból kisereglő falubelieket megdobálták. Miután a felfegyverkezett érkezők feldúlták a falu pékségét és a helyi élelmiszerboltot, a helybeliek megszervezték a falu védelmét: csoportokat alakítottak, amelyek megállították és ellenőrizték a faluba belépő gépjárműveket.[162]

Egy ilyen ellenőrzés során este hét óra körül, a helybeliek megállítottak két személygépkocsit. Eközben Szászrégen irányából a 3-MS-3166 rendszámú személygépkocsi nagy sebességgel áthajtott a két feltartóztatott gépjármű között, eközben három személyt elgázolt, közöttük Gémes Istvánt, majd megállás nélkül tovább robogott Marosvásárhely irányába. Nem jutott messzire: mintegy 300 méterre a gázolás helyszínétől egy felállított barikádnak ütközött és felborult, a benne ülők elmenekültek.[163] Hasonló incidensre került sor Marosszentgyörgyön is, ahová szintén öt óra után érkezett meg az első konvoj.[164] A helybeliek visszaemlékezése szerint a konvojjal érkezők verekedést provokáltak ki.[165] Az eset után több, román tüntetőket szállító autóbusz is áthaladt a településen.[166] A konvoj továbbhaladása után Szászrégen felől egy nyitott rakterű tehergépkocsi közeledett, amelyben hét személy ült, fejszékkel, capinákkal (rönkhúzó szerszám) felfegyverkezve. Az összegyűlt marosszentgyörgyiek ezt a teherautót is megállították és összeverekedtek az utasaival. A környező településekről érkező hírek hallatán a marossárpatakiak a település szélénél, a Maroson átívelő déli hídfő közelében gyűltek össze, hogy szükség esetén megvédjék községüket.[167]

162 BA, 1990 MEI, 10. cs. D.K. sáromberki lakos 1990. március 22-i írásbeli nyilatkozata.

163 Uo.

164 BA, 1990 MEI, 8. cs. M.A. marossszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata.

165 Uo. S.M. marossszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata.

166 Egyes szemtanúk szerint az egyik konvojt olyan személygépkocsik kísérték, amelyekben rendőrök is ültek. BA, 1990 MEI, 8. cs. N. I. marossszentgyörgyi lakos 1990. március 25-i írásbeli nyilatkozata.

167 Este fél kilenc körül a Maros partján, a főúttól távol, közeledett Marosvásárhely felől, egy kivilágítatlan billenőkocsi. A szokatlan helyen és módon közlekedő tehergépkocsi felkeltette az őrségben állók gyanúját. A teherautó sofőrje látva a hídon összegyűlt tömeget, visszafordult. Amikor már kellően biztonságosnak ítélt távolságra jutott, megállította a gépjárművet, az azon utazó személyek pedig – a sofőrrel együtt – elhagyták azt. A vasúti pályához mentek, nagy tüzet raktak, így állították meg a Marosvásárhely irányából Szászrégen felé közlekedő vonatot és felszálltak rá és távoztak a helyszínről. A sárpatakiak a gépjárművet beszállították a helyi rendőrőrsre, átadták a hivatalos szerveknek. Kiderült, a jármű a szászrégeni 4-es számú Gépjármű állomás birtokában van. A gépkocsin köveket, téglákat, benzines palackokat és egy gázolaj tárolására alkalmas hordót találtak. A járművet, amely feltehetően Marosvásárhelyről Görgény-völgyieket hozott, de a sárpatakiak miatt már nem mert továbbhaladni, két nap múlva a hadsereg elszállította. BA, MEI, 8. cs. F. M. sárpataki lakos keltezetlen írásbeli nyilatkozata. 1. p.

MÁRCIUS 20.

Március 20. Marosvásárhely főterén.
Vajda György és Bálint Zsigmond felvételei.

EGYENLŐ

UNIUNEA
VATRA ROMÂNEA
rmdsz

5. A VÉRES MÁRCIUS UTÁN

5.1. A város pacifikálása

Március 21-én, a reggeli órákban a tankok gyűrűjébe zárt megyeháza előtti téren (Forradalom tere) az előző esti és éjszakai események után ott maradt – a Nyárádmentéről érkezett személyekkel és néhány marosvásárhelyi román lakossal kiegészülve – magyarok tartózkodtak. A harckocsikon kívüli részen pedig román tüntetőcsoport gyülekezett.

Még az előző napon, azaz 1990. március 20-án a NEIT országos vezetősége vizsgálóbizottságot hozott létre a marosvásárhelyi események felderítésére és vizsgálatára. A bizottság tagjai: Ion Mânzatu (a NEIT alelnöke), Gelu Voican Voiculescu (miniszterelnök-helyettes), Nicolae S. Dumitru, Nicolae Radu, Verestóy Attila (a NEIT Végrehajtó Bürójának tagjai), Mihai Şora (tanügyminiszter), Mihai Eftimescu (Nemzetvédelmi Minisztérium, a vezérkari főnök első helyettese), Corneliu Diamandescu (belügyminiszter-helyettes), Nicolae Cochinescu (az Országos Ügyészség egyik igazgatója).[1] A bizottság tagjai 21-én a hajnali órákban érkeztek meg Marosvásárhelyre egy katonai géppel. Gelu Voican Voiculescu, a bizottság elnöke úgy emlékszik, hogy a testületnek *„kettős küldetése volt, megállapítani a történteket és erről jelentést tenni a NEIT-nek, ugyanakkor pacifikálni a helyzetet, lényegében megszüntetni a konfliktushelyzetet. És ez egyáltalán nem tűnt könnyűnek, hisz mindkét részről követtek el szélsőséges cselekedeteket."*[2]

A küldöttség tagjai elsőként a katonai vezetőséggel vették fel a kapcsolatot, akik teljes tájékozatlansággal, határozatlansággal fogadták a bukarestieket. A hadseregtől származtak azok az első információk is, miszerint szervezett magyar terrorista cselekményekről van szó és, hogy ezeket a szélsőséges magyar csoportokat Magyarországról irányítják. *„Azt állították a hadseregnél, hogy a dombon, a protestáns templomra antennát szereltek, adóvevő állomást működtetnek ott, és ezzel bujtogatják a lakosságot. Egy csapattal, ott volt Verestóy is, elmentünk, megnézni. Nem találták a kulcsot, aztán megtalálták és bejutottunk. Minden alaposan átvizsgáltunk tetőtől talpig, de semmiféle antennát nem találtunk."*[3] A helyzet lecsöndesítése érdekében vegyes, katonai és lakossági járőröket indítottak útnak, amelyek bejárták a lakónegyedeket is. A város körüli katonai zár pedig ellenőrzés alatt tartotta a kétirányú személyforgalmat.

---

1 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, I. sz. melléklet – A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Végrehajtó Bürójának 5. számú határozata.

2 Interjú Gelu Voican Voiculescuval. Az interjú hanganyaga és gépelt változata a kolozsvári Román Nemzeti Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található.

3 Uo. A vártemplomról van szó.

A helyzet mindezek ellenére egyáltalán nem enyhült. A megyeházára sorra megérkeztek a hivatalnokok, a tüntető csoportok pedig nem voltak hajlandók elhagyni a teret. 10 óra után a Bukarestből visszatérő Judea ezredes szólni akart a tömeghez, de a téren levő magyarok kifütyülték, nem engedték szóhoz jutni. A NEIT MMIT a jelenlevő képviselőkkel összeült egy rövid tanácskozásra. A résztvevők már értesültek a bukaresti küldöttség érkezéséről és küldetéséről. A rövid, sokszor indulatos felszólalásokban mindenki egyetértett abban, hogy helyre kell állítani a nyugalmat a városban. Sajátos hozadéka volt az ülésnek, hogy a résztvevők többsége, a román nemzetiségűek is, a román tüntetők megszervezését a VR számlájára írták. Maga az egyik alelnök, Gâlea Valer is a VR által szervezett tüntetésről beszélt.[4] Döntés született arról, hogy első lépésként haza kell küldeni a tüntetőket. Ennek lehetőségét abban látták, ha mind az RMDSZ, mind a VR közleményben hívja fel az embereit a tüntetések befejezésére.[5] 11 óra után a NEIT Maros Megyei Végrehajtó Bürója, a Kincses Előd által felolvasott közleményében arra kérte a tüntetőket, az RMDSZ-t és a VR-t, hogy 15 órai kezdettel függesszenek fel mindennemű utcai megmozdulást és a város ellátásában kulcsszerepet játszó üzemekben, a vállalatoknál pedig induljon el a termelés. A központ kiürítése szempontjából ez a felhívás hatástalan maradt, az emberek nem akarták elhagyni minapi győzelmük/vereségük színterét.

Nem sokkal később NEIT Maros Megyei vezetőszerve újra összeült tanácskozni, ezúttal a bukaresti küldöttek társaságában.[6] Gelu Voican Voiculescu ismertette a bizottság megbizatását, a konfliktus azonnali megszüntetésének szándékát. A szintén feszült hangulatú tanácskozáson, amelyen a VR képviselői – a források szerint a magyar tömegtől való félelmükben – elrejtőztek, nem is vettek részt. Az ülésen jelen levő Dorin Turdeanu tanácsos elsőként azt javasolta, hogy újjá kellene szervezni a megyei és városi vezető szerveket. Ő volt az, aki elsőként nyíltan úgy vélekedett, hogy Judea több taktikai hibát is elkövetetett. Ioan Judea lemondását a városi tanács is kérvényezte.[7]

Szabó György Pál az RMDSZ nevében újból kijelentette a bukarestiek füle hallatára is, hogy az általa képviselt szervezet nem kívánja elcsatolni Erdélyt, a magyarok itt, Romániában és Marosvásárhelyen szeretnének élni és dolgozni, a média ne tájékoztassa félre a románságot. Borbély Lászlóval egyetemben hangsúlyozta, hogy a Sütő Andrással történtek miatt Ioan Judeát tartja felelősnek, ugyanis a városvezető korábban szavatolta az író testi épségét és azt is bűnéül róják föl, hogy a tüntető magyarokat 20-án délután támadás érte. A magyar fél továbbá azt sérelmezte, hogy túl sok az egyenruha a tanácsban és ez nem teremtheti meg az óhajtott egyensúlyt. Továbbá garanciákat kívánt arra vonatkozóan, hogy a kétnyelvűséget tiszteletben fogják tartani.

Voican közölte a jelenlevőkkel, hogy a bukaresti bizottság ki fogja vizsgálja a történteket és ugyanakkor alakítanak egy másik helyi vegyesbizottságot, amely a

4 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 227. A NEIT MMIT 1990. március 21-i ülése.
5 Uo. f. 226–233.
6 Uo. f. 234–239.
7 Uo.

két közösség vitás kérdéseit hivatott rendezni. Az ülésen röviden Ioan Judea is szóhoz jutott és próbálta tisztázni az ellene felhozott vádakat. Azt nyilatkozta, hogy nem tudott a kétnyelvűségre vonatkozó határozatról és, hogy 19-én személyesen hívta telefonon a rendőrparancsnokot. Gambra ezredes szerint viszont nem állt rendelkezésre elegendő rendőri erő ahhoz, hogy mindent megoldjanak. A katonaság csak este nyolckor érkezett a helyszínre.[8]

A tanácskozást a tüntetések miatt félbe kellett szakítani és szólni kellett a tüntetőkhöz. 13 óra után egy katonatiszt, majd az RMDSZ nevében Szabó György Pál kérésére, hosszas vonakodás után, a téren tartózkodó magyar tömeg kivonult a tankok gyűrűjéből, feladva ezzel a megyeháza előtti területet. Az RMDSZ vezetősége arra kérte az utcán levő magyar tömeget, hogy visszavonulásukkal, a tüntetések befejezésével engedjék a tárgyalóasztalnál megoldani a felmerült problémákat. A tér központi részének kiürítésével, az erős katonai kordon jelenlétével sikerült megakadályozni az újabb összecsapásokat, amelyekre a felgyűlt düh, harag, bosszúvágy, a készenléti állapot (sokaknál még mindig ütő-vágó eszközök voltak) miatt még mindig reális esély volt. Mindezek ellenére a lakónegyedekben, mellékutcákban még így is előfordult kölcsönös verbális és esetenként fizikai inzultus. Néhány forrás arra is utal, hogy a várost lezáró és járőröző katonaság is hajtott végre bizonyos, a magyarokat megfélemlítő akciókat.[9]

Feszült volt a helyzet Erdély szerte, különösen a környező településeken. Több, esetenként egymásnak ellentmondó beszámoló létezik arról, hogy a környékbeli román és magyar településeken általános készültség volt. A Marosvásárhelyhez közel fekvő településeken kölcsönösen attól rettegtek a lakók, hogy a másik etnikum megtámadja őket. Másutt (a Székelyföldön, az erdélyi román többségű megyékben, esetenként óromániai területeken is) pedig arra készültek, hogy Marosvásárhelyre utazzanak. A magyar külügy értesülései szerint a Zsil völgyéből érkezett, mintegy ezer bányászt nem engedték kiszállni a vonatokból.[10] Egy esetleges bányászakció lehetőségét Ion Scrieciu és Király Károly is megemlítette.[11]

A NEIT Végrehajtó Bürója március 20-án és 21-én is foglalkozott a marosvásárhelyi eseményekkel. Virgil Andrei Vata és Nicoale S. Dumitru azon az álláspontón voltak, hogy a VR túlreagálta a magyarok törekvéseit, nem áll fenn Erdély elszakadásának veszélye. Király Károly ismételten kijelentette, hogy nem cél Erdély elszakítása. A honvédelmi miniszter azt közölte, hogy a katonáknál nem volt lőszer. Ion Mânzatu szerint külföldi provokáció is történt.[12] A NEIT március 21-én nyilatkozatban ítélte el a vandalizmust és nyugalomra intette az embereket de a tüntetők kéréseire ezúttal sem fogalmazott meg konkrét válaszokat.

---

8 Uo. f. 239

9 Marosszentgyörgy határában például embereket félemlítettek meg. Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm. 5. rész. Továbbá lásd a bírósági eljárásokról szóló fejezetet.

10 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001495/3.

11 Interjú Ion Scrieciuval. Az interjút Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjú a szerzők tulajdonában van. Király: *Nyílt kártyákkal...* i.m. 194. p.

12 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001495/10.

A déli órákban Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön is többezres tiltakozó tüntetés zajlott. Néhány településen folytatódott az általános sztrájk. A VR kolozsvári szervezete elítélte a marosvásárhelyi eseményeket, nyugalomra intette az embereket, ugyanakkor kijelentette, hogy nem fogadja el a NEIT hivatalos közleményét, az eseményeket kimondottan szélsőséges magyar elemek provokálták ki.[13] Március 21-én az RMDSZ és a VR Kolozs megyei szervezetei közös nyilatkozatot adtak ki, amelyben nyugalomra intették a megye lakosságát, elítélték a marosvásárhelyi vandalizmust és huliganizmust. Kérték az értelmi szerzők és a felbujtók bíróság elé állítását. A kényes problémák megoldására a párbeszédet javasolták.[14]

A következő nap, március 22. sem hozott enyhülést. A marosvásárhelyi események körüli politikai, közéleti hisztéria tovább gyűrűzött. Ugyanaznap a bukaresti magyar követség előtt négy békés tüntetés zajlott le. A magyar nagykövet tárgyalt az egyetemi tüntetőkkel. A nagykövet úgy értékelte, hogy a tüntetők manipulált, félinformációkkal rendelkeznek, pl. Szűrös Mátyás nyilatkozatának[15] csak a felét ismerték. A diplomata a tévének is nyilatkozott, de az interjút nem tűzték műsorra.[16]

Kolozsváron a román egyetemi ifjúság tüntetett a vásárhelyi románok mellett. Jelszavaik: „Murim luptăm, Ardealul nu cedăm" (Meghalunk, harcolunk, Erdélyt nem adjuk), „Avram Iancu nu uita, studenţimea va lupta" (Avram Iancu ne feledd, az diákság harcra kész), „Noi nu suntem în gazdă, asta-i ţara noastră" (Nem vagyunk albérlők, ez a mi országunk), „Nu vă fie frică, Ardealul nu pică." (Ne féljetek, Erdély nem bukik el).[17] Az *Adevărulban* a magyarok követeléseit elítélő publicisztikák jelentek meg és Magyarországot okolták a kialakult helyzet miatt.

A román kormány hosszú nyilatkozatban tette közzé álláspontját és Magyarországot hibáztatta a Marosvásárhelyen kialakult helyzet miatt.[18] A nyilatkozat szerint március 15-e megünneplésére a magyar állampolgárok tömegesen lépték át a határt, provokatív módon magyar állami jelvényeket helyeztek el, kicserélték a román helységneveket, cégtáblákat és intézménytáblákat, – azaz olyan akciókat hajtottak végre, amelyek nyilvánvalóan túllépték a méltó megemlékezés határait és a nyílt támadás formáit öltötték a román nép nemzeti érzelmei ellen. A határátkelő állomások kimutatása szerint 1990 márciusában valóban több magyar állampolgár lépett be Románia területére, mint ahány 20-a előtt elhagyta az

13 *Adevărul în libertate*, 1990. március 21.

14 Uo. március 23. 77. sz.

15 Szűrös Mátyás március 19-én, a sajtóban megjelent nyilatkozatában kifejtette, hogy véleménye szerint addig nem lehet új lapot nyitni a román–magyar kapcsolatokban, amíg Románia nem szavatolja törvényesen az egyéni és kollektív jogokat. Elmondta, hogy a határokon túli magyarokat a nemzet részének tekinti és üzent, hogy a romániai magyarság éljen jogaival, szervezze meg önmagát, vegye kezébe sorsának alakulását. Kifejtette azt is, hogy mindezt kívülről lehet segíteni, de ott, helyben kell megszervezni. A magyaroknak joguk van ott élni, dolgozni, nem csak kérhetik, hanem követelhetik is ezt. Az elmúlt hetekben megjelent román jelszavakra (Erdély ősi román föld) azt hangsúlyozta, hogy Erdély legalább annyira ősi magyar föld, mint amennyire román. *Magyar Nemzet*, 1990. március 19.

16 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 62. dob. 001498/1.

17 *Adevărul în libertate*, 1990. március 23.

18 *Népújság*, 1990. március 22.

országot. Március 15-én a petei határátkelőn 4600 magyar állampolgár lépett be Románia területére és 4425 távozott. A többi határátkelő helyen a következőképpen alakult a be- és kilépők száma: Bors: 2428-1173, Biharkeresztes: 997-614, Nagylak: 2155-1798, Kürtös 951-532.[19] *„Szatmáron csaknem 4000 magyar állampolgár volt jelen, amikor a magyar lobogót a püspöki székesegyházra kitűzték, valamint a Nicolae Bălcescu szobrának meggyalázásánál. [...] Marosvásárhelyen a koszorúzási ünnepséget a felbujtók - magyar állampolgárok - arra használták, hogy különböző épületekre a magyar nemzeti lobogót és románellenes jelszavakat tűzzenek ki".*[20] *„A következő napokban Marosvásárhelyen a feszültség és az erőszakos cselekedetek fokozódtak a Románia ellen irányuló nacionalista-soviniszta és revizionista izgatás nyomán."*[21] A kormánynyilatkozat szerint ezt a feszültséget Magyarországról nyíltan szították, amikor Szűrös Mátyás köztársasági elnök március 18-án felhívást intézett a romániai magyarokhoz, hogy szervezkedjenek, azon elv szerint, hogy „Erdély ősrégi magyar föld." A román kormány álláspontja szerint a magyar hatóságok Romániában nagyarányú propaganda-akciókat folytattak, amelyek szélsőséges megnyilvánulások táptalajául szolgáltak és fokozták a feszültséget. Ezt követően „március 19-én este erőszakos összecsapások történtek, s ezek során fizikai bántalmazás ért románokat és magyarokat" és ugyanez történt március 20-án is.[22]

A közleményben a magyar hatóságokat a hírek manipulálásával vádolták, azzal hogy szándékosan felkorbácsolják a kedélyeket, akadályokat állítanak a román-magyar jószomszédság útjába, és megszegik az ENSZ alapokmány előírásait. A román kormány felszólította a magyar kormányt, hogy intse nyugalomra és józan észre saját állampolgárait, és tartózkodjon a Románia belügyeibe való beavatkozástól. A román kormány szándéknyilatkozata a szokott politikai sémával zárult: kifejezi azon szándékát, hogy tovább munkálkodik a baráti és jószomszédi viszony meghonosításáért.[23]

5.2. Tárgyalóasztalnál

A központi küldöttség javaslatára a Marosvásárhelyen kialakult helyzetet egy, az RMDSZ és a VR képviselőinek részvételével megtartott tárgyalássorozat lett volna hivatott megoldani. A két szervezet 10-10 tagból álló küldöttsége március 22-én 12 órakor ült tárgyalóasztalhoz a kormányküldöttség közvetítésével.[24] A

19 A NEIT vizsgálóbizottság zárójelentése. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány dokumentum tára, 9. dosszié 10. melléklet. A hivatalos jelentések viszont nem számoltak azzal a ténnyel, hogy a rendszerváltás után nagyon sok, a nyolcvanas években Magyarországra szökött vagy költözött személy látogatott Erdélybe, illetve sok magyar állampolgár látogatta meg romániai rokonait. Ezen kívül természetesen, több újságíró, tudósító is érkezett az országba és nem zárhatjuk ki a titkosszolgálatok jelenlétét sem.

20 *Népújság*, 1990. március 22.

21 Uo.

22 Uo.

23 Uo.

24 ACJM, Inv. 36/1990. f. 246-259. A NEIT MMIT és a Kormánybizottság 1990. március 22-i ülése. Az ülésről kitiltották a média képviselőit.

tervezett és végül megtartott tanácskozás több kényes kérdést vetett fel már az elején. A legfontosabb mindezek közül az volt, hogy az RMDSZ-t képviselők elismerik-e tárgyalópartnerként a VR-t. A magyar tárgyalófél igyekezett megakadályozni, hogy a VR a románság hivatalos képviselőjévé léptesse elő magát, de a helyzet nyomása alatt végül elfogadták a partnerséget. Ebben szerepet játszott az is, hogy a magyarok képviselői szerették volna elkerülni még a látszatát is annak, hogy a magyar közösség nem hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni.

A két szervezet gyakorlatilag a két etnikai közösség képviselőjeként ült asztalhoz, nem pedig politikai szervezetként. A VR ezzel hivatalos és elismert, sőt a NEIT képviselőinek háttérbe szorulásával, egyedüli román tárgyalópartnerré lépett elő. Ezzel, annak ellenére, hogy a VR folyamatosan azt hangoztatta, hogy nem ő szervezte a tüntetéseket, implicit módon elismerte, hogy ő testesíti meg a románok viszonylatában (ahogyan a magyar közösség esetében az RMDSZ) mindazokat a követeléseket, amelyekért a román lakosság az utcára vonult és vállalta az erőszakos konfrontációt.

Mindkét fél saját problémakatalógussal érkezett a tanácskozásra. A VR küldöttsége már az elején Kincses Előd jelenlétét kifogásolta, a magyar fél pedig a Vasile Ţâra őrnagyét. A vitát a kormányküldöttség tagjai moderálták, különösen fontos szerepet kapott ebben N.S. Dumitru és Gelu Voican Voiculescu.[25]

Az első egyeztetésen többek között részt vettek: Olaru Petru Silviu, Frandeş[26], Sălăgean Ioan, Ioan Sabău, Pascu Ion, Roşca[27], Kincses Előd, Jakabffy Attila, Weszely Tibor, Szabó György Pál, Borbély László, Jung János, Béres András. A következő tárgyaláson már részt vett Markó Béla és Káli Király István, valamint a Kincses Előd helyét átvevő Frunda György is.

Az első pont, amiben megegyeztek az volt, hogy a városban a helyzetet csillapítani, pacifikálni kell. Kincses Előd javaslatára elfogadták, hogy csak az összeült tárgyalóbizottság által láttamozott és elfogadott hírek jelenhetnek meg a médiában. A román tárgyalófél negatív példaként említette a Román Televízió március 21-i magyar nyelvű műsorát, amelyben szerintük a magyar szerkesztőség nem tartotta be ezt a szabályt.[28] A politikai tüntetések felfüggesztése is fontos pontja a volt a tárgyalásoknak.

A VR részéről többen is kérték a szükségállapot bevezetését és a fontosabb üzemek militarizálását. A szervezet kevésbé koncentrált a kialakult helyzet ok-okozati tényezőinek kiiktatására, inkább élt volna az erődemonstráció, a helyi katonai hatalomátvétel lehetőségével. Ugyancsak a szükségállapot bevezetése mellett foglaltak állást, egy későbbi tárgyaláson a román ifjúsági szervezetek képviselői is, akik azzal érveltek, hogy csak ilyen módon lehet megfékezni az utcai erőszakot.[29] A szükségállapot bevezetését a magyar fél és a központ küldöttei sem támogatták, hisz ez minden szempontból új helyzetet teremtett volna.

25 N.S. Dumitru pl. a labdarúgásból kölcsönzött „henc" (kezezés) felkiáltással jelezte, ha valamelyik fél túllépte a kereteket. Az első sárgalapot Radu Ceontea kapta. Uo.

26 Valószínűleg a *Cuvântul liber*ben is cikkező Ioan Frandeş.

27 Azonosítatlan név.

28 Uo. f. 248.

29 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 12–13. kazetta.

A nézőpontok nagyon nehezen közeledtek egymáshoz. Felmerült egy közös nyilatkozat kiadásának ötlete is, de a VR képviselői semmiképpen sem akartak a kormányközlemény szellemisége „ellen" nyilatkozni.[30] A kölcsönös rémhírkeltés és a félretájékoztatás megszüntetéséről is közös döntés született. A magyar fél azt is felvetette, hogy a vizsgálóbizottságnak legyen egy külföldi tagja. Ezt a román tárgyalók elvetették. Az egyik legvitatottabb kérdés az oktatás ügye volt. A magyar fél ragaszkodott ahhoz, hogy a magyar kisebbség számára törvények biztosítsák az anyanyelvi oktatáshoz való jogot és csupán a megszervezés módszerei képezzék alku tárgyát.

Felmerült a kétnyelvű feliratok kérdése is. A VR képviselői csak vonakodva, és azt is csak az egyeztetések legelején fogadták el, hogy az erdélyi magyarságnak, azokon a településeken, ahol többségben vannak, elviekben joga van kiírni magyar nyelven is az illető település nevét, de a vita végére a határozott elutasítás mellett foglaltak állást.[31] A VR a készülő közös nyilatkozatban megpróbálta kimondatni az RMDSZ-szel, hogy az nem tartja fasisztának a román szervezetet.[32] A nyilatkozat első vázlatát telefonon közölték Bukaresttel, később ezzel sem értettek egyet a VR képviselői. A hatodik pontot kifogásolták.[33] A közös nyilatkozatot másnap tették közzé a sajtóban. Eszerint 1990. március 22-én 18 órakor befejeződött az RMDSZ és a VR képviselőiből álló vegyes bizottság ülése, ahol a következőkben állapodtak meg:

1. A közvélemény valósághű, kiegyensúlyozott tájékoztatása; a marosvásárhelyi és a megyei események, a nemzeti kisebbségek szándékainak hiteles bemutatása.

2. Az RMDSZ képviselői biztosították lojalitásukat Románia területi integritása mellett, és hogy az RMDSZ nem szándékszik és sosem szándékozott kiszakítani Erdélyt az ország egészéből. A Vatra Românească Szövetség tudomásul vette az RMDSZ ezen álláspontját, és tájékoztatni fogja a román közvéleményt.

3. Kérik a politikai jellegű sztrájkok és az utcai tüntetések beszüntetését Maros megye egész területén.

4. Két vegyes munkabizottság alakult:

a). a tömegtájékoztatási eszközök helyes tájékoztatására és ellenőrzésére

b). az események kivizsgálására

5. Elvi egyezség született arról, hogy szavatolni kell az anyanyelvi oktatáshoz való jogot. (Ezt a kérdést a majd megválasztott parlament hivatott rendezni)

6. A törvényes előírásoknak megfelelően meg fogják oldani a kétnyelvű feliratok kérdését.

7. Felhívást intéztek a lakossághoz és az állami szervekhez a rend és a nyugalom visszaállítása és megőrzése érdekében.

8. A VR és az RMDSZ vállalták, hogy tartózkodnak a normalitást meghaladó polémiától és a megalapozatlan sértő kifejezések használatától.[34]

30 ACJM, Inv. 36/1990. f. 252. Az RMDSZ a VR és a kormányküldöttség 1990. március 22-i tárgyalása. Arról a kormányközleményről van szó, amely a magyarok túlzó követeléseit és Magyarország beavatkozását tette felelőssé a marosvásárhelyi erőszakos eseményekért.

31 Uo. f. 256.

32 Uo. f. 257.

33 A kétnyelvű feliratozás kérdése.

34 *Népújság*, 1990. március 23.

A megyében, a városban, a környező településeken számtalan ellenőrizetlen információ, hamis híresztelés keringett, amelyek befolyásolták a tárgyalásokat is. Halottakról, feldúlt, felgyújtott házakról beszéltek. A lélektanilag a legnagyobb nyomást az jelentette, hogy az utcai tüntetéseket betiltó rendelet ellenére a város központjában folyamatosan román tömegek hangoskodtak zajos erődemonstrációval igyekeztek kifejezni óhajaikat. A naponta megismétlődő utcai megmozdulások különösen verbálisan bizonyultak agresszívnak. A karhatalmi szervek semmiféle ellenlépést nem tettek.

A román tüntetők Jakabffy Attila, Kincses Előd, Tőkés András lemondását, az üzemekből „elkergetett" románok visszahelyezését, a kétnyelvű feliratok betiltását követelték.[35] Ugyanakkor súlyos, kimondottan magyarellenes jelszavak is elhangzottak: „Magyarok takarodjatok Romániából", „A román nyelv az egyetlen hivatalos nyelv", „Erdély a miénk", „Nem akarjuk őket többé", „Egyetlen magyar nevet se a román földön", „Magyarok nélkül."[36] A tüntetőkhöz gyakran szóltak hangosbemondón olyan személyek is, akik egyébként a VR nevében tárgyaltak az RMDSZ küldöttséggel.

A tüntetések egyik célja valószínűleg a tárgyaló felekre történő nyomásgyakorlás volt. Ugyanakkor azzal is számolni kell, hogy a 20-i sikeres magyar válaszcsapás után presztízsértékkel bírt, hogy ki uralja nyilvánosan a teret. A többnapos harsány tüntetések azt érzékeltették a város lakosságával, hogy az előző napi események ellenére a román fél uralja a várost, a központi tereket. A tüntetéseken elhangzott jelszavak többsége pedig arra utalt, hogy a demonstrálók számára nem a magyar közösség kéréseinek technikai megoldása a tét, hanem azok minél teljesebb elfojtása. 22-én a bukaresti küldöttség vezetője, Gelu Voican Voiculescu is szólt a tüntetőkhöz, érzékeltetve, hogy egyes jelszavak, követelések arányt tévesztettek, a magyarokkal szembeni ellenérzések túlzottak.[37]

A marosvásárhelyi események után nem maradhatott el a megyei szervek szembenézése sem a történtekkel. Nyilvánvaló volt, hogy a NEIT megyei szervei képtelenek voltak kezelni a kialakult helyzetet. A NEIT Maros Megyei Tanácsa 23-án ült össze tanácskozni Gelu Voican Voiculescu elnökletével. Az ülés megfogalmazott célja a tanács tevékenységének értékelése-elemzése volt, és ennek függvényében az eddigi struktúrák újjászervezése. Voican már indulásból, az etnikai arányok betartásával személyi változtatásokat javasolt. A helyi tagok többsége úgy vélte, hogy jogos lépés feloszlatni és újraválasztani a megyei tanács Végrehajtó Bizottságát.

Scrieciu felszólalásában vállalta a tanács nevében a felelősséget. A viták, természetesen nem kerülték el az eddig történtek alapján a kölcsönös vádaskodásokat, indulatokat sem. Boilă, a Frăția Românească képviselője nem hagyta ki az alkalmat, hogy szót emeljen Király, Kincses és Jakabffy ellen.[38] Kincses Előd jónak

35 ACJM, Inv. 36/1990. f. 253. Az RMDSZ a VR és a kormányküldöttség 1990. március 22-i tárgyalása.
36 Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye, 13. kazetta.
37 Uo.
38 ACJM, Inv. 36/1990. f. 279. A NEIT MMIT 1990. március 23-i ülése.

látta tisztázni az ő álláspontját, miszerint 19-én, hétfőn nem menekült el Marosvásárhelyről, a városban maradt három óráig, amíg az aznapi hivatalos programja tartott. Udvarhelyre azért utazott, mert másnap tárgyalása volt. Azt is elmondta, hogy 20-án délután négy órakor telefonon beszélt Chițac tábornokkal és Gambra ezredessel és megoldást kért, de segítség nem érkezett.[39] A helyőrség parancsnoka, Cojocaru tábornok azzal érvelt, hogy a hadsereg akkor lépett közbe, amikor erre parancsot kapott, és hogy a hadsereg hierarchikusan a központi vezetésétől függ, onnan kapja a parancsokat és nem a helyi adminisztratív-politikai vezetéstől.[40]

Pleşa Octavian, a Parasztpárt részéről azt állította, hogy személyesen mondta el Iliescunak, hogy mi történik a városban, de a központ semmilyen lépést sem tett. A lassan parttalanná váló vitában az Ifjúsági Szervezet egyik képviselője, egy Botoş nevű fiatalember hozott új színt. Ő fogalmazta meg nyíltan, hogy bizonyos személyeket le kell váltani, ez az utca kívánsága. *„Amíg önök gyűléseztek, határozatokat, döntéseket hoztak, mi kimentünk az utcára és megkérdeztük az embereket, mit akarnak. Az elégedetlenség az utcán mindkét részről eléggé zavaros. Senki sem tudja pontosan, mit akar. Annyit megjegyeztünk, hogy vannak izgató, nem kedvelt, nem kívánt személyiségek a vezetőségben, a következőek lennének: Țâra, Scrieciu, Pleşa, Pop Dumitru, Judea a románoknál, Jakabffy, Kincses, Király, Tőkés, Kerek a magyaroknál. Konkrétan meg kell vizsgálni, mi legyen ezekkel a személyekkel, hogy a tömeg az utcán ne izgassa tovább miattuk magát."*[41] Ezek után a jelenlevők elfogadták a Végrehajtó Büró önfeloszlató döntését.

Gelu Voican Voiculescu javaslatára egy sajátos módszerrel választották újjá a megyei vezetést. A románok javasoltak öt magyar nemzetiségű személyt a büróba, míg a magyarok öt román nemzetiségűt. A román félnek jutott volna a megyei elnöki tisztség, továbbá egy alelnöki pozíció és a megyei jegyzői tisztség. A magyarok két alelnöki helyet kaptak. Magyar részről Tőkés András olvasta fel az általuk javasolt román személyek nevét: Gâlea Valer elnök, Rusu Aurel alelnök, Pătraşcu Gheorghe titkár, Grozav Mihai, Grigore Ploeşteanu, Juncu Nicolae, Mihai Sin, Pop Dumitru, Gheorghe Şincan tagok. Ezt a javaslatot Tuşnea próbálta megvétózni azzal az indokkal, hogy a Frăția szervezet nincs képviselve.

A románok magyar részről a következő személyeket jelölték: Kolozsvári Zoltán, Virág György alelnökök, Szabó László, Körmöczky Zoltán, Fülöp Dénes, Ábrám Noémi, Dósa Jenő tagok. A javaslatokat elfogadták annyi különbséggel, hogy a lemondott Juncu helyére Bocoş Ioant választották be. A hivatalosan elfogadott döntés néhány román nemzetiségű képviselő ellenzésével találkozott, többen, köztük a parasztpártot képviselő Pleşa, tüntetően hagyták el a termet.[42]

Ugyanezzel a módszerrel újraválasztották a NEIT Marosvásárhely Municípiumi Tanácsát is: Gálfalvi György, Király István, Borbély László, Sükösd Levente,

39 Uo. f. 284.
40 Uo. f. 287.
41 Uo. f. 289.
42 Uo. f. 293-296.

Tîrnăveanu Emil, Uifălean Sorin, Gican Adina, Domide Roman büró tagok. Gheorghe Cornel elnök, Borbély László, Tîrnăveanu Emil, Uifălean Sorin alelnökök, Gican Adina titkár.[43]

Az RMDSZ és a VR küldöttsége közötti tárgyalások a következő napokban is folytatódtak. Az RMDSZ-nek az volt az elsődleges célja, hogy bizonyos nemzetiségi jogok (kétnyelvű feliratok, anyanyelvhasználat, önálló oktatás) érvényességét elfogadtassák és közlemény formájában nyíltan is kimondassák a mindezt eddig vehemensen akadályozó szervezettel. A nézőpontok rendkívül nehezen közeledtek, hisz amint azt az utcán tüntető VR szimpatizánsok is kifejezték, a vita elsősorban már nem a nemzetiségi jogok alkalmazásának módszereiről, technikai kivitelezéséről folyt, hanem azok minél teljesebb visszafojtásáról, a minimum mértékéről. A készülődő közös közlemény pontjaiban történt egyeztetés hosszas és nehézkes folyamatnak bizonyult. Minden egyes szónak, betűnek, írásjelnek komoly szerepe volt. A VR tárgyalóival többször is megtörtént, hogy egy adott kompromisszumos helyzet elfogadása után később visszakoztak.

A tárgyalások ilyen vonatkozású nehézségeit maga a küldöttség vezetője, Gelu Voican Voiculescu is kiemelte: *„Az igazság kedvéért el kell mondanom, be kell ismernem, a magyar fél fegyelmezettebbnek bizonyult olyan értelemben is, hogy azt mondtuk, haza kell menni és ők haza is mentek, a román fél pedig visszatért tüntetni... A VR forrófejű, szélsőségesebb vezetői már az elején árulónak tartottak... Mindkét féllel tárgyaltam külön-külön is. Mondtam nekik, uraim, önök több nehézséget okoznak nekem, mint a magyarok. Mit szeretnének, hogy én a kormány küldöttjeként még jobban nyomjam el a magyarokat?"*[44]

A tárgyalás során tapasztalt nehézségeket más egykori résztvevők is hangsúlyozták. *„... időnként úgy tűnt, hogy meg tudunk egyezni. A mi célunk az volt, hogy kétnyelvű feliratok, iskolák kérdésében megegyezésre jussunk. Volt úgy, hogy estére eljutottunk a megegyezésig. Papírra is vetettük. És másnap visszajöttek a Vatra Românească vezetői, Radu Ceontea meg a kollégái, és mindent visszavontak. Ennek nyomán alakult ki bennem az a határozott érzés, hogy tulajdonképpen nem velük tárgyalunk, hanem másokkal, akiket nem látunk..."*[45]

A közös nyilatkozat elfogadásáig hosszúnak bizonyult az út és a tárgyalások a folyamatos huzavona, a nézőpontok közelítése okozta nehézségek miatt fokozatosan veszítettek a kezdeti lendületükből. Az RMDSZ és VR április 5-én adott ki újabb közös nyilatkozatot, amely újból elítélte az agressziót és a nézőpontok közelítésének fontosságát hangsúlyozta. Külön pontként szerepelt az is, hogy a román lakosságot biztosítani kell arról, hogy érdekeiket semmiképpen sem csorbítják a kisebbségi jogkövetelések. A magyar lakosságot pedig arról kell meggyőzni, hogy mind a jelenlegi, mind pedig a választások után felállt új vezetés garantálni fogja kisebbségi jogokat a nemzetközi egyezményeknek megfelelően.[46]

---

43 *Népújság*, 1990. március 24. A NEIT MMIT ülése.

44 Interjú Gelu Voican Voiculescuval. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 12. sz.

45 Interjú Markó Bélával. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 13. sz.

46 *Népújság*, 1990. április 5.

A közös közlemények, az egyeztetésekről szóló beszámolók többnyire általános jellegű tudnivalókat, elvi megállapodásokat közöltek. Az egyeztetéseken a helyi jellegű konkrét követelésekről, problémákról nem születtek határozatok, döntések.

A tárgyalások konkrét eredménye elsősorban a helyzet viszonylagos megnyugvásában mutatkoztak meg. *„Abbamaradtak a román tüntetések, a magyarok is abbahagyták már azelőtt a sztrájkot, a viszony nem normalizálódott. A formális nyilatkozatnak semmilyen jelentősége nem volt, utólag soha senki nem is hivatkozott erre. Tehát annyi történt, hogy tulajdonképpen sikerült csökkenteni a feszültséget. A célunkat nem értük el, a tárgyalások segítségével nem jutottunk dűlőre a kétnyelvű feliratok és az iskola kérdésében."*[47]

5.3. Belpolitikai események 1990 márciusa után

A politikai kedélyek „kényszerű csillapodása" nem hozta meg a várva várt nyugalmat a városban. Az utcai megmozdulások ugyan befejeződtek, de azokon a helyeken, ahol a két etnikum tagjai érintkeztek, továbbra is izzott a parázs. A NEIT MMIT jelentése szerint a különböző gyárakban, üzemekben április közepén is érzékelhető volt a feszültség a két etnikum között.[48] A NEIT 1990. április 5-i ülésén a megyére vonatkozó gazdasági jelentésből az is kiderült, hogy Maros megyében csökkent a termelés még az év első két hónapjához viszonyítva is. Ez elsősorban a márciusi eseményeknek tudható be, valamint az általánosan jellemző nyersanyaghiánynak. A szakszervezeti mozgalom továbbra is megosztott maradt.[49]

A márciusi események nyomán beállt gazdasági káoszt a megyei üzemek, gyárak vezetősége még március végén, közös közleménnyel igyekezett megszüntetni, amelyben a munka felvételére kérte a dolgozókat és betiltotta a politikai tevékenységet minden gazdasági egységben.[50] Az ellenőrizetlen, kósza hírek még hosszú hetekig tartották izgalomban a város és a környék kedélyét. [51]

Április elején kezdődött a március 20-i eseményekben való részvétellel vádolt hét roma (Grekuly Béla, Horváth István, Puczi Kozák Béla, Puczi Kozák Sándor, Carculea Gheorghe, Puczi Kozák Ernő) pere.[52] A főteret még néhány napig megszálló román tüntetők, a bíróság tevékenysége tovább rontotta a lakosság, elsősorban a magyarság soraiban tapasztalható nyomasztó közhangulatot.

A bíróság elsősorban roma és magyar nemzetiségű személyeket ítélt el és szabott ki rájuk kisebb-nagyobb büntetéseket, ugyanakkor részrehajlása látványos volt, ui. jóformán eltekintett a román nemzetiségűek által elkövetett tettektől.[53] A *Népújság* április eleji ankétja nyomasztó közhangulatról számolt be a városban.[54]

47 Interjú Markó Bélával. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 13. sz.
48 ACJM, Inv. 36/1990. f. 336. A NEIT MMIT 1990. április 11-i ülése.
49 A NEIT Maros Megyei Tanácsának ülése. 1990. április 5. ACJM, Inv. 36/1990. f. 325-333.
50 *Népújság*, 1990. március 30.
51 Gheorghe Gambra rendőrfőnök június 22-i jelentése alapján a Maros megyében még létező híreszteléseket (pl. hogy az IMATEX-ben fegyvereket gyártanak, felvásárolják a késeket) ellenőrizték, hamisnak bizonyultak. Kivonat Gambra Gheorghe rendőrparancsnok beszámolójából. ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 383.
52 *Népújság*, 1990. április 3.
53 A bírósági ítéletekről lásd a későbbiekben a kérdésnek szentelt alfejezetet.
54 *Népújság*, 1990. április 12.

A nyolcvanas években jelentkező kivándorlási hullám új szakasza kezdődött el. Elsősorban a március 20-i eseményekben résztvevő, s az állami megtorlásoktól tartó résztvevők egy része döntött az eltávozás mellett. Kincses Előd az elsők között volt. *„Arról volt szó, hogy a szombati magyar adásban beadják azt az interjút, amit én román nyelven adtam, hogy mi is volt az igaz Marosvásárhelyen. Fel is hívott engem Simonffy Kati, hogy jön az interjú. Arra gondoltam, hogy akkor én gyorsan el kell menjek Marosvásárhelyről, mert ezt biztos, hogy nem hagyják megtorlatlanul. Trükkösen hagytuk el a várost a családdal együtt úgy, hogy a Skodánkat a ház előtt hagytuk azzal, hogy a szomszéd egy idő után beteszi a garázsba, hogy nehogy felgyújtsák."* [55]

Káli Király István, visszaemlékezése szerint, fenyegető telefonhívást is kapott. *„Vasárnap délelőtt felhívtak, a kicsi fiam vette fel a telefont vagy a lányom, nem emlékszem pontosan, megfenyegették halállal a családot, úgy hogy a fiam ideglázat kapott. És akkor itt volt az én nagy személyes dilemmám: ha egy olyan közegben élek, ahol van egy hatalom, ami ellenőrzi a feltételeket, akkor történhet ugyan bármi, de megtörténik a felelősségre vonás is. De ha egy olyan környezetben élek, ahol nincs egy ellenőrző hatalom, akkor életveszélyben vagyunk, mert az első vonalba kitettem magam. Ez elsején este volt, és akkor este hazamentem, és mondtam, hogy csomagoljatok össze a legszükségesebbet, mert elmegyünk... Elmentünk Budapestre a barátaimhoz, megkerestem a lehetséges ismerősöket, csütörtökön, április 4-én már volt egy kétszobás lakásom Vácon és egy mérnöki munkahelyem a váci cementgyárban."*[56] Markó Béla a *Népújság* április 12-i számában a demokráciában való bizalommal és hittel igyekezett érvelni és otthonmaradásra bírni a város magyarságát.[57] A kivándorlás ekkor már tömeges jelleget öltött.[58] Az országra, a megyére jellemző gazdasági-morális kilátástalanság ugyanazt a hatást váltotta ki a helyi német ajkúakban is. A NEIT Maros Megyei Tanácsának 1990. április 11-i ülésén a kisebbségekért felelős bizottság jelentéséből az derült ki, hogy a megkérdezett 2100 német családfőből 1500 válaszolta azt, hogy még húsvét előtt elhagyják az országot, 500 család kivárja a választásokat és csak 100 nyilatkozott úgy, hogy maradnak az országban.[59]

A marosvásárhelyi eseményekről szakjelentések is készültek. A NEIT által, március 20-án este felállított vizsgálóbizottság, amelyet március 28-ig Gelu Voicu Voiculescu és N. S. Dumitru, majd azt követően Ion Mânzatu vezetett, zárójelentését 1991 januárjában fogadták el. A bizottság tagjai 15-én mutatták be szövegét a parlamentben, nyilvánosságra azonban sosem hozták. Az 58 oldalas, több tucat oldalnyi melléklettel ellátott dokumentum történelmi folyamatként értelmezte a történteket és elsősorban az ok-okozati összefüggések feltárására vállalkozott. A konfliktus kirobbanásában három szakaszt különített el: a feszültségek megjele-

55 Interjú Kincses Előddel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 11. sz.
56 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.
57 *Népújság*, 1990. április 12.
58 *Népújság*, 1990. április 19.
59 AJCM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 342. A NEIT MMIT 1990. április 11-i ülése.

nése, átmenet az erőszakos fenyegetések viszonyrendszerébe és végül maga a fizikai agresszió eluralkodása. A jelentés a marosvásárhelyi eseményeket poszt-forradalmi jelenségként (a forradalom utórengése) mutatja be, és a diktatúrából történő gyors átmenet termékeként tekint rá. A jelentéstevők megpróbálták feltérképezni és meghatározni az események kirobbanásának okait:

- a különböző állami intézmények szerepének csökkenése
- a hadseregben működő érdekcsoportok
- az iskolaügyet sem helyileg, sem központilag nem kezelték kellő óvatossággal és megfontoltsággal
- a mindkét részről megnyilvánuló nacionalista propaganda
- a média torzításai stb.

Konkrét személyekre, esetleges felelősökre nem történt utalás egyik részről sem, annak ellenére, hogy akadnak szövegvonatkozások a személyi felelősségre utalóan (pl. a Görgény-völgyiek mozgósítása). Egyértelmű, hogy a jelentés nem a konkrét felelősök kiderítését és a későbbi elszámoltatáshoz szükséges dokumentáció oknyomozó összegyűjtését tűzte ki céljául, hanem egy, a két etnikumot többé-kevésbé pacifikáló narratívát próbált előállítani.[60]

Az 1990. március 25-től, a parlamenti vizsgálóbizottság vezetését átvevő Ion Mânzatu professzor nem értett egyet a bizottság előző jelentésével, külön jelentést állított össze, amely sok tekintetben különbözött az előzőtől, markánsabban hangsúlyozta az eseményekben a magyar fél bűnösségét. Mânzatu jelentését a parlamenti bizottság nem fogadta el.[61]

A Helsinki egyezmény rendelkezéseinek betartása és ellenőrzése végett létrehozott *Helsinki Watch*, Holly Carter és Robert Levy ügyvédek szerkesztésében, 1990 májusában saját jelentést publikált, amelyben etnikai konfliktusként nevezte meg a marosvásárhelyi eseményeket, és rámutatott arra, hogy a múltban kell keresni a konfliktus gyökereit. A jelentés összefoglalja a 19–20-i eseményeket. Külön kiemeli a cigányokat ért negatív diszkriminációt. Carter és Levy kritikusabban viszonyul a román állami intézmények működéséhez, mulasztásaihoz. A parlamenti jelentéstől eltérően részletesen beszél a 19-i és 20-i agresszióról, támadásokról, hangsúlyozva a Görgény-völgyiek szerepét.[62]

Jelentést fogalmazott meg a Nemzetközi Emberjogi Szövetség is, amelynek képviselői április 21–26 között vizsgálódtak Marosvásárhelyen. A jelentés erőteljesebben emeli ki a manipuláció, a félrevezető tájékoztatás, az információs ködösítés szerepét és előre kitervelt szándékokról beszélt.

Az események utóhatásaként értelmezendő a Román Hírszerző Szolgálat (Serviciul Român de Informare, SRI –RHSZ) megszervezése. Köztudott, hogy a forradalom során hatalomra kerülő NMF, a hadsereg alárendeltségébe helyezte a Securitate-t, amelynek alkalmazottai december 23-tól kezdve három hónapig fizetést kaptak. A három hónap letelte után, csupán néhány nappal a marosvásárhelyi eseményeket követően, március

60 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése.
61 Uo. melléklet.
62 Uo. melléklet.

26-án a 181. számú rendelettel megalapították az új hírszerző szolgálatot. Virgil Măgureanu a Román Parlamentben bemutatott beszámolójában indokolta meg a SRI megszervezését. A terrorizmus és gazdasági kémkedés veszélye mellett, arra is hivatkozott, miszerint fennáll annak a veszélye, hogy külföldi felforgató elemek épülhetnek be a nemzeti kisebbségek szervezeteibe, és destabilizációt provokálnak. Autonómiára törekvő, szeparatizmust gerjesztő törekvések szolgálatába állítja a kisebbségi szervezeteket.[63]

Măgureanu ekképp érvelt: *„Külföldi körök és szervezetek bátorítják hazánk területén a különböző szélsőséges szervezetek reaktiválását az együttélő nemzetiségek körében. Az eddigi információk kiértékelése alapján az derül ki, hogy a románellenes tevékenységeket, olyan tervek alapján koordinálják, amelyeknek az a célja, hogy interetnikus konfliktusokat robbantsanak ki egyes külföldi politikai és kormányszervek beleegyezésével és támogatásával. Azon fáradoznak, hogy elterjesszék azon véleményeket, miszerint Románia nem tartja be az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi szerződéseket és a demokratikus társadalom alapelveit. Nem kizárható, hogy olyan forgatókönyveket léptetnek életbe, amelyek erőszakos cselekedetekkel, szélsőséges terrorista eszközökkel diverziót keltenek és provokálnak annak érdekében, hogy destabilizálják a helyzetet az országban, veszélyeztetve ezzel a román állam szuverenitását és integritását."*[64]

A SRI márciusi megszervezését többen is a marosvásárhelyi eseményekkel hozták közvetlen összefüggésbe.[65] Ugyanakkor több, egykori magas tisztséget betöltő román politikus azt állítja, hogy a hírszolgálat szervezése már sokkal korábban, januárban elkezdődött.[66] Tény az, hogy négy nap alatt nem lehet megszervezni egy titkosszolgálatot. De az is világos, hogy a nemzetiségi kérdés biztonságpolitikai kezelése hivatalosan is egyik alapindokként szerepelt az RHSZ megszervezésében. A magyar közösség egész Erdélyre kiterjedő mozgalma és annak Marosvásárhelyen tetőző eseménysorozata indokot szolgáltatott a nagymértékben a Securitate-ra épülő új szervezet létrehozására, az egykori nemzetiségi ügyekkel foglalkozó személyzet reaktiválására.[67] A Securitate egykori Maros megyei alkalmazottjai is hasznot húztak a marosvásárhelyi eseményekből, amelyek a hatalom és a titkosszolgálat logikájából kiindulva őket igazolták.

63 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 66. dob. 003578.

64 Uo.

65 Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfil, 5. rész. *Raport final.* Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile. Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

66 Interjú Petre Romannal, Nicolae Ulieruval és Virgil Măgureanuval. Az interjúkat Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjúk a szerzők tulajdonában vannak.

67 Uo. Petre Roman állítása szerint a személyzet 90%-a a Securitate-ból került ki.

5. 4. A magyarországi és a nemzetközi visszhang

Az 1989. decemberi romániai események után az ország továbbra is a nemzetközi közvélemény figyelmének középpontjában maradt. A zűrzavaros átmenet, a belpolitikai történések (a történelmi pártok tüntetéssorozatai, a bányászjárások, az etnikai feszültségek kiéleződése) mind magukra vonták a nemzetközi média figyelmét és a román kormánynak is érdekében állott, hogy számára kedvező módon láttassa a helyzetet. A nemzetiségi problémák terén Magyarország különösen aktívnak bizonyult. A nyolcvanas évektől keltezett, a romániai magyar kisebbség helyzetét tematizáló, nyomásgyakorló tevékenység még mindig hatékonyan működött. A bukaresti bányászjárások mellett Marosvásárhely is élénk figyelmet kapott, főleg az utcai erőszak megjelenését követően. Március 17-én a bukaresti angol nagykövetség küldöttsége járt terepszemlén a városban.[68]

A 20-i eseményeket már több nemzetközi tévéstáb is rögzítette. Az ír televízió riportere révén vált világhírűvé Mihai Cofariu bántalmazása. Cofariu 20-án érkezett a városba a Görgény-völgyi tüntetőkkel. A román támadás után elszakadt a társaitól, így a magyar ellentámadás során a magyar tüntetők közé került. Cofariut többen, súlyosan bántalmazták.[69] A zöld pulóvert viselő, súlyosan sebesült férfiról az első órákban mindenki azt gondolta, hogy magyar nemzetiségű. Valószínűleg a magyarországi propaganda is közrejátszott abban, hogy az eset az igazság kiderülte után még hosszú ideig a bántalmazott magyar közösség szimbólumaként jelent meg a nemzetközi médiában. Ez bizonyos értelemben kérdésessé tette a magyar beszámolók hitelességét.

A magyar diplomácia azonnal reagált a marosvásárhelyi eseményekre. Egyrészt megpróbált nyomást gyakorolni a román vezetésre, hogy rendezze az Erdélyben kialakult helyzetet, másrészt igyekezett felhasználni a marosvásárhelyi eseményeket arra, hogy továbbra is fenntartsa a nyugati közvélemény érdeklődését, érzékenységét a nemzetiségi kérdés iránt. Március 21-én a magyar nagykövet a következőket jelentette külügyi feletteseinek. *„Jelen helyzetet kell kihasználni a nemzetközi közvélemény megnyerésére, amikor is világosan látszik és bizonyítható, hogy a magyarságot erőszakos román nacionalista támadás és ezen túlmenően személyes bántalmazás éri annak ellenére, hogy mindezidáig a magyarság békés tüntetések szervezésére szorítkozott, és tartózkodott az erőszakos megnyilvánulásoktól. Sajnos, ez a tartózkodás a központi szervek tétlensége miatt, ahogy azt a 20-án esti marosvásárhelyi információink mutatják, nem volt tovább fenntartható."*[70] Szűcs Pál nagykövet azonnal lépett, magyarázatot kért a román hivatalosságoktól a marosvásárhelyi történésekre.

---

68 Interjú Káli Király Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 8. sz.
69 A bírósági ügyre vonatkozóan lásd a Cseresznyés Pálra vonatkozó részeket a következő fejezetben.
70 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001495/1.

Március 20-án Sütő András ágyánál Szűcs találkozott Ion Iliescuval, beszélgetésükről már szóltunk. A magyar nagykövet jelezte Budapestnek, hogy értesítette Stănculescu tábornokot, kik azok a katonai vezetők, akik az indulatokat felkorbácsolták [71] A nagykövetség jelentései szerint, március 25-én Szűcs Pál személyesen találkozott a román miniszterelnökkel, Petre Romannal és igyekezett néhány problémát tisztázni. A magyar diplomata azt sérelmezte, hogy a román fél nem tájékoztatta korrekt módon az eseményekről a közvéleményt, a Székelyföldön nem etnikai alapon lincseltek, az úgynevezett magyarországi könyvek nem voltak tankönyvek. A márciusi eseményekkel kapcsolatosan pedig elmondta, hogy a román fél alkalmazott először erőszakot, és hogy a vizsgálatok során tudatosan elhanyagolják március a 19-én történteket. A jelentés szerint Roman azt válaszolta, hogy a március 15. megünneplése és a magyar állam zászlajának kitűzése/használata zavarta a románok nemzeti önérzetét. A nagyszámú magyar állampolgár jelenléte fokozta a románok veszélyérzetét. A fegyveres erők azért nem válaszoltak 20-án erőszakkal az erőszakra, mert nem voltak felkészülve rá, inkább a tüntetők szétválasztására összpontosítottak. A magyar kormányt arra kérte, ne nehezítse az amúgy is nehéz helyzetet. A nagykövet, a jelentés szerint, igyekezett elmagyarázni a román miniszterelnöknek, hogy Magyarországon léteznek ugyan szélsőséges nézetek, de a magyar kormány hivatalos álláspontja teljesen más.[72]

Március 26-án a magyar nagykövet látogatást tett Sergiu Celac külügyminiszternél és kifogásolta, hogy Románia Magyarországot tette hivatalosan felelőssé a Marosvásárhelyen történtekért. Celac szerint, a magyar politikusok tevékenysége (Szűrös Mátyás és Horn Gyula nyilatkozataira utalt) alárendelődött a választási kampánynak. Celac azt hangsúlyozta, hogy nem tudják elfogadni semmilyen körülmények között azt, hogy bármely ország jogot formáljon magának a romániai állampolgárok érdekeinek képviseletére.[73] A két ország közötti diplomáciai helyzet súlyosságát jelzi az a tény is, hogy a magyar nagykövet kérte felettesét, a külügyminisztert, hogy rendelje őt haza jelentéstételre.[74]

A *Népszabadság* tudósítása szerint, Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter március 20–21-én kétszer is beszélt telefonon a román katonai vezetés képviselőjével. 19-e után kérte, hogy Sütőt szállítsák Budapestre. 20-án reggel sikerült személyesen beszélnie a román a vezérkari főnökkel, akinél nehezményezte a történteket. A tudósítás szerint, a román vezérezredes azt ígérte, hogy felkutatják a tetteseket.[75]

21-én Németh Miklós miniszterelnök nyílt üzenetet küldött Petre Romannak, amelyben elítélte a marosvásárhelyi eseményeket és a román kormány által tanúsított lanyha magatartást: *„A magyar közvélemény és vezetés megdöbbenéssel értesült az utóbbi napokban történt, kifejezetten magyarellenes atrocitásokról Romá-*

71 Uo. 61. dob. 001501/2.
72 Uo. 001501.
73 Uo. 001501/1.
74 Uo.
75 *Népszabadság*, 1990. március 22.

ában. Sajnálattal kell megállapítanom: a decemberi fordulatot követően nem a megbékélés, hanem a konfrontáció irányába fordult a román többség és a magyar kisebbség viszonya Románia egyes részein. Elszomorító, hogy a kisebbségek egyéni és kollektív jogainak érvényesítése egyre inkább az agresszív, soviniszta erők által uszított románok ellenállásába ütközik. A nacionalizmus feléledésének veszélyére többször is felhívtuk a román vezetés figyelmét, és kértük, tegyenek meg mindent a rendkívül kedvezőtlen jelenségek kibontakozásának megakadályozására. Legmélyebb sajnálatunkra a nyilvános állásfoglalásokkal ellentétben a román vezetés – úgy tűnik – a magyar kisebbség ügyét alárendeli a belpolitikai harcnak, elfogadhatatlan engedményeket tesz kifejezetten faji megkülönböztetést hirdető erőknek. A magyar nép legnagyobb nemzeti ünnepéről, március 15-ről való romániai megemlékezések több helyütt előfordult megzavarása, nemzeti szimbólumaink meggyalázása súlyosan sérti a magyarság érzéseit. A minden civilizált mércét és emberi jó érzést megsértő március 19-i, marosvásárhelyi pogromjellegű magyarellenes események hírét mélységes felháborodással fogadtuk. Határozottan tiltakozunk a marosvásárhelyi magyar szervezet székházának példátlan feldúlása, több magyar személy – közöttük a világhírű író, Sütő András – súlyos bántalmazása, a rendfenntartó erők tétlensége miatt. Nyomatékkal kérjük: a román hatóságok az ENSZ alapokmányával és más, Románia által is vállalt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban a leghatározottabban lépjenek fel az uszító szervezetek – köztük a hírhedté vált, fasisztoid célokat zászlajára tűző Vatra Românească – tevékenysége ellen. A hathatós intézkedések elmaradása beláthatatlan következményekkel fenyeget, amelyekért minden felelősség a román felet terheli. Aggodalommal figyeljük a nemzeti szűkkeblűség felerősödését, mert az eltávolíthatja a román társadalmat a demokratikus kibontakozás esélyétől, súlyos következményekkel jár nemcsak a kisebbségek, hanem a románok számára is. Biztosíthatom önt: a Magyar Köztársaság kormánya változatlanul síkraszáll a magyar–román viszony rendezéséért, a nemzeti megbékélésért, a magyarok és románok demokratikus jogainak maradéktalan szavatolásáért."[76]

Kedd este az MDF kezdeményezésére a fővárosban, a Hősök terén több tízezres tüntetésre került sor, ahol többek között beszédet mondott: Lezsák Sándor, Sinkovits Imre, Kányádi Sándor, Göncz Árpád, Tamás Gáspár Miklós és Csurka István. A felszólalók nyugalomra, higgadtságra intették a jelenlevőket, ugyanakkor határozottan elítélték a marosvásárhelyi eseményeket és a kisebbségi jogok biztosítását sürgették.[77] Március 22-én maga Victor Atanasie Stănculescu hívta telefonon Kárpáti magyar honvédelmi minisztert. Sajnálatát fejezte ki a történtekért, azt közölte, hogy a forradalommal szemben álló erők tevékenykednek, hogy megrontsák a hangulatot és hogy kormánybizottság fogja kivizsgálni az eseményeket. Arról is érdeklődött, hogy igaz-e az a hír, miszerint a magyar honvédséget az ország nyugati részéből keletre csoportosították át.[78]

76 *Magyar Nemzet,* 1990. március 21.
77 Uo.
78 *Népszabadság,* 1990. március 22.

Magyarország igyekezett a figyelmet ébren tartani a nemzetközi csatornákon keresztül is. A *Magyar Nemzet* szerint Ronald Spiers, az ENSZ főtitkárának helyettese kedden fogadta Budai Iványt, Magyarország állandó ENSZ képviselőjének helyettesét, aki tájékoztatta őt a marosvásárhelyi eseményekről és hivatalos dokumentumként mutatja be a világszervezetben a magyar kormány állásfoglalását.[79] A *Népszabadság* interjút készített Horn Gyulával, aki a riporter felvetésére elmondta, hogy a magyar kormány levelet írt az ENSZ Biztonsági Tanácshoz, de Magyarország nem kérheti az ENSZ csapatok romániai behívását, csak a román parlament. Hangsúlyozta azt is, hogy a Varsói Szövetség állásfoglalását sem kérte Magyarország, ugyanis a szerződés nem avatkozik be hasonló ügyekbe. *„Azért küzdünk, hogy mindenütt hitelesen mutassák be a Romániában történteket, mert mindennek előzménye van."*– hangsúlyozta Horn.[80]

Március 23-án a magyar fél Dusan Radics jugoszláv külügyminiszter-helyettesnek átadta a magyar álláspontot tartalmazó szöveget és ismertette a kialakult helyzetet. Radics azt válaszolta, a kisebbségi jogokat be kell tartani. A jugoszláv kormány mindkét fél álláspontját tanulmányozni fogja, mivel sok az ellentmondás.[81] A magyarországi pártok is összeültek tanácskozni a Marosvásárhelyen történtekről és közös nyilatkozatban ítélték el az erőszakot. Az MSZMP kivételével, minden párt képviseltette magát. Thürmer Gyula azzal indokolta pártja távolmaradását, hogy nem kíván nacionalista konszenzusra jutni, elutasítja a nacionalizmust.[82]

A nemzetközi közvélemény is gyorsan reagált a történtekre. Ezen reakciók viszont egyáltalán nem voltak egységesek. Sokat nyomott a latban a két ország (Románia és Magyarország) diplomáciai kapcsolata, az adott hírcsatorna tudósítói hálózata, hírforrásai. A 19-i történteket általában elítélte a nemzetközi közvélemény. Az első értesülések szerint az amerikai vezetés igyekezett egyensúlyt tartani, mindkét felet nyugalomra szólította fel. Ugyanakkor a magyar származású Tom Lantos kedden, soron kívül szót kért a képviselőházban, ahol elmondta: *„felhívom kormányunkat: ne foglalkozzék a Romániának szóló legnagyobb kereskedelmi kedvezmény megadásának kérdésével, ne adjon semmiféle segítséget Romániának mindaddig, amíg bizonyosak nem lehetünk, hogy a román kormány minden szükségeset megtesz valamennyi polgára emberi jogainak biztosítására, függetlenül nemzetiségüktől."*[83] A Vöröskereszt felajánlotta a segítségét a magyar sebesülteknek, a Párizsban székelő Emberi Jogok Nemzetközi Szövetsége pedig felszólította Bukarestet, tegyen hathatós intézkedéseket annak érdekében, hogy szűnjenek meg a magyar nemzeti kisebbség elleni megmozdulások.[84] A *Die Welt* pogrom jellegűnek minősítette a marosvásárhelyi eseményeket.[85]

79 *Magyar Nemzet,* 1990. március 21.
80 *Népszabadság,* 1990. március 22.
81 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 00643/7.
82 *Népszabadság,* 1990. március 22.
83 Uo. 1990. március 21.
84 Uo.

A március 20-i események még nagyobb nemzetközi figyelmet kaptak, és a megítélésük nem volt egységes. A *The Washington Post* ismertette Németh Miklós üzenetét, beszámolt a Hősök Terén szervezett tüntetésről, a VR-t szélsőséges szervezetnek titulálta. Boucher helyettes amerikai külügy szóvivő pedig azt nyilatkozta, hogy szélsőségesek rohantak meg békés tüntetőket.[86]

A francia *Le Figaro* beszámolója szerint, 10–12 ezer magyar csapott össze háromezer románnal és mintegy ezer felfegyverzett magyar tartotta megszállva a központot. A zavargásokat az váltotta ki, hogy kiírták egy gyógyszertár ablakára, hogy „Itt románokat nem szolgálunk ki."[87] A szintén francia *Liberation* is beszámolt a 19-i támadásról, Sütő András esetéről és azt írta, hogy a VR szervezte az eseményeket.[88] Belgiumban a *Le Soir* arról tudósított, hogy agresszió történt a magyar kisebbség ellen. Megjegyezte, hogy halottak és sebesültek vannak és, hogy Ceauşescu valószínűleg röhög a pokolban, az új rendszernek nincs tekintélye, szociális gondok is vannak az országban.[89]

Az *Izvesztja* bukaresti tudósítója az okok közül a magyar lakosság követelését emelte ki a „minimumra csökkentett magyar nyelvű oktatási rendszer helyreállításáról."[90] A tudósító továbbá emlékeztetett arra, hogy merő naivság lenne azt hinni, hogy a nemzetiségi konfliktus csupán azáltal alakult ki, hogy egyfelől valaki anyanyelvén kíván beszélni és így szeretné taníttatni gyermekét, míg a másik fél ebben szeparatizmust gyanít. A gyökerek jóval mélyebbek, Erdély múltjába kell visszalapozni a valódi okokért.[91]

Sinics Sándor szófiai nagykövet jelentése szerint a bolgár sajtó 22-én teljes mértékben a román álláspontot tükrözte, pl. Szűrös Mátyás 18-i felhívását is provokatívnak minősítette. A *Robotnicseszko Delo* a kommunista párt egykori hivatalos szócsöve még március 25-én is első oldalon cikkezett Marosvásárhelyről, még mindig a román álláspontot támogatva, igaz a lapban már a hátsó oldalakon teret kapott a magyar álláspont is. A magyar követség átadta Szófiában a Budapest álláspontjára vonatkozó okmányokat, de a bolgár fél nem kommentálta azonnal. A bolgár fél óvatosnak bizonyult, kijelentette, nem szeretnék, ha Bulgária is belekeveredne ebbe az ügybe, számukra fontos a jó kapcsolat a románokkal. A magyar külügy szerint Bulgária óvatosságát az országban, ugyancsak jogkorlátozásban élő kisebbségek (törökök, makedónok) jelenlétével magyarázható.[92]

Megszólalt az ENSZ főtitkára, Javier Perez de Cuellar is az ügyben, aki a romániai vérontás befejezését sürgette és a résztvevőket mértéktartásra szólította fel.[93] Franz Vranitzky osztrák kancellár elítélte a romániai pogrom jellegű

85 Uo.
86 *Népszabadság*, 1990. március 22.
87 Uo.
88 Uo.
89 Uo.
90 *Magyar Nemzet*, 1990. március 21.
91 Uo.
92 MOL, KÜM-TÜK, Románia, 1990, 65. dob. 001495/15.
93 *Népszabadság*, 1990. március 23.

kilengéseket, kormánya tiltakozó jegyzéket intézett a román kormányhoz. Gennagyij Geraszimov szovjet külügyi szóvivő szerint pedig rendezni kell a helyzetet, a nemzetiségi türelmetlenség és a szélsőséges magatartás nem vezet eredményre.[94]

A magyar jelentések szerint a csehszlovákiai lapok a Rompresre hivatkozva a magyar fél nacionalizmusát és türelmetlenségét hangsúlyozták és kiemelték, hogy Magyarország nagyméretű diplomáciai tevékenységet folytat ebben a kérdésben.[95] A pozsonyi *Pravda* azt tartotta említésre méltónak, hogy a sovinizmus megjelent a romániai magyarok körében, de a magyar sajtóban és a magyar vezetésben is polgárjogot nyert.

A *Junge Welt* cikkírójának azt tűnt fel, hogy a jelenlegi román vezetés nem rendelkezik világos állásponttal a nemzetiségi kérdésekben. A forradalom idején a kisebbségi jogok teljes körű elismeréséről volt szó, a gyakorlati politikában azóta alig történt valami ezen a téren.[96]

A horvát *Vjesnik* tudósítása szerint Marosvásárhelyen olyan embereket ütlegeltek, akiknek egyetlen bűne az volt, hogy nem tartoznak a többségi nemzethez.[97] A francia lapok a későbbiekben többnyire mértéktartónak bizonyultak, kiemelték, hogy Budapest nem akar olajat önteni a tűzre.

Az angol *The Times* vezércikkben reagált a történtekre és többnyire a magyar fél változatát fogadta el. Hangsúlyozta, hogy sok potenciális veszélyt rejt magában, ha a székelyeket elűzik hazájukból, nem kizárható a háború sem. Megjegyezte, hogy Petre Roman miniszterelnök Budapestet vádolja beavatkozással, ugyanakkor elhallgatja azt, hogy engedményeket tett a VR-nek.[98]

A *Die Welt* egész oldalas riportban boncolgatta a kérdést. Konklúziójuk az volt, hogy a nacionalizmus véres választ adott a romániai magyarság kulturális önkormányzatot sürgető óhajára. Hasonló állásponton volt a *Szabad Európa* rádió román adása is. [99]

94 Uo.
95 Uo.
96 Uo.
97 *Népszabadság,* 1990. március 24.
98 Uo.
99 Uo.

MÁRCIUS 20. UTÁN

A hadsereg birtokba veszi
a csatatérré változtatott központot.
(A felvételeket Bálint Zsigmond
és Vajda György készítették.)

STAȚIA
EXTRA

5.5. A márciusi eseményekkel kapcsolatos ügyészségi beadványok, perek, bírósági vizsgálatok

1990 júliusa után a Maros Megyei Ügyészség egy (keltezetlen, de minden valószínűség szerint 1990. augusztus–szeptemberében készült) jelentést készített az 1990. március 16-án, 19-én és 20-án történt eseményekkel kapcsolatos bírósági ügyekről.[100] Ebben 278 áldozatról (190 román és 88 magyar nemzetiségű)[101] tett említést, továbbá 46 megrongált/megsemmisült gépjárműről (ezek közül 26 állami tulajdonú és 20 magántulajdonú volt). Továbbá közölte, hogy betörtek és árut tulajdonítottak el két kereskedelmi egységből (a Grand Hotel-komplexumban okozott kár 604 599 lej, a Furnica üzletházban 7 000 lejre tehető a veszteség), feldúlták a politikai pártok székházát (a VR székháza 284 087 lej kárt szenvedett, az RMDSZ székháza 299 167 lejt, az NLP kára 8 000 lej, a Nemzeti Parasztpárté pedig 4 022 lej) és a jobbágyfalvi ortodox templomot felgyújtották, ezzel mintegy 190 000 lej kárt okoztak.

A jelentés szerint a bűnügyi nyomozó szervekhez 169 bejelentés érkezett, 139 magán- és 30 jogi személytől. Ezek alapján 23 esetben indult bűnügyi eljárás. Előzetes letartóztatásba helyeztek 19 gyanúsítottat (12 romát, hat magyart és egy román nemzetiségűt.) A nyomozásoktól függetlenül a 153/1970-es rendelet alapján szabálysértési büntetéseket szabtak ki. A Marosvásárhely központjában történt erőszakos megnyilvánulások vádjával szabadságvesztésre vagy háromtól hat hónapig terjedő munkaszolgálatra ítéltek 14 személyt (tizenkét cigányt és két magyar nemzetiségűt). A jelentés időpontjáig 23 bűnügyi esetből 12 esetben született ítélet, 11 eset megoldása folyamatban volt és hét esetben még nyomoztak a tettesek után.

A jelentés nem tett említést a halálos áldozatok számáról, amiről mai napig eltérnek a vélemények. A rendelkezésünkre álló adatok alapján öt halálos áldozatról beszélünk. *Csipor Antalt* 1990. március 20-án Covaci Ioan gázolta halálra tehergépkocsival. 1990. március 20-án, a Bulgárok terén magyar nemzetiségű tüntetők felgyújtották a Görgény-völgyieket szállító autóbuszokat. Az égő járművekből menekülőket ütlegelték, többüket súlyosan megsebesítve, köztük *Frandeş Simiont* is, aki a kórházban belehalt a sérüléseibe. 1990. március 20-án, Butilcă Dumitru saját tulajdonú gépkocsijával halálosan elgázolta *Gémes István*, sáromberki lakost. 1990. március 20-án, Marosvásárhely főterén Preda Marin egy billenő platós tehergépjárművel halálra gázolta a magyar tüntetők között tartózkodó *Kiss Zoltánt*. Ugyanezen incidens közepette vesztette életét *Rusu Teodor*, aki a tehergépkocsi fülkéjében tartózkodott.

---

100 BA, 1990 MEI, Situaţia cauzelor ce privesc evenimentele din judeţul Mureş ce au avut loc în zilele de 16,19 şi 20-21 martie 1990. Procuratura Judeţeană Mureş nr. 2228/II/16/1990 (a továbbiakban A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása).

101 Az adatok csak a hivatalosan rögzített sebesültek számát tartalmazzák.

Az RMDSZ már a kezdetektől igyekezett kihasználni a jog adta elméleti lehetőségeket és tisztázni az események több vonatkozását. Íme, néhány fontosabb próbálkozás: az RMDSZ Maros megyei szervezete 1990. március 31-i keltezéssel, de 1990. április 2-i iktatással bűnügyi feljelentést juttatott el a Marosvásárhelyi Ügyészségre Pop Ioan, a marosvásárhelyi Augusztus 23. bútorgyár kapusa, Stupan Daniel, a tuzsoni Rusu Mircea és több ismeretlen személy ellen, akik aktívan részt vettek az RMDSZ-székház 1990. március 19-i feldúlásában.[102] Az RMDSZ Maros Megyei Szervezete 1990. április 5-én bűnügyi feljelentést tett a Maros Megyei Törvényszéken (1128/02.04.1990 számmal) az 1990. márciusi események kapcsán[103], amelyre nem kapott semmilyen választ, ezért 1990 júliusában panasszal éltek, megkeresték Románia helyettes főügyészét, Petre Cochinescut. Ebben kérték az általuk megjelölt tanúk és gyanúsítottak kihallgatását, a vizsgálati fogságban tartott marosszentgyörgyi gyanúsítottak szabadlábra helyezését, kérelmezik a márciusi eseményekhez kapcsolódó perek áthelyezését más megyékbe, és annak kiderítését, miért nem indult vizsgálat a szervezet által benyújtott bűnvádi feljelentések alapján.[104]

1990. április–májusában a Maros megyei RMDSZ kiegészítő adatokat juttatott el (1129/1990. számmal) a Maros Megyei Ügyészséghez és Románia főügyészéhez a már előzőleg benyújtott bűnvádi feljelentéshez.[105] Ebben a *Cuvântul liber* 1990. március 27-i lapszámára hivatkoztak, amelyben Görgényhodák község polgármestere, Sabin Todoran, Eugen Butilcă községi jegyző és Petru Peţan, az NMF Görgényhodák községi elnöke kijelentették, hogy 1990. március 19-én számos telefonhívást kaptak Marosvásárhelyről, amelyekben a marosvásárhelyi románok tüntetésén való részvételre buzdították a Görgény-völgyieket is, arra hivatkozva, hogy az RMDSZ székházára kitűzték a magyar lobogót. Az RMDSZ kérte, hogy idézzék be az említetteket, derítsék ki, ki hívta őket telefonon és ki szervezte meg a beszállításukat.

1990. augusztus 23-án az Maros megyei RMDSZ újabb bűnügyi feljelentéssel fordult Románia helyettes főügyészéhez (1794/23. 01990. július 23 irattal) Petre Cochinescuhoz, amelyben jelezték, hogy az előző, 1128/1990. április 5-i, a Maros Megyei Ügyészségre beadott feljelentésre nem kaptak választ.[106] Sérelmezték továbbá, hogy az előző feljelentésben említett tanúk egyikét sem hallgatták ki, noha a március 19-én az RMDSZ székházban megostromolt 72 személy közül 30-at megsebesítettek. Azt is sérelmezték, hogy az 1160/09.04.1990. számú feljelentésre (Csipor Antal és Gémes István meggyilkolásának ügyében) nem kaptak választ, és nem hallgatták ki az ügyben általuk ajánlott tanúkat. Emlékeztették az illetékes szerveket arra, hogy azt a két román nemzetiségű gyanúsítottat, akiket az RMDSZ székházának feldúlása miatt előzetesen letartóztattak, időközben szabadon enged-

102 BA, 1990 MEI, 8. cs. Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 1128/2.04.1990 számú irata. 1. p.
103 A 1128/1990.04.05. számon iktatott panasz. BA, 1990 MEI, 1. cs. Az 1794/1990. július 23-i irat, 1. p.
104 Uo. 1-5. p.
105 Uo. 1990 MEI, 8. cs. Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 1129/1990 számú, keltezetlen irata, 1. p.
106 Uo. 1990 MEI, 5. cs. Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 1794/1990. július 23-i bűnügyi feljelentése.

ték, noha ügyükben még nem járt el a bíróság, miközben a magyar nemzetiségű gyanúsítottaknak nem engedélyezték a szabadlábon való védekezést. A feljelentésben azt is hangsúlyozták, hogy az RMDSZ minden bizonyítékot átadott az ügyészségnek (videofelvételek), mégsem indult vizsgálat, ám gyorsított eljárással 60 szovátai és 20 nyárádszeredai magyar nemzetiségű lakost két-kétezer lejre büntettek a márciusi események kapcsán, míg román nemzetiségűek ellen egyetlen esetben sem indult eljárás. Ezek alapján az RMDSZ Maros megyei szervezete kérte a hat marosszentgyörgyi magyar nemzetiségű gyanúsított szabadon bocsátását, és a bírósági eljárások áthelyezését más megyébe, mert nyilvánvaló, hogy a Maros megyei igazságszolgáltatás személyi állománya nem pártatlan ebben az ügysorozatban.

1990. július 19-én Szabó György Pál, az RMDSZ megyei elnöke beadvánnyal fordult a román parlamenthez, amelyben azt sérelmezte, hogy a VR nem tartotta be a kormány által felállított vizsgálóbizottság, az RMDSZ és a VR közötti 1990-es tavaszi egyezséget, azaz azt a megkötést, melynek értelmében a parlamenti vizsgálóbizottság jelentéstételéig nem fognak senki ellen bírósági eljárást indítani. Ezzel ellentétben a marosvásárhelyi és Maros megyei bűnügyi vizsgálati szervek – a Maros Megyei Ügyészség felhatalmazásával – több magyart és romát tartóztattak le. Gyorsított eljárással többüket börtönbüntetésre ítéltek (az 153/1970-es rendelet alapján), másokat pedig előzetes letartóztatásba helyeztek.[107]

Sérelmezték azt is, hogy két sáromberki magyar gyanúsítottat már három hónapja előzetes letartóztatásban tartanak, holott időközben kiderült, hogy az érintettek nem is voltak részesei az eseményeknek, sőt egyikük nem is tartózkodott a helységben. A beadvány keltezésekor a következő előzetes letartóztatásban levő marosszentgyörgyi lakosok ellen folyt bírósági eljárás: Sütő József, Szilágyi József, Szilveszter Kis Péter, Tóth Árpád, Lőrincz József, Puczi Béla. Ezen személyeket március 28-án tartóztatták le, azzal vádolva őket, hogy barikádot emeltek Marosszentgyörgyön, megakadályozták, hogy egyes járművek eljussanak Marosvásárhelyre. Az ellenük felhozott vádpontok között szerepel közcsendháborítás, közerkölcs elleni vétség, a közjavak minősített megrongálása, erőszak, súlyos testi sértés okozása. A beadvány írója szerint, a gyanúsítottak mindent elismertek, mivel megfenyegették őket a fogházban, pl. azzal, hogy kiviszik őket Hodák piacterére, ahol majd a helyi szokások szerinti népítéletnek vetik oda. Szabó Gy. P. hangsúlyozta továbbá, hogy Románia elnöke és a kormány döntése szerint a hadsereg, a rendőrség, az ügyészség és a bíróságok tagjai nem lehetnek egyetlen pártnak sem tagjai, ezzel szemben pl. Ioan Sabău, a VR alelnöke, bírói talárt visel. Végezetül, a márciusi események kivizsgálására nemzetközi vizsgálóbizottság felállítását kérték.

1990. november 21-én Sütő András egy korábbi beadványára azt a választ kapta a marosvásárhelyi katonai főügyésztől, hogy Ţâra Vasile őrnagy ellen nem indítanak eljárást, mivel a vizsgálatok eredménye szerint nem vádolható azzal,

107 BA, 1990 MEI, 5 cs. Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 1492/1990. július 7-i beadványa.

hogy ő uszította volna az embereket az RMDSZ-székház elleni támadásra. A többi, Sütő által megvádolt személy pedig – szintén a katonai ügyészség közleménye szerint – már nem tagja a hadseregnek, így azok ügye már nem tartozik a katonai ügyészség hatáskörébe, ebből kifolyólag az ügy iratait átküldték a Maros Megyei Ügyészséghez.[108]

Az RMDSZ 1991. február 12-én újabb beadványt juttatott el Románia főügyészéhez.[109] Az 1991. április 23-án keltezett válasz szerint, az RMDSZ székházának megrongálásával megvádolt Gorea Ioant és Berki Alexandrut 1990. június 4-én felmentették a legsúlyosabb vádpontok alól (közerkölcs elleni vétség – a BTK 321. cikkelye 2. bekezdése, és az intézményekbe és politikai pártok székhelyére való illegális behatolás – a 88/1990-es törvényrendelet 2. cikkelye 2. bekezdése alapján).[110] Ezek után a nyomozást kettéválasztották és a 852/P/1990-es számmal egy új büntetődossziét nyitottak, amelybe belefoglalták Sütő András feljelentését és további 15 tanúvallomást. A hivatalos jelentés szerint ezek alapján sem sikerült azonosítani az elkövetőket. A kivizsgálás folyamán a hatóságok 95 tanút hallgattak meg, 14 olyan személyt, akik ellen feljelentés érkezett az ügyben és hét sebesültet.[111] Kilenc olyan személyt sikerült azonosítaniuk, akikről bizton állítható, hogy behatoltak a politikai pártok székházába, de az ügyészség szerint nem volt bizonyítható a szándék, hogy károkozás céljából hatoltak volna be.[112] Az ügyészség ezenkívül számításba vette annak a 12 rendőrnek a vallomását, akik szolgálatot teljesítettek a pártszékháznál zajló események idején. Az RMDSZ parlamenti csoportjának Maros megyei tagjai 1991. május 16-án juttatták el az országos főügyészhez kérésüket. Ebben tájékoztatást vártak arra vonatkozóan, hogy Kincses Előd ellen indult-e bűnügyi eljárás.[113]

1991 folyamán egy, az RMDSZ szakemberei által összeállított szakanyag is készült a márciusi események kapcsán zajló perekről. Ezek szerint a Maros Megyei Ügyészségen ebben az időszakban egyetlen magyar ügyész dolgozott, Vitos Lajos. Ő állította össze a vádiratot Covaci Ioan, Butilcă Dumitru, Marin Preda ügyében, akik gépjárművel magyar nemzetiségű személyeket gázoltak halálra. Az RMDSZ szakemberei szerint Vitos bizonyította, hogy az illetők bűnösök a gázolásban, de főügyészi engedély hiányában, ez ügyben lehetetlen volt nyomozást, majd bírósági eljárást indítani.[114]

1992. július 21-én az RMDSZ Maros megyei szervezete újabb megkeresést juttatott el Románia főügyészéhez a Maros megyei bűnügyi és nyomozó szervek részrehajló tevékenységéről.[115] Sérelmezték, hogy csak magyar és roma nemzetiségűeket, összesen 43 személyt, ítéltek el, holott tettük önvédelemnek minősül,

108 BA, 1990 MEI, 5. cs. A Marosvásárhelyi Katonai Ügyészség 1990. november 21-i válasza Sütő Andrásnak.
109 A 94/12.02.1991.
110 Uo. 1. cs. A Maros Megyei Ügyészség 286/1991. április 23-i válasza az RMDSZ-nek. 1–3. p.
111 Uo. 1. p.
112 Uo.
113 BA, 1990 MEI, 1. cs. Az RMDSZ parlamenti csoportja Maros megyei tagjainak beadványa Románia Főügyészségéhez. 1. p.
114 BA, 1990 MEI, 1 cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések. 1. p.
115 Uo. Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 736/1992. július 21-i beadványa.

ami az érvényben levő Büntető Törvénykönyv (BTK) paragrafusai szerint sem tekinthető bűnnek.

1992. augusztus 15-én az RMDSZ megyei szervezete egy újabb szakanyagban foglalta össze a perek helyzetét.[116] Ebben ismertették a Maros megyei ügyészi és bírósági hivatalok diszkriminatív módszereit. Nem haboztak kijelenteni büntetőjogi felelősségük tudatában, hogy csak magyarokat és romákat ítéltek el, a román nemzetiségű gyanúsítottakat/vádlottakat minden esetben felmentették. Arra is felhívták a figyelmet, hogy a Maros megyei igazságszolgáltatás túlzott büntetéstételeket szabott ki a magyar nemzetiségű elítéltekre. Így történhetett meg pl., hogy Nagy Csaba, Unghy István-Miklós és Bálinth Gyula esetében - miután a Marosvásárhelyi Bíróság 18-18 hónap börtönbüntetésre ítélte őket - másodfokon a Temes Megyei Törvényszék 14-14 hónapra mérsékelte büntetésüket.[117] Hasonlóképpen, a marosszentgyörgyi elítéltek perében a Nagybányai Bíróság, átvéve a Marosvásárhelyi Bíróságtól a folyamatban lévő ügyeket, csupán közmunkával letöltendő büntetéssel sújtotta a vádlottakat.[118]

5. 6. A márciusi események miatt bírósági eljárás alá vont személyek ügyei

Nagy Sámuel (Marosvásárhely). A Maros Megyei Ügyészség a 36/P/1990-es iratcsomót állította össze Nagy Sámuel ellen, akit az 1990. április 19-i vádirat alapján vizsgálati fogságban tartottként állítottak bíróság elé.[119] Az volt a bűne, hogy 1990. március 16-án alkoholos állapotban elvesztette az uralmát a Trabant márkájú gépkocsija fölött és belehajtott az 1918. December 1. sugárúton illegálisan tüntető román tömegbe, súlyosan megsebesítve hat személyt. Ez esetben a tárgyalás folyamán kizárták a szándékosságot.

Panaite Gheorghe, Moldovan Irimie, Hampucz Albert és Hipi János (Marosvásárhely). A Marosvásárhelyi Ügyészség közjavak eltulajdonítása miatt a 403/P/1990-es ügyiratot állította össze Panaite Gheorghe, Moldovan Irimie, Hampucz Albert és Hipi János roma nemzetiségű gyanúsítottak ellen. A vádirat szerint a gyanúsítottak a március 21-re virradó éjszaka betörtek a Furnica kereskedelmi egységbe, ahonnan 2 016 lej értékben szeszesitalokat tulajdonítottak el.[120] Az 1990. augusztus 1-jén hozott ítélettel Moldovan Irimie-t és Hipi Jánost 1 év 2 hónap, Panaite Gheorghet és Hampucz Albertet 1 év 6 hónap közmunkával letöltendő börtönbüntetésre ítélték.

Kalányos Adalbert, Grekuly István, Révai László, Maylát Győző (Marosvásárhely). A fent nevezettek ügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség a 429/P/1990-es iratcso-

116 Uo. 8. cs. 1992. augusztus 15. Emlékeztető az igazságszolgáltatási szervek etnikai alapú diszkriminációs működéséről 1992. augusztus 15-e után. 1-9. p.

117 Uo. 5. p.

118 Uo.

119 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 2. p.

120 Uo.

mót állította össze. A négy roma nemzetiségű személyt minősített lopással vádolták, hogy a március 21-re virradó éjszaka a Grand Hotelből 2 514 lej értékben tulajdonítottak el szeszes italokat.[121] Ügyükben 16 tanút hallgattak ki, szembesítésekre is sor került. Az 1990. május 22-én lezárt vádirattal bíróság elé állították és a 442/02.07. 1990-es számú bűnügyi végzéssel 1 év és 3 hónap közmunkával letöltendő börtönbüntetésre ítélték őket.

Covaciu Ioan, Csipor Antal. A Maros Megyei Ügyészség Covaciu Ioan ügyében a 36/P/1990-es (más adatok szerint a 31/P/1990-es) bűnügyi nyomozati anyagot nyitotta meg. Covaciu sofőrként, 1990. március 20-án, Nagyernyén tehergépkocsijával halálra gázolta a helyben lakó Csipor Antalt és még három másik nagyernyei lakost megsebesített. Covaciu Ioant gondatlanságból elkövetett emberöléssel és testi sértéssel vádolták. A Maros Megyei Ügyészség az 1990. június 31-i rendelvényével felmentette a nyomozás alól az elkövetőt. Indoklásként az szerepelt, hogy Covaciut a barikádot emelő helybeliek sebesítették meg kövekkel, aminek következtében elveszítette az uralmát a gépkocsi fölött.[122] A Maros megyei RMDSZ álláspontja szerint viszont Covaciu alkalmas volt a jármű vezetésére a gázolást követően is, ugyanis csupán Marosszentgyörgyön tartóztatták fel, azaz még újabb öt kilométer megtétele után.[123] Egy későbbi jelentés szerint Covaciu Ioan a gázolást követően részt vett a marosvásárhelyi összetűzésekben is.[124] Továbbá – a Maros megyei RMDSZ állítása szerint – Csipor Antal és a másik három sérült az autóbuszmegállóban várta a menetrendszerinti járatot, nem vettek részt semmiféle erőszakos cselekményben. A Maros Megyei Ügyészség ítéletét helybenhagyta az országos főügyész, amely elutasította az özvegy fellebbezését, tehát Covaciu Ioan vádlottat felmentették. Covaciu Ioan a továbbiakban tanúként vett részt olyan perekben, ahol magyar nemzetiségűeket ítéltek el.[125]

Tóth Árpád, Sütő József, Szilágyi József, Szilveszter Kiss Péter, Lőrincz József és *Puczi Béla* (Marosszentgyörgy). A fentnevezetteket 1990. március 28–29-én tartóztatták le, majd – a visszaemlékezéseik szerint – egy hétig a marosvásárhelyi börtönben kínozták, verték őket, egy hónapig szigorított cellában tartották, ahonnan még az udvarra sem engedték ki őket.[126] A hat személy ügyében a Maros Megyei Ügyészség a 45/P/1990-es számú peranyagot állította össze.[127] Azzal vádolták őket, hogy 1990. március 20-án ütő- és vágóeszközökkel felszerelve elbarikádozták a Marosszentgyörgyön átvezető főutat, megrongálták az áthaladó gépjárműveket, és ütlegelték az azokban tartózkodó békés román nemzetiségű személyeket. Ily módon használhatatlanná tettek, illetve megrongáltak hét állami

121 Uo.

122 Uo.

123 BA, 1990 MEI, Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 736/1992. július 21-i beadványa. 5. p.

124 BA, 1990 MEI, 8. cs. 1992. augusztus 15. Emlékeztető az igazságszolgáltatási szervek etnikai alapú diszkriminációs működéséről 1992. augusztus 15-e után. 4. p.

125 BA, 1990 MEI, 8. cs. 1992. augusztus 15. Emlékeztető az igazságszolgáltatási szervek etnikai alapú diszkriminációs működéséről 1992. augusztus 15-e után. 4. p.

126 BA, 1990 MEI, 1. cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések, 3. p.

127 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16., 19. és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 3–4. p.

tulajdonú, és 11 magántulajdonú gépjárművet, összesen 209 000 lej értékben, és ugyanekkor 16 személynek okoztak sérüléseket. Sütő József – visszaemlékezése szerint – 1990. március 20-án a marosszentgyörgyi Polgármesteri Hivatal traktorjával dolgozott. Munkaidő után, a helybeli magyarok kérésére/követelésére elzárta a traktorral a főutat, hogy a Szászrégen irányából érkező román személyeket szállító gépjárművek ne jussanak el Marosvásárhelyre.[128] Az elítéltek és rokonaik vallomása szerint, az általuk felállított barikádnál több gépjárművet állítottak meg, amelyeket a tulajdonosaik az út szélén hagytak. Így történt meg, hogy a hadsereg egyik tankja átgázolt ezeken a járműveken, és az így okozott kárt pedig a gyanúsítottak számlájára írták.[129]

Az 1990. május 10-én összeállított vádirattal, magán- és köztulajdonban okozott kártétel, testi sértés és közerkölcs elleni vétség vádjával a gyanúsítottakat bíróság elé állították. Az ügyben négy tárgyalás zajlott le Marosvásárhelyen, 20 sértett felet és 42 tanút hallgattak ki, és hat csoportos szembesítésre került sor. Lőrinczi József a Marosvásárhelyen zajló per idején éhségsztrájkba lépett, azt kérve, hogy az ügyet helyezzék át egy másik bírósághoz. Az ügyet végül a Legfelsőbb Bíróság Bűnügyi Tanácsa utasítására novemberben áthelyezték a Nagybányai Városi Bíróságra.[130] Az érintett állítása szerint Nagybányán már nem kegyetlenkedtek velük. A vádlottakat, Lőrinczi József kivételével 1990 decemberében a Nagybányai Bíróság szabadlábra helyezte.[131] Végül Lőrinczi József 1 év és 8 hónap letöltendő börtönbüntetést kapott, a többiek pedig 1 év és 4 hónap, munkahelyen letöltendő büntetést. Utólag az ügyészség (sikertelenül) fellebbezett az ítéletek súlyosbításáért, emiatt az elítéltek közül többen Magyarországra távoztak. Lőrinczi József és a többi itthon maradt személy letöltötte büntetését.[132] Tóth Árpáddal négy hónappal szabadlábra helyezése után otthonában szívroham végzett.[133]Felesége közlése szerint szabadlábra helyezése után is állandó félelemben élt, mivel letartóztatása előtt a rendőrök pisztollyal, a helyszínre érkező katonák meg azzal fenyegették, hogy harckocsival gázolják halálra. Puczi Bélára – bevallása szerint – a bírósági ítélettel 600 000 lej bírságot róttak ki, amit nem tudott volna kifizetni, ezért Magyarországra távozott, ahol 10 évet kellett arra várnia, hogy politikai menedékjogot kapjon. Puczi 2009-ben hunyt el.[134]

Lengyel Lázár, Vajda András, Tofán Mihály, Vass Sándor (Ikland). A fent megnevezett személyeket közerkölcs megsértése címén, Vass Sándort pedig jogosítvány nélküli motorbicikli használat miatt állították bíróság elé. A vád szerint Vass 1990. március 20-án motorkerékpárján szállította a híreket az eseményekről.[135] Ügyükben Călin Ştefănescu ügyész folytatott nyomozást, és a 431/P/1991-es

128 Bernáth Gábor, Schmidt Mária (szerk.): *Egymásnak ítélve. Fekete március Marosvásárhelyen*. XX. Század Intézet, Budapest, 2011. 34. p.

129 Uo. 38. p.

130 Bernáth – Schmidt: *Egymásnak ítélve...* im. 42. p.

131 BA, 1990 MEI, 1 cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések. 3–4. p.

132 Bernáth – Schmidt: *Egymásnak ítélve...* im. 44. p.

133 BA, 1990 MEI, 1 cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések. 4. p.

134 Bernáth – Schmidt: *Egymásnak ítélve...* im. 102. p.

135 Ügyészségi iratcsomó száma 431/P/1991 BA, 1990 MEI, 1. cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos

számú ügyiratot juttatta el az eljáró tanácsbíróhoz. A nyomozás folyamán a gyanúsítottak elhagyták az országot.[136] A források szerint a bírósági eljárás lefolytatásával eredetileg Ciucă Gilcă bírót bízták meg, de ő kénytelen volt átadni Fekete Sándor és Ghere Ana bíráknak, ugyanis nem tudott értekezni a tanúkkal, akik rosszul beszélték a román nyelvet.

Szabadi Ferenc (Marosvásárhely). A Marosvásárhelyi Ügyészség Szabadi Ferenc magyar nemzetiségű gyanúsított ügyében a 720/P/1990 iratcsomót állította össze. Szabadit letartóztatták és vizsgálati fogságból vezették fel a tárgyalásra.[137] Az 1990. május 10-én lezárt vádirat alapján közerkölcs elleni vétséggel és munkahelyi visszaéléssel vádolták. Azzal gyanúsították, hogy a Maros Megyei Kórház alkalmazottjaként, sebesültszállítói minőségében 1990. március 20-án több, a kórház folyosóján tartózkodó román nemzetiségű sebesültet bántalmazott, azok nemzetisége miatt, illetve a mentőautóban is bántalmazott egy román sebesültet.[138] Ügyében 34 tanút vonultattak fel, helyszíni szemlére is sor került. Az ügyész közbotrány okozása, csendháborítás, ütlegelés, munkahelyi visszaélés miatt ügyét a bíróságra utalta. A vádiratot Rodica Boilă ügyész állította össze.

Az RMDSZ szakértői szerint a nyomozás során használt módszerek sok kívánnivalót hagynak maguk után. Orvosi látlelet nem volt az állítólagos verésről, a tanúk ellentmondásosan nyilatkoztak, a két, akkor szolgálatban lévő magyar és román orvos nem tudott a dologról, és – vallomásuk szerint – nem is történhetett ilyen, mert mindvégig jelen voltak az elsősegélyben részesítés helyszínén és a sérültek sem panaszkodtak erről akkor. Ezen kívül a mentőautók sofőrjei igazolták, hogy Szabadi Ferenc nem tartózkodott a mentőautókban, mert azoknak saját egészségügyi személyzete van, és nem veszik igénybe ilyen kiszállásokra a kórház asszisztenseit.[139] Szabadi Ferenc egyébként munkaidő után, önkéntesen dolgozott, a beérkező nagyszámú sebesültre való tekintettel. Ügyét a Marosvásárhelyi Bíróság 2800/1990-es számú perirata őrzi. A bírák, Corina Jeflea és Corina Suceava a 659/01.10.1990 számú ítélettel 5 év börtönbüntetésre ítélték. Az ítéletet a fellebbezés után is jogerősnek mondták ki.[140] A vádlott kérte a Legfelsőbb Törvényszéken az ügy másik megyébe történő áthelyezését, de kérését visszautasították. Letartóztatása után a lakását kiutalták másvalakinek, aki minden ingóságát, irataival együtt eltulajdonította.[141]

Cseresznyés Pál, Barabás Ernő. Cofariu Mihăilă ütlegelése ügyében a Maros Megyei Ügyészség a 126/P/1990-es bűnügyi peranyagot állította össze.[142] A nyomozás során több mint 1000 személlyel nézették meg az esetről készült felvételt

---

kérdések című irat, 6. p.

136 Uo. 7. p.

137 Uo. 4. p.

138 Uo. 5. p.

139 Uo.

140 A Maros Megyei Törvényszék 30/1991-es számú iratcsomója ügyében hozott 64 v. 65/1991. február 22-i ítélet. BA, 1990 MEI, 1. cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések című irat, 5. p.

141 Uo.

142 Uo. A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 7–8. p.

és 90 tanút hallgattak ki. Hét olyan személyt sikerült azonosítani, akik Cofariu közelében tartózkodtak, de nem bántalmazták őt. Négy személy közül, akik a földre esett Cofariut bántalmazták, Barabás Ernőt, az IMATEX vállalat egyik dolgozóját vélték beazonosítani, aki Magyarországra távozott, majd Cseresznyés Pált, aki – a videofelvételek tanúsága szerint – Mihăilă Cofariuba belerúgott. Az ügyben még fölmerült Czitzer Attila neve is, aki a történtek után külföldre szökött.

Cseresznyés Pált 1991 januárjában tartóztatták le, majd küldték bíróság elé különös kegyetlenséggel elkövetett emberölési kísérlet vádjával.[143] A Mihăilă Cofariut 1990. március 21-én sebészi vizsgálatnak vetették alá. A sebészorvos megállapította és a törvényszéki orvos látlelete is igazolta, hogy az ütésből és szúrásból származó sebek sodorták életveszélybe Cofariut, nem pedig azok a rúgások, amelyeket Cseresznyéstől elszenvedett. A Maros Megyei Törvényszék azonban nem kívánt helyt adni azoknak a bizonyítási kéréseknek, amelyekkel igazolni vagy cáfolni lehetett volna a vádat (ti. emberölési kísérlet). Cseresznyés Pál 1990. november 27-én kapott idézést az ügyészségre, de mivel abban az időszakban Magyarországon tartózkodott, 1991. január 16-án jelent meg a rendőrségen.[144] 1991. január 19-én előzetes letartóztatásba helyezték, beismerte tettét. 1991. február 19-én a rahovai, majd február 26-án a jilavai börtönbe szállították. Cseresznyés közlése szerint, Jilaván a fegyházszemélyzet és annak biztatására egyes fogvatartottak fizikailag bántalmazták őt. Beszámolója szerint voltak olyan rabtársai, akik figyelmet tanúsítottak irányába, érdeklődtek a márciusi eseményekről.[145] 1991. április 14-én visszaszállították a marosvásárhelyi börtönbe, ahol 1991. szeptember 12-ig sem a rokonaival, sem az ügyvédjével nem érintkezhetett.[146] A per 1991 októberétől 1992 októberéig tartott. Cseresznyés beszámolója szerint, a marosvásárhelyi börtönben K. Attila és G. Rudolf köztörvényes rabokkal tették egy cellába, akik többször bántalmazták őt.[147] Két védőügyvédje, Mihály Sándor és Jung Ildikó, valamint Frunda György, szenátori és ügyvédi minőségében ismertették az ügyet az Európai Tanácsban és az Egyesült Államokban. A források szerint, így értesült az ügyről Tom Lantos, magyar származású amerikai szenátor, aki bukaresti látogatása során felkérte az Amerikai Egyesült Államok bukaresti konzulját, hogy keressék meg Cseresznyés Pált és érdeklődjenek sorsa felől. A látogatás során Cseresznyés Pál ismertette körülményeit. Ennek hatására idővel más cellába helyezték, többé nem bántalmazták és javítottak az ellátásán.[148]

1992. október 4-én 10 évre ítélték, amit a Legfelsőbb Bíróság is megerősített. Cseresznyést a börtönben többször felkereste Borbély László és Frunda György,

143 A Maros Megyei Törvényszék 540/1991-es számú iratcsomóba foglalt ügyével kapcsolatban a 40/1992-es számú ítélet. BA, 1990 MEI, 1. cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések című irat, 7–8. p.

144 Tófalvi Zselyke, Haeffler András, Rácz Etelka (szerk.): *Március mártírja. A marosvásárhelyi Cseresznyés Pál kálváriája (1991. január 16 – 1996. december 24.)*. 2003, magánkiadás, 58. p.

145 Uo.61–66. p.

146 Uo. 68. p.

147 Uo. 69. p.

148 Uo. 72–73. p.

RMDSZ-es képviselő, illetve szenátor és kitartásra biztatták.[149] 1994 októberében, Ion Iliescu államfő Strasbourgban tárgyalt, ahol az Európai Parlament tagjai által feltett kérdések egyike Cseresznyés Pálra vonatkozott. A román államelnök azt nyilatkozta, hogy nem áll módjában személyesen beavatkozni az igazságügyi szervek döntéseibe, de lehetőséget lát arra, hogy Cseresznyés jó magaviselete miatt a büntetés felének lejártakor kiszabadulhasson.[150] 1996-ban a véleményezést megírták, de az elítéltet nem engedték szabadon.

Közben amerikai lobbi is folyt Cseresznyés Pál szabadonbocsátásáért. Az Egyesült Államokban élő Csatári László orvos – felhasználva magas szintű amerikai kapcsolatait – megkereste Ed Schaefer újságírót, a washingtoni Országos Újságíró Klub (National Press Club) egyik vezetőjét, hogy járjon közbe Cseresznyés Pál ügyében. 1996. október 22-én Ed Schaefer levelet intézett Románia Egyesült Államokbeli nagykövetének. Két nappal későbbi válaszlevelében Mircea Geoană, akkori külügyi államtitkár kifejtette, hogy Cseresznyés Pált jogszerűen ítélték el és hogy a szabadulás egyetlen lehetőségét a fogvatartott jó magaviseletében látja.[151] Ed Schaefer munkája két hónap múlva érett be. 1996. december 24-én Emil Constantinescu, Románia új elnöke kegyelemben részesítette Cseresznyés Pált.[152]

Hanzi Bálint, Galaczi József. Az ügyész (Aurel Orza) hatósági személy elleni sértés címén állított össze vádiratot ügyükben. A Marosvásárhelyi Bíróság a 3588/1990-as számú iratcsomó alapján a 700/1990-es számú ítéletben négy év börtönre ítélte őket. Hanzi és Galaczi képviselői megfellebbezték az ítéletet. A Maros Megyei Törvényszék újratárgyalta az ügyet. A törvényszéken a sértett fél elismerte, hogy nem hivatali minőségében bántalmazták, hanem ún. magán veszekedésre került sor, amin azóta túlléptek, mert a vádlottak bocsánatot kértek tőle. A Megyei Törvényszék a fellebbezést elfogadta, de az ítéletet csak annyiban módosította, hogy a büntetésüket négy évről háromra csökkentette.[153]

Simion Frandeş. 1990. március 20-án Görgényhodák és Libánfalva helységekből három autóbusz szállított tüntetőket Marosvásárhelyre. A Gliga Venuț vezette egyik autóbuszon utazott az 57 éves Frandeş Simion is. Frandeşt az aznapi összecsapásban súlyosan megsebesítették. Néhány napig a Maros Megyei Kórházban feküdt öntudatlan állapotban volt, majd átszállították Bukarestbe, ahol több műtéten esett át. Életét nem sikerült megmenteni, 1990. szeptember 29-én elhunyt. Frandeş ügyében Liviu Moica ügyész vezetett nyomozást, eredménytelenül.[154] Ugyanebben az ügyben a Bukaresti Ügyészség is nyomozást kezdeményezett az 5131/P/1990-es bűnügyi iratcsomó alapján, de nem sikerült azonosítani a támadókat.[155]

---

149 Uo.74. p.
150 Uo.78. p.
151 Uo. 80. p.
152 Uo.78. p.
153 Az 1069/1991. szept. 12.-i ítélettel. BA, 1990 MEI, 1. ircs, A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések c. irat, 5–6. p.
154 Traian Chindea: Martie 1990 – Târgu Mureş, rememorare după 22 de ani. *Sangidava,* 2012. nr. 6. 234. p.
155 Uo.

Gorea Ioan, Berchi/Berki Alexandru. A Marosvásárhelyi Ügyészség Gorea Ioan, román nemzetiségű és Berchi Alexandru roma nemzetiségű gyanúsítottak (előzetes letartóztatásban lévők) ügyében a 427/P/1990-es bűnügyi periratot állította össze.[156] Gorea Ioant azzal vádolták, hogy 1990. március 19-én, az RMDSZ és más politikai pártok székházának feldúlásakor felmászott az ostromolt magyar nemzetiségű személyek menekítésére kijelölt teherautóra és bántalmazta az azon tartózkodókat. Berchi Alexandrut pedig azzal vádolták, hogy jogtalanul behatolt a politikai pártok székhelyére és ott károkat okozott. Ügyükben 55 tanút hallgattak ki. Berki Alexandrut a tanúk felismerték, amint 1990. március 19-én másokkal együtt részegen betörte a pártok akkori székházának kapuját és bottal a kezében behatolt az épületbe. A tárgyalás időpontját 1990. október 31-re tűzték ki. Gorea Ioan királyfalvi lakos, az ITSAIA szállítási vállalat gépkocsivezetőjének ügyében a Marosvásárhelyi Bíróságon, Petre Uzum és Florin Stoica a 2968/1990. szám alatt nyomozati dossziét nyitott. Az 525/1991-es számú határozat alapján egy év, munkahelyen letöltendő szabadságvesztésre ítélték, de nem ütlegelésért vagy testi erőszakért, hanem csendháborításért és garázdaságért. Az ítéletet az RMDSZ, mint sértett fél megfellebbezte, annak súlyosbítását kérve. Így az ügy a Maros Megyei Törvényszék elé került. A fellebbezést az 510/1991. számú határozattal elutasították.[157]

Sütő András bántalmazása és a pártszékházak feldúlása, azaz a március 19-i erőszakos cselekmények ügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség a 852/P/1990-es számú iratcsomót állította össze.[158] Sütő András gyilkossági kísérlet és gyilkossági kísérletben való bűnrészesség gyanújával jelentett fel több személyt, közöttük Scrieciu Ion tartalékos tábornokot, Judea Ioan hadmérnök-ezredest, Ţâra Vasile őrnagyot, Sabin Todorant, Görgényhodák község polgármesterét, Butilcă Eugent, Görgényhodák község jegyzőjét, és Gorea Ioant. Az ügyben 14, Sütő András által gyanúsított személyt, 13 megjelölt tanút és 95 szemtanút hallgattak ki. A nyomozás során azonosítottak kilenc olyan személyt, akik behatoltak a pártok székházába, de a vizsgálat szerint lehetetlen volt bizonyítani, hogy ezek rongálás szándékával mentek volna be az épületbe. Az ügyészség álláspontja szerint, a hatóságok is felhívást intéztek az ostromló tömeghez, hogy jelentkezzenek önkéntesek, akik részt vennének a székházban rekedt magyarok kimentésében. A nyomozás során 12, az eseményen jelenlévő rendőrtől is érkezett jelentés más gyanúsítottak azonosítására.

Vajda Domokos, Vajda Ferenc (Sáromberke). Őket 1990. április 4-én tartóztatták le.[159] Ügyükben a Marosvásárhelyi Ügyészség az 527/P/1990-es iratcsomót állította össze, ütlegelés, közrend és garázdaság címén.[160] Vajda Ferenc esetét különválasz-

156 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 4–5. p.

157 BA, 1990 MEI, 1 cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések. 1. p.

158 Uo. A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 5–6. p.

159 A Maros Megyei Ügyészség 527/P/1990 számú iratcsomója. BA, 1990 MEI, 1. ircs, A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések című irat, 4. p.

160 Uo. 6. p.

tották. Vajda Domokos ügyében pedig 48 tanút hallgattak ki, valamint szembesítésekre is sor került. Egy anyag szerint a nyomozás során kiderült, hogy egyikük sem tartózkodott a helyszínen.[161] Ezek után szabadlábra helyezték őket, de az 1990. október 19-i vádirattal Vajda Domokost a Marosvásárhelyi Bíróság elé idézték, azzal vádolva, hogy 1990. március 20-án egy húszfős csoport tagjaként, a Sáromberkén átutazók igazoltatása végett több gépjárművet megállított. A megállított járművek között volt a 21-MS-4684-es rendszámú utánfutós gépjármű is, amelyben négy személy ült, akiket a gyanúsított román származásuk miatt bántalmazott. Vajda Domokost a Marosvásárhelyi Bíróság, az 5730/1990-es számú iratcsomó alapján tíz hónap munkahelyen letöltendő szabadságvesztésre ítélte.[162] Az ítéletet mind az ügyészség, mind az elítéltek megfellebbezték, így az a Maros Megyei Törvényszék elé került, (Horia Banciu bíró elnökletével) ekkor keletkezett az 1717/1991-es számú ügyirat és a 99/12.03.1992-es számú ítélettel, az ügyészség fellebbezését megerősítve, a büntetést 18 hónap ugyancsak munkahelyen letöltendő szabadságvesztésre súlyosbította. [163]

Butilcă Dumitru, Gémes István. A Maros Megyei Ügyészség a 32/P/1990-es iratcsomó szerint Butilcă Dumitru-t gondatlanságból elkövetett emberölés vádjával állították bíróság elé. A gyanúsított 1990. március 20-án saját gépkocsijában ülve elgázolta Gémes István sáromberki lakost.[164] A felmentés indoklása szerint, a gyanúsított látva, hogy Sáromberkén a helybeli magyar lakosok járműveket állítanak meg és ütlegelik a román nemzetiségűeket, el akart hajtani és ekkor gázolta el Gémes Istvánt.[165] Egy 1990. május 14-i rendelettel, a Butilcă Dumitru elleni eljárást megszüntették azzal az indoklással, hogy kényszerítő körülmények hatása alatt cselekedett.

Kiss Zoltán, Marin Preda. A Maros Megyei Ügyészség a 33/P/1990-es iratcsomót állította össze Preda Marin ügyében, akit gondatlanságból elkövetett emberöléssel vádoltak.[166] Marin Preda Marosvásárhely főterén egy billenő platós tehergépjárművet vezetett, és belehajtott a magyar nemzetiségű tüntetők csoportjába, akik előzőleg kövekkel dobálták a gépjárművet. Az ügyészségi vizsgálat szerint egy kő fejen találta a sofőrt, aki emiatt elvesztette uralmát a tehergépkocsi felett. A teherkocsi kiütött egy villanyoszlopot és a volt görög katolikus templom lépcsőjébe ütközött. A gépjármű elgázolta Kiss Zoltánt, aki életét vesztette. Rusu Teodor, aki a gépjármű fülkéjében foglalt helyet, súlyosan megsebesült és a kórházban ő is életét vesztette. Preda Marint az 1990. június 29-i rendelettel felmentették, mivel nem állapítottak meg bűnösséget a baleset elkövetésében.

---

161 Uo. 4. p.

162 A Marosvásárhelyi Bíróság 5730/1990-es számú iratcsomóban hozott 650/1991. június 5-i határozat. BA, 1990 MEI, 1. cs. A marosvásárhelyi perekkel kapcsolatos kérdések című irat, 4. p.

163 Uo. A Maros Megyei Törvényszék 99/1992. március 12-i ítélete az 1717/1991-es számú iratcsomóban foglalt üggyel kapcsolatban.

164 Uo. 6–7. p. A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása.

165 BA, 1990 MEI, Az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének 736/1992. július 21-i beadványa. 5. p.

166 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 7. p.

Frandeş Simion és a Bulgárok terén (Panov tér) felgyújtott autóbusz ügye. Ebben az ügyben a Maros Megyei Ügyészség a 34/P/1990-as számú iratcsomót állította össze. Ezek szerint 1990. március 20-án a Bulgárok terén gyújtópalackokkal felgyújtottak egy autóbuszt, amelyben görgényhodáki és libánfalvi lakosok tartózkodtak. Amikor az utasok kimenekültek az égő autóbuszból, ütlegelték őket. Ennek következtében 40 személy megsebesült, közülük egy személy - Frandeş Simion - utólag a kórházban meghalt. Az ügyben több személyt hallgattak ki, de a tetteseket nem sikerült azonosítani.[167]

Puczi Kálmán és társai (Gernyeszeg). Puczi Kálmán és társai ügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség a 430/P/1990-es bírósági iratcsomót állította össze, rongálás, ütlegelés és garázdaság miatt. Azzal vádolták őket, hogy 1990. március 20-án többedmagukkal Gernyeszeg községben két úttorlaszt állítottak fel és több gépjárművet feltartóztattak és megrongáltak, valamint négy személyt bántalmaztak. Ügyükben kilenc gyanúsítottat hallgattak ki, továbbá a sértett feleket és 27 tanút.[168]

Papp István és társai (Nagyernye), 431/P/1990 sz. iratcsomó. Papp István és 21 társa ügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség járt el, közjavak rongálása, ütlegelés, testi sértés és garázdaság vádjával. A fent nevezett személyek a vádirat szerint 1990. március 20-án Nagyernye községben négy úttorlaszt építettek, megállították az áthaladó gépjárműveket és megtámadták a bennük tartózkodó román nemzetiségű személyeket.[169] A vád szerint tíz gépjárművet rongáltak meg, és 16 személynek okoztak testi sérülést. Az ügyben kihallgatták a gyanúsítottakat, a károsult feleket és további 40 tanút. Az ügyhöz kapcsolódott továbbá az NMF ernyei elnökétől beérkezett feljelentés és 12 nyilatkozat is, amelyben az illetékesektől a helyi polgármesteri hivatal feldúlásában, a helyi lakosok ütlegelésében résztvevő és a Csipor Antal halálát okozó román nemzetiségű személyek felelősségre vonását kérték.

Papp Árpád, Füzesi András és Füzesi Albert (Erdőcsinád), 432/P/1990 sz. iratcsomó. Papp András és hat társa ügyében, akiket a gyilkossági kísérlettel, garázdasággal, rongálással és testi sértés okozásával vádoltak, a vádiratot a Marosvásárhelyi Ügyészség állította össze.[170] Eszerint nevezettek 1990. március 20-án megrongáltak két személygépkocsit és öt személyt bántalmaztak. Ügyükben Ioan Sabău és Otilia Ştefănescu volt a bíró.[171] Az 1069/1991. szeptember 12-i döntéssel a vádlottakat négy-négy év letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

Hajdú Károly (Sáromberke), 817/P/1990 sz. ügyirat. Hajdú Károly ügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség garázdaság és közjavak rongálása címén járt el. A gyanúsított 1990. március 20-án, másokkal együtt úttorlaszt épített a Sárpatak–Sáromberke útszakaszon, ahol megállították és megrongálták a Maros Megyei

167 Uo.

168 Nincs további adat az ügyükről.

169 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 8–9. p.

170 Uo.

171 Megjegyzendő, hogy Ioan Sabău a Vatra Românească alelnöke volt, a bíróné férje pedig szintén a szervezet tagja volt.

Szállítási Vállalat 21-MS-490-es rendszámú gépkocsiját, amelyben 7 349 lejes kárt okoztak.[172] A gépkocsivezető kiugrott a járműből és elszaladt, így nem esett bántódása.

Rostas Demeter és három társa (Sáromberke), 903/P/1990 sz. bűnügyében a Marosvásárhelyi Ügyészség emelt vádat. A nevezett személyeket garázdasággal, magán- és közjavak rongálásával, testi sérülés okozásával állították ítélőszék elé.[173] Sáromberkén négy úttorlaszt építettek, gépjárműveket tartóztattak fel és igazoltatták az utasokat, 11 gépjárművet tettek működésképtelenné és 16 román nemzetiségű személyt bántalmaztak.

Berekméri József. Marosszentgyörgy község volt polgármestere elleni 1667/P/1990 sz. bűnügyben a Marosvásárhelyi Ügyészség felbujtással vádolta a volt községi előljárót. Konkrétan: a gyanúsított az ügyész szerint 1990. március 20-án utasítást arra adott, hogy zárják le a Marosszentgyörgyön átvezető útszakaszt a polgármesteri hivatal traktorjával és utánfutójával és a románok elleni erőszakra biztatta az összegyűlt mintegy 300 embert. A vizsgálatok kezdetén a gyanúsított Magyarországra menekült.

Máthé Lajos. A Marosvásárhelyi Ügyészség Máthé Lajos ellen a 309/P/1990 sz. iratcsomóban foglalta össze a nyomozati eredményt. A vád szerint 1990. március 21-én, Póka helységben több személy társaságában a településen áthaladó gépjárműveket megállította. Ennek során a vádlott egy vasvillát dobott a 21-MS-531-es rendszámú tehergépjármű irányába, eltalálva annak visszapillantó tükrét. A 19.10.1990-ai vádirattal ügyét bíróság elé utalták.

Az RMDSZ által készített szakértői vélemény a bírósági eljárások kapcsán a következő megállapításokat tette:[174]

- a gyanúsítottak nem védekezhettek szabadlábon, vizsgálati fogságban voltak, amely ellentétes a különféle nemzetközi egyezményekkel;
- az előzetes letartóztatás felfüggesztésére vonatkozó kéréseket a bíróságok mindenféle bírósági eljárás, vagy indoklás nélkül elutasították;
- a gyanúsítottak csak a már kitűzött a bírósági tárgyalás időpontját követően kaptak jogi képviseletet (ügyvédet);
- több esetben, például a hat marosszentgyörgyi gyanúsított esetében, a Marosvásárhelyi Bíróság által összeállított 2696/1990. sz. ügyirat nem hozzáférhető;
- az ügyek tárgyalása megmagyarázhatatlan okokból késik, amivel a gyanúsítottak vizsgálati fogságának ideje indoklolatlanul megnő;
- a márciusi marosvásárhelyi események ügyében letartóztattak 21 marosvásárhelyi roma nemzetiségű személyt, akik közül 19-et elítéltek. Hasonlóképpen 5 évre ítélték Szabadi Ferencet, a Marosvásárhelyi Klinikai Kórház volt sebesültszállítóját, azzal a váddal, hogy bántalmazta a betegeket;
- hat marosszentgyörgyi magyar nemzetiségű személyt előzetes letartóztatásba helyeztek 1990. március 29-én, esetükben kérték és elérték az ügy áthelyezését a

172 BA, 1990 MEI, A Maros Megyei Ügyészség 2228/II/16/1990-as számú jelentése: A Maros megyében 1990. március 16, 19 és 20-i napokban történt eseményekkel kapcsolatos ügyek állása. 8–9. p.

173 Uo. 9–10. p.

174 Concluzii cu privire la clauzele in curs de cercetare sau de judecată penală. BA, 1990 MEI, 5. cs.

Nagybányai Bírósághoz. Noha már nyolc hónap telt el az őrizetbe vételt követően, ügyük még mindig folyamatban van;

– az eljárásban részt vevő bírósági személyek részrehajlása állapítható meg, és ugyanilyen ítéletek születnek.

– Covaci Ioan gépkocsivezető ellen, aki halálra gázolta Nagyernyében Csipor Antalt, a Maros Megyei Ügyészség összeállította a szándékos emberölési ügy vádiratát, de a Főügyészség nem engedélyezte az eljárás megindítását. Ugyanazon ügyben Covaci Ioan károsult félként jelenik meg;

– noha március 19-én 72 személyt szabad mozgásában korlátoztak, akik közül 30-at, amikor lejöttek a padlásról, bántalmaztak, mégis a két gyanúsítottat rövid időn belül szabadlábra helyezték, megszüntetve ellenük a nyomozást;

– több esetben, a fotók és a videofelvételek alapján több száz magyar nemzetiségű személyt, köztük kiskorúakat is többször kihallgattak, aminek célja a tanúk megfélelemlítése volt, ennek következtében többen is elhagyták az országot;

– az igazságszolgáltatás menetét akadályozta az a tény, hogy mind a Marosvásárhelyi Bíróságon, mind a Maros Megyei Ügyészségen csak egy-egy magyar nemzetiségű bíró, illetve ügyész dolgozik. A többi ügyész és bíró nem ért magyarul, és nem alkalmaztak egyetlen fordítót sem, holott erre a törvény lehetőséget ad. Román ügyvédek nem vállalnak egyetlen olyan esetet sem, amelyben a vádnak a leghalványabb magyar/roma etnikai vonzata is van.

Összesítés az 1990. március 19-20-i események nyomán elítélt és letartóztatott személyekről:[175]

Sorsz.	Név	Lakhely	Ítélet
1	Sütő József	Marosszentgyörgy	1 év 8 hónap, mh[176]
2	Szilágyi József	Marosszentgyörgy	1 év 8 hónap, mh
3	Szilveszter Kiss Péter	Marosszentgyörgy	1 év 8 hónap, mh
4	Tóth Árpád	Marosszentgyörgy	elhunyt az eljárás alatt
5	Puczi Béla	Marosszentgyörgy	1 én 4 hónap, mh
6	Lőrincz József	Marosszentgyörgy	1 év 8 hónap,
7	Hanzi Bálint	Marosszentgyörgy	3 év börtönbüntetés
8	Vajda Domokos	Sáromberke	18 hónap, mh
9	Szabadi Ferenc	Marosvásárhely	5 év börtönbüntetés
10	Grekuly Béla	Marosvásárhely, Rovinari u.	5 hónap börtönbüntetés
11	Horváth István	Marosvásárhely, Rovinari u.	5 hónap börtönbüntetés
12	Kalló Béla	Marosvásárhely, Rovinari u.	5 hónap, mh
13	Karkulea György	Marosvásárhely	4 hónap börtönbüntetés

175 Eddigi kutatásaink révén nincs tudomásunk arról, hogy hasonló összegzés készült volna a VR, a NEIT vagy más szervezet részéről.

176 Mh – munkahelyen letöltendő

Sorsz.	Név	Lakhely	Ítélet
14	Puczi Kozák Béla	Marosvásárhely, Rovinari u.	4 hónap börtönbüntetés
15	Puczi Kozák Ernő	Marosvásárhely, Rovinari u.	3 hónap börtönbüntetés
16	Puczi Kozák Sándor	Marosvásárhely, Rovinari u.	3 hónap börtönbüntetés
17	Kalányos János	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap börtönbüntetés
18	Kurkuly Elek	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap börtönbüntetés
19	Voica Dénes	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap börtönbüntetés
20	Csíki Sándor	Marosvásárhely, Hidegvölgyi u.	6 hónap börtönbüntetés
21	Kalányos Ioan	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap börtönbüntetés
22	Kalányos Albert	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap, mh.
23	Grecui István	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap, mh.
24	Révai László	Marosvásárhely	6 hónap, mh.
25	Majlát Győző	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	6 hónap, mh.
26	Kraicsiovics Andrei	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh
27	Dóczi István	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh.
28	Kalányos László	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh.
29	Szabó Francisc	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh.
30	Farkas Jenő	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh.
31	Stoika Ioan	Marosvásárhely, Hidegvölgy u.	3 hónap, mh.
32	Galaczi József	Marosszentgyörgy	3 év börtönbüntetés
33	Ughi István	Marosvásárhely	18 hónap szabadságvesztés
34	Bálint Gyula	Marosvásárhely	1 év 2 hónap börtönbüntetés
35	Nagy Csaba	Marosvásárhely	1 év 2 hónap börtönbüntetés
36	Koszta Vencel		6 hónap börtönbüntetés
37	Kakucs Áron		6 hónap börtönbüntetés
38	Nagy Sámuel	Marosvásárhely	3 év 6 hónap börtönbüntetés
39	Papp Árpád	Nagyernye	4 év börtönbüntetés – perét áthelyezték a Legfelsőbb Törvényszékre
40	Füzesi Albert	Nagyernye	4 év börtönbüntetés
41	Füzesi András	Nagyernye	4 év börtönbüntetés
42	Cseresznyés Pál	Marosvásárhely	10 év börtönbüntetés
43	Barabás Ernő	Marosvásárhely	10 év börtönbüntetés
44	Vajda Ferenc	Sáromberke	letartóztatva
45	Vajda András	Ikland	bírósági eljárás alatt
46	Tofán Mihály	Ikland	bírósági eljárás alatt
47	Vass Sándor	Ikland	bírósági eljárás alatt
48	Lengyel Lázár	Ikland	bírósági eljárás alatt

6. ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

6.1. A rendszerváltás spiráljában

Az 1990. márciusi marosvásárhelyi események hosszú időre meghatározták a város és a térség hangulatát, mély nyomot hagytak a közemlékezetben. Mi történt és miért 1990 márciusában Marosvásárhelyen? Pogromról vagy etnikai konfliktusról beszélünk? A rendszerváltás „melléktermékéről" van szó, vagy mesterségesen előidézett konfliktusról? Egyes korabeli politikusok, közéleti személyiségek szerint külföldi provokáció történt azzal a céllal, hogy lehetővé tegyék a nyugati hatalmak közvetlen beavatkozását Romániában. Az utóbbi vélekedés szerint ezek a provokációk vezettek az etnikai konfliktushoz.[1] A romániai rendszerváltás az átmenet okozta nehézségekkel megterhelve jutott el az 1990. márciusi eseményekhez. Ezt az álláspontot fogalmazza meg a NEIT vizsgálóbizottságának jelentése is.

Más vélemények szerint a Magyarországról támogatott erdélyi magyarok államellenes lázadása volt, amit a hetvenes évektől készítettek elő. Ennek a programnak az egyik központi figurája Király Károly volt.[2] Az események több, egykori magyar résztvevője magyarellenes pogromkísérletként írja le az akkor történteket.[3] A Helsinki Watch és néhány, a témát tárgyaló szerző etnikai konfliktusról beszél.[4]

A marosvásárhelyi Vasile Cernat külön tanulmányt szentelt a történések elemzésének. A konfliktus okait keresve megállapítja, hogy a nemzetközi kutatásokban is megjelenő hármas ok-okozati összefüggés (demográfia, migráció, gazdasági krízis) nem magyarázza mindazt, ami 1990 márciusában Marosvásárhelyen történt.[5] A szerző a rendszerváltás nehézségeivel és az elitek mobilizáló szerepével magyarázza a márciusi eseményeket. Azt hangsúlyozza, hogy Marosvásárhelyen nem alakultak ki konkrétan olyan feltételek – a két csoport nem élt egymásától szegregáltan –, aminek hatására spontán módon egy konfliktus kirobbanjon. A pszicho-szociális tényezők sem indokolták mindezt, ehhez külön mozgósításra volt szükség.[6]

---

1 Cornel Mihalache és Bereczki Edit interjúja Virgil Măgureanuval, N. S. Dumitruval és Gelu Voican Voiculescuval. *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu.* RAO, Bucureşti, 2008.

2 Judea: *Cumpăna lui martie*..i.m. Bănescu: *Demers pentru adevăr*... i.m. Cornel Mihalache és Bereczki Edit interjúja Nicolae Ulieruval, Ion Scrieciuval. Az interjúk a szerzők tulajdonában vannak.

3 Sütő: *Szemet szóért*... i.m. Király Károly: *Nyílt kártyákkal*... i.m. Kincses: *Marosvásárhely fekete márciusa*... i.m. *Fehér Könyv.* Az 1990. március 19. és 20-i események... i.m. Virág: *Napló*... i.m.

4 Gallagher: *Democracy and Nationalism in Romania*... i.m. A Helsinky Watch jelentése. Cernat: *Ethnic Conflict and Reconciliation*... i.m. 17–34. p.

5 Uo. Cernat kimutatja, hogy az említett időszakban a 14–29 évesek aránya Romániában 29,79% volt, ami átlagos kategóriába sorolja az országot, a gazdasági válság csak a márciusi események után mélyült el, illetve a migráció sem befolyásolta az események alakulását.

6 Uo.

22 év távlatából a rendelkezésünkre álló és rendszerezett források alapján megpróbálhatunk néhány kérdésre választ fogalmazni. Az eddigi kutatások alapján úgy gondoljuk, ami 1990 márciusában Marosvásárhelyen történt, egy komplex ok-okozati összefüggés-sorozat eredménye, amelynek vannak kiemelkedően fontos, közvetlen kiváltó okai, de ugyanakkor számos olyan, első olvasatra elenyészőnek tűnő tényező is meghatározta, amely valamilyen mértékben hozzájárult az események kirobbanásához. Az eseményeket generáló okokat két nagy csoportra oszthatjuk: *közvetett* (történelmi) okok, amelyek az idők folyamán megteremtették azt a táptalajt, amire ráépültek a rendszerváltás során felmerült kérdések; *közvetlen okok*, a romániai forradalom és rendszerváltás során kialakult és esetenként mesterségesen fenntartott és szított, központi és helyi szinten egyaránt sikertelenül kezelt helyi konfliktus.

Egy klasszikus meghatározás szerint az etnikai konfliktusokat nem az etnikai különbözőségek gerjesztik, hanem valójában egy kollektív félelem a jövőtől. Egy adott állam meggyengülése következtében, különböző (ez esetben etnikai) csoportok attól tartanak, hogy stratégiai céljaikat nem tudják megvalósítani, felmerül a a jövő bizonytalanságától való félelem. Az ún. etnikai aktivisták, politikusok erre alapozva polarizálják a társadalmat. Ennek hatására a társadalmi emlékezet és az érzelmek túldimenzionálják a helyzetet és gyorsan szétválasztják a kérdéses etnikai csoportokat. Ezek a csoporton belüli és csoportok közötti interakciók a gyanakvás és a félelem sajátos állapotát eredményezik, ami megfelelő ráhatással véres erőszakot eredményezhet. Ilyen körülmények között azt is mondhatjuk, az etnikai konfliktus nem más, mint félelem a jövőtől a múlton keresztül megélve. Az ilyen típusú konfliktusok mögött általában olyan kérdések merülnek fel az etnikai töréspontok mentén, mint: tulajdonjog, munkahelyek, oktatási jogok, nyelvi jogok, állami garanciák, egyéni és kollektív jogok.[7]

A konfliktushelyzet kialakulásában Lake és Rotchild három ok-okozati tényezőt emel ki. Az adott helyzetben a társadalomban *információhiány* alakul ki, az érintett csoportok nem rendelkeznek kellő mennyiségű és minőségű információval egymásról, egymás szándékairól, sőt adott esetekben a meglévő információkat az elitek tudatosan megmásítják, torzítják, túldimenzionálják. Ennek következtében kialakul a kölcsönös *bizalmatlanság* a másik féllel szemben. Ilyenkor egyik csoport sem bírja meggyőzni a másikat arról, hogy a jövőben nem fogja megszegni az adott szavát. A fenti tényezők kiteljesedése esetén egyre akutabb formában merülhet fel a *biztonság* kérdése, az egyik fél azt hiszi, hogy a másik arra készül, hogy őt elpusztítsa vagy jogaiban korlátozza. Ha ezek a tényezők beteljesülnek, ezekre alapozva a kialakult helyzetre ráépülhet a politikusok, aktivisták mobilizáló tevékenysége.[8]

A marosvásárhelyi eseményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy nagyon sok esetben leírhatók a klasszikus meghatározás alapján, ugyanakkor léteznek sajátos

7 David A. Lake, Donald Rotchild: Containing Fear. The Origins and Managemenet of Ethnic conflict. *Nationalism and Ethnic conflict.* Edited by: Michael E. Brown, Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1996. 99-100. p.

8 Uo. 101-110. p.

vonatkozásai is. Amint az első fejezetekben bemutattuk, a két etnikum sajátos történelmi örökséggel bírt, amit a kommunista párt diktatúrája, elsősorban a Ceauşescu-korszak, szinte a végletekig elmélyített. A nyolcvanas évek végére, a kirekesztővé váló hatalomgyakorlást és az etnikai szempontok szerint beállt változásokat a románság természetes, magától értetődő folyamatként élte meg, a város magyarsága pedig pozícióvesztésként, nemzeti önazonossága megőrzésének akadályozásaként. A rendszerváltás rövid ideig tartó közös katarzisélményét viszonylag korán felülírták a vezetőcserék és az iskolaügy gerjesztette konfliktus. A politikai átmenet zűrös kérdései, az új rend kialakításának problémái a városban elsősorban etnikai törésvonalak mentén jelentkeztek. A marosvásárhelyi humán értelmiség egy része megpróbálta már viszonylag korán kezelni, mederben tartani a problémát, kijelölni azokat a lehetséges útvonalakat, önszabályzó mechanizmusokat, amelyek segítségével mérsékelni lehet az átmenet etnikai jellegű problémáit. Az etnicizálódó átmenet feszültséget termelt, amit az elitek a maguk javára kívántak fordítani és az ún. kényes kérdések a média révén egyre nagyobb nyilvánosságot kaptak: vezetőcserék, az önálló kisebbségi oktatási rendszer megszervezése, melynek egyetlen útját az iskolák nemzeti alapon történő szétválasztásában és önállósításában látták; a régi pártstruktúrák fennmaradása és visszaszivárgása az új társadalmi szervezetekben; a hadsereg és a rendőrség szerepe a 89-es eseményekben stb.

A nyílt polémia hamarosan megteremtette a következő szakaszt, az egyre általánosabbá váló kölcsönös bizalmatlanság kialakulását. A megkérdőjelezett, leváltandó vezetők döntő többsége, a nyolcvanas években kialakult helyi és országos politikai viszonyok következtében román nemzetiségű volt. A leváltásokat indokló vagy cáfoló politikai érvek ilyen körülmények között hamar alulmaradtak az etnikai érvekkel szemben. A magyar elit és a közvélemény jelentős része a Ceauşescu-rendszertől megörökölt, etnikai alapú, negatív diszkrimináció továbbélését látta ebben a jelenségben. A román elit és közvélemény egy része pedig etnikai alapon történő tisztogatásként, méltánytalan pozícióvesztésként élte meg mindezt. A két marosvásárhelyi középiskola szétválasztása és az OGYI helyzete január végére, február elejére kinőtte az oktatási kérdésekről folytatott vita kereteit. Az iskolacserére menet közben rárakódtak a két etnikum együttéléséből/egymásmellettiségéből fakadó kölcsönös, valós vagy vélt sérelmek, frusztrációk, „a süketek párbeszéde", az egy idő után mesterségesen gerjesztett indulatok. Az iskola jövője a többség-kisebbség viszony alakulásának szimbóluma lett. Január végére Marosvásárhely etnikai törésvonalak mentén polarizálódott.

Január második felében már világosabban megmutatkoztak azok jelek, amelyek arra utaltak, hogy az etnicizálódó átmenet egyre mélyülő konfliktusait az NMF szervei sem helyi, sem pedig országos szinten nem képesek megfelelő egyensúlyérzékkel kezelni. A történelmi pártok újraszerveződése és a politika porondjára történt belépésük nyomán az új hatalmi szervek egyre inkább széttöredező képet mutattak: a Fronton belül is, *intra muros* több töréspont mentén oszlottak meg a

vélemények. Ekkor már mindkét érdekelt fél úgy vélte, hogy az új hatalmi szervek nem képviselik kellő mértékben őket, képtelenek szavatolni jogaikat.

A magyarság a korábban megszervezett RMDSZ-ben bízott. Az érdekeit féltő marosvásárhelyi és Maros megyei román elit is külön érdekképviseleti szervezetet hozott létre a Frăția Românească-t Szászrégenben és a Vatra Românească-t Marosvásárhelyen, majd más erdélyi településeken is. Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a rendszerváltásban „hátrányosan" érintett román elit egy jelentős része (rendőrség, katonaság, hivatalnokok, üzemvezetők, igazgatók, ügyészek, bírák, tanárok, egykori aktivisták) nemzeti kontextusban továbbítja a felmerült kérdéseket a román közvéleménynek, és a helyi román társadalom ilyesféle megközelítésre fogékonyabb részét ezekkel a hívószavakkal próbálja mozgósítani. Törekvéseikhez együttműködő szövetségest találtak a helyi román nyelvű napilap, a *Cuvântul liber* munkatársaiban, amely lap korábban valamennyi munkatársa révén a helyi román pártelithez és ideológiához kötődött, illetve a kiszolgálója volt. A lap januártól kezdődően egyre intenzívebben és egyre agresszívabb nyelvezetben tematizálta az említettek „nemzeti harcát."

A napilap munkatársai a korábbi pártzsargont egyik napról a másikra váltották fel a nemzeti zsargonnal. A szerkesztőség sokszor agresszív, esetenként uszító nyelvezet vértjébe öltözve, tudatosan nem törekedett a tárgyilagosságra, olyan híreket is közölt, amelyek valóságtartalmát lehetetlen volt ellenőrizni s ha idővel kiderült a valóság, annak korrekciójára nem mutattak hajlandóságot, a hibaigazítást nem közölték: rendőrlincselések, a román tömegbe rohanó Trabant esete, a hullaházba szállított román lány története, a gyógyszertár esete, vezetőcserék stb. Ezek a típusú torzítások tovább fokozták az amúgy is akut információhiányt.

A VR felülről szervezkedő alakulat volt, amelyet gyakorlatilag a marosvásárhelyi román elit egy csoportja hozott létre. A megyei tagnévsor és mellette a foglalkozás feltüntetése egyértelműen bizonyítja, hogy, noha a VR nem tekintette magát politikai szervezetnek, bázisának jelentős részét az egykori állami erőszakszervezetek tagjai (rendőrség, ügyészség, hadsereg), humán értelmiségiek, jogászok, tanárok, orvosok képezték. A VR megalakulását követő napokban napvilágot látott közlemények világosan jelezték, hogy a szervezet energiáinak többségét nem a román kulturális élet fellendítése, hanem a helyi magyar közösség törekvéseinek ellensúlyozása köti le. A VR programja és statútuma, valamint a tömegek mozgósítására kiadott jelszavai, belső gyűléseire készített ideológiai propagandairatai lényegében keretbe foglalják és tartalmazzák a részükről már a tömegtájékoztatásban közzétett szélsőséges nacionalista történelemszemléletet és a magyar nemzetiség egyéni és kollektív nemzetiségi jogai érvényesítésére indított kezdeményezéseinek jogtalanságát „bizonyító" egyoldalúan kiragadott, demagóg formában megfogalmazott érveket. A VR megjelenése a közéletben hozzájárult az események radikalizálódásához. Ha nem is minden esetben buzdított konkrét agresszióra, agresszív retorikájával folyamatos feszültségben és készültségben tartotta követőit. Folyamatosan olyan lélektani helyzetet teremtett, amely táptalajt biztosított a magyarellenességhez.

Az információk torzításával, az állandó nemzetesítő mozgósítással a VR a bizalmatlanságot olyan mértékben ültette el a román társadalom egy részébe, hogy ezzel képessé vált tömegeket vinni az utcára és nyomást gyakorolni az új hatalmi szervekre (pl. az oktatásügyi kérdésekben). A szervezet törekvéseihez más típusú segítséget is kapott. Az állandó médiaháború mellett olyan eszközök is megjelentek, amelyek tudatos és szervezett háttérmunkát sejtetnek. Ellenőrizhetetlen hírek, röpcédulák, kósza jelszavak járták be egyre nagyobb számban a helyi társadalmat. A hírek, híresztelések ily módon történő terjedése és terjesztése kísértetiesen hasonlított a Securitate által használt kontrainformációs módszerekre. Több forrásból tudjuk azt is, hogy a Securitate a hadsereg alá rendelt kötelékeinek több munkatársa továbbra is működtette a korábbi információszerző hálózatait és megpróbált aktívan beavatkozni a közéletbe és a politikába.[9] A város egykori vezetője, Judea ezredes egy későbbi nyilatkozatában azt állította, hogy maga is használta a titkosszolgálat helyi képviselői által előállított információkat.[10] A röpcédulák egy időben, de több stratégiai helyszínen történő terjesztése, tömör, lényegre törő üzenetei kizárják azt, hogy csupán elégedetlen szülők, tanárok, esetleg diákok spontán akcióiról lett volna szó.

A sajtó és általában a média egyre harsányabb magyarellenes megnyilvánulásai nem tompították a magyarság készültségét, határozottságát, ellenkezőleg felerősítették azokat. Élő példája ennek a február 10-i gyertyás felvonulás, melyet az RMDSZ óvatos központi vezetősége nem támogatott, de Marosvásárhelyen szinte föl sem merülhetett annak a lehetősége, hogy a helyi szervezet visszatáncoljon. Ne feledjük, előtte két nappal a VR ugyanebben a városban kongresszust tartott. A város és térség magyarsága is eljutott a konfliktushelyzet harmadik szakaszához, amikor saját biztonságát látta veszélyben. Minden túlméretezetté, partját elhagyni kész folyammá vált, az indulatok egyre fokozódtak ebben az „ördögi körben." A román elit nacionalista fele mindent megtett annak érdekében, hogy a végletekig kiélezze a helyzetet, a magyar elit pedig nem találta, egy része pedig egy idő után már nem is kereste, a kiutat ebből. Egy esetleges visszalépést mindkét fél presztízs-verességként élt volna meg. A mozgósítás és ellenmozgósítás hajtóműve működésbe lépett. A küzdelembe bevonták az érintett csoportokat (szülők, diákok, tanárok), majd az idő múlásával a nagyobb tömegeket. A magyarok iskolai sztrájkokat szerveztek, amire válaszként több román utcai megmozdulásra is sor került.

Február végétől, március elejétől a kérdésben érintett román fél új húzással próbált kilépni a patthelyzetből. Nagyobb tömegek utcára vitelét és mozgatását szervezte meg több ízben, sorozatosan és tudatosan. A mozgósításhoz a már bevált médiaháború mellett a magyarok által „felkínált indítékokat" (gyertyás tüntetés, március 15. megünneplése), illetve, főleg a média felhasználásával mesterségesen kreált helyzeteket (a 28-as gyógyszertár, a román tüntetőkbe belerohanó Trabant,

9 Az 1989-es változás után a Securitate azt a képet igyekezett magáról elterjeszteni, hogy egy olyan intézmény volt, amely Románia érdekeit védte, és a márciusi eseményekre alapozta ezt a kialakítandó képet.

10 Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm.

a halottasházba szállított román lány története, hamisított revizionista térkép, Kincses és más magyar vezetők árulása stb.) használta fel. A cél az lehetett, hogy nagyobb tömegek nyomásával a „veszélyesnek" ítélt településeken kikényszerítsék egyes, nemkívánatosnak tartott vezetők lemondását és lefékezzék a meglódult politikai folyamatokat. Marosvásárhelyen kívül Szatmárnémetiben[11] vagy Bukarestben[12] történtek hasonló megmozdulások. Március 16-án és 17-én sorozatos utcai megmozdulásokra került sor Marosvásárhelyen, amelyek során a román tüntetők teljesen birtokba vették a város tereit, utcáit, de ezen túllépve már magyar szimbólumokat rongáltak meg, esetenként embereket bántalmaztak és nem utolsó sorban, a törvényesen megválasztott magyar nemzetiségű vezetők leváltását követelték.

19-én még nagyobb horderejű megmozdulásra került sor, amely a VR nyilatkozatai ellenére is a tudatosság és a szervezettség jelét mutatta: a Kincses Előd lemondatását kierőszakoló tömegnek irányítói (VR és a Frăția képviselői, hivatásos katonák, újságírók és egyéb nemzeti aktivisták) voltak, a Görgény-völgyi parasztokat előzetes felkészítéssel és tényleges szervezéssel (járművek lefoglalása, az emberek meggyőzése és toborzása, szállítása stb.) szállították Marosvásárhelyre. Március 19. már egyértelműen szervezett erődemonstrációként értelmezendő. A Kincses lemondatását és azt megelőző tárgyalásokat követő példátlan erőszakhullám új fejezetett nyitott a konfliktus-folyamatban. A hivatalosan a VR kulturális rendezvényére (Veta Biriş népdalestje) érkező Görgény-völgyi tüntetők többsége szúró-vágó fegyverekkel felszerelkezve, a „rendteremtés" szándékával érkezett. Sütő András és a székházban rekedt társai brutális bántalmazása arra enged következtetni, hogy a megmozdulás szervezői ezzel a gesztussal próbálták meg letörni a magyar törekvéseket. A március 19-i történések kapcsán nem beszélhetünk a klasszikus értelemben vett pogromról, ugyanakkor a magyar szimbólumok és egyes magyar nemzetiségű személyek tudatos bántalmazása, meggyalázása pogrom jelleget kölcsönöz a történteknek.

A felső-marosmenti falusiak tömeges jelenléte Marosvásárhelyen legkevesebb négy személyi-hálózati szintet érint: a terepet és a hangulatot előkészítő szervezetek, a Vatra és a Frăția; a „titokzatos" segítségkérők és telefonálók; a lakosokat esetenként toborzó és szervező helyi egyházi és világi vezetők; a járművekért felelős szállítási vállalatok, ipari egységek, személyek. Nem elhanyagolható tény

11 Szatmárnémetiben először február első napjaiban volt vezetőcserével járó tömegtüntetés. A megyei elnököt, Bilanci-ot többek között azzal vádolták, hogy túl engedékeny a magyarokkal szemben és nem jó hazafi. Bilanici ugyan katona volt, de az utódja is a hadseregből került ki. Március 14-én ismét tüntetésre került sor a város új főterén. Ez már a korabeli román újság szerint is a *„a Vatra helyi tagszervezetének első összejövetele"* volt. A megmozdulásra meghívták a marosvásárhelyi, kolozsvári és nagybányai tagszervezet képviselőit is. A tömeg randalírozott, több kétnyelvű kirakat ablakát is betörte. A tüntetők a megyei vezetésbe beválasztott két legfontosabb pozíciót betöltő magyar nemzetiségű személy (Formanek Ferenc és Pécsi Ferenc) lemondását is kérték. *Forradalom és rendszerváltás Szatmárnémetiben.* Sárándy Tamás kézirata. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.

12 Az alkalmazott forgatókönyv hasonló a már 1990. január 28-29. és február 18-19-én Bukarestben lezajlott zavargások eseménytörténetéhez, majd a későbbi bányászjárásokéhoz. Berindei-Combes-Planche: *Mineriada 13-15 iunie 1990*...i.m. 13. p.

az sem, hogy az említett szintek közötti átjárás és a tömeg mozgatásának összehangolása nagyfokú együttműködést igényelt. A Vatra Românească-nak, mint a „románság képviselőjének" szerepét a 20-a utáni tárgyalásokon és a megyei vezetőségi üléseken is kész tényként kezelte a legtöbb román nemzetiségű résztvevő is. Az is tény, hogy a 19-i randalírozók többsége olyan járműveken érkezett a városba, amelyeket a VR bérelt számukra, hogy vidékről nézőket szállítsanak a marosvásárhelyi „népzenei" előadásra.[13] A marosvásárhelyi események lényegében a felfegyverzett Görgény-völgyiek behozatalával vettek újabb fordulatot és indultak el a fizikai agresszió útján. Az is köztudott, hogy az eseményeket megelőző napokban a VR pontosan ezekben a falvakban tartott szintén „kulturális" rendezvénysorozatot. A szervezet rendezvényein elhangzott és a szokott retorikából kiindulva nyilvánvaló, hogy ezek a rendezvények gyakorlatilag előkészítették a mentális terepet, a későbbi beavatkozásokhoz teremtettek megfelelő tömegpszichózist.[14]

A Marosvásárhelyre utaztatott és a helyi eseményekben résztvevő Görgény-völgyiek nyilatkozatai újabb kérdéseket vetnek fel. Szinte az összes megkérdezett arról számolt be, hogy telefonhívások érkeztek a megyeközpontból, amelyekben névtelen telefonálók segítséget kértek tőlük arra hivatkozva, hogy a magyarok elfoglalták a várost, hogy románokat ölnek meg, hogy elkergetik a román gyerekeket az iskolákból. A titokzatos telefonálók hamis híreszteléseket, provokációkat terjesztettek nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a Görgény-völgyi román lakosságot a marosvásárhelyi beutazásra és „rendteremtésre" ösztönözzék. A kulturális rendezvények szervezése és a segélyhívások tulajdonképpen kiegészítették egymást. Az indulásra a jelszót sok esetben a helyi tanácsoktól (szirénázás) vagy a templom harangjainak félreverésével kapták meg. *„Telefonáltam a polgármesteri hivatalhoz s beszéltem a jegyzővel. Mi a helyzet, megyünk? Minél többen, mert már előkészítették az akasztófákat a románoknak, hogy felakasszák őket."*[15] – meséli egy tokai (Hodák községi) lakos, az események egyik aktív résztvevője. Az összeseregletett embereket autóbuszokkal, tehergépkocsikkal szállították a városba. A szervezett hangulatkeltés és ideszállítás cáfolja azokat az állításokat, miszerint a Görgény-völgyiek csupán önvédelmi reflexből, spontán módon eredtek volna útnak és jutottak el a megyeközpontba.[16] A térség többségi lakosságának történel-

13 Kincses Előd könyvében egy olyan menetlevelet közöl, amelyben a VR március 19-re autóbuszokat foglalt a Torda-Marosvásárhely, illetve a Déda-Régen-Marosvásárhely útvonalakra. Kincses Előd: *Martie negru la Tîrgu Mureş*. Juventus, Tîrgu Mureş, 2006. 21. melléklet.

14 A VR két helyi vezetője a szomszédos román megyéktől is segítséget kért. BA, 1990 MEI, 9. ircs, Az Ideiglenes Nemzeti Egységtanács vizsgálóbizottságának jelentése.

15 Interjú Viorel Pop, tokai lakossal. Cornel Mihalache és Bereczki Edit interjúja. Az interjú a szerzők tulajdonában található.

16 1990. március 31-én a *Cuvântul liber* lapban nyilatkozat jelent meg Görgényhodák község közigazgatási vezetői részéről (Sabin Todoran polgármester, Eugen Butilcă jegyző, Petru Peţan, az NMF helyi szervezetének elnöke), ebben elutasítják azt, hogy magyarellenességből mentek volna Marosvásárhelyre. Közleményük szerint mind 19-én, mind pedig 20-án Marosvásárhelyről kértek tőlük segítséget. 1990. március 19-én, 10 óra körül több telefonhívással arról értesítették őket, hogy a marosvásárhelyi románok tüntetést szerveznek a városban, amelyre hívják a Görgény-völgyében fekvő községek lakosait is. Másnap újabb telefonhívásokkal azt közölték velük, hogy több mint 15 000, a Székelyföldről jött személy elfoglalta

mi emlékezete számos vélt és valós sérelemre épülő (az 1918 előtti időszak, 1940–1944 közötti periódus, a Magyar Autonóm Tartomány fennállása) magyarellenes sztereotípiát őriz, de ez, véleményünk szerint, csak a rendszerváltás utáni átmenetben és „megfelelő ráhatással" reaktiválódott és válthatott ki ilyen mértékű szervezett agressziót.

A március 19-én történtek óriási felháborodást és veszteségérzetet váltottak ki a magyar közösség nagy részében. A íróként közismert és szellemi vezérként tisztelt Sütő brutális bántalmazása, az RMDSZ székházának feldúlása és nem utolsó sorban a magyar törekvések agresszív letörési kísérlete, arra késztetett sok ezer magyart, hogy békés, de határozott utcai demonstrációval válaszoljon. Az RMDSZ vezetői a március 19-i események nyomán kialakult, feltételezett erkölcsi fölény tudatában bízva, nem kívánták az utcán megoldani a kialakult feszült helyzetet. A magát megalázottnak és elárultnak érző marosvásárhelyi magyar tömegeket viszont már nem lehetett megfékezni. A 20-i magyar tüntetők úgy érezhették, hogy a 19-i események okozta „erkölcsi előnnyel" és a téren tartózkodó nagyszámú (idővel a vidékről is támogatást kapó) magyar tömeg nyomásgyakorló erejével képesek kicsikarni a helyzet számukra előnyös megoldását, képesek lesznek a saját javukra billenteni a mérleg nyelvét. A 19-i, de már az azt megelőző, erőszakot sem mellőző események hatása alatt álló magyar tömeg szemmel láthatóan nem elégedett meg a NEIT formális ígéreteivel. A skandált jelszavak világosan értésére adták, hogy sokkal határozottabb és látványosabb megoldásokat igényel. A román ellentüntetők megjelenésével és a központi vezetés hezitálásával újabb patthelyzet alakult ki. Az indulatok a tetőfokra hágtak és sem a helyi, sem pedig a bukaresti vezetőség nem hozott olyan döntést, amivel többé-kevésbé (akár pillanatnyilag is) mindenkit kielégíthetett volna. Egyik tüntető csoport sem volt hajlandó elhagyni állásait és ezzel egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy újabb tettlegességre is sor kerülhet. 20-án délelőtt olyan hírek érkeztek, hogy újabb csoportok indultak el a Görgény-völgyéből. Ezen a napon már a magyar fél is igényelte a segítséget a környező magyar falvakból, ahonnan a nap folyamán –de főleg este– érkeztek is tüntetők.

Március 20-án délután a város központjában tartózkodó és megtámadott magyarság védekezett, tettlegesen is válaszolt a kihívásokra. A magyar ellencsapás mértéke és erőssége váratlanul ért szinte mindenkit, azóta is magyar „győzelemként" él tovább mind a magyar, mind a román közemlékezetben.[17] Ugyanakkor ez az ellencsapás más megvilágításba helyezett néhány kérdést. A menekülő Görgény-völgyi parasztok brutális bántalmazása és a 20-i „győztes csata" után a hazai és a nemzetközi közvélemény is másképpen ítélte meg a márciusi folyamatokat. A Marosvásárhelyre érkező kormányküldöttség felfegyverzett magyarokat talált a városközpontba és az ütemkéséssel beavatkozó katonaság is a győztesen

Marosvásárhely főterét, az intézményeket és a NEIT székhelyét, és már felállították Scrieciunak és Judeanak az akasztófát. *Cuvântul liber*, 1990. március 27. Sabin Todoran, Eugen Butilcă, Petru Peţan: *În sufletele hodăcenilor sălăşluieşte înţelegere, toleranţă, respectul reciproc.*

17 A magyar fél utcai győzelmére alapozva állítják azt egyes egykori résztvevők (Ion Scrieciu, Ioan Judea) és egyes elemzők (Ion Mânzatu), hogy az összecsapásokra a magyar fél már előzőleg felkészült, felfegyverkezett.

a teret uraló magyar tüntetőktől kobzott el ugyancsak sok „fehér" fegyvert, azt a látszatot keltve a későbbiekben, hogy valójában a magyar fél az agresszor.[18] A NEIT vizsgálóbizottsága számára készült kórházi kimutatásokban jól kivehető, hogy az első sebesültek a magyarok köréből kerültek ki, tehát őket támadták meg. A magyar védekezés és ellentámadás erősségét bizonyítja viszont az a tény, miszerint az est folyamán a sebesültek többsége a román táborból került ki, és hogy a súlyosan sebesültek között is többségben voltak a román nemzetiségűek. A válaszcsapás után, a nagyszámú súlyosan sebesült román áldozat megjelenésével a magyar fél már nem léphetett fel többé a megtámadott áldozat szerepében még akkor sem, ha valójában „csak" válaszolt az őt ért agresszióra és védekezett. A 20-i történések a kérdésre érzékeny román közemlékezetben sorsdöntő küzdelemként jelennek meg. Olyan harcként emlékeznek rá, amely során sikerül megállítani a magyar agressziót.[19]

A küzdelemben egy idő után részt vettek a város cigánynegyedeiből érkezők is. Említettük, hogy a rendszerváltást követően több Maros megyei helyszínről jelezték, hogy problémák adódtak a helyi roma közösség néhány tagjával. A romák a szétesőben levő szocialista gazdaság (főleg mezőgazdaság) első áldozatai közé tartoztak. Arról is léteznek források, hogy január folyamán a cigányság képviselőit behívatták a rendőrségre és közölték velük, hogy „ne csináljanak több butaságot."[20] A visszaemlékezők szerint a Görgény-völgyi, Szászrégen körüli, majd marosvásárhelyi tömegdemonstrációk, egyre nagyobb félelemmel töltötték el a marosvásárhelyi, többségükben magyar anyanyelvű romákat is. Visszaemlékezők állítják, hogy március 19. után a marosvásárhelyi romák is veszélyben érezték magukat, ezért siettek másnap délután a központban megtámadott magyarok segítségére.[21]

6. 2. A „ráható" elitek

Bár még számos tisztázatlan kérdés létezik e témakörben, s a kutatás még nem férhet hozzá számos titkosított okmányhoz, mely ekkor keletkezett, köztudott, hogy a hadsereg kulcsfontosságú szerepet játszott a romániai forradalomban és rendszerváltásban. A hadseregnek és a rendfenntartó intézményeknek a marosvásárhelyi eseményekben betöltött szerepét illetően két szintről beszélhetünk: központi és helyi részvételről.

Központi szint alatt azt értjük, hogy az érintett intézmények felső vezetősége miként reagált a megyében kialakult helyzetre a válság kibontakozásának és kirobbanásának különböző fázisaiban. A helyi szint alatt pedig értelemszerűen a helyi szervek hozzáállását, reakcióit vizsgáljuk: hogyan értelmezték a kialakult helyzetet a

18 Feljegyzés a 21-én reggel, a magyaroktól elkobzott fegyverekről: 251 fejsze, 280 vasrúd, 237 kés, 33 lánc, 205 gumibot, 39 Molotov koktél (benzines palack), 302 bot, 23 lándzsává átalakított eszköz, hat sarló, egy nuncság (láncos bot), egy parittya, nyolc mezőgazdasági villa, egy szöges deszka. BA, 1990 MEI, 9. ircs, A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése. XXXIX. melléklet 9. irat.

19 Lásd pl. Lazăr Lădariu, a VR születésének 20. évfordulójára írt cikkét. http://www.cuvantul-liber.ro/articol.asp?ID=48458

20 Lásd *Az átmenet nehézségei Maros megyében és Marosvásárhelyen* című fejezetet.

21 Miholcsa Gyula: *Marosvásárhely fekete márciusa*, dokumentumfilm.

helyi katonai, rendőrségi vezetők, miként cselekedtek és mennyire cselekedhettek a különböző politikai, ideológiai áramlatokon felülemelkedve vagy éppenséggel azok hatása alatt? Marosvásárhelyen a hadsereg, a Securitate és a rendőrség (a milícia) egyaránt részt vett a december 22-e előtti eseményekben, megtorlásokban. A későbbi hivatalos vizsgálatok felmentették ugyan a hadsereget a konkrét felelősség alól, de a december 21-i hat halálos áldozat és több tucatnyi sebesült létezésének ténye és emléke meghatározó témája maradt a közéleti vitáknak.[22] A Securitate személyzete pedig, akár csak országos szinten, a hadsereg oltalma és ellenőrzése alá került. 1989 decembere után a város és a megye élére is katona került, de komolyabb átszervezés, kádercsere e nélkül sem veszélyeztette (országos szinten sem) egyik hatalmi intézmény állományát sem. Erre már csak azért sem kerülhetett sor, mert nem volt kik közül válogatni, szakemberekkel feltölteni státuszokat. A rendőrség esetében maximum más vidékre helyezték át az ún. kompromittálódott törzsőrmestereket, a hadsereg pedig a győztes forradalom támpillérének, egy darabig az államhatalmat gyakorló egyetlen stabil intézménynek számított.

Az említett intézmények helyi képviselői a lassan „konszolidálódott" állapotok veszélyeztetését látták azokban, az elsősorban magyar részről felvetett törekvésekben, amelyek a demokratizálódás szellemében minden szinten vezetőcserét szorgalmaztak. A törekvés ellenkezést váltott ki a román elitben, a hatalomhoz ragaszkodók körében, melyek a hadseregnél kerestek oltalmat, megerősítést, morális támaszt, ezzel magyarázható, hogy a hadsereg leginkább nemzetileg elkötelezett képviselői, amint azt korábban kimutattuk, februártól csatlakoztak a helyi románság érdekvédelmi szervezetéhez, a VR-hez. Jellemző, hogy a kérdést legmarkánsabban felvető, az országos politikai állapotok változását, szűkülő forradalmi/demokratikus mozgásterét gyakran figyelmen kívül hagyó Kincses Előd lett a szervezet első számú célpontja. A hadsereg és a rendőrség helyi szinten éppen ezek révén fonódott össze az egyre markánsabb kisebbségellenes retorikával fellépő szervezettel. Úgy gondoljuk, ettől az időponttól kezdődően e két intézmény hangadóinak törekvései, magatartása befolyásolta az események későbbi kimenetelét, alakulását és a fentnevezett intézmények hozzáállását. Mindezekből kiemelendő két tényező: a helyzetjelentésekben milyen képet továbbítottak a központi vezetésnek, illetve miféle válaszokat adnak a helyi krízishelyzetekre (a gyógyszertár-bortány, a pártok székházának ostroma, a március 20-i összecsapások).

Az eddig ismert forrásokból kiderült, hogy több helyi katonai, rendőrségi, egykori belbiztonsági tiszt, vezető már a kezdetektől állam- és románellenes gesztusként értelmezte a magyarok követeléseit és azokat ebben a szövegösszefüggésben továbbította a bukaresti szervek felé.[23] A hadsereg helyi alakulatainak

---

22 A kilencvenes években felmerülő országos tiltakozások és viták visszatérő, skandált kérdése *Cine a tras în noi?* (Ki lőtt közénk?)

23 Lásd a már említett, nem hivatalos szovátai belügyis küldöttség útját Bukarestbe *Az átmenet etnicizálódása Marosvásárhelyen* fejezetben. Judea visszaemlékezéseiben szó szerint idézi a Ion Iliescuval történt beszélgetését, amelyben a magyarok szeparatizmusáról beszél az államelnöknek. Az idézett szöveg alapján maga Iliescu is csodálkozva kérdezett vissza, amikor az ezredes a magyarok bűnös szándékait vázolta fel:
„Iliescu: Jó, de mit akarnak a magyarok, ezredes úr?
Judea: Hogy mit akarnak, már elmondtam korábban, de amit Erdély autonómiája érdekében kérnek, az

néhány vezetője pl. hitelt adott annak a később cáfolt hírnek is, miszerint a magyar tüntetőket a vártemplomban felszerelt irányítóközponton keresztül mozgatták Budapestről.[24] A hadsereg helyi állományából többen is aktív tagjai voltak VR szervezetnek, és az NMF vagy a NEIT színeiben politizáló egyenruhás káderek is általában a román nemzeti szupremáciát védték.

A március 16-tól 20-ig tartó marosvásárhelyi eseményeket követve látható, hogy a hadsereg és a rendfenntartó szervek általában némi ütemkéséssel avatkoztak be. Március 19-én nem akadályozták meg a pártok székházának szétverését, Sütő András és társainak kiemenekítése tragédiába torkollott, 20-án nem sikerült megakadályozni a vérontást[25], nem sikerült feltartóztatni a Görgény-völgyieket[26], a hadsereg csak a tömegverekedés kitörése után lépett közbe. Victor Atanasie Stănculescu végül március 20-án délután adta ki a parancsot a hadsereg bevetésére Cojocaru tábornoknak, a 88/23.02.1990 sz. törvény alapján. Az est folyamán folyamatosan kért erősítés végül csak másnap kora hajnalban érkezett meg. Ahogy az egyik sorkatona nyilatkozott: *„Kedd éjjel riasztottak minket, aztán nagyon lassan idejöttünk Kolozsvárról. A száz kilométeres utat hét és fél óra alatt tettük meg teherautókkal, a tisztek nagyon idegesek voltak. A parancsnok azt mondta, hogy meg kell fékezni a szélsőséges magyarokat."*[27]

A 20-i események utáni első NEIT ülésen Kincses Előd elmondta, hogy 20-án 16 órakor telefonon beszélt Chițac tábornokkal és Gambra ezredessel, a megmozdulások lecsendesítését kérte tőlük, de a remélt katonai–rendőri felmentés nem érkezett meg.[28] A helyőrség parancsnoka, Cojocaru tábornok azzal érvelt, hogy a

---

elfogadhatatlan egy jogállamban: kétnyelvű helységnév- és reklámtáblákat ott, ahol a magyarok aránya meghaladja a 10%-ot és, hogy azokon a településeken, ahol többségben élnek, a magyar nyelv is legyen hivatalos.
Iliescu: De ez önt miért zavarja?
Judea: Ez engem személyesen nem zavar, de – mint minden románt – elszomorít, amikor tudatosan áthágják az egységes nemzetállam elveit." Judea: *Cumpăna lui Martie... i.m.* 129. p. Ion Scrieciu a már többször idézett interjúban „államellenes lázadásról" beszélt. Interjú Ion Scrieciuval. Az interjút Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették.
A magyar külügy jelentései alapján a nagykövet már február második felében igyekezett értesíteni a bukaresti vezetést arról, hogy Marosvásárhelyen egyes katonai vezetők is szerepet játszanak a helyzet romlásában.

24 Verestóy Attila és Gelu Voican Voiculescu a velük készült interjúkban mindketten elmondták, hogy amikor a vizsgálóbizottság tagjaiként március 21-én Marosvásárhelyre érkeztek, először a helyi katonai vezetőkkel találkoztak, ahol nagyfokú tanácstalanságot tapasztaltak, és hallották a rádióadóról szóló híreszteléseket is. A későbbiekben azt saját maguk ellenőriztek és kiderült, hogy a hír hamisnak bizonyult.

25 A helyi katonai jelentések szerint, amint már említettük, civil ruhás katonatiszteket küldtek vidékre, lebeszélendő a falusiakat, hogy beutazzanak a városba. A 20-i események kimenetelének ismeretében elmondhatjuk, hogy a küldetés nem járt sikerrel. Az eddig megszólaltatott Görgény-völgyi résztvevők közül senki sem nyilatkozta azt a későbbiekben, hogy őket katonatisztek próbálták volna lebeszélni arról, hogy Marosvásárhelyre utazzanak. További kérdőjeleket támaszt az a tény is, hogy a Görgény-völgyieket szállító nagy kapacitású járművek hogyan juthattak át a katonai kordonokon.

26 Nem elhanyagolható tény, hogy a hadsereg helyi jelentése szerint, a katonai kordonokat már a Görgény-völgyiek érkezése előtt felállították, de a falusiak ezeken is átjutottak. Az erre adott magyarázat ellentmondásos. Stănculescu szerint megkerülték, a helyi vezetők szerint pedig áttörték. Egy biztos, a tehergépkocsikkal és autóbuszokkal csak a főúton lehetett bejutni a városba. Ezek alapján a román tüntetők vagy erőszakkal jutottak át a kordonokon, ami szakmai inkompetenciára vall, vagy pedig egyes helyi katonai vezetők átengedték őket, hogy erősítsék a nem túl nagyszámú marosvásárhelyi román tüntetők csoportját.

27 *Népszabadság*, 1990. március 24.

28 Uo. f. 284.

hadsereg akkor lépett közbe, amikor erre parancsot kapott, és hogy a hadsereg feljebbvalóitól függ elsősorban azaz a központi, hierarchikus vezetésétől, onnan kapja a parancsokat, nem a helyi közigazgatási-politikai vezetőktől.[29]

A katonai források hiányában csak találgatni tudunk. Tény az, hogy a Ceauşescu-diktatúrában átpolitizált, majd a romániai forradalomban vállalt szerepe (kezdetben megtorló, majd a forradalom megmentője), és később a rendszerváltás során felmerülő belső problémák[30] alaposan megtépázták a hadsereg nimbuszát. Az egykori Milícia pedig egyértelműen kompromittálódott, a rendszerváltást követő időszakban tekintélye mélyponton volt. Maga a központi vezetés is habozott. A forradalom után két és fél hónappal indokolt-e a hadsereg bevetése és ha igen, milyen formában? A román kormányzat a külföldi közvélemény reakcióitól is tarthatott, bár a marosvásárhelyi vérontás csak tovább rontott a helyzeten. Petre Roman miniszterelnök szerint Iliescu is vonakodott, tartott az esetleges következményektől akár csak a kormányfő: *„Ezen túllépve én magam kezdtem el gondolkodni. Rendben van, kiküldjük a hadsereget, de mi van ha a hadsereg képtelen lesz megfékezni az eseményeket, és ezzel a visszájára fordul a dolog, beavatkozása tovább mélyíti az erőszakhullámot?"*[31]

20-án a magyar tüntetők is folyamatosan kérték a katonai beavatkozást, ugyanis úgy vélték, ez nyújthat garanciát arra nézve, hogy további erőszakos cselekedetek nem fordulnak elő. Petre Roman azt is elmondta, hogy felkereste őt egy Maros megyei belügyi dolgozó (a nevére már nem emlékezett), aki azt állította, hogy szükség van a hadseregre, a románok és magyarok is arra várnak, hogy szétválasszák őket.[32]

A 19-én és 20-án előállt helyzetet, véleményünk szerint is, csak a hadsereg tarthatta volna valamennyire kordában. Mint említettük, a fegyveres erők tekintélye a forradalom után csökkent ugyan, de még mindig ebben az intézményben bízott meg a leginkább a közember, későbbi jelenlétét egyaránt elfogadták a románok és a magyarok. A 20-án a két tüntetőcsoport szembeszegülésével, mint említettük, patthelyzet alakult ki, egyik fél sem akarta elhagyni a teret. A románok számára ez egyenértékű lett volna az előbbi napon erőszakkal (is) kivívott „helyzetelőny" feladásával, a magyarok szemében pedig ez újabb „behódolást" jelentett volna. Ebben az esetben a hadsereg korai és szakszerű közbelépése menthette volna meg a békességet. A katonai szétválasztás ténye talán egyik félben sem keltette volna a csúfos veszteség érzetét.

A hadsereg ténykedését ugyanakkor több, látszólag kisebb, de ugyancsak fontos tényező is befolyásolhatta. Amint azt a parlamenti jelentés is megemlítette, anélkül, hogy részletezte volna, a hadseregben érdekcsoportok működtek, akik különbözőképpen ítélték meg a hadsereg szerepét.[33] Petre Roman a már idézett

29 Uo. f. 287.

30 Február folyamán a hadseregben is beindult egy folyamat az egykori, politikai szerepet is vállaló vezetők leváltása érdekében. Bukarestben a fiatal katonatisztek és katonák tüntetést is szerveztek ennek érdekében.

31 Interjú Petre Romannal. Az interjút Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjú a szerzők tulajdonában található.

32 Uo.

33 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése. 9. p.

nyilatkozatában azt állította, hogy akadtak olyan katonai vezetők, akik azt szorgalmazták, hogy meg kell erősíteni a katonai vezetés hatáskörét alsó, megyei és városi szinteken is, ún. katonai bizottságokat kellene létrehozni.[34] Maros megye fontosabb intézményeinek militarizálást kérték a VR képviselői is március 20-a után. Nem elhanyagolható továbbá az a tény sem, hogy a helyi alakulatoknak, rendfenntartó szerveknek azt a szervezetet (RMDSZ), annak tagjait kellett volna oltalmazni, akik többsége a hadsereg túlsúlyát kifogásolta, és akik tevékenysége sok helyi katonai vezető értelmezésében a románságnak a hatalomból való kiszorítását szorgalmazta. A március 19-én, a felfegyverzett hodákiakat szállító autóbusz sofőrje és egy marosvásárhelyi rendőr[35] lefilmezett kézfogása, baráti üdvözlése alapján az is feltételezhető, hogy néhány rendőrségi, katonai alkalmazott rokoni vagy baráti kapcsolatban állt a Görgény-völgyi lakosokkal (ahonnan maga is származhatott). Ide tartozik az a tény is, hogy a görgényieket szállító járműveket a város bejáratánál felállított katonai ellenőrzési pontoknál akadály nélkül áteresztették.

A feszültségek megoldásának kudarca mögött ott állt a város és a megye élén regnáló elit. Marosvásárhelyen a helyi pártvezetés összeomlását követő vákuumba egy viszonylag heterogén csoport tört be, akik között az első szakaszban még ott találjuk a tüntetők néhány vezéregyéniségét, illetve azokat a személyeket, akik erre a történelmi szerepkörre önként vállalkoztak, elhivatott önjelöltként léptek fel: egykori politikai foglyok, Ceauşescuval szembeforduló értelmiségiek, a pártnomenklatúra egykori kegyvesztett/bukott tagjai. December 23-án ez a csoport kiegészült a különböző megyei gazdasági egységek, kulturális intézmények, egyházak és a hadsereg képviselőivel.

A magyar közösség képviseletét ellátó csoport, noha azonos célokat tűzött maga elé, ugyancsak heterogén volt. Az első időszakban az egykori pártstruktúrákhoz, ilyen van olyan módon (első titkár, aktivista, pártközeli értelmiségi) sokáig kötődő, az ötvenes években szocializálódott idősebb generáció képviselői voltak az irányadók, a helyzet sűrűjébe újonnan becsöppent, tapasztalatlan, „fiatal politikus generációval" szemben. Az első csoport politikai múltjából fakadó rekompenzációs törekvések, döntéshozatali mechanizmusok (egyfajta szellemi vezérként való megnyilvánulásuk), hirtelen újra felfelé ívelő karrierjük megvillanásának lehetőségei, illetve az új elitcsoport tapasztalatlansága szintén döntő szerepet játszottak az események alakulásában.

Az 1989 előtt disszidensnek számító magyar elit (Sütő András, Király Károly) „csak" etnikai szempontból számított ellenzékinek, etnikai disszidensek voltak. Attól a perctől kezdve, hogy a rendszerváltás utáni diskurzusukban ismét az etnikai kérdés vált dominánssá, megszűnt érdekesnek lenni a románság számára a Ceauşescu-rendszert bíráló 1989 előtti tevékenységük, sőt bizonyos, nacionalista

34 Interjú Petre Romannal. Az interjút Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjú a szerzők tulajdonában található.

35 A rendőrt Gros Ioannak hívták és a marosvásárhelyi rendőrparancsnok helyettese volt. A történtek után lefokozták és Szászrégenbe helyezték. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXIII-2. sz. melléklet: BA, MEI, 9. dosszié.

román körök számára újra a régi nyolcvanas években bevett ellenségképet idézték. Az RMDSZ-re és általában a magyar kisebbségre gyakran nehezedett nyomás egy-egy radikálisabb hangvételt megütő erdélyi magyar vagy magyarországi személy csoport részéről. A Ceauşescu mellől kiszorított és 1989 után is a politikai periférián maradt egykori magyar politikus, Fazekas János pl. a sajtóban folyamatosan radikálisabb fellépést sürgetett a nemzetiségi kérdésben. Esetenként maga Király Károly is keményebb hangnemet ütött meg, mint az RMDSZ országos szintű vezetése. Egyes magyarországi látogatók magánbeszélgetések során maximalista célkitűzések megfogalmazására buzdították a helyi magyar politikusokat. Ugyanakkor nem elhanyagolható az a tény sem, amint azt a magyar külügy is megállapította, hogy az erdélyi magyar értelmiség és a RMDSZ köreiben akad egy ún. radikális irányvonal is, amely gyors, hatékony, maximalista törekvések megfogalmazására és kivitelezésére ösztökélte a szervezetet. Marosvásárhelyen a Bolyai iskola ügyében is akadtak olyan személyek, csoportok (szülők, értelmiségiek), akik az azonnali szétválást sürgették és az őszi határidő elfogadását is presztizsveszteségként könyvelték el. Véleményüknek nyíltan hangot is adtak.[36]

A marosvásárhelyi magyar elit jelentős része meg volt győződve arról, hogy saját nemzeti közössége szempontjából nemes célkitűzéseket képvisel, hogy Marosvásárhely az erdélyi magyarság fontos szimbóluma, és hogy adott a történelmi esély arra, hogy az elszenvedett jogsérelmeket orvosolni lehessen. Abban, a későbbiekben tévesnek bizonyuló illúzióban gondolkodtak, hogy a rendszerváltás eufóriája elégséges a régi társadalmi beidegződések semlegesítésére. Az erős román ellenállás csapdahelyzetbe hozta őket. A meghátrálás, az előnytelen kompromisszumkötés visszafejlődést jelentett volna a számukra, mintegy a nyolcvanas évek restaurációját. Ezért úgy értékelték, hogy a kialakult helyzet ellenére sem kell visszalépni. Említettük pl. Sütő András Gáll Ernőnek tett kijelentését, miszerint a jogvédelmi küzdelemben bizonyos kockázatokat is fel kell vállalni.

Király Károly visszaemlékezéseiben azt írja, hogy ő és más helyi vezetők is úgy vélték, hogy a marosvásárhelyi magyarságnak nem szabad némán, a Iaşi-i zsidókhoz hasonlóan tűrnie az őt ért nyílt támadásokat, meg kell szervezni az önvédelmet.[37] A március 19-én történtek, véleményünk szerint mérföldkövet jelentettek az agresszió kiteljesedésében. 20-án délután, a Marosvásárhely főterén tüntető magyar tömeg a román ellentüntetők és az újabb marosvölgyi csoportok megjelenése ellenére sem döntött a hazatérés mellett, felvállalva ezzel a provokáció és/vagy összecsapás lehetőségét, azt, hogy „védekeznie kell."

Az erdélyi magyarságból a 89-es rendszerváltás óriási energiákat szabadított fel. Az RMDSZ állásfoglalása ugyan mérsékelt álláspontot képviselt, de a különböző társadalmi (csoportos vagy egyéni) megnyilvánulások, nyilatkozatok gyakran

36 A Bolyai Farkas Líceum igazgatója az egyik gyűlésen maga fogalmazott úgy, hogy jelen pillanatban nem megoldható a szétválás és az nem célravezető, ha ezt az érintettek „nem európai módon" kérik. Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány videogyűjteménye. 4. kazetta.

37 Király: *Nyílt kártyákkal*...i.m.

túllépték ezeket. Olyan történelmi pillanatként értékelték 1989-et, ami nemcsak a Ceauşescu-korszakban elveszített jogok visszaszerzésére lesz alkalmas, hanem az 1918-ban kisebbségbe kerül erdélyi magyarság hosszútávú és biztonságos berendezkedésére vonatkozó stratégia megvalósítására is. Felmerült az autonómia kérdése, a kis erdélyi Svájcról is „suttogtak", a Bolyai egyetem visszaállítása, a legmerészebb vélekedések, egy esetleges kedvező(bb) nemzetközi helyzetben reménykedve, akár egy revíziót is el tudtak volna képzelni.[38]

Ezek az elképzelések nem képezték egy pillanatig sem az RMDSZ vagy a magyar kormány nézőpontját, de az ilyen típusú és az ehhez hasonló megnyilvánulások tovább szították és táplálták a románság amúgy is érzékeny gyanakvását, elérték tűréshatáruk küszöbét. A 19-i magyarellenes atrocitások hatására (is) a legtöbb marosvásárhelyi magyar is nyíltan kifejezésre juttatta a Vatra-val és annak tényleges vagy vélt szimpatizánsaival szembeni megvetését.

A magyar igények publikussá tételét a *Népújság* napilap vállalta fel, amely fontos szerepet töltött be a magyar közösség mozgósításában, a problémák tematizálásában. Nyelvezete, hangvétele, megfogalmazott üzenetei sosem érték el a román társlap radikalizmusát. A választott nemzetiségi témák (iskola, kultúra, nemzeti múlt és történelem) és ezeknek a kérdéseknek állandó címlapon tartása és közvetítése, fokozatosan az összetartozás érzését erősítették. A magyar nyelvű napilap olyan nyilvánosságot és fórumot biztosított, amelyben meg lehetett jeleníteni a legkülönbözőbb nemzetiségi problémákat, ahol polemizálni lehetett az olvasók előtt. A *Népújságban* kioldódott a magyarságba beivódott, a románság irányában működő, a félelmi, alárendelt (pl. nyelvi) helyzetekből kialakult önkontroll, öncenzúra.

Az erdélyi románság többsége nem volt felkészülve arra, hogy levetkőzze nemzeti félelmeit a magyarsággal szemben. A forradalom és rendszerváltás eltávolította a nacionalizmusra is építő Ceauşescut, de a sikeres román nemzetépítésből fakadó lendületet viszont nem. Ezt az első hónapokban mind Magyarország, mind az erdélyi magyar elit, tévesen mérte fel. Azzal a heves követeléssel pl., hogy rögtön az év elején adják vissza a magyar iskolákat, tehát oszlassák fel a magyar és román tagozatokkal működő tanintézeteket, a magyar értelmiség túlbecsülte a másik fél tűrőképességét. A marosvásárhelyi magyarok alábecsülték a helyzet robbanékonyságát, a hetvenes-nyolcvanas években a rendszer támogatásával urbanizálódott, emancipált, pozíciókhoz juttatott románok egzisztenciális félelmeit és pozícióikhoz való ragaszkodásuk mértékét. A politikai- és iskolaügyben tervezett változtatásokat csak a helyi románság rovására lehetett volna megvalósítani. Alábecsülték az 1848-as forradalom megünneplésekor használt nemzeti jelképek szimbolikus erejét is, amelyeknek megjelenését a román nacionalista propaganda a végletekig kihasználta.[39]

38 Lásd pl. Dobai Istvánnal 1990. január 30-án, a *Szabadságban* közölt interjút.

39 A nemzeti jelképek használata kisebbségi sorban már 1918-tól tilos volt, államellenes, büntetendő cselekménynek számított. Hirtelen nyilvános megjelenése sokkoló volt a szimbólumokra mindig érzékenyen reagáló többség számára.

A városi és megyei vezetés élére kerül román elit az első napokban szintén heterogén képet mutatott. Az elmenekült kommunista aktivisták helyébe román részről is forradalmárok, műszaki és humán értelmiségiek kerültek. Ez a csoport rendkívül gyorsan kiegészült a katonaság és a különböző intézmények, gyárak, ipari üzemek részéről érkező küldöttekkel, akik többsége 1989. december 22. előtt is vezető pozíciókat töltött be.

A városi és megyei vezetésben román részről Ion Judea, Vasile Ţâra, Ioan Scrieciu és Bota Mihai személyében egy erős katona csoport is fellépett. A román elit utóbb említett része (katonaság, egykori gazdasági vezetők) viszonylag összeforrott, jól kommunikáló érdekcsoportot alkottak és az egykori Securitate emberei is erősítették őket. Jellemző volt rájuk, hogy társadalmi, politikai, gazdasági pozícióikat a múlt rendszerben szerezték meg és alapvető érdekük volt a status quo fenntartása. Mindennemű változás (kádercserék, intézményes változtatások) a csoport pozícióinak meggyengülését eredményezte volna. A rendszerváltás után azonnal hűségnyilatkozatot tettek az új hatalom felé. Jelenlétüket sok esetben (bizonyos rendőri, katonai és gazdasági pozíciók) nem lehetett nélkülözni. A saját intézményen belüli kádercserét központi szinteken sem hajtották következetesen végre és az új elit rekrutációjáról az új hatalomnak sem volt konkrét elképzelése.

Ez a csoport számban és politikai súlyban is erősebb volt annál a heterogén, szintén román etnikumú elit csoportnál, amely a forradalom után került pozícióba és maga is - különböző okoknál fogva- ambivalens módon viselkedett a magyar kérdésben. A közigazgatás képviselőiben kevésbé látták az egykori elnyomó rendszer képviselőit. Természetesen, kivételt képeztek a kimondottan politikai intézmények csúcsvezetői vagy a decemberi események során kompromittálódott katonai vagy rendőrségi és Securitate-s alkalmazottak.

A kollektív bűnösség elve egy adott intézménnyel szemben (talán a Securitate képvisel esetenként kivételt) részükről sose merült fel. Maguk is tapasztalatlanok voltak az új politikai életben, nem vállaltak konfliktust senkivel sem a magyar kérdésben, sem a régi káderek leváltását illetően. Az ekképp kialakult erőviszonyok mentén a román politikai és értelmiségi körökben fokozatosan a status quo megtartásán fáradozó, a radikális változásokat ellenző, az előző rendszerhez sokféle szállal kötődő csoport lett a hangadó, akik között kiemelkedő szerepet kapott a hadsereg néhány helyi képviselője.

Amint említettük, 1989 decembere előtt az elnyomó és a politikai szervek titkos összeesküvőként, hazaárulóként tekintettek az összes olyan személyre, csoportra, amely a nemzetiségi problémát szóba hozta, utalt rá akár áttételes formában a cenzúra kijátszásával. Ez a fajta mentalitás az esetek többségében (lásd az utólagos megnyilatkozásokat) a rendszerváltás után sem szűnt meg. Az említett román vezetői csoport fontos szövetségesre lelt abban a humán értelmiségi körben, amely a hetvenes évektől szilárdította meg pozícióit Marosvásárhelyen. Közülük kerültek ki többek között a VR meghatározó ideológusai. Nem elhanyagolható szerepet játszott és ugyancsak ide sorolható a *Cuvântul liber* napilap.

Király Károly távolléte miatt, Ioan Scrieciu és Ioan Judea személyében a város és a megye élén két katonatiszt állt. Két olyan személy, akiknek hozzáállása nagymértékben meghatározta a városban és a megyében felmerülő problémákhoz való hivatalos viszonyulást. Katonai szocializációjuk eredményeként a demokratikus alapelvek vagy a nemzetiségi kérdés iránt sem tápláltak szinte semmiféle empátiát. Fontosnak tartjuk kihangsúlyozni, hogy nem voltak marosvásárhelyi származásúak, nem számítottak „régi vásárhelyinek." Ebből az is következik, hogy kevésbé ismerték a város hagyományait, sajátosságát. Elsődleges szempontnak számított, hogy a hadsereg képviselőiként biztosítsák a térségben a forradalom után megrendült és némileg szétesett állami szuverenitást. Ennek okán elzárkóztak minden olyan kísérlettől (kádercserék, intézményi változtatások), amelyek meglátásuk szerint bármilyen módon veszélyeztették az államhatalom stabilitását. Már a kezdetektől elzárkóztak az egyre markánsabban jelentkező nemzetiségi kérdéstől is. Scrieciu némileg visszafogottabban (habár a kezdetektől tudomása volt a VR létrehozásáról és célkitűzéseiről), Judea pedig nyíltan szembefordult a magyarság követeléseivel: kétnyelvű feliratokkal, vezetőcserékkel, oktatásbővítéssel. Februártól kezdődően mindketten nyíltan rokonszenveztek a VR-rel, nyilatkozataikban legitimálták annak egyre radikálisabb ideológiáját. A magyarok kérései eleve fennakadtak a helyi hatalom e két képviselőjének ellenkezésén, akik a már említett katonai szocializációjukból fakadóan eleve nem értették vagy éppenséggel államellenesnek tartottak néhány olyan problémakört, amit a magyar elit és a magyar közösség elemi, magától értetődő kérdésnek tartott: magyar nyelvű oktatást, március 15. megünneplését stb.[40] Scrieciu, a megye első számú vezetője 19-én találkozott a Kincsest lemondató, majd a délutáni erőszakos eseményeken résztvevő tüntetők képviselőivel, tárgyalt azokkal, így elvileg tisztában volt a kialakult helyzettel. A jegyzőkönyvek szerint a tárgyalásokon meg sem próbálta paritásos alapon megoldani a konfliktushelyzetet, csitítani a hangnemet, az indulatokat vagy netalán konkrét lépéseket tenni az erőszak megakadályozására.

Ebből a megosztottságból és a politikai tapasztalatlanságból fakadóan az NMF, majd a NEIT helyi vezető szervei az esetek többségében nem tudtak hatékonyan reagálni és képtelenek voltak megoldani az egyre gyakoribb konfliktushelyzeteket. Természetesen, az is hozzátartozik a teljes képhez, hogy a bukaresti vezetés sem fogalmazott meg pontosan körülírt irányelveket, törvényeket és maga is képtelen volt megoldani a rá háruló feladatokat. Az új hatalom nem szándékozott minimális szinten sem konfrontálódni a bukott RKP funkcionáriusok kapcsolathálóival.

Szervezett, tervezett vezetőcsere nem létezett Maros megyében sem. Az ilyen jellegű folyamatokat általában a különböző üzemek, intézmények közössége kezdeményezte. Tekintve, hogy nem létezett törvényerejű rendelet, kidolgozott

40 Ion Scrieciu egyenesen államellenes felkelésnek, lázadásnak („rebeliune contra statului") titulálta a márciusi eseményeket. Olyan lázadásnak, amit szerinte bármilyen államban fegyverrel szokás leverni. Interjú Ioan Scrieciuval. Az interjút Cornel Mihalache és Bereczki Edit készítették. Az interjú a szerzők tulajdonában található.

módszertan, ez számos személyes jellegű frusztrációt és feszültséget szült. Az ilyen módon, dolgozói nyomásra eltávolított egykori vezetők személyes vagy éppenséggel etnikai indíttatású merényletként fogták fel mindazt, ami velük történt.

Magyarország és Románia kapcsolatai nagymértékben befolyásolták a marosvásárhelyi események alakulását. A magyarországi vezetés, a politikai és kulturális elit egy része úgy érezte, a gulyás- és reformkommunizmus, illetve a hatalommegosztásra épülő magyar rendszerváltásból fakadó előnyök birtokában joggal „segíthet", befolyásolhatja a román demokrácia születését és gyermekéveit. Az állandó segítési és kapcsolatfelvételi szándékot a román társadalom egy jelentős része egy idő után tolakodónak tartotta, sőt esetenként egyfajta trójai falóként értelmezte. A szélsőséges román álláspont szerint éppenséggel a revíziós törekvések álcázása zajlott. A mérsékeltebb álláspont szerint pedig Magyarország így igyekezett volna előnyös pozíciókat kicsikarni az erdélyi magyarság számára, ezzel segítette volna az önálló erdélyi magyar mikrovilágok kiépítését. A helyzet bonyolultságát az is fokozta, hogy a Ceauşescu bukását követően egyes területeken megrendült vagy rövid időre ténylegesen meg is szűnt a román állam hatalomgyakorló szerepe. Udvarhelyen pl. három napig csak a helyi önkéntesek tudtak rendet tartani, a rendőrségtől addig még segítség sem érkezett. Később különböző lokális mozgalmak alakultak ki különböző ügyek mellett vagy ellen, mint pl. a közigazgatási beosztás megváltoztatásának szorgalmazása. A társadalomból eddig elfojtott vágyak, érzések törtek elő.

A hetvenes-nyolcvanas években Marosvásárhely a központilag támogatott román nemzetépítés egyik sikeres helyszíne lett. A marosvásárhelyi románság a nyolcvanas évek közepére már magának tudhatta a város és a megye vezetésének legfontosabb pozícióit. Marosvásárhely etnikai összetételét tekintve viszont még mindig volt egy minimális „magyar előny" és ez azzal a veszéllyel járhatott volna, hogy egy sikeres magyar politikai mozgalommal a helyzet akár radikálisan is megváltoztatható. A nem Marosvásárhelyen szocializálódott románság egy része attól is tartott, hogy a magyar elit sikeres törekvései révén oly mértékben alakul vissza a város „magyar jellege", a kismagyar világok olyan hálózata alakul ki, amely lényegesen megváltoztatja a település etnikai, kulturális szempontból kialakult arculatát, hangulatát. Ezzel olyan helyzet alakul ki, amelyekben már nem találják meg a helyüket, szerepüket, munkájuk, ittlétük eddigi értelmét. A magyar nyelvűség kiépülése zavarta a helyi románság többségi- és komfortérzetét, veszélyben érezte dominanciáját.[41]

41 Jó példa erre a Gálfalvi György és Dumitru Mureşan között lezajlott párbeszéd. *„Januárban, egyszer csak megállít Dumitru Mureşan. Azt mondja: „Gyuri beszélni szeretnék veled, nagyon komoly. Sietek, mondom. Élet-halál kérdése számomra. Kérdezzél, ha erről van szó, természetesen. Te, Gyuri, tényleg kiteszitek a magyar feliratokat? Hát persze, mondom, nyilvánvaló, hogy visszatesszük őket, miért ne tennénk vissza?... Néz maga elé sötéten, azt mondja. Hát akkor nekem végem. .... Hát miért lenne véged?... Valamelyiknek el kell pusztulni... Miért? ... Azt mondja, Gyuri meg tudsz érteni egy embert? Mondom, legalább is igyekszem, megértem, eddig is megértettük egymást. ...Én nem itt születtem, de ahol voltam és felnőttem, Beszterce-Naszód [megyében-sz.m.], Craiova, onnan eljöttem évek óta, szüleim meghaltak, ott nincsenek barátaim. Itt ezt a várost egy ideig idegennek éreztem, aztán megszoktam és most meg is szerettem. Ha ti kiteszitek a feliratokat, akkor nekem végem.* Akkor *már ez sem lesz az én városom és nekem nincs ahova elmennem, nincs ahová hazamennem, ebbe fogunk belepusztulni... Nézd Gyuri,*

Marosvásárhelyen a régi RKP vagy ahhoz kötődő vezetők csak a közvélemény előtt ismert, megyei pozíciókból tűntek el, az összes más intézményben megmaradtak. A demokratizálódás folytán fennállt a veszélye annak, hogy a vezetői pozíciókon osztozni kell a magyarokkal. A székely megyékben lezajlott folyamatok jól mutatták, hogy a magyarság kezébe vette a helyi hatalmat és ezt a marosvásárhelyi magyarok is szerették volna megtenni. A két „székely megyében" már beindult az a folyamat, amit Tánczos Vilmos kettős hatalmi szerkezetként ír le. A diktatúra idején létrehozott s formálisan is kiteljesített román világ (román vezetők, román hivatalos érintkezés, egynyelvű feliratok, dominánsan román jellegű rendezvények, Bukarestből történő irányítás stb.) egyik napról a másikra megszűnt, s vele együtt eltűntek azok a biztonságot nyújtó életkeretek is, melyek a Székelyföldre áramló románság mindennapi életét problémamentessé tették. A számbelileg is megfogyatkozott románság kénytelen-kelletlen feladta korábbi hatalmi pozícióinak jelentős részét, s ezzel egyidejűleg lemondott arról is, hogy irányító-vezető szerepét a társadalmi lét minden területén érvényesítse. Azok az intézmények azonban, ahová visszavonult, hangsúlyozottan román jellegűekké váltak, maradtak.[42] Veszélybe kerültek az aktivistáknak juttatott régi lakások, hisz egykori tulajdonosok visszatérésének lehetősége is fennállt. Említettük korábban (az iskolaügy kapcsán), hogy 1989 után a romániai magyarság, ahol csak lehetőség volt, ún. intézményi restaurációt, visszaépítkezést szeretett volna. Nem csak a román intézményekkel párhuzamos hálózatot szerette volna létrehozni, hanem ahol erre lehetőség volt az adott állami intézményeken belüli magyar szerkezeteket is. Marosvásárhelyen ez az utóbbi váltott ki komolyabb ellenállást a helyi románság részéről. A kérdésben érintett román nemzetiségű aktivisták, értelmiségiek stb. mindent megtettek annak érdekében, hogy pozícióikat megtarthassák. Ebben, ha szükséges volt, kijátszották az etnikai kártyát is. A pozícióit féltő román elit a bizalmatlanság táptalaján, ügyesen ötvözte a saját problémáit a magyarok iránt érzett tömeges ellenszenvvel. Az aktuális, személyes problémák így fokozatosan közösségi problémákká duzzadtak, túlcsordultak. Elindult a bibói értelembe vett politikai hiszterizálódás.

A februárban kiteljesedő román mozgalom tevékenységét két szinten lehet megragadni. 1. A magyar törekvéseket elutasítóknak a régi elit által támogatott manipulatív magatartása ráépült bizonyos román csoportok előítéleteire, félelmeire, a magyarokkal szembeni történelmi bizalmatlanságára, amit egyes magyar megnyilvánulások (a nemzeti ünnep nyilvános megemlékezése, a lakosság egyes csoportjai részéről érkező nyílt vagy burkolt fenyegetések, a Bolyai iskola ügyében történő egyes magyar részről érkező megnyilatkozások, kisebbségi komplexusok)

---

legyünk nagyon őszinték egymáshoz, amikor ti idejöttetek 800, na, legyen 1000 évvel ezelőtt, amikor ti idejöttetek, akkor tudtátok, hogy hová jöttök. Tudtátok, hogy ez a románok földje és ennek mi lesz a következménye. De ti 1000 év óta nem akartok, nem tudjátok megtanulni ezt a nyelvet. Hát valóban, azt mondja... olyan utálatos az én édes anyanyelvem? Nektek 1000 év is kevés volt, ahhoz, hogy megtanuljátok?" Interjú Gálfalvi Györggyel. Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989. Interjúk. 2. sz.

42 Tánczos Vilmos: *Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön.* http://www.hhrf.org/magyarkisebbseg/9802/m980231.htm

csak erősítettek. 2. A már említett, február elejére kiteljesedő információhiány és -torzulás, bizalmatlanság és ezek hatására kialakult etnikai polarizáció szülte helyzetre építő és a VR gravitációs terében működő román elit mozgósító, szervező funkciója. Több egyértelmű jel utal arra, hogy a márciusi események több részletét előre megtervezték és megszervezték (a szállítóeszközök bérlése, tömegek lázítása, 19-én a Görgényből érkezettek irányítása, 20-án az ugyanonnan jövő gépjárműveknek rendőri kíséretet biztosítottak), amiben a helyi közigazgatás, hadsereg, rendőrség és valószínűleg a volt Securitate egyes képviselői vettek részt.

Nem hanyagolható el az a tény sem, hogy Marosvásárhely ténylegesen peremváros, ütközőzóna lett még az ötvenes években. A 20. században a hatvanas évek végéig székelyföldi mobilitási célvárosnak számított a település. Mint korábban említettük, Marosvásárhely volt az a „magyar" város, amely köré egy egész, magyar többségű régió, – a Székelyföldet magába foglaló MAT – hosszútávú, gazdasági-kulturális fejlesztési tervét készítették. A magyarok követelései másképpen hatottak egy magyar többségű nagyvárosban, a MAT egykori központjában, a Székelyföld, a magyar etnikai tömb peremén, mint más vegyes etnikai összetételű településen. Marosvásárhely esetében mindkét fél elég erősnek, ugyanakkor a másik által veszélyeztetettnek érezte magát. A helyi román elit jó pozíciókkal bírt a városban (közigazgatás, gazdasági szféra, rendőrség, katonaság stb.) ugyanakkor a város jelentősen megnövekedett román lakossága a környék, a Felső-Marosmente, a Görgény-völgyi román hátországra is támaszkodhatott. A térség román lakosságának városi emancipációjában fontos szerepet játszott az imént említett térség, ahonnan a hetvenes-nyolcvanas években nagyon sokan kerültek a városba. A magyarság a városban megtartott enyhe többségében, az újjászerveződő elit hatékonyságában és nem utolsó sorban, az abszolút magyar többségű „háttérországaiban" (Maros mente, Nyárád mente, a Küküllő-völgye) bízhatott. Ilyen értelemben a román–magyar pozícióharc arról is szólt, hogy melyik régió központja lehet a város.

Véleményünk szerint, annak ellenére, hogy időben és térben a pozíciókért folyó küzdelem és a demokratizálódás sokszor összemosódott, a konfliktus több szakaszban bontakozott ki. Az első szakaszt, január első felétől számítjuk, a forradalom pillanataiban átélt communitas-érzés megszűnésétől, a politikai intézmények és a nyilvánosság szintjén jelentkező konfliktus első jeleire utaló nyilatkozatok megjelenéséig. A NEIT-ben és a médiában állandó téma lesz a nemzetiségi, elsősorban a magyar kérdés. A következő szintet a NEIT keretei közül kilépő érdekvédelmi szervezetek, az RMDSZ kiépülése, majd nem sokkal rá a VR megszervezése, markáns elkülönülése és szembeállása jelentette. Az ezt követő szakaszt a tárgyalások kudarcba fulladása és a tömegek megjelenése és mozgatása jellemezte. A sztrájkokat a magyar fél kezdeményezte és használta először, a nagyobb tömegeket megmozgató rendezvényeket pedig a VR, de a magyar gyertyás tüntetés gondolata is viszonylag korán megfogant. Ide tartozik a román fél által több alkalommal megszervezett (a februári iskolaszétválasztások elleni megmozdulások, március 16, 17, 19.) és sikerrel használt zsaroló típusú tüntetéssorozat is. Az

utolsó szakaszra a nyílt agresszió a jellemző. Fizikai erőszakot először a március 19-i román tüntetők alkalmaztak, majd ezt ismételtek meg másnap, 20-án, amelyre a magyar tüntetők ugyanazokkal a módszerekkel válaszoltak, visszavágtak, esetenként ellentámadásba lendültek. Megjegyzendő az is, hogy a kialakult konfliktusban nem egységesen vettek részt a magyarok és a románok. Léteztek személyek, akik ugyan szolidarizáltak egyes követelésekkel, de nem értettek egyet az utcai erőszakkal. Ugyanakkor, az indulatok fellángolása közepette több román, roma és magyar nemzetiségű személy bizonyította az emberség, a szolidaritás, a segélynyújtás szép gesztusaival, hogy létezhet egyetértés és megbékélés különböző etnikumok között.

A március 20-án kiteljesedett konfliktushelyzetet a kormányzat és a hadsereg markánsabb fellépése fékezte meg, illetve az érintett felek magatartása. A magyar fél, nemzetiségi jogainak garantálása ellenében azonnal felfüggesztette az utcai megmozdulásokat. A VR és a hozzá kapcsolódó csoportosulások pedig (főleg a tárgyalások előrehaladtával) megbizonyosodtak arról, hogy pozícióikat nem veszélyezteti semmi. A tárgyalások során a VR tagjai által kérelmezett szükségállapot bevezetése is azt a célt szolgálhatta volna, hogy a megye és a város katonai vezetés alá kerüljön, amely román-magyar viszonylatban gyakorlatilag az 1989 előtti helyzetet konzerválta volna.

A tárgyalások pacifikálták a várost. A radikális magyar követelések részleges megtorpanása, a vásárhelyi magyar vezetők tárgyalókészsége arra enged következtetni, hogy téves az az állítás, miszerint ez Magyarország és az akkori RMDSZ által jól kitervelt forgatókönyv alapján előkészített szeparatista megmozdulás lett volna. A kormányzat a magyar törekvésekre kezdetleges garanciákat biztosított, amelyeket az 1990 után lassan és vontatottan kibontakozó romániai demokrácia részben oldott csupán meg. Marosvásárhelyen a román intézményrendszeren belüli magyar hálózatot csak később és azt is csak részlegesen sikerült megoldani. A helyi román elit megtartotta pozícióinak nagy részét és a konfliktushelyzetben játszott szerepét illetően nem kellett az igazságszolgáltatástól tartania. A marosvásárhelyi események nem harapództak el, a településen továbbra is feszült maradt a helyzet, de újabb összecsapásokra nem került sor. Mindez arra enged következtetni, hogy nem beszélhetünk pusztán csak egy „szerves" etnikai konfliktushelyzet kialakulásáról. Az egyes elitcsoportok részéről történő „ráhatás" elengedhetetlen volt.

A történtek utáni „igazságszolgáltatás" módja a helyi ügyészség és bíróságok részrehajlását bizonyítja. A marosvásárhelyi eseményekért elítélt személyek kizárólag romák és magyarok voltak. Magasabb beosztású közösségi vezetőt viszont egyik táborból sem ítéltek el. A helyi ügyészség és bíróság több tagja is közvetett módon vagy közvetlenül érintett volt a konfliktust megelőző etnikai vitákban. Az ítéletek, meglátásunk szerint, a 20-án este, a hadsereg jelenléte ellenére bekövetkezett magyar sikert kívánták megtorolni, ellensúlyozni. Az események mindmáig elhintették a kétely, a kölcsönös bizalmatlanság magvát, amely jelentősen fékezte a város gazdasági-szellemi fejlődését, két egymással szinte teljesen párhuzamos társadalmat teremtve. A román elit célja pozícióinak megtartása volt és a környék

falvaiból toborzott emberekkel demonstrálni erejét, fölényét, megtörni a magyar közösséget és annak 1989 utáni dinamikus önszerveződését. A helyi román elit a jelentős politikai-gazdasági pozícióit konszolidálta, a magyar közösség teljes megtörése, megalázása viszont nem sikerült.

A március 20-i ütközetet a magyarok „megnyerték", megtartották a főteret és megfutamították az „ellenfelet", ugyanakkor ezt a helyzeti előnyt nem sikerült kamatoztatniuk. Azok a célkitűzések, jelszavak, amelyekért akkor ezrek vonultak utcára, ülősztrájkoltak stb. csak nagyon soká teljesedtek be egy teljesen más történelmi helyzetben, más téttel. Sok résztvevő számára igazi töréspontot jelentett 1990 márciusa. Több résztvevő börtönbe került, mások elhagyták lakhelyüket, hogy elkerüljék az elszámoltatást. Sok magyar és német család pedig - kiábrándulva a forradalom utáni reményeiből - külföldre távozott. Az itthonmaradottak között pedig még jobban elmélyült a nemzetiségek közötti törésvonal. Az történtek utáni általános negatív hangulattal magyarázható az is, hogy az 1990 márciusa utáni néhány évben a marosvásárhelyi magyar középosztály, a tömeges elvándorlás miatt jelentős vérveszteséget szenvedett.

A márciusi események hosszú időre polarizálták és etnicizálták a város politikai életét. Az RMDSZ és a VR politikailag megerősödve kerültek ki a konfliktus utáni tárgyalásokból, hosszú időre megalapozva legitimációjukat az általuk képviselt közösség előtt. A történtek megerősítették a város magyar lakosságában az összetartozás élményét és az ügyet felvállaló RMDSZ iránti bizalmat. Talán ezzel is magyarázható, hogy hosszú időre az RMDSZ országos vezetőségének több meghatározó embere marosvásárhelyi lett. Az RMDSZ megnyerte az 1990-es parlamenti választásokat a városban és a megyében. A VR holdudvarából kinövő vagy a személyi összefonódás és a nemzeti ideológia révén hozzá kapcsolódó román pártok hosszú időre kisajátították a város román lakosságának politikai opcióit. Jellemző, hogy a PUNR és a Republikánus Párt szövetségéből álló AUR (Alianța Unității Române - a Román Egység Szövetsége) már az 1990-es parlamenti választások során megelőzte az NMF-et, Vatra-s képviselőket és szenátorokat juttatva be a parlamentbe. 1990. május 23-án a Maros Megyei Választási iroda jelentése alapján a megyében a következő eredmények születtek: Szenátus: RMDSZ 42,51%, AUR 34,36%, NMF 16,52%; Képviselőház: RMDSZ 41,96%, AUR 34,39%, NMF 14,24%, NLP 1,73%, KDNP 0,89%. Maros megyei szenátornak választották Markó Bélát (RMDSZ), Radu Ceonteát (AUR), Gâlea Valert (NMF). Maros megyei parlamenti képviselők lettek: Borbély László, Zsigmond László, Frunda György, Kerekes Károly (RMDSZ), Pop Dumitru Petru, Coriolan Burca Petru (AUR), Moldovan Corneliu (NMF).[43]

Az etnikai szembenállás jellemezte az 1992-es, februári helyhatósági választásokat is. A Suciu Victor személyében kinevezett polgármester irányította városban ekkor nyílt lehetőség arra, hogy demokratikus úton válasszák meg az új városvezetést. Az etnikai polarizáció erősségét jelezte az a tény is, hogy az egykori Front

43 *Népújság*, 1990. május 23.

utódpártja elveszítette az addigi súlyát és a román szavazatok többsége a VR-hez kapcsolódó, a román nemzeti retorikát felvállaló PUNR (RNEP) irányába tolódtak el. Az RMDSZ a helyhatósági választásokat is megnyerte a városban. A városi tanács összetétele a következőképpen alakult: RMDSZ 14 tanácsos (48 544 szavazat), RNEP 9 tanácsos (32 665), Demokratikus Konvenció 1 tanácsos (3667). A polgármester Pokorny László lett (53%, 50 185 szavazat). A román fél megtámadta Pokornyi jelölésének törvényességét (előtte sikeresen megvétózták az RMDSZ másik képviselője, Káli Király István jelölését), így ismételt választásokra került sor, amelyen az RMDSZ jelöltjét, Nagy Győzőt választották polgármesternek. A választásra jogosultak 77,7%-a vett részt a szavazáson, Nagy Győző szerezte meg a szavazatok 56,8%-át (55 397-en voksoltak rá), a Vatrához közel álló helyi pártkoalíció, a Maros Megyei Demokrata Szövetség 39,5%-ot (38 543 szavazat), az RMDSZ nélküli Demokratikus Konvenció 2,5%-ot (2471 szavazat), egy kisebb csoport 0,4%-ot (414 szavazat) ért el. Marosvásárhely vezetése demokratikus úton a magyar közösség kezébe kerül.

A „túlfeszült lényeglátók", nemzetvédők rossz helyzetfelismerése, elfogultsága, makacssága, gátlástalansága mindig továbbgördítette az összecsapáshoz vezető lehetőségeket. Ebből a konfliktusból a hatalom akkori képviselői húztak hasznot: újjászervezték a titkosszolgálatokat, és egyben levezették a társadalmi feszültséget és a megtorpant átmenet szekerét részben sikerült kihúzni a kátyúból. A két napig tomboló erőszak mindkét részről történt hirtelen megszűnése arra utal, hogy kirobbanásához, az amúgy feszült állapoton túl, szükség volt mesterséges beavatkozásra is.

Két párhuzamos nemzetépítés sikerei és kudarcai, történelmi öröksége, személyek, egyéni életutak, derékba tört vagy kiteljesedett karrierek, indulatok, a családi és közösségi narratívákat meghatározó túlzott „történetiségben élés" visszahúzó ereje, szándékos provokáció és manipuláció, érdekütköztetés, tévesen felmért folyamatok, helyzetek, a hatalom egyes képviselőinek szándékos és/vagy tehetetlenségből fakadó gyengesége, tenni nem akarása vagy nem tudása, az elfojtott indulatok találkoztak térben és időben 1990 márciusában Marosvásárhelyen és robbantottak ki a pogrom több jellemzőjét magán viselő, viszonylag gyorsan elcsituló etnikai konfliktust.

FONTOSABB SZEMÉLYISÉGEK ÉLETRAJZI ADATAI

Borbély László (1954, Marosvásárhely) közgazdász, politikus. 1977–1978 között a szászrégeni Republica üzem, 1979–1984 között pedig a marosvásárhelyi BJATM közgazdásza volt. 1984–1988 között az ICRA (élelmiszeripari nagyraktár) osztályvezetőjeként, majd 1988–1990 között a marosvásárhelyi ICRM (ipari cikkek nagyraktára) közgazdászaként tevékenykedett. 1990 január–május közötti időszakban a helyi közigazgatás alelnöke volt. Politikai pályája az 1989-es rendszerváltás után kezdődött. Az 1990 óta az RMDSZ parlamenti képviselője. 1990–1994 között a Maros megyei RMDSZ elnöke volt, 1991–1994 között a képviselőházi RMDSZ frakció alelnöke, 1994–1995 a képviselőház titkára, 1992–1996 az Európai Unió–Románia Parlamentje vegyesbizottságának tagja volt.

Ceontea Radu (1946–2006, Füleháza, Maros megye) festő, grafikus. Tanulmányait a kolozsvári Képzőművészeti Egyetemen végezte 1969-ben. A továbbiakban festőként és grafikusként tevékenykedett. Tagja volt a marosvásárhelyi Vatra folyóirat szerkesztőségének majd a lap főszerkesztője lett. 1990-ben tagja volt az Uniunea Vatra Românească szervezetet létrehozó kezdeményező bizottságnak. 1990–1991 között elnöke volt a szervezetnek. 1990-ben részt vett a Partidul Unității Națiunii Române párt megszervezésében. A PUNR színeiben szenátorrá választották. 1992-ben a párton belüli nézeteltérések miatt lemondott a PUNR elnöki tisztségéből és független szenátorként tevékenykedett. 1995-ben belépett a Quintus-féle Nemzeti Liberális Pártba.

Gálfalvi György (1942, Marosvásárhely) író, szerkesztő. 1965-ben fejezte be tanulmányait a Babeş-Bolyai Tudományegyetem irodalom szakán. 1965–1970 között az *Ifjúmunkás* majd 1970 és 1989 között az *Igaz Szó* szerkesztője volt. 1989–1991 között a *Látó* folyóirat szerkesztőségi felelős titkára volt, 1991–2005 között főszerkesztő helyettese, majd 2005-től főszerkesztője. Az RMDSZ marosvásárhelyi szervezetének egyik alapítója, 1989–1992 között a szervezet Maros megyei elnökségének, 1989–1990-ben az NMF Marosvásárhely municípium ideiglenes városi tanácsának tagja volt.

Ioan Judea (Kispapmező, Bihar megye) mérnök, ezredes. 1949–1952 között a nagyváradi Testvériség Inasiskolába járt, majd pár hónapig egy vasúti műhelyben dolgozott. 1952-től elvégezte a piteşti-i Mihai Viteazu Tank- és Gépjármű Katonai Iskolát, majd különböző alakulatoknál szolgált. 1959–1960 között a nagyváradi felderítő zászlóalj harckocsi századának parancsnoka volt, majd a nagyváradi harckocsi- és önjáró löveg-zászlóaljnál szolgált, innen helyezték át a tordai székhelyű 6. Horia, Cloşca, Crişan harckocsihadosztály parancsnokságára. 1960–1970 közötti a Katonai Akadémián tanult, Tank és Gépjármű szakon, majd

1971-ben visszatért a 6. Horia, Cloşca, Crisan hadosztály parancsnokságára. Egy ellentmondásos baleset után áthelyezték a marosvásárhelyi 2. harckocsiezredhez. Részt vett a Duna-Fekete-tenger csatorna építésének irányításában, továbbá különböző bányákban és autógyártó egységekben tevékenykedett ún. irányítóként. 1989. december 24-én az NMF marosvásárhelyi szervezet elnökévé választották. Ezt a funkciót 1990. március 22-ig töltötte be, miután a marosvásárhelyi márciusi etnikai konfliktusban tanúsított magatartása miatt lemondásra kényszerült. 1990. február 5-én, tizenhetedik tagként beiratkozott a VR-be és a NMF városi tanácsának elnökeként székhelyet utaltatott ki a szervezetnek. 1990. április 12-én belépett a PUNR-ba, ahol megválasztották szervezési alelnöknek. 1990. április 21-én, 57 évesen nyugállományba helyezték, saját visszaemlékezése szerint szóban kérte a felmentését Románia nemzetvédelmi miniszterétől, miután Románia akkori elnöke, Ion Iliescu felelősségre vonta a márciusi események során tanúsított magatartása miatt. 1993-ban megválasztották a PUNR Maros megyei szervezete elnökének, 1997-ben azonban kizárták a pártból. 1999-ben belépett a Partidul Național Român-ba.

Jakabffy Attila (1955-2007, Marosvásárhely) tanár, mérnök, közéleti személyiség, politológus. 1974-ben érettségizett a Bolyai Farkas Líceumban. 1980-ban gyakorló mérnök volt a segesvári porcelángyárban. 1980-1981-ben az RTV riportkocsi mérnöke, Bukarestben és Marosvásárhelyen. 1982-1987 között tanárként dolgozott Marosvásárhelyen. 1989 decemberétől az NMF majd a NEIT Maros Megyei Ideiglenes tanácsának egyik vezetője. Tagja volt az RMDSZ Maros megyei szervezete vezetőségének. 1996-1999 között tisztségviselő volt Maros megyében. 1998-tól a Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskola dékánja Marosvásárhelyen.

Kincses Előd (1941, Marosvásárhely) jogász. Tanulmányait a Bukaresti Tudományegyetem folytatta. 1964-1970 között Marosvásárhelyen volt jogtanácsos majd 1978-1990 között gyakorló ügyvéd. 1989-ben Tőkés László temesvári református lelkipásztor ügyvédje volt. 1989 decemberétől 1990 márciusáig az NMF, majd a NEIT Maros Megyei Ideiglenes Tanácsának alelnöke, az 1990. márciusi marosvásárhelyi események után, meghurcoltatástól tartva Magyarországra távozott. 1990-1991-ben Bécsben volt ösztöndíjas, majd 1991-1992 között a Magyarok Világszövetségének főtitkára. Az RMDSZ Maros megyei szervezetének alapító tagja. 1968-1970 között az *Új Élet* folyóirat sportrovatát vezette. *Marosvásárhely fekete márciusa* című könyve 1990-ben jelent meg Budapesten. A könyv később megjelent román és francia nyelven is. Az 1990-es márciusi események után írásai, interjúk jelentek meg vele különböző lapokban, ezeket a *Marosvásvárhelytől Marosvásárhelyig* című kötetében tette közzé. Kincses közéleti pályafutásáról készült 2006-ban a *Balkán bajnok* című dokumentumfilm, Kincses Réka rendezésében.

Király Károly (1930), politikus. 1948-ban 6 hónapig a Szálva Visó-i vasútépítkezéseknél dolgozott. 1949-ben KISz aktivista volt a Duna-Fekete-tenger csator-

nánál. 1952-ben a békási vízi erőműnél KISz titkár, majd Buhuş rajoni első titkár. 1955-ben Bákó tartományi titkár. Különböző ifjúsági és pártfőiskolákon szerzett diplomákat, majd 1956–1957-ben Komszomol iskolába járt Moszkvában. 1963-ban elvégezte a Ştefan Gheorghiu pártakadémiát. 1970-ben közgazdaságtanból szerzett diplomát Bukarestben, majd 1971-ben akadémiai levelező tagságot nyert a Társadalmi és Politikai Akadémián. 1957–1958-ban KB instruktor Suceava, Galaţi, Nagyvárad, Ilfov és Ploieşti tartományokban. 1958 és 1965 között a Magyar Autonóm Tartomány, majd a Maros Magyar Autonóm Tartomány IMSz titkára. 1965 és 1968 között Gyergyó rajoni párttitkár. 1968 és 1972 között Kovászna megyei első titkár. 1968-tól az akkor megalakult Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának volt az alelnöke. 1969 és 1974 között tagja volt a RKP KB-nak. 1972-ben lemondott a megyei első titkári funkcióról, 1978-tól több tiltakozó levelet írt, bírálva az akkori pártvezetést. 1989 decemberében beválasztották a Nemzeti Megmentési Front vezetőségébe. 1989 decembere és 1990 márciusa között a NMF majd a NEIT Maros Megyei Ideiglenes Tanácsának elnöke volt. 1992–1993 között az RMDSZ háromszéki szervezetének volt az elnöke. 1990-ben az RMDSZ színeiben szenátorrá választották. Mandátumát nem töltötte ki, 1991 decemberében lemondott.

Szabó György Pál (1930, Marosvásárhely) tanár, RMDSZ tisztségviselő. Tanulmányait a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem, matematika–fizika szak végezte (1952). 1952–1955 között a bukaresti állami Pedagógiai Könyvkiadó magyar szerkesztőségében dolgozott. 1955–1958 között a marosvásárhelyi Megyei Építkezési Trösztnél volt laboráns, majd 1958–1967 között a MAT Néptanácsa Tanügyi Osztályán volt szakfelügyelő. 1967–1990 között a marosvásárhelyi 5-ös számú Általános Iskolában tanított. 1991-től nyugdíjas. 1990–1991 között az RMDSZ Maros megyei szervezetének alelnöke, 1991–1994 között pedig elnökségi tagja volt. Cikkei, tanulmányai jelentek meg a nemzetiségi művelődés- és oktatáspolitika témakörében romániai magyar lapokban, és leveleit a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című műsorában olvasták fel.

Markó Béla (1951, Kézdivásárhely) író-költő, szerkesztő, politikus. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem folytatta magyar–francia szakon. 1974–1976 között Marosszentannán volt tanár. 1976–1989 között a marosvásárhelyi *Igaz Szó* lap, majd 1990-től a *Látó* irodalmi lap szerkesztője volt. 1989 decemberében beválasztották a NMF majd a NEIT Maros Megyei Ideiglenes Tanácsába. 1989–1990 az RMDSZ Maros megyei szervezetének alelnöke.1990-től az RMDSZ Maros megyei szenátora. 1990–1991 között tagja volt az RMDSZ országos elnökségének. 1993-tól 2011-ig az RMDSZ országos elnöke volt. 1991-ben az RMDSZ parlamenti frakciójának vezetője. 1991–1992-ben az RMDSZ szenátusi frakciójának elnöke, majd 1996-ig a Szenátus Külügyi Bizottságának és Oktatási Bizottságának tagja volt. 1996 óta a Szenátus Külügyi Bizottságának tagja. 2004–2007 között a román kormány művelődési, oktatási és az európai integrációs tevékenységeket felügyelő miniszterelnök-helyettese. Több verseskötet szerzője.

Káli Király István (1947, Marosvásárhely) mérnök, író, városi tanácsos. Tanulmányait a Temesvári Műszaki Főiskolán végezte. 1970-1973 között a marosvásárhelyi Építőanyagipari Vállalat gyakornoka volt, 1973-1975 között pedig a Maros Megyei Helyiipari Vállalat minőségellenőrző osztályának vezetője, majd 1976-1977 között a termelési osztály vezetője volt. 1977-1978: a marosvásárhelyi Kerámiaipari Üzem műszaki osztályának vezetője volt. 1978-1981 között részlegvezetőként dolgozott, majd 1981-1984 között technológusként. 1984-1990 között a Maros Megyei Termelő és szolgáltató Vállalat termelési osztályának vezetője volt. 1990-1992 között a *Látó* irodalmi folyóirat felelős titkára. 1992-1993 között az Aranka György Alapítvány titkára. 1993-tól a Lyra Kiadó Kft. és a Mentor Kiadó Kft. igazgatója. Több szépirodalmi kötet szerzője. Az RMDSz Szövetségi Egyzetető Tanácsának tagja, a marosvásárhelyi városi tanács tagja. A RMKDP Maros megyei szervezetének alapító tagja, politikai alelnöke (1990-1992). A Romániai Magyar Könyves Céh elnöke.

Zeno Opriş (1935, Nagyvárad) Orvos. Középiskolai tanulmányait 1952-ben fejezte be Nagyváradon. Egyetemi tanulmányait 1958-ban fejezte be a Kolozsvári Orvosi Egyetemen. Orvosi pályafutását az egykori Kőrös Tartományban, Nagyváradon kezdte. 1965-ben került Marosvásárhelyre. 1973-1985 között a Marosvásárhelyi Klinika és Kórház igazgatója volt. 1990-1997 között a Maros Megyei Egészségügyi Igazgatóság vezetője volt. Több orvosi szaktanulmány szerzője. 1990-ben részt vett a VR megalapításában, meghatározó szerepet játszva a szervezet vezetésében. 1995-ben megválasztották a szervezet elnökének. 1990-ben részt vett a PUNR megalapításában. 1992-2000 között többször volt a Maros Megyei Tanács tagja, illetve Marosvásárhely városi tanácsának tagja.

Pálfalvi Attila (1930, Kolozsvár) gépészmérnök, egyetemi tanár, szótárszerkesztő. 1953-ban fejezte be tanulmányait a Kolozsvári Műszaki Főiskolán. 1952-1953 között a brassói Metrom gyár mérnöke volt, majd 1953-tól a kolozsvári Műszaki Főiskolán tanított. 1976-1984 között a Kolozsvári Műszaki Főiskola rektora volt. 1990-1992 között, nyugalmazásáig tanügyi-, majd iparügyi miniszterhelyettes volt. 1992 után konzultáns egyetemi tanárként és doktorátusvezetőként tevékenykedett a Kolozsvári Műszaki Főiskolán. Szakkönyvek és műszaki szótárak szerzője, szerkesztője, mintegy száz szakcikket publikált, tizenegy szabadalmaztatott találmánya van az anyagtechnológia tárgykörében.

Scrieciu C. Ion (1926, Ghidici, Piscu-Vechi, Dolj megye). 1945. február 2. és 1945. május 9. között a Tudor Vladimirescu hadosztály katonájaként részt vett a második világháborúban. Katonai tanulmányai: felkészítő tanfolyam - Breaza 1946; Gyalogsági tisztképző - Nagyszeben 1947-1949; Katonai Akadémia, - Páncélosok, harckocsik és gépesített alakulatok tanszék 1950-1952; Felsőfokú Katonai Akadémiai kurzus 1969-1970. 1949. május 9-én alhadnagyi rangot kapott, majd szakaszparancsnok lett, ezt követően pedig harckocsiszázad-parancsnok a Basarabi-i 34. harckocsi-zászlóaljnál. A Katonai Akadémia elvégzése után (1952)

vezérkari és parancsnoki tisztségeket töltött be a következő alakulatoknál: a tordai 227. harckocsiezred vezérkari főnöke 1952–1954; a nagyváradi 91. gépesített hadosztály hadműveleti osztályának főnöke 1955–1957; a Basarabi-i 18. harckocsiezred parancsnoka 1958–1962; a constanța-i 9. gépesített hadosztály parancsnokhelyettese 1962–1965; a radnai 2. tartalékos tisztiiskola parancsnoka 1965–1968; a tordai székhelyű 6. „Horia, Cloşca, Crişan" harckocsihadosztály vezérkari főnöke 1969–1971; a 6. „Horia, Cloşca, Crişan" harckocsihadosztály parancsnoka 1972–1980; a 3. hadsereg vezérkari főnöke 1980–1983; 1983-ban nyugállományba helyezték. 1989-ben a katonaság képviselőjeként megválasztották az NMF, majd a NEIT Maros Megyei Ideiglenes Tanács első alelnökének, amely tisztséget 1990. március 22-ig töltötte be.

Sütő András (1927–2006, Pusztakamarás, Maros megye) író, újságíró. Írói és közéleti pályafutását fiatalon kezdte. Több lapnál is dolgozott, mint munkatárs vagy főszerkesztő: *Falvak Dolgozó Népe, Új Élet, Igaz Szó*. Írói munkássága mellett politikai tisztségeket is betöltött. Volt a Nagy Nemzetgyűlés képviselője, tartományi és megyei pártbizottsági tag, valamint az RKP KB póttagja. Közéleti szerepvállalása folytán a hetvenes évek végéig fontos összekötő szerepet töltött be a székelyföldi magyar közösség és a párt központi szervei között. Számos, a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos bizottságnak volt tagja és e kérdésben fontos tanácskozások aktív résztvevője. 1965–1977 között parlamenti képviselő, 1974–1982 között pedig a Romániai Írószövetség alelnöke volt. Az 1980-as évektől kezdődően nyilvánosan is bírálta a Ceauşescu-rendszert, ezért több művét betiltották és csak Magyarországon publikálhatott. Ebben az időszakban ő és családja a hatalom és a Securitate folyamatos zaklatásainak voltak kitéve. 1989. december 22-én az elsők között volt, akik a Ceauşescu-rendszer bukása után beszédet intéztek a marosvásárhelyi tüntetőkhöz. Politikai tisztséget nem vállalt az új hatalomban viszont az RMDSZ tiszteletbeli elnökeként a marosvásárhelyi és az erdélyi magyarság reprezentatív személyiségének számított.

MAROS MEGYE ÉS MAROSVÁSÁRHELY KÖZÉLETE 1989. DECEMBER 22. – 1990. MÁRCIUS 21. ESEMÉNYTÖRTÉNET

1989. december 22-én délután a Kultúrpalotában megalakult Maros megye ideiglenes vezetősége: Maros megyében az első számú vezető Király Károly lett, helyettesei Man Nistor és Sorin Moldovan.[44]

1989. december 22-én, pénteken este újraindította adását a marosvásárhelyi rádióstúdió (1985-ben zárták be).[45]

1989. december 23-án délután ismét tanácskozásra ült össze az új hatalmi szerv, tisztázni a helyzetet és kiegészíteni a képviseleti kört. Megalakult a Nemzetmegmentési Front Maros Megyei Tanácsa (NMF MMT, Consiliul Județean Mureș al Frontului Salvării Naționale – CJM FSN). A tanácsba a fontosabb gyárak, üzemek, intézmények, a hadsereg és a történelmi egyházak küldöttei kaptak helyet. A tanács összetétele még mindig ideiglenesnek számított. A megye más részeiből, intézményeiből még vártak később érkező küldötteket.

1989. december 23-án szombaton megalakították a Nemzeti Megmentési Front Maros Megyei Tanácsának szakbizottságait.[46] Létrejött a lakosság élelmezéséért felelős bizottság és az orvosi ellátást koordináló munkacsoport. Kinevezték a mezőgazdaságért felelős munkatársakat is.

1989. december 23. Megalakították Marosvásárhely municípium városi ideiglenes tanácsát, majd másnap kibővítették. Az új szerv Végrehajtó Bizottságának összetétele: elnök: Ioan Judea, alelnökök: Sanda Veronica Moldovan és Weszely Tibor, titkár: Iuliu Suciu, tagok: Liebhart Mihály, Borbély László, Uifălean Sorin, Király István, Gálfalvi György.[47]

1989. december 24-én több marosvásárhelyi román értelmiségi – arra a hírre, hogy megalakult az RMDSZ – megbeszéléseket kezdeményezett egy olyan szervezet létrehozására, amely a magyarság megszerveződésének ellensúlyát képezhetné.[48] A megbeszélés résztvevői: Florin Demian, Simion Sălăgean, Lazăr Lădariu, Grigore Ploeşteanu, Mariana Ploeşteanu, Silviu Olaru, Ludovic Dogar, Remus Dogar, Vasile Pop, Pavel Ormenişan, Cornel Lupea, Ioan Nuțiu Pop, Ioan Ogneanu, Mircea Man, Dumitru Pop, Sever Ormenişan,

44 Interjú Moldovan Sorinnal. A kolozsvári Kisebbségkutató Intézet dokumentumtára.
45 Újra szól a Marosvásárhelyi Rádió. *Népújság*, 1989. december 23. 3. p.
46 A Nemzeti Megmentési Front Maros Megyei Tanácsának felhívása. *Népújság*. 1989. december 24. 1. p.
47 *Cuvântul liber*, 1989. december 24.
48 Valentin Borda: *Vatra Românească*. Editura Petru Maior, Târgu Mureș, 1995. 51. p.

Călin Ormenişan, Constantin Găbudeanu, Ioan Moldovan, Nicolae Marian, Florin Radu Demian, Ioan Sabău.

1989. december 26. Megalakult a Tîrgu-Mureş - Marosvásárhely Baráti Platform (Platforma Prieteniei de la Tîrgu-Mureş - Marosvásárhely) marosvásárhelyi román és magyar humánértelmiségiek, újságírók, vezető lelkészek részvételével.[49] A platform célja a román-magyar viszony új alapokra helyezése, a sovinizmus és nacionalizmus elleni közös fellépés.

1989. december 26-án megalakult a MADISZ (Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége) marosvásárhelyi szervezete.[50]

1989. december 27-én a Maros Megyei Könyvtár olvasótermében megbeszélést tartott a leendő „Román Tűzhely" Egyesület (Uniunea Vatra Românească) egyik kezdeményező magja, az ún. „könyvtári csoportosulás" (értelmiségiek, tisztek, jogászok, orvosok), ahol a résztvevők eldöntötték egy saját szervezet létrehozását.[51]

1990. január 3-án újjáalakult az NMF Maros Megyei Tanácsa.[52] Az új tanács 51 tagot számlált és a vállalatok, intézmények, a városi és a községi tanácsok jelöltjeiből állították össze. Helyet kaptak benne a honvédelem, a kisipar, a tanügy, az ifjúság, az egészségügy, az igazságszoltáltatási szervek és kulturális intézmények képviselői is.

Az NMF Maros Megyei Tanácsa végrehajtó bürójának (titkárságának) összetétele: Király Károly elnök, Scrieciu Ion első alelnök, Gîlea Valer és Kicses Előd alelnökök, Băculea Dan Eugen titkár, Pop Dorel, Jakabffy Attila, Man Nistor és Virág György tagok.[53]

Az NMF Maros Megyei Tanácsa szakbizottságainak vezetői: Virág György - gazdasági fejlesztés- és újjáépítés; Walter József - szervezés; Pop Dorel - ifjúsági ügyek; Man Nistor - tudomány és oktatás; Smaranda Enache - kulturális; Hîrşan Viorel - környezetvédelem; Jakabffy Attila - nemzetiségi; Körmöczky Zoltán - helyi közigazgatás.[54]

1990. január 6-án koradélután sugározta első kísérleti adását a marosvásárhelyi TV.[55]

A *Cuvântul liber* **1990. január 7**-i számában közölte az NMF közleményét a Romániában élő nemzeti kisebbségek jogairól.[56]

1990. január 8-án az NMF Maros Megyei Tanácsa kinevezte a Maros megyei Polgármesteri Hivatal fő vezetőit: polgármester: Gabor Valeriu; polgármes-

49 Platforma prieteniei de la Tîrgu-Mureş - Marosvásárhely. *Cuvîntul Liber,* 1989. december 29. 2. p.
50 *Népújság* 1990. január 5. 2. p.
51 Valentin Borda: *Vatra Românească.* Editura Petru Maior, Târgu Mureş, 1995.
52 Közlemény. *Népújság,* 1990. január 4. 1. p.
53 Uo.
54 Uo.
55 Tévé Marosvásárhelyen? *Népújság,* 1990. január 9. 1. p.
56 Declarația Frontului Salvării Naționale cu privire la drepturile minorităților naționale din România. *Cuvântul liber,* 1990. január 7. 1. p.

ter-helyettes: Burkhard Árpád; titkár: Matei Viorica, tanácstagok: Chirpelean Ioan; Ceuca Cornel, Rettegi Károly, Ciurcă Nicolae, Walter József, Sándor Júlia.[57]

1990. január 8-án délután kijelölték a Marosvásárhely municípiumi polgármesteri hivatal ideiglenes vezetőségét - polgármester: Moldovan Dumitru; polgármester-helyettes: Onucsán Attila; titkár: Popa Iuliana; tagok: Baciu Elisabeta, Ioanciu Nicolae, Man Ioan Eugen, Szabó Andrei.[58]

A *Népújság* **1990. január 10**-i számában ismertették, hogy a Maros megyei állambiztonsági dolgozók az NMF december 26-i rendelete alapján a hadsereg alárendeltségébe kerültek, fegyvereiket leadták.[59]

A *Népújság* **1990. január 13**-i számában Török László azt nehezményezte, hogy Marosvásárhely vezetőségében alulreprezentáltak a magyarok: a hét tagú vezetőségből csak kettő magyar.[60]

1990. január 13-án az NMF Maros Megyei Tanácsa Végrehajtó bürója határozatot hozott arról, hogy alakítsák újjá az NMF Marosvásárhely municípiumi tanácsát, valamint a Marosvásárhely municípiumi polgármesteri hivatalt. Ennek érdekében a vállalatoknak és az intézményeknek küldötteket kellett delegálniuk a január 18-án tartandó vezetőség-választó gyűlésre.[61]

A *Népújság* **1990. január 13**-i, szombati számában tudósítottak arról, hogy az országban a forradalom hőseinek szentelt gyászszertartások több helyen tüntetésekké alakultak, amelyeken a bűnösök felelősségre vonását követelték.[62] Bukarestben a Victoria téren összegyűlt tömeggel az NMF tagjai megbeszéléseket folytattak. Ennek nyomán bejelentették három törvényerejű rendelet elfogadását a következőkről: az RKP törvényen kívülre helyezése; népszavazás kiírása január 28-án a halálbüntetésnek a Büntető Törvénykönyvbe való újra beiktatásáról; országos bizottság létrehozása az összes hazai állampolgár észrevételeinek és kérdéseinek megoldására.

1990. január 13-án az RMDSZ marosvásárhelyi országos tanácskozásán jelen volt Pálfalvi Attila egyetemi tanár, oktatási miniszter-helyettes, aki beszámolt mindarról, amit e téren megvalósítottak és megvalósítani terveznek.[63] Pálfalvi hangsúlyozta, hogy ahol nem érinti az oktatás folyamatát, csak ott szabad azonnali változtatásokat eszközölni (azaz újra magyar iskolákat beindítani), például Kolozsváron két iskola esetében sikerült megoldani, mert a román osztályokat a volt pártiskola épületébe költöztették. Ahol

57 Határozat. *Népújság,* 1990. január 9. 1. p.
58 Uo.
59 Közlemény. *Népújság,* 1990. január 10. 3. p.
60 Török László: Kik a vezetői Marosvásárhelynek? *Népújság,* 1990. január 13. 1-2. p.
61 Közlemény. *Népújság,* 1990. január 14. 1. p.
62 Több helyen a gyászszertartások tüntetéssé változtak. *Népújság,* 1990. január 13. 1. p.
63 Nagy Miklós Kund: Oktatásunk megújulásáért. *Népújság,* 1990. január 16. 3. p.

tanterem, vagy tanárhiány állna fenn, ott őszig kell várni, és a vakáció ideje alatt kell megejteni az átszervezést, hangsúlyozta Pálfalvi. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a vidéki iskolák visszamagyarosítását el lehet kezdeni, de oly módon, hogy a román ajkú gyerekek ne kerüljenek hátrányos helyzetbe. Pálfalvi elmondta, hogy minden tantárgyat lehet (és kell is) magyarul tanítani.

Pálfalvi arról is beszélt, hogy ősztől Kolozsváron újraalakul a Bolyai Tudományegyetem, amely egyesíteni fogja a különféle felsőoktatási intézmények magyar fakultásait (ez érinti a marosvásárhelyi OGYI-t és a Szentgyörgyi István Színművészeti Egyetemet, valamint a kolozsvári zenekonzervatóriumot).

1990. január 15-én az NMF Maros Megyei Tanácsa Végrehajtó Bürója közleményt adott ki, amelyben közölték, hogy utasították a kerületi államigazgatási szerveket, hogy ott ahol indokolt, a helységek, egységek, intézmények stb. nevét írják ki az együttélő nemzetiségek nyelvén is.[64]

A *Népújság* **1990. január 16**-i számában megjelent a Marosvásárhelyi Gyógyszervállalat (ellátási körzete Maros és Hargita megye) dolgozóinak petíciója, amelyben az aláíró 271 személy kérte a marosvásárhelyi gyógyszerészeti fakultás visszaállítását, a magyar és román nyelven történő oktatás bevezetését és egy gyógyszerészeti középkáder-képző osztály létrehozását magyar és román nyelven a Marosvásárhelyi Egészségügyi Líceumban. Emellett kérték az egészségügyi technikum újraindítását és a gyógyszerészasszisztensek jogainak visszaállítását.[65]

A *Cuvântul liber* **1990. január 16**-i számában Gáll Ferenc, szovátai polgármester, az NMF Szováta városi Ideiglenes Tanácsa, a Szovátai Polgármesteri Hivatal és a RMDSZ szovátai Ideiglenes Bizottságának nevében cáfolta azokat a Szabad Román Televízióban megjelent híreket, mely szerint a helységben román-magyar ellenségeskedések lettek volna.[66] (A helységben a forradalom ideje alatt pártaktivisták és milicisták lakásait dúlták fel.)

1990. január 18-án sor került az NMF Marosvásárhely municípiumi tanácsának újraválasztására.[67] Heves viták után az a döntés született, hogy a tanács 27 tagjából 13 legyen román, 13 magyar és 1 német. Ezt követően megválasztották a bürót (titkárságot), 4+4+1 nemzetiségi összetételben. Elnöke: Judea Ioan, alelnökök: Târnâveanu Emil, Weszely Tibor. Titkár: Liebhart Mihail, Borbély László, Király István, Gálfalvi György, Uifălean Sorin.[68]

Kijelölték a marosvásárhelyi polgármesteri hivatal vezetését is. Polgármester: Orbán Dezső, helyettes polgármester: Moldovan Sanda, titkár: Togănel

64 Közlemény. *Népújság,* 1990. január 16. 1. p.
65 Javaslat. *Népújság,* 1990. január 16. 2. p.
66 Gáll Ferencz: Dezmințire. *Cuvântul liber,* 1990. január 12. 2. p.
67 Makkai János: Lövészet mozgó célpontra. *Népújság,* 1990. január 19. 1. 3. p.
68 *Népújság,* 1990. január 19. 1. p.

Ioan, tanácstagok: Hayek Horst, Puskás Attila, Onucsán Attila, Ioanciu Nicolae.[69]

1990. január 19-én az NMF Maros Megyei Tanácsa határozatot hozott arról, hogy a Papiu Ilarian Líceumot román tannyelvűnek, a Bolyai Farkas Líceumot pedig magyar tannyelvűnek nyilvánítják, de az oktatás zavartalansága érdekében a tanulók és tanszemélyzet kölcsönös átköltöztetésére a folyó tanév után kerül sor.[70]

1990. január 22-én Marosvásárhelyen, az Építőipari- és Szerelési Tröszt (TCM) épületében megalakult a Vatra Românească Szövetség.[71]

1990. január 24-én az NMF Marosvásárhely Municípiumi Végrehajtó Bizottsága megbeszélésre hívta össze a Bolyai és Papiu líceumok tantestületét a két oktatási intézmény helyzetének megvitatására. A találkozón a román tanárok a magyarok szeparatizmusára hivatkozva megtagadták a szétválást, egyes források szerint pedig a szót kérő Kincses Elődöt lehurrogták. Ezt követően a Bolyai magyar tanárai kivonultak a teremből.

1990. január 24-én, a Maros Megyei Posta- és Távközlési Igazgatóság (DJPT Mureş - Direcţia Judeţeană de Poştă şi Telecomunicaţii Mureş) székhelyéről (Postapalota, Újposta), este fél kilenc és kilenc óra között (munkaidő lejárta után), egy táviratot küldtek szét az ország több megyéjébe „a Maros Megyei Posta- és Távközlési Igazgatóság román kezdeményező bizottsága" nevében, magyarellenes és uszító tartalommal.[72]

1990. január 25-én szászrégeni, Görgény-völgyi és a Maros felső folyása menti falvak lakóinak részvételével létrejött egy ideiglenes kezdeményező bizottság a „Román Testvériség" mozgalom megalakítására (Grupul de iniţiativă al mişcării „Frăţia Românească"). Közleményük szerint a *Cuvântul liber* román nyelvű napilapban megjelent közlemény (a Bolyai Farkas Líceum csak magyar tannyelvű oktatási intézménnyé való átalakítása) és az ugyanott, később megjelent cikkek hatására döntöttek a szervezet létrehozása mellett. A kezdeményező bizottság tagjai kijelentették, hogy egyetértenek az NMF programjával és kezdeményezik, hogy a román alkotmányban egy hivatalos nyelvet ismerjenek el, a románt, ezáltal álljanak ellen a nacionalista és soviniszta jellegű megnyilvánulásoknak.

A *Cuvântul liber* **1990. január 28**-i számában közölték, hogy Pálfalvi Attilát felmentették a tanügyminiszter-helyettesi tisztségéből, mert nem tartotta be a kormány és a tanügyminisztérium határozatait, saját elhatározásából hozott döntéseket a román és magyar nyelvű oktatás szétválasztásáról. Ezzel

69 *Népújság*, 1990. január 19. 1. p.
70 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-3. melléklet, 1-2. p.
71 Borda: *Vatra Românească... i.m.* 51. p.
72 Cerem lămurirea situaţiei. *Cuvântul liber*, 1990. február 17. 7. p.; Tisztelt szerkesztőség. *Népújság*, 1990. február 20. kedd. 3. p.

hozzájárult Erdélyben a román és magyar lakosság közötti viszony feszültté válásához.[73] Ennek nyomán, a tanügyminiszter és az NMF Tudományért és Oktatásért felelős Bizottsága javaslatára Pálfalvi Attilát felmentették tisztségéből.

1990. január 29-én tartotta első bővített ülését a leendő Vatra Românească Szövetség elődje (ekkor még Uniunea Românilor Transilvăneni - Erdélyi Románok Szövetsége néven), a Papiu Ilarian Líceumban, ahol csatlakozott hozzá a Frăția (Testvériség) szervezet, a marosvásárhelyi román nemzetiségű jogászok Dreptatea (Igazság) egyesülete és a román Diákliga.[74]

A *Cuvântul liber* **1990. január 30**-i számában közölték az RMDSz marosvásárhelyi szervezetének felhívását a román nemzetiségű lakossághoz.[75] A közlemény kihangsúlyozta, hogy a magyarságnak nincsenek revizionista szándékai, a románokkal itt akarnak együtt élni. A közlemény hangsúlyozta, hogy a magyarság saját középiskolákat kíván létrehozni, saját autonóm kulturális intézményeket, hogy szabadon használhassa anyanyelvét. A felhívás emlékeztetett arra, hogy nem az itt élő magyarok a románság ellenségei, hanem a kommunista diktatúra és annak cinkosai, akik most sem tesznek egyebet, mint összeugrasztják a két nemzetiséget, hogy hasznot húzhassanak az ennek nyomán támadó felfordulásból.

Január hónap egy nem pontosított napján a Maros megyei Zágor helységben a roma nemzetiségű lakosság elhatározta, hogy kikergetik a faluból a románokat, szászokat (még kb. egy tucat magyar nemzetiségű is élt a településen), hogy az csak tisztán roma nemzetiségű falu legyen. A délután öt órakor kezdődő összetűzés során a roma támadók előbb a helybeli büfében lévőket ütlegelték, majd a két rendőr-altisztre is kezet emeltek. Ennek következtében általános verekedés robbant ki. A számbeli többségben lévő romák (kb. 500 személy) elől a falu többi lakosa a rendőrség épületébe menekült. A romák ezt ostrom alá vették és a felgyújtásával fenyegetőztek. Segesvárról erősítés érkezett, 25 rendőr és a 01494. számú katonai egység két szakasza, akik könnygázgránátok segítségével, este nyolc órára helyreállították a rendet. 20 romát őrizetbe vettek.[76]

1990. január végén, az iskola jövőjét illető sikertelen tárgyalások után a bolyais magyar tanulók kéréseik teljesítésére ülősztrájkot kezdeményeztek.

A *Népújság* **1990. február 1**-jei lapszáma közli az Oktatásügyi Minisztérium közleményét.[77] Ebben Mihai Şora oktatásügyi miniszter ismertette a nemzeti

73 Domnul Attila Palfalvy a fost eliberat din funcția de adjunct al ministrului învățământului. *Cuvântul liber,* 1990. január 28. 1. p.

74 Valentin Borda: *Vatra Românească.* Editura Petru Maior, Târgu Mureș, 1995.

75 Comitetul de conducere tîrgumureşean al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România: Frați Români! *Cuvântul liber,* 1990. január 30. 2. p.

76 Lazăr Lădariu: „Revoltă" la Zagăr. *Cuvântul liber,* 1990. március 7. 3. p.

77 Az Oktatásügyi Minisztérium közleménye. *Népújság,* 1990. február 1. 4. p.

kisebbségek líceumi oktatásában beállt változásokat. Egyes esetekben közös megegyezéssel megoldották az egynyelvűvé válást, más esetben tárgyalások folytak a megfelelő megoldás megtalálásáért. Voltak megoldatlan esetek is, de ezeket az 1990–1991-es tanév végéig megoldhatónak minősítette.

A közlemény 15 olyan megye adatait is közölte, ahol a nemzeti kisebbségek anyanyelvén is folyik oktatás, ezek szerint 126 líceum vagy tagozat közül 103 líceumban magyar nyelven, 21-ben német nyelven, és egy-egy líceumban szlovák és ukrán nyelven is folyik az oktatás.

Abban a 103 líceumban, ahol magyar nyelven is folyik az oktatás, 62-ben (60%) közös beleegyezéssel megoldódtak a „hálózati és iskoláztatási problémák", és 36-ban (35%) az őszi tanévtől kezdik az új megoldásokat alkalmazni, és 5-ben még keresik a megoldásokat.

A 21, német nyelven is oktató líceum közül 16-ban (76%) a felvetett problémákat közös megegyezéssel megoldották, 5 líceumban pedig az ősztől alkalmazzák az új megodásokat.

Hargita megye 20 líceuma közül 17-ben átcsoportosították a tanulókat, így olyan új osztályokat hoztak létre, amelyekben az oktatás kizárólag magyar nyelven folyik és ugyanígy jártak el Kovászna megye mind a 11 líceumában.

A közlemény szerint *„a megoldás fázisában vannak a marosvásárhelyi Bolyai Farkas és Al. Papiu Ilarian líceumokkal kapcsolatos problémák is."*

A *Népújság* **1990. február 1**-jei lapszámában bemutatták a város bevezető útjaira kitett, Târgu Mureş – Marosvásárhely feliratú kétnyelvű táblát.[78]

1990. február 1-jén nyilvánosan is megalakult a Vatra Românească Egyesület egy, több ezer marosvásárhelyi és Maros megyei személy részvételével zajló gyűlésen, ahol ismertették és megszavazták a szervezet programját.[79] A gyűlésen felszólalt Zeno Opriş, Gh. Roşca, Virgil St. Hobai, Radu Ceontea, Valeriu Lazăr, Ana Bad, Ioan Sabău, Mariana Ploeştenau, Dumitru Pop, Radu Zernoveanu, Florin Damian, Vasile Urdea, Dumitru Cofariu. A cikk szerint a VR nem politikai szervezet, célja a demokrácia megerősítése, a nemzetiségek békés együttélése, a nemzet több ezer éves hagyományainak ápolása. A gyűlésen jelen volt Ion Scrieciu tábornok (a Maros megyei NEIT elnöke) is, aki az egyesület tevékenységét illető egyes követendő irányvonalakat suggallt.

1990. február 1-jén megválasztották a Maros Megyei Tanfelügyelőség vezetőségét.[80] A titkos választáson Nicolea Ciurcăt választották főtanfelügyelőnek, magyar helyettesévé Tőkés Andrást, míg román nemzetiségű helyettesévé Cherteş Aurelt választották.

78 *Népújság,* 1990. február 1. 2. p.
79 T. A. Enăchescu: Uniunea Vatra Românească. *Cuvântul liber,* 1990. február 4. 1. p.
80 *Népújság* 1990. február 2. 2. p.

1990. február 3-án Mihai Şora tanügyminiszter táviratban utasította a Maros Megyei Tanfelügyelőséget és az NMF Maros Megyei Tanácsát, hogy a Bolyai Líceum román osztályaiból alakítsanak egy líceumot, amely a második évharmadtól - átmeneti jelleggel - az Almérnöki Intézet (ma: Petru Maior Tudományegyetem főépülete) épületében működik majd.[81]

A *Népújság* **1990. február 6**-i lapszámában fényképeket közöltek arról, hogy a Marosvásárhely határában kitett kétnyelvű helységnévtáblákat hétfő reggelre lefestették.[82]

1990. február 5-6. A *Cuvântul liber* 1990. február 7-i lapszámában közölték a Nemzeti Parasztpárt (Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat-PNŢCD) és a Szociáldemokrata Párt (Partidul Social-Democrat-PSD) Maros megyei szervezete Egyeztető Tanácsának állásfoglalását az iskolaügy kapcsán.[83]

Ebben egyrészt indokolták fellépésük szükségességét (a Tanügyminisztériumra nehezedő külső és belső nyomás miatt az oktatási tevékenység destabilizálására került sor a Bolyai Líceumban és a megye más tanintézményeiben). Közleményükben egyetértettek a kisebbségek jogainak bővítésével, de a helyi hatóságokkal együtt, konszenzussal hozott intézkedésekkel összhangban. Elítélték a kerülőutak igénybevételét a nemzetiségi előnyök biztosításához. Kérték az új megyei NEIT-et, hogy tájékoztassa a közvéleményt a destabilizálást előidéző személyekről és tevékenységükről.

1990. február 7-én a déli órákban a Bolyai Líceum román nemzetiségű tanulói tüntettek az iskola udvarán.[84] Tiltakoztak az iskolák tervezett, nemzetiségi alapon való szétválasztása ellen, valamint azért, mert a hét elején a tévében bejátszottak egy, a Bolyai Líceum magyar tanulóival készült felvételt, akik elmondták arra vonatkozó kívánságukat, hogy a tanintézmény a továbbiakban csak magyar tannyelvű legyen. A tüntetők szerint egyoldalúan mutatták be az iskolával kapcsolatos magyar véleményeket és nem konzultáltak a román diákokkal. A résztvevő tanulók a Bolyai Líceum udvaráról átmentek a város központján, majd a Sportcsarnoknál gyülekeztek, közben szeparatizmus ellenes jelszavakat skandáltak.

1990. február 7-én az NMF municípiumi tanácsának székháza előtt spontán tüntetésre került sor, ahol a résztvevők munkát követeltek.[85]

1990. február 8-án a marosvásárhelyi Sportcsarnokban a Vatra Românească Egyesület nagygyűlést tartott.[86] A körülbelül 15 ezer főre becsült tömeg a

81 BA, 1990 MEI, 9. ircs, A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XII-1. sz. melléklet, 1. p. és VI-3 melléklet, 2-3. p.

82 Csak vandalizmus? *Népújság*, 1990. február 6. 3. p.

83 Octavian Pleşa-Aurel Florian: Comunicat comun. *Cuvântul liber*, 1990. február 7.

84 „Sîntem fraţi, nu ne separaţi!" *Cuvântul liber*, 1990. február 8. 1. p.

85 (kilyén) [Attila]: Munkát követelő. *Népújság*, 1990. február 8. 1. p.

86 O mare adunare populară organizată de Uniunea Vatra Românească. *Cuvântul liber*, 1990. február 9. 1. p.

megye több településéről gyűlt össze. A rendezvényt Ioan Sabău (bíró) nyitotta meg, majd felszólalt Dumitru Pop, (a nyárádtői IPB Ungheni vállalat főkönyvelője), Florin Damian (az Orvosi Gyógyszerészeti Intézet könyvtárának igazgatója), Zeno Opriş (a marosvásárhelyi Ortopédiai és Traumatológiai Klinika orvosa), Ioan Ognean, Mariana Florea (a *Cuvântul liber* újságírónője), Silviu Moraru (az OGYI diákja), Silviu Olariu (a Maros Megyei Klinikai Kórház aligazgatója), Radu Oproiescu (a Bolyai Farkas Líceum tanára), Radu Ceontea (a *Vatra* újság szerkesztőségének titkára), Mircea Mihail és Ştefan Urda (esperes, a gyulafehérvári ortodox püspökség részéről).

A *Cuvântul liber* értékelése szerint a résztvevők szövetséget kötöttek a román nép egységéért, a szeparatista és autonomista törekvések leveréséért és testvériségért az együttlakó nemzetiségekkel.

1990. február 9-én egy találkozóra került sor a marosvásárhelyi városházán Octavian Stănăşilă tanügyminiszter-helyettes, Demény Lajos tanügyminiszter-helyettes, a megyei tanfelügyelőség vezetősége és egyes pedagógusok részvételével, a megye oktatási problémáinak rendezése érdekében.[87]

A tanácskozás rendkívül feszült légkörben zajlott le, mert a városháza előtti téren a marosvásárhelyi líceumok és szakiskolák román nemzetiségű tanulói, szüleik és tanáraik (körülbelül ezer fő) be nem jelentett és nem engedélyezett tüntetést tartottak és hangosan tiltakoztak a Tanügyminisztérium szétválasztásra utasító döntése és Kincses Előd személye ellen.[88] Hans Otto Stampf tanügyminiszter-helyettes aláírásával újabb határozat született, amely letiltotta a két iskola azonnali szétválasztását. Előírta továbbá, hogy a Maros megyei Tanfelügyelőség február 27-ig készítsen egy tanulmányt a középiskolai oktatás helyzetéről. A határozat leszögezte, hogy 1990 szeptemberétől a Bolyai Farkas Líceum magyar tannyelvű iskolaként fog működni.[89]

1990. február 10-én a *Cuvântul liber* aznapi lapszámában közölték a Vatra Românească Szövetség felhívását a magyar lakossághoz.[90] Ebben kijelentették, hogy a VR nem irányul egyetlen nemzetiség ellen sem, emlékeztettek az 1989. decemberi forradalom alatt történt összefogásra. Elismerték és érthetőnek tartották a magyar fél kívánságát a saját nyelven folyó oktatásra, de nem értettek egyet a különálló oktatási intézményekkel. A szervezet tetteket kért (azaz a lojalitás egyértelmű jeleit), és ennek jegyében a következőket javasolta:

1. Bármiféle egyet nem értés méltányos megoldása végett a VR Egyesület

87 În dezbatere: unele probleme ale învăţământului. *Cuvântul liber,* 1990. február 10. 1. 3. p.

88 „Jos cu Kincses!" (Le Kincsessel!) „Bolyai e românesc, niciodată unguresc" (A Bolyai román, sose lehet magyar). BA, 1990 MEI, 9. ircs, A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése,VI-3 melléklet, 3. p.; Bernády Alapítvány videogyűjteménye, 3. kazetta.

89 Comunicat de la Ministerul Învăţământului. *Cuvântul liber,* 1990. február 10. 1. p.

90 Fraţi maghiari! *Cuvântul liber,* 1990. február 10. 1. p.

és az RMDSZ hozzanak létre egy közös bizottságot, amely vizsgálja meg az egyes sérelmeket, konfliktusokat, és ezt közöljék a nyilvánossággal.
2. Mind a VR, mind az RMDSZ tartózkodjon az olyan jellegű provokációktól, amelyek a másik fél nemzeti büszkeségét és önbecsülését sértené.
3. Se az RMDSZ, se a VR ne tegyen olyan akciókat, ami sértené egyik vagy másik fél érdekeit. A VR tiltakozott a vezető posztokból való önkényes menesztések ellen.
4. Az állami közigazgatási szervek ne tegyenek semmilyen olyan lényeges intézkedést, ami a románokat vagy más együttélő nemzetiséget érintené, azok megkérdezése nélkül.

1990. február 10-én zajlott le az RMDSZ marosvásárhelyi szervezete által meghirdetett „gyertyás" tüntetés. Marosvásárhelyen a több tízezer, egyes becslések szerint 100 000 fős tömeg némán, gyertyákkal és könyvekkel vonult fel, majd a Sportcsarnok előtti téren elmondta a Miatyánkot és meghallgatta Sütő András rövid beszédét.
Maros megye és Erdély több településén is hasonló szimpátiatüntetésekre került sor.

1990. február 10-én az RMDSZ marosvásárhelyi szervezete (aláírók: Markó Béla alelnök, Lázok János titkár) a sajtón keresztül üzentek, hogy elfogadják a VR párbeszédre való felhívását.

1990. február 13-án éhségsztrájkot tartottak a Bolyai- és a Papiu Líceum magyar nyelvű tanulói, reggeltől déli 1 óráig, amivel az ellen tiltakoztak, hogy nem alakítják át azonnal a Bolyai Líceumot magyar tannyelvű oktatási egységgé.[91]

A *Népújság* **1990. február 14**-i lapszámának címlapján közölték, hogy az Oktatásügyi Minisztérium tájékoztatta a Rompress hírügynökséget, hogy tudomása van arról, hogy az erdélyi iskolákba külföldről nagy mennyiségű magyar nyelvű történelem és földrajz tankönyvet osztottak szét, ami ellentétes „a magyar anyanyelvű kisebbséggel való egyetértés demokratikus szellemével, megsérti a román oktatás törvényeit."[92]

1990. február 15-én a *Népújság* aznapi lapszámában ismertették az RMDSZ Maros Megyei Ideiglenes Intéző Bizottsága közleményét, arról, hogy a VR párbeszédre való felhívására az RMDSZ pozitív választ adott.[93] De ezt követte a VR február 8-i nagygyűlése ahol a magyarság elleni uszító szónoklatok hangzottak el. Ezek után az RMDSZ a párbeszéd folytatását a Vatra Românească Szövetség vezetőinek a rendezvényükön elhangzott beszédektől való elhatárolódásához kötötte.

91 *Népújság,* 1990. február 14. 2. p.
92 *Népújság,* 1990. február 14. 1. p.
93 Közlemény. *Népújság,* 1990. február 15. 2. p.

Február közepén megszüntették a marosvásárhelyi Tv-t.[94] Magyar újságírói vélemény szerint azért szüntették meg, mert objektíven próbált tudósítani a helyi eseményekről. A műsor sugárzását a csatornát üzemeltető postaigazgatóság szüntette be egy kis összegű díj be nem fizetésére hivatkozva.

1990. február 17-én létrejött a marosvásárhelyi NEIT (Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa – Consiliul Municipal Provizoriu de Uniunea Națională: CPUN) és az NMF városi tanácsának (Consiliul Municipal FSN) 27 tagja mellé még 26 új tagot (pártok és szervezetek képviselőit) kooptáltak.[95]
A marosvásárhelyi NEIT Végrehajtó Bizottságának összetétele a következőképpen alakult: elnök: Judea Ioan mérnök-ezredes, alelnökök: Tîrnăveanu Emil, Weszely Tibor, Gheorghe Cornel, titkár: Iosif Ovidiu.
A marosvásárhelyi NEIT szakbizottságnainak vezetői a következők voltak: Liebhart Mihai (népegészségügyért felelős bizottság), Borbély László (kereskedelemmel és szolgáltatással kapcsolatos problémák bizottsága), Uifălean Sorin (ifjúsági bizottság), Király István (városrendezési és közgazdálkodási bizottság), Gálfalvi György (kulturális bizottság), Ceacoi Bazil (oktatási bizottság), Moldovan Voicu, a gazdasági bizottság, Kovács István, (állampolgári jogok és törvényesség betartatása bizottsága), Pop Florian, (közjavak védelme és közrend fenntartásának bizottsága), Morariu Silviu (szervezési ügyekért felelős bizottság).[96]

1990. február 17-én a *Népújság* aznapi lapszámában Farkas Ernő tanfelügyelő írt az magyarországi tankönyvek ügyéről.[97] Közölte, hogy tekintettel arra, hogy a romániai magyarság, különösen a pedagógusok nem kaptak elegendő magyar szellemi terméket, ezért a budapesti Téka Könyvértékesítő Vállalat jelentős könyvadományt küldött Maros megye magyar szakos tanárainak, amely szépirodalmi, pedagógiai, lélektani könyvekből, szótárakból és lexikonokból állt. Ezeket a tanfelügyelőség (saját tagjaiból összeállított bizottság segítségével) szétosztotta több mint 120 iskola könyvtárának és pedagógusainak. Február 14-én Farkas Ernőt a tanfelügyelőség vezetése felkérte, hogy tanügyminiszter-helyettesi utasításra a hozott könyvekből egy-egy példányt küldjön el Bukarestbe az Oktatási Minisztériumba szakmai ellenőrzésre. Zárásképp Farkas Ernő kihangsúlyozta, hogy a Maros Megyei Tanfelügyelőség más forrásokból származó könyvekért nem vállal felelősséget.

1990. február 20-án (az 1990. február 17-i, szombati előzetes egyeztetést követően) megalakult a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Maros Megyei Szervezete (NEIT, Consiliul Județean Provizoriu de Uniune Națională), a feloszlatott NMF Maros Megyei Tanács helyett.[98] Hosszas egyeztetések után

94 Nagy Miklós Kund: Hogy mik vannak. *Népújság,* 1990. február 16. 1. p.
95 Constituirea Consiliului Municipal Provizoriu de Uniune Națională. *Cuvântul liber,* 1990. február 20. 5. p.
96 Uo.
97 Farkas Ernő: Visszaszorítjuk az információáramlást az „aranykorbeli" szintre? *Népújság,* 1990. február 17. 1. 3. p.
98 Mihai Suciu: Constituirea Consiliului Județean Provizoriu de Uniune Națională. *Cuvântul liber,* 1990. 1990. február 20. 1. 5. p.

az NMF Maros Megyei Tanácsának 51 tagja mellé még 15 párt és szervezet, 26 képviselőjét is kooptálták.

Az NEIT Maros megyei szervezete Végrehajtó Bizottságába 8 új tagot választottak: elnök: Király Károly; első alelnök: Scrieciu Ion; alenökök: Kincses Előd, Gâlea Valer, Pleşa Octavian; titkár: Pătraşcu Gheorghe. Tagok: Man Nistor, Pop Dorel, Jakabffy Attila, Virág György, Grozav Mihai, Florian Aurel, Micu Dumitru, Veress Károly, Pop Dumitru, Körmöczki Zoltán.[99]

A *Cuvântul liber* **1990. február 20**-i számában ismertették a Bolyai Líceum román nemzetiségű tanulói bizottságának közleményét, amelyben a román osztályok eltávolításának szándéka ellen tiltakoztak.[100]

A *Népújság* **1990. február 22**-i, csütörtöki lapszámában közölték Kelemen Ferenc telefoninterjúját Octavian Stănăşilăval, a Tanügyminisztérium helyettesével.[101] A konkrétumokra rákérdezve kiderült, hogy Stănăşilához csak könyvek jutottak el, de egyetlen tankönyv sem. Stănăşilă semmilyen konkrétumot nem tudott felsorolni a tankönyvügyben, de álláspontja világosan tükrözte a „bukaresti" román szempontot.

A *Cuvântul liber* **1990. február 22**-i száma közölte a (Rompres hírügynökségtől átvéve) a Tanügyminisztérium állásfoglalását a magyar nyelvű történelem és földrajz tankönyveknek az erdélyi iskolákban való elterjesztése ügyében. Ebben leszögezték, hogy ez nem egy hivatalos program, hanem magánszemélyek akciója volt és ehhez semmi köze nem volt a budapesti oktatási minisztériumnak. Ezen magánszemélyek célja a pozitív irányú román–magyar kapcsolatok eltérítése volt. Az állásfoglalás leszögezte, hogy a Tanügyminisztium nyitott bármilyen, akár határokon átnyúló együttműködésre, de az iskolákban haszálatos tankönyvkínálat csak a Tanügyminisztériumon keresztül valósulhat meg.[102]

1990. február 24–25-én az RMDSZ Sepsiszentgyörgyön országos tanácskozást tartott.[103] Domokos Géza helyzetértékelése: „... *Sajnos a román nacionalista politika az eltelt rövid idő alatt kedvezőtlenül befolyásolta a közvéleményt: gondolok itt egyes politikai pártokra, a kormányra, a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsára, minisztériumokra, diplomáciai testületekre, a külföldi sajtó egy részére is.*"

1990. február 25-én a marosludasi MADISZ a helyi román ifjúsági szervezettel (Organizaţia Tinerilor Liberi–OTL) együtt egy álarcosbált szervezett, ame-

99 Uo.

100 Avem şi noi dreptul la demnitate. *Cuvântul liber,* 1990. február 20. 5. p.

101 Kelemen Ferenc: Telefoninterjú dr. Octavian Stănăşilával, a Tanügyminisztérium miniszterhelyettesével. *Népújság,* 1990. február 22. 1. 3. p.

102 Precizări. *Cuvântul liber,* 1990. feburár 22. 4. p.

103 Farkas Erzsébet: A nemzetiségi jogok következetes betartását szorgalmazták az RMDSZ Sepsiszentgyörgyön tartott országos tanácskozásán. *Népújság,* 1990. február 27. 1. p.

lyet egy magyar nemzetiségű, IV. osztályos kislány nyert meg.[104] A díj átadásakor az illetőnek el kellett mondania egy verset, s amikor a kislány egy magyar verset akart elmondani, hatalmas füttykoncertbe kezdtek a teremben lévő román nemzetiségű résztvevők.

A *Cuvântul liber* **1990. február 28**-i számában a VR vezetősége állásfoglalást publikált, amelyet a romániai magyar nyelvű és a magyarországi médiában a szervezetről megjelent negatív hírek és torzítások miatt látott szükségesnek.[105] A közlemény hangsúlyozta, hogy a szervezet párbeszéd-felhívást intézett a magyar nemzeti kisebbség képviselőihez, amelyre eleinte igenlő választ kaptak, de aztán, a sajtóban elutasították azt. A VR vezetőségének állásfoglalása az elutasítást „az erdélyi románok többségével való párbeszéd" visszautasításaként értelmezte és a szeparatizmus egyik formájának tekintették.[106]

A *Cuvântul liber* **1990. február 28**-i számában ismertették, hogy a Marosvásárhely főterén álló Avram Iancu lovasszobrát meggyalázták. A cikkhez mellékelt fotó szerint a szobor talapzatára a „LE VED" feliratot mázolták rá.[107]

A *Cuvântul liber* **1990. február 28**-i száma közli a Maros Megyei Rendőrfelügyelőség lakossági nyilvántartó osztályának adatait, mely szerint 1989. július 1-jén Maros megyének 621 264 lakosa volt, amelyből 313 918 nő és 307 346 férfi. Az etnikai megoszlás szerint a megye lakosságának 53,3% román, 39,6% magyar, 4,1% roma, 2,9% német, 0,1% más nemzetiségű.
Ugyanekkor 1989. július 1-jén Marosvásárhely lakossága 164 781 személy volt, amelyből 84 974 nő, 79 807 férfi. A város lakosságának 53%-a román, 43,9% magyar, 2,1% roma, 0,1% német és 0,9% más nemzetiségű.[108]

1990. február végén–március elején a marosvásárhelyi 15-ös számú Általános Iskola magyarországi könyvcsomagot kapott a budapesti Árpád úti Általános Iskolától a Máltai Szeretetszolgálat révén. A küldemény megérkezése után az iskolánál megjelent Gheorghe Cornel és Tîrnăveanu Emil a Marosvásárhelyi Polgármesteri Hivatal részéről, és Daniela Soare, a Maros Megyei Tanfelügyelőség jogtanácsosa, akik szemrevételezték a könyveket és egy részüket elvitték.[109]
A 15-ös iskola aligazgatónője Molnár Eleonóra közlése szerint az érkezett könyvek 80 százaléka meséskönyv volt, 10 százalékuk regény, 10 százalékuk tankönyv, folyóirat, példatár. A könyvek jó része fizika, kémia, matematika tankönyv volt, de volt köztük néhány földrajz és történelem tankönyv is.

104 Csíki Gábor Zoltán: Nem kérünk ilyen példát! *Népújság,* 1990. március 7. 2. p.
105 Unele lămuriri. *Cuvântul liber,* 1990. február 28. 1. p.
106 „Lăsăm la aprecierea cititorilor să constate dacă refuzul de a dialoga cu majoritatea românilor din Transilvania este sau nu o mai rafinată formă de separatism." *Cuvântul liber,* 1990. feburár 28. 2. p.
107 Lazăr Lădariu: A cui este mîna? *Cuvântul liber,* 1990. február 28. 1. p.
108 621 264 de locuitori. *Cuvântul liber,* 1990. február 28. 1. p.
109 Bodolai Gyöngyi: Miért a bizalmatlanság? *Népújság,* 1990. március 6. 1. p.

Ezeket az aligazgatónő már nem látta, mivel mire az iskolába érkezett, a tanfelügyelőség jogtanácsosa, Daniela Soare már elvitette.
Gheorghe Cornel és Tîrnăveanu Emil, a polgármesteri hivatal alkalmazottai elmondták, hogy a tanfelügyelőségtől kaptak értesítést a könyvcsomag érkezéséről, ennek nyomán mentek ki a helyszínre, ahol megállapították, hogy a könyvek „nem voltak soviniszta jellegűek." A tankönyvek egy részéről megállapították, hogy nem elég színvonalasak, ezért nem ajánlották őket használni az oktatásban, de ennek megállapítását szerintük a tanfelügyelőség hivatott eldönteni.
Ciurcă Nicolae főtanfelügyelő a tárgyalt időpontban betegszabadságon volt, így nem tudott a szóbanforgó ügyről és csak egy elvi álláspontot közölt, amely szerint „tankönyvcsere csak minisztériumi jóváhagyással lehetséges" és közölte, véleménye szerint könyvadomány esetében azokat mindkét igazgató (azaz a román igazgató és magyar aligazgató) jelenlétében kell felleltározni és ők döntenek a felhasználásukról is.

1990. március 1-jén, csütörtökön, Marosvásárhelyen a helyi közszállítási vállalat (Megyei Helyi Szállítási Vállalat) sofőrei sztrájkba léptek.[110] A fő követelésük az életveszélyes metanolos üzemeltetésről a benzin-üzemanyagra való visszatérés volt.

A *Cuvântul liber* **1990. március 1**-jei számában közlik az MDF állásfoglalását (a ROMPRES-re hivatkozva) arra a román hivatalos kérésre, hogy a Magyarországról, segélyként küldött tankönyveket a Román Tanügyminisztériumhoz küldjék. Az MDF ezek után az MTI-nek eljuttatott közleményében tiltakozott minden olyan intézkedés ellen, amely a gondolkodás, az írott szó és az információk szabad áramlása ellen irányul.[111]

A *Népújság* **1990. március 2**-i számában a 28-as gyógyszertár munkaközössége a marosvásárhelyi Tv megszüntetését sérelmezte, amelyre szerintük azért került sor, mert a valóságos viszonyokat mutatta be, és kérték az újraindítását.[112]

1990. március 2-án, pénteken, az Elektromaros vállalat klubtermében 21 marosvásárhelyi vállalat 27 szakszervezeti küldöttje gyűlést tartott, amelynek célja a munkások helyzetének, problémáinak megbeszélése, és egy közös Együttműködési Szervezet megalakítása volt. A szóba került problémák: lakáskérdés, a bérletes buszjáratok fenntartása, a közellátás javítása (a sorba állás kiküszöbölése), a régi szakszervezetek pénzalapjának elosztása, a vállalati önkormányzatok bevezetése.[113]

110 Sztrájkoló gépkocsivezetők. *Népújság,* 1990. március 3. 7. p.
111 De toate pentru ...unii. *Cuvântul liber,* 1990. március 1. 2. p.
112 Tisztelt szerkesztőség. *Népújság,* 1990. március 2. 3. p.
113 (Mózes) [Edit]: Dolgozók gondja-baja. *Népújság,* 1990. március 8. 1-2. p.

1990. március 4-én, Marosvásárhelyen az Avram Iancu szobornál a Román Szociáldemokrata Párt tüntetést tartott, amely technikai okok miatt (hangosító berendezés műszaki hibája) fél órás késéssel kezdődött, emiatt a résztvevők egy része távozott.[114] Az összegyűlteknek a Nemzeti Keresztény-demokrata Parasztpárt (PNŢCD - Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat) néhány aktivistája röplapokat osztogatott a párt programjával. A hangszórók megjavítása után Aurel Florian beszélt, aki elítélte a szobor meggyalázását. Még felszólaltak: Gheorghe Şincan ortodox lelkész, Bazil Ceacoi professzor, Gheorghe Mureşan költő. A résztvevők számát néhány száz főre becsülték.

1990. március 7-től, szerdától, az OGYI magyar diákjai ülősztrájkkal követelték az anyanyelvi oktatáshoz való jogaikat. Ezen mintegy 350 magyar diák vett részt. A sztrájk kiváltó oka az volt, hogy két hónapi tárgyalás után sem vették figyelembe a magyar fél követeléseit: a paritásos elv alkalmazását az egyetem vezetősége megválasztásában, a magyar tannyelvű elméleti és gyakorlati oktatás biztosítását, külön beiskolázási helyek fenntartását a magyar nyelven tanulni akarók számára.[115]

A *Népújság* **1990. március 7**-i számában ismertették az RMDSZ Ideiglenes Marosvásárhelyi Intéző Bizottságának megalakulását, a következő tagokkal: Kolcsár Sándor, Bethlen István, Hunyadi András, Kolozsvári Zoltán, Brassai Zoltán, Zolcsák Sándor (elnök), Czellecz Jenő, Román Elemér, Kászoni Tivadar, Jakab Sámuel, Fülöp Dénes, Gáll Márton, Mátyás Zoltán, Papp Mária, Csata Ernő, Czire Dénes, Dósa Jenő, Szentgyörgyi László, Izsák Balázs, Markó Béla, Kulcsár György, Kegyes Csaba, Veress Eszter, Kacsó Ágoston, Nagy Olga, Markó Enikő.[116]

A *Népújság* **1990. március 7**-i számában Bodolai Gyöngyi újságíró interjút közölt a magyarországról átküldött könyvek ügyében Zöld Ferenccel, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének elnökével.[117] Ezek szerint a könyveket pontos egyeztetés után küldik az erdélyi magyar lakta megyék könyvesboltjaiba. Kérésük az volt, hogy a könyveken feltüntetett forint, lejbe átszámított értékénél olcsóbban forgalmazzák őket. A befolyt összeg az RMDSZ-hez került, amelyet csupán kulturális célokra használhatott fel. Zöld Ferenc szerint addig az időpontig 600 tonna magyar könyvet küldtek át Romániába, ezek szótárak, lexikonok, enciklopédiák, szépirodalmi művek voltak és nem tankönyvet.

1990. március 8-án, csütörtökön az Elektromaros vállalatnál 12–14 óra között sztrájkot tartottak. A követelések között elhangzott: a volt szakszervezeti

114 Karácsonyi Zsigmond: Félresikerült tüntetés. *Népújság,* 1990. március 6. 1. p.
115 Sztrájk az OGYI-n. *Népújság,* 1990. március 9. 2. p.; Folytatódik a diákok ülősztrájkja. *Népújság,* 1990. március 10. 1. p.
116 Kiss Péter: Az RMDSZ Ideiglenes Marosvásárhelyi Városi intéző Bizottsága. *Népújság,* 1990. március 7. 2. p.
117 Bodolai Gyöngyi: Üszök és hamu helyére: könyv. *Népújság,* 1990. március 7. szerda. 1. 3. p.

vagyon felosztása, az ötnapos munkahét bevezetése, a Securitate besúgói névsorának a kifüggesztése, optimális munkafeltételek biztosítása, a vállalati önállóság megteremtése, a vállalat közvetlen koordináló szerve ne a craiovai üzemi központ, hanem a szakminisztérium legyen. A munkabeszüntetés hírére az illetékes központi szervek azonnal intézkedéseket hoztak: munkakategóriák megváltoztatását, az éjszakai műszak javadalmazását, a szabadnapokra fizetett munkabér felemelését.[118]

1990. március 8-án Marosvásárhelyen a vegyi kombinát mellé kihelyezendő kétnyelvű helységnévtáblát a gyárból kijövő román nemzetiségű munkások nem engedték feltenni. Behatoltak az Út- és Hídügyi Igazgatóság telephelyére és még hat kétnyelvű helységnévtáblát elvittek a saját üzemükbe.[119]

A *Népújság* **1990. március 10**-i számában közzétették az RMDSZ Országos Ideiglenes Intéző Bizottsága Elnökségének közleményét.[120] Ezek szerint az RMDSZ megelégedéssel nyugtázta, hogy a NEIT és a kormány javaslatára március 12-én tárgyalások kezdődnek az OGYI vezetősége, tanárai és diákjai között a magyar nyelvű oktatás teljes helyreállításáról. Az RMDSZ a tárgyalások megindításában a kormány kisebbségek problémái iránti fogékonyságának példáját látta. Végezetül kijelentették, az RMDSZ teljes mértékben támogatja az OGYI tiltakozó magyar diákságát.

1990. március 10-ről 11-re virradó éjszaka Szovátán ismeretlen tettesek ledöntötték Nicolae Bălcescu 1848-as román forradalmár szobrát.[121]

1990. március 12-én a marosvásárhelyi Konzervgyárban lezajlott az RMDSZ-hez csatlakozni kívánó romániai magyar nemzetiségi pártok, szervezetek és szövetségek találkozója (Erdélyi Magyar Műszaki Társaság, a Romániai Magyar Orvosok és Gyógyszerészek Szövetsége, és a Romániai Magyar Kisgazdapárt).[122] Az ülésen részt vett Salati Ferenc, az Országos Nemzetiségi Bizottság tagja.

A találkozót Király Károly, a Nemzeti Szövetség Ideiglenes Tanácsa (NSZIT) alelnöke nyitotta meg, aki arra kérte a résztvevőket, hogy támogassanak minden olyan kezdeményezést, amely egyetért a magyarság alapvető követeléseivel, és támogatja azokat, folytatni kell a pozitív szervezkedést. Király Károly sajnálatosnak tartotta, hogy „olyan értékes és értelmes emberek is, mint Corneliu Mănescu vagy Alexandru Bîrlădeanu félremagyarázzák a magyarság követelését, azt állítva, hogy Erdély autonómiáját akarják".

---

118 Tüntetés az Electromureş-ben. *Népújság*, 1990. március 10. 1. p.

119 Szemtanúk beszámolója. *Népújság*, 1990. március 9. 2. p.

120 A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Országos Ideiglenes Intéző Bizottságának Elnökségétől: Közlemény. *Népújság*, 1990. március 10. 1. p.

121 Lazăr Lădariu: Alt act iresponsabil. *Cuvântul liber*, 1990. március 14. 1-2. p.

122 Magyar nemzetiségi pártok, szervezetek és szövetségek találkozója. *Népújság*, 1990. március 13. 1. p.

1990. március 12-én az OGYI-n a magyar diákok ülősztrájkja mellett megjelentek a Vatra Românească Szövetség jelvényeit, és nemzetiszínű kokárdát viselő román diákok.[123]

A román diákok kiragasztották a hirdetőtáblára a Los Angeles-i református egyház angol nyelvű plakátját, amiben megjelent a történelmi Magyarország térképe, amit a román diákok úgy állítottak be, mint egy az aktuális viszonyokat bemutató kiadvány illusztrációját. A kiadványtól a magyar tanárok és diákok eleve elhatárolták magukat. A városi kórházak magyar nemzetiségű dolgozói, az OGYI volt hallgatói, munkaidejük letelte után - szolidalitásuk jeleként - odaálltak az ülősztrájkot folytató magyar diákok mellé.

Aznap a román és magyar tagozat képviselőinek a tanácskozására is sor került. A tanácskozáson román részről ott volt dr. Ion Pascu rektor, Gheorghe Simu előadótanár, dékán, Roşca Gheorghe professzor, Marius Sabău és Radu Deac előadótanár, és Lucian Băcilă, Budişcă Ovidiu, Moraru Silviu, Paul Coriman, Adrian Dobre hallgatók. Magyar részről részt vett Bocskay István professzor, Fazakas Béla előadótanár, Brassai Zoltán és Jung János adjunktus, Pávai Zoltán, Lőrinczi Zoltán, Csíki Zoltán, Komáromi Zoltán, Zakariás Zoltán, Székely László hallgatók.

A megbeszélésen jelen volt Ioan Judea mérnök-ezredes és Gheorghe Şerban, az intézet főtitkára. A megbeszélés elviselhetetlen hangzavarba torkollott, ami nyomán a magyar fél kivonult a teremből, és az ülősztrájk tovább folytatódott.

A *Cuvântul liber* **1990. március 13**-i számában adatokat közöltek Maros megye 1990. január-februári gazdasági teljesítményéről.[124] Ezek szerint, összehasonlítva az egy évvel azelőtti hasonló időszakkal, az állami és szövetkezeti ipari egységekben 19,1%-al kevesebb értéket termeltek, mint az előző év hasonló időszakában; az alkalmazottak száma 5215 fővel több az előző évinél, de az egy főre jutó termelékenység 24,8%-al csökkent.

Az ellátási hiányosságok és a munkaerő nem megfelelő kihasználása miatt a termelés volumenében is csökkent. Az állami beruházások összege az előző évi hasonló időszak 57,4%-át tették ki, (222,7 millió lejt), aminek csak töredéke ment építkezés-beruházásra (68 millió lei). A megye exportja (a kitöltött vámpapírok alapján) is jelentősen csökkent. Az állami- és szövetkezeti kiskereskedelmi hálózaton keresztül lefolyt árueladások összege 17,1%-al volt nagyobb az egy évvel korábbinál. Minden árutípusnál emelkedtek az eladások.

123 Tófalvi Zoltán: Az ülősztrájk negyedik napja. *Népújság,* 1990. március 13. 2. p.; O gravă jignire la adresa poporului român. *Cuvântul liber,* 1990. március 14. p. 1.

124 Direcţia Judeţeană de Statistică Mureş: Economia judeţului Mureş în primele două luni ale anului 1990 (I). *Cuvântul liber,* 1990 március 13. 2. p.

A *Népújság* **1990. március 13**-i számában ismertették, hogy a romániai 12 nemzeti kisebbségi szervezet kifejezte elégedetlenségét amiatt, hogy a kormány nem válaszolt az általuk, február 23-án a NEIT titkárságára benyújtott interpellációra.[125] A nemzeti kisebbségek szervezetei a következőket kérték a kormánytól: 1. Április 15-ig a tanügyminiszter határozza meg a nemzeti kisebbségek országos iskolahálózatát a következő oktatási évre, hogy ezzel elkerüljék az egyes helyi, elhamarkodott megoldásokat. 2. Hozzák létre a nemzeti kisebbségek minisztériumát.
Az interpellációban magyarázatot vártak arra, hogy miért azt az Adrian Ovidiu Moțiu-t nevezték ki az Erdély kérdésével foglalkozó miniszteri rangú államtitkárrá, aki a kisebbségellenes magatartásáról ismert.[126] Ugyanakkor magyarázatot vártak e funkció céljával és feladatával kapcsolatban.

A *Népújság* **1990. március 16**-i számában ismertették a Maros megyei RMDSZ Oktatási Bizottságának felhívását: nem jártak sikerrel az OGYI-n a magyar nyelvű oktatás érdekében folytatott tárgyalások. Felhívták a Maros megyei, magyar tagozatokon tanuló gimnazista tanulókat, hogy hétfőn, március 19-én az OGYI-n sztrájkoló magyar diákok támogatására tartsanak egynapos, figyelmeztető sztrájkot és délelőtt tíz órakor feliratokkal vonuljanak a templomokhoz.[127]

1990. március 15-én Marosvásárhelyen délután három órakor kezdődtek az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcra emlékező ünnepségek. Koszorúkat helyeztek el a Teleki Háznál, a Székely Vértanúk emlékművénél, Nicolae Bălcescu szobránál és az 1989. december 21-i hősök emlékművénél. A főtéri római katolikus templomban délután hat órakor misét celebráltak, amely után szavalatok hangzottak el. Ünnepi istentiszteletre került sor a Vártemplomban, majd a Bolyai téri unitárius templomban.[128]

A *Népújság* **1990. március 15**-i számában közlik a szovátai RMDSZ állásfoglalását, amelyben tiltakoznak és elítélik a szovátai Nicolae Bălcescu szobor ledöntését és közlik, hogy a legrövidebb időn belül visszaállítják a szobrot eredeti helyére és biztosítják annak őrzését.[129]

A *Cuvântul liber* **1990. március 15**-i számában közölték a Diákliga nyilatkoztatát a román–magyar viszonyról, amelyet az 1990. március 8-i gyűlésükön fogadtak el.[130] A szervezet szerint a magyar „mozgalom" az autonómia megteremtésére irányul és külföldi propagandaanyagot használt fel. Véle-

125 Interpelláció. *Népújság,* 1990. március 13. 1. p.
126 Később a Román Nemzeti Egységpárt szenátusi képviselője lett.
127 Az RMDSZ Maros Megyei Oktatási Bizottsága közli. *Népújság* 1990. március 16. 1. p.
128 Mózes Edith, Bodolai Gyöngyi: Március 15 megünneplése Marosvásárhelyen, Segesváron. *Népújság,* 1990. március 16. 1. 3. p.
129 Tiltakozás. *Népújság,* 1990. március 15. 1. p.
130 Declarație de principiu. *Cuvântul liber,* 1990. március 14. p. 3.

ményük szerint a magyarság esetében nem a jogaikért folytatott küzdelemről van szó, amely csak egy álca, hanem több tíz éves múltra visszatekintő törekvésről, és az OGYI kapcsán felmerült magyar igényeket ezen törekvések összefüggésében kell vizsgálni. Véleményük szerint sok probléma megoldódik akkor, ha a „kollégáik" (értsd: magyar orvostanhallgató diákok) „elfogadják" Erdélyt illetően „mai és tegnapi teljes valóságot."[131]

1990. március 16-án 11 óra körül Marosvásárhelyen, a Tudor negyedbeli 28-as számú gyógyszertár egyik kirakatában felfestették a meglévő öt román felirat mellé magyarul is a „gyógyszertár" feliratot, amelyet a bejárati ajtóra is kitettek. A gyógyszertárral szembeni vendéglőben lévő emberekből ez felháborodást váltott ki, és háromnegyed egy körül a gyógyszertár előtt összesereglett egy körülbelül 40–50 személyből álló csoport, a magyar nyelvű felirat eltüntetését követelve.[132] Az érintettek a rendőrségtől kértek segítséget, amely két tisztet és két altisztet, a hadsereg pedig egy századost és nyolc sorkatonát küldött a helyszínre (ez utóbbiak 13.30-kor eltávoztak).[133]
16 óra körül a gyógyszertár előtt már mintegy ezer, román nemzetiségű személy gyűlt össze, akik inzultálni kezdték a magyar járókelőket és jelenlevőket.
17 óra körül a Testvériség (Înfrățirii) utca 7. szám, 6-dik emeletén feltűnt egy vászon a következő feliratokkal: „VREM EGALITATE MINORITĂȚILOR"; „MAGYAR SULIT, MAGYAR SZÓT" ; „EGYENLŐSÉG! TESTVÉRISÉG!" A tömeg egy része ostromolni kezdte a lakrészt. Két tiszt, és három civil ruhás személlyel bekopogott a lakásba és levették a feliratot, majd az azt készítő két magyar nemzetiségű tanulót a hadsereg védelme alatt a hátsó ajtón kimenekítettek. Az összegyűlt tömegből egy csoport behatolt a lakásba és feldúlta azt.
Florian Aurel, a Szociáldemokrata Párt ott lévő képviselője megpróbálta lecsendesíteni az embereket, de nem járt sikerrel. Az összegyűlt tömeg a sötétedés után sem oszlott szét, a Hora Unirii körtáncot járták, és román hazafias dalokat énekeltek, majd este 8 óra körül elindultak a városközpont felé.[134]
Mialatt a tömeg az 1918 december 1 sugárúton a városközpont fele haladt, (magyarellenes jelszavakat is kiabálva), egy Trabant személygépkocsi (3-MS-6755), amelyet Nagy Sámuel[135] ittasan vezetett, belerohant a tömegbe és négy személyt súlyosan, tízet pedig könnyebben megsebesített.[136]

---

131 „Multe dintre piedicile soluționării problemelor care ne preocupă pe toți credem că vor fi depășite, pe măsură ce colegii noștri vor accede la recunoașterea integrală a realităților de ieri și de azi din Transilvania și din România, pentru ca, împreună, să concepem și să făurim viitorul comun pe temeiul Revoluției noastre." Uo.

132 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII-bisz sz. mell., 2-3. 8–9. p.

133 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet, 1. p. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber,* 1990. március 20-i számából.

134 Mózes Edith: Tüntetések Marosvárhelyen a Testvériség utcában. *Népújság,* 1990. március 20. 1. p.

135 Az Azomureș vegyipari kombinát alkalmazottja.

136 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet, 3. p. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber,* 1990. március 20-i számából.

A tüntetők a városközpontból a diákbentlakásokhoz mentek, ahol a magyar diákokat fenyegették, és csatlakozásra szólították fel a román diákokat, amit azok visszautasítottak. A tömeg ezután a visszatért a városközpontba, ahol a Ţâra Vasile őrnagy, a Vatra Românească Maros megyei szervezete vezetőségének egyik tagja szónoklatot tartott. Kiemelte, hogy a román lakosság ne hagyja magát letiporni a magyar lakosságtól. A tüntetés körülbelül éjszaka 00.30-ig tartott.[137]

1990. március 17-én, fél tízkor a 28-as számú gyógyszertár előtt újra tömeg gyülekezett, amely a gyógyszertár vezetőjének fejét követelte, akit csak két rendőrautó és a Centrofarm gépkocsija tudott kimenekíteni a gyógyszertárból. Ezek után, szombat délután a gyógyszertár bezárt és az ott dolgozó gyógyszerészek közölték, hétfőtől (március 20-tól) sztrájkba lépnek mindaddig, amíg nem szavatolják a biztonságukat.

1990. március 17-én, 11 és 14 óra között a román Diákliga szervezett tüntetést. Ezen kevés OGYI-s diák vett részt, főleg az Egészségügyi Líceum tanulói csatlakoztak, és amíg az OGYI-tól végigvonultak a Sportcsarnokig, soviniszta, magyarellenes jelszavakat skandáltak. A Sportcsarnok előtt a szervezők felolvasták a 11 pontból álló követelésüket, és szónokok beszéltek a tömeghez, pl. Claudiu Borda és Silviu Morariu diákok. A gyűlés után a résztvevők egész nap a városközpontban tartózkodtak és este letépték és elégették a Polgármesteri Hivatal homlokzatán lévő magyar feliratokat.[138] A tüntetés alatt erőszakos cselekményeket követtek el magyar nemzetiségű személyek ellen.[139]

1990. március 17-én délelőtt 10-11 óra körül a marosvásárhelyi Teleki-ház előtt (amely a Marosvásárhelyi református esperesi Hivatalnak is otthont adott) román nemzetiségű személyekből álló tömeg gyülekezett (feltehetően a román Diákliga által szervezett, 11 órakor a Sportcsarnokban kezdődő tüntetésre igyekvő személyek), amely követelte, hogy vegyék le az épületre kitett Bem József emléktáblára, március 15-én elhelyezett koszorúkról a piros-fehér-zöld szalagokat, majd behatoltak az épületbe, letépték a szalagokat és fenyegették az esperesség ott lévő dolgozóit.[140]

1990. március 17-én a Maros megyei és marosvásárhelyi RMDSZ közleményt tett közzé, amelyben a NEIT-hez folyamodtak a helyzet rendezéséért.[141] Ismertették az eseményeket, tiltakoztak az atrocitások miatt, és az események erőszakossá válásért a Vatra Românească és a Liga Studenţilor soviniszta uszítását tették felelőssé.

---

137 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXIII. sz. melléklet, 3. p. Rendőrségi közlemény, átvéve a *Cuvântul liber*, 1990. március 20-i számából.

138 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXV. sz. melléklet, 2. p.

139 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXV. sz. melléklet, 2. p. és *Népújság*, 1990. március 20. 1. p.

140 BA, 1990 MEI, 10. cs. Bustya Dezső református lelkipásztor 1990. március 31-i írásbeli nyilatkozata.

141 A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsának. *Népújság*, 1990. március 20. 1. p.

Ismertették, hogy a rendfenntartó szervek nem avatkoznak be a magyarellenes eseményekbe, sőt az ez ügyben a rendőrséget felkereső RMDSZ küldöttet kiutasították a rendőrség épületéből
A közleményben kifejezték aggodalmukat az ország több megyéjében történt, szándékosan szított pogromhangulat miatt és erélyes intézkedéseket kértek a kisebbségek és intézményeik biztonságának védelme érdekében.

A *Cuvântul liber* **1990. március 17**-i számában Ioan Judea, a Marosvásárhely municípiumi NEIT elnöke írást közölt a város általános állapotáról.[142] Judea kiemelte a pozitívumokat: a benzin és az élelmiszer jegy nélkül kapható, a közszállítás állapota is javult. Hiányosságként egyes ipari ágazatokban regisztrált termelési kimaradásokat említette.[143] Judea szerint szociális téren is nagy hiányosságok vannak: több mint 6000 lakáskérés van ezekből beadva az illetékes intézményekhez, ezekből több mint 2000 kérés a rossz lakhatási körülmények miatt. További nagy problémát jelentett a Tudor negyedben az oktatási intézményekben (helyszűke).
Az anyagi nehézségek mellett Judea az általános bizalmatlanság és gyanúsítás légkörét említette problémaként, amelyet álhírek táplálnak, és ezek felerősödve akár nagy embercsoportokra is veszélyessé válhatnak, „akik még nem képesek arra, hogy szelektáljanak és helyesen értelmezzenek ilyen nagy mennyiségű információtömeget."

1990. március 19-én megérkezett a városba a NEIT bukaresti küldöttsége (N. S. Dumitru, az Oktatási Bizottság elnöke és Verestóy Attila a Kisebbségi Bizottság elnöke), hogy tájékozódjon az OGYI-n kialakult helyzetről.
A küldöttek a nap folyamán találkoztak az OGYI magyar tanáraival és diákjaival, az OGYI vezetőségével, a Vatra Românească szervezet vezetőivel, este látták az RMDSZ összetört székházát, majd a sebesülteket a kórházban
A küldöttek éjszaka visszatértek Bukarestbe és március 20-án 10.30-kor jelentették a tapasztaltakat NEIT elnökének, Ion Iliescunak.[144]

1990. március 19-én, a reggeli órákban nagyobb román tömeg verődött össze a megyei tanács épülete előtt és Kincses Előd lemondását követelte. Délelőtt, 10 órakor a NEIT megyei bürójának néhány tagja fogadta a román tüntetők képviselőit, akik a tömeg nevében az alábbi követeléseket fogalmazták meg: Kincses Előd lemondása, Király Károly távozzon a NEIT Maros Megyei Tanácsa éléről; Tőkés László ne képviselje az országot külföldön; ne válasszák szét az oktatási intézményeket; ne engedélyezzék a magyar nyelvű orvosi és felsőfokú műszaki képzést; ne a magyarok vezessék a megyét; egy hivatalos nyelv legyen, a román; ne legyenek magyar vezetők a helyi intézményekben.
A találkozó után a NEIT Maros megyei bürója összeült megvitatni a kialakult

142 Omul sfinţeşte locul. *Cuvântul liber*, 1990. március 17. 2. p.
143 A finommechanika, optikai ipar, hidraulikus és pneumatikus berendezések, amelyeket csak 43,1%-ban teljesítettek, a műtrágyatermelést, amelyet csak 45,2%-ban teljesítettek.
144 BA, 1990 MEI, 9. ircs, A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, II. sz. melléklet, 5. p.

helyzetet, amelyen Körmöczky Zoltánt és Kincses Elődöt leszámítva egyetlen magyar nemzetiségű NEIT tag sem volt jelen. A gyűlésen a NEIT több tagja is kérte Kincses Előd lemondását, és ehhez a véleményhez csatlakozott a NEIT első alelnöke, Ioan Scrieciu tábornok is. Kincses végül az épület erkélyéről 13 óra körül nyilvánosan bejelentette a lemondását.

1990. március, 19-én dél körül, a Görgény-völgyi településekről (Görgényhodák és Marosoroszfalu községek) két-három autóbusz és két DAC típusú billenőplatós tehergépkocsi ütő- és vágó eszközökkel felfegyverkezett román nemzetiségű vidékieket hozott be Marosvásárhelyre.[145] A gépjárművek a Főtéren, a Hős Román Katona szobránál parkoltak le, a velük utazók ott leszálltak és csatlakoztak a főtéren lévő román tömeghez. A pár tíz méterre lévő Vatra Românească székházától csatlakozott hozzájuk mintegy 50-60 személy, akik a Bolyai utca felé irányították őket.[146] A tüntetők magyar nyelvű feliratokat semmisítettek meg és magyar nemzetiségű személyeket inzultáltak.[147]

Négy óra körül a tömeg körülvette a pártok székházainak otthont adó épületet. Az épület előtt a Kincses Előd lemondásának hírére összegyűlt körülbelül 100-120 magyar nemzetiségű személyt találták a román tüntetők. A magyarok egy része kiszorult az épület előtti térről, a másik része pedig az épületben keresett menedéket.[148] (A székházban az RMDSZ vezetősége ülésezett). A tüntetők ostromolni kezdték az épületet, fejszékkel próbálták betörni az ajtókat, kövekkel dobálták az ablakokat. A bent lévők igyekeztek feltartóztatni a támadókat, így az épület bejáratánál, majd a benti helyiségekben közelharc alakult ki, ennek során mindkét fél részéről történtek sebesülések.

A többségben lévő román tömeg behatolt az épületbe, az emeletről is kiszorították a magyarokat, akik a padlásra menekültek, ahol elbarikádozták magukat. Az ostromlottak, amíg lehetőségük nyílott erre, többször is telefonon próbáltak segítségért folyamodni. Király Károly azt tanácsolta, hogy a rendőrségtől kérjenek segítséget, de a megyei rendőrparancsnok, Gambra ezredes arra hivatkozott, hogy nincs elegendő embere, a helyőrségtől pedig az a válasz érkezett, hogy már intézkedtek.[149] Egy adat szerint a helyszínen Moldovan (Ioan) rendőr-alezredes tartózkodott, mintegy 20-25 rendőrrel.[150]

Visszaemlékezések több olyan esetet említenek, amikor román nemzetiségű rendőrtisztek, közrendőrök vagy civil személyek magyar nemzetiségűeket mentettek ki.

Az ostrom közben, fél tíz körül a helyszínre érkezetek a város és a megye

145 BA, 1990 MEI, 8. cs. S. E. marosszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata. 1. p. és C. Z. marosvásárhelyi lakos 1990. március 30-i írásbeli nyilatkozata. 1. p.

146 BA, 1990 MEI, 8. cs. C. Z. marosvásárhelyi lakos 1990. március 30-i írásbeli nyilatkozata. 1. p.

147 BA, 1990 MEI, 8. cs. D. E. 1990. március 27-i írásbeli nyilatkozata. 1. p.

148 Káli Király István: Az ellopott tavasz. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991. 14-15. p.

149 Interjú Káli Király Istvánnal. BA, 1990 MEI, Videotár.

150 Ioan Judea: Az igazság nevében. *Népújság,* 1990. március 31. 1-2. p.

vezetői is: Judea Ioan ezredes és Scrieciu tartalékos tábornok. Judea ezredes felkérte a fennt tartózkodókat, hogy hagyják el a padlásteret és szóbeli garanciát vállalt arra, hogy a hadsereg egy teherautójával bántatlanul elhagyhatják a székházat. Sütő András és néhány személy vállalta, hogy igénybe veszi a segítséget. Amint az épületből kiléptek, Judea és Scrieciu eltűnt mellőlük és a teherautóig vezető szakaszon a kis csoportot folyamatosan ütlegelték a támadók, akik a teherautó ponyváját eltávolítva további súlyos sérüléseket okoztak a távozó csoport tagjainak. Sütő András fél szemére megvakult.[151] Éjszaka 11 óra tájban eloszlott a tüntető tömeg, a padláson rekedtek elhagyták az épületet.[152] A támadók közül csak két személyt azonosítottak be utólag: Berki Alexandrut és Gorea Ioant.

1990. március 19-én este Ion Iliescu, a NEIT elnöke a rádió- és tévéadókban mondott beszédében ismertette álláspontját: elítélte az RMDSZ marosvásárhelyi székházának feldúlását, egyes RMDSZ aktivisták megsebesítését. Kifejezte aggodalmát a román és magyar nemzetiségű állampolgárok közötti feszültség növekedése miatt, és hogy az események ennyire elfajultak.[153] Sajnálatát fejezte ki, hogy a helyi hatóságok, rendvédelmi szervek, hatóságok nem tudták biztosítani a közintézményeknek a törvényekben előírt biztonságát és azért, hogy a szélsőséges elemeket nem sikerült megfékezni. Iliescu felhívást intézett a román és magyar nemzetiségű állampolgárokhoz, hogy ne engedjenek az érzelmeknek, ösztönöknek, és párbeszédre, a kölcsönös megértésre szólított fel.

1990. március 20-án reggel az üzemek magyar nemzetiségű dolgozói sztrájkba léptek, majd elhagyták munkahelyeiket és a Bolyai térre, majd a Főtérre, a megyeháza elé mentek, tiltakozni a március 19-i események miatt.

1990. március 20-án, fél tíz körül a marosvásárhelyi RMDSZ vezetősége kiáltványt tett közzé a helyi rádió magyar nyelvű adásában, amelyben elítélte a március 19-én a városban történteket, általános munkahelyi sztrájkra szólította fel a megye magyar nemzetiségű lakosságát és felkérte a város központban tartózkodókat, hogy óvakodjanak mindennemű provokációtól.[154]

1990. március 20-án délelőtt tanácskozott a Maros megyei NEIT, és fél 11 után felolvasták a NEIT Maros Megyei Tanácsának ülése után megfogalmazott közleményt, amelyben elítélték a 19-i eseményeket, annak kivizsgálást és a bűnösök felelősségre vonását ígérték.[155]

---

151 Sütő András cáfol és vádol. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991. 9–10. p.

152 Marosi Barna: Március 19.: a terror napja Marosvásárhelyen. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991. 7. p.

153 Alocuțiunea domnului Ion Iliescu în legătură cu evenimetele de la Tîrgu Mureș. *Cuvântul liber,* 1990. március 21. 1. p.

154 Marosvásárhelyi Rádió, Aranyszalagtár.

155 ACJM, Inv. 36/1990. dos. 6. f. 208.NEIT MMIT 1990. március 20-i ülése. Tanácskozás a magyar tüntetők képviselőivel.

1990. március 20-án, 11.30 és 12.00 óra között, a marosvásárhelyi katonai helyőrség parancsnoksága telefonbeszélgetéseket folytatott Görgényhodák és Libánfalva polgármestereivel.[156]

1990. március 20-án, a délelőtti órákban a főtér két pontjában, az Avram Iancu szobor körül, majd később a Grand Hotel környékén román nemzetiségű személyekből álló csoportok gyülekeztek, számuk folyamatosan növekedett és magyarellenes jelszavakat kiabáltak.

1990. március 20-án, 12.28 órakor a marosvásárhelyi helyőrség parancsnoksága tisztekből két csoportot alakított és elküldte őket egyes Görgény- és Marosvölgyi helységekbe.[157]

1990. március 20-án, dél körül, a Maros Felső szakasza menti és Görgény-völgyi községekből felfegyverzett helybeli román nemzetiségű lakosokat szállító gépjárműoszlop indult el Marosvásárhely irányába.[158]

1990. március 20-án, délután fél 2-kor, a Maros Megyei RMDSZ egy átiratot a küldött a NEIT MMIT-nak, Scrieciu Ioan-nak címezve, amelyben tudomására hozta, hogy 20 perccel azelőtt Déda, Görgényhodák, Libánfalva, Marosoroszfalu, Déda-Bisztra helységekből gépjárműoszlop indult Marosvásárhelyre, és kérte a hadsereg bevetésével az utak lezárását, és az útnak indultak visszafordítását.

1990. március 20-án, délután három órakor, a honvédelmi miniszter parancsot adott útzárlatok létrehozására. Ezt, két-két páncélozott felderítő harcjárművel Szászrégen felől 15.30-ig, a Segesvár felől négy órára felállították.[159]

1990. március 20-án háromnegyed öt óra körül a Szászrégen felőli kordonon átengedték a román tüntetőket szállító, autóbuszokból és tehergépjárművekből álló gépkocsioszlopot, amely behatolt a városba, és a Főtér közelében a Bulgárok terén (Panov) állt meg, ahol utasaik leszálltak a gépjárművekről, és csatlakoztak a marosvásárhelyi román nemzetiségű tüntetők csoportjához.[160]

---

156 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet, 1. o., A Nemzetvédelmi Minisztérium jegyzéke arról, ahogy a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án. és XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 1. p.

157 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet: A Nemzetvédelmi Minisztérium jegyzéke arról ahogy a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án. és BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 1. p.

158 Nemess László: Napéjegyenlőség. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991. 63. p.

159 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-4. sz. melléklet, 1. p., A Nemzetvédelmi Minisztérium jegyzéke arról, ahogy a marosvásárhelyi helyőrség katonai alakulatai tevékenykedtek 1990. március 20-án. és XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 1–2 p.

160 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről. 2. p.

1990. március 20-án 5 óra körül valószínűleg egy második konvoj román nemzetiségű tagjai Sáromberkén helybelieket támadnak meg, majd feldúlták a falu pékségét és a helyi élelmiszerboltot, majd a gépkocsikba visszaülve távoztak. Ezt követően a helybeliek megszervezték a falu védelmét: úttorlaszokat létesítettek, csoportokat alakítottak, amelyek megállították és ellenőrizték a faluba belépő gépjárműveket.[161]

Ugyanekkor valószínűleg egy második konvoj román nemzetiségű tagjai Nagyernye helységben is meg akarták támadni a helybelieket, de ott már felfegyverkezve várták őket a helybeliek és feltartóztatták a gépjárművek egy részét.

1990. március 20-án 17 és 18 óra között valószínűleg egy második konvoj román nemzetiségű tagjai Marosszentgyörgyön áthaladva leszálltak a gépjárművekről, és megtámadták a helybelieket, majd visszaszállva a gépjárművekre Marosvásárhely fele indultak és a teherautókról felgyújtással fenyegették a helységet.[162]

A támadók távozása után a helybeliek úttorlaszt létesítettek hogy megvédjék a településüket, és ellenőrizték az áthaladó gépjműveket.

Egy visszaemlékezés szerint a marosszentgyörgyi kastély kapujából többen fényképezték és filmezték az úttorlasznál levőket, és ezek a felvételek segítségével azonosították be őket, majd indítottak bírósági eljárásokat.

1990. március 20-án 17 óra 38 perckor a román tüntetők egy felfegyverkezett csoportja a áttörte a vékony rendőrkordont és megtámadta a magyar tüntetőket. Elkezdődtek Marosvásárhelyen az utcai harcok.[163]

1990. március 20-án háromnegyed hétkor a honvédelmi miniszter parancsot adott a tüntetők szétválasztására, ezt követően 19.17 órára a marosvásárhelyi 2. harckocsiezred tíz harckocsija (később még hat) két oszlopot alkotott a főtér két oldalán, de csupán elválasztani tudták a két tábort, az összecsapásokat megszüntetni nem sikerült.[164]

1990. március 20-án délután a hírek hallatára Nyárád menti és Szováta környéki településekről magyar nemzetiségű lakosok gépjárműveken Marosvásárhelyre indultak. A hadsereg útzárlatán e gépjárművek nem jutottak át, ezért az utasok gyalog jutottak be a városközpontba és csatlakoztak a magyar félhez.[165]

---

161 BA, 1990 MEI, 10. cs. D.K. sáromberki lakos 1990. március 22-i írásbeli nyilatkozata.

162 BA, 1990 MEI, 8. cs. M.A. marossszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata; S. M. marossszentgyörgyi lakos 1990. augusztus 9-i írásbeli nyilatkozata.

163 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrségi katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről 2. p.

164 Uo.

165 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, XXXII-5. sz. melléklet: Jegyzék a marosvásárhelyi helyőrség katonai egységei által foganatosított egyes intézkedésekről 2. p.

1990. március 20-án az esti órákban a magyar félhez („Ne féljetek magyarok, itt vannak a cigányok!" felkiáltással) csatlakozott a marosvásárhelyi romák egy csoportja is.[166]

1990. március 20-án este tíz és tizenegy óra között a vidékiekkel kiegészült magyarok áttörték a román tábor sorait és szétkergették a román tüntetőket, amelyek közül többen súlyosan megsebesültek. A román tüntetőket szállító járművek egy részét a magyarok felgyújtották.

1990. március 20-án éjfél körül végetérnek az utcai összecsapások Marosvásárhelyen.

1990. március 20-án este a NEIT országos vezetősége vizsgálóbizottságot hozott létre a marosvásárhelyi események felderítésére és vizsgálatára, ennek tagjai: Ion Mânzatu (a NEIT alelnöke), Gelu Voican Voiculescu (miniszterelnök-helyettes), Nicolae S. Dumitru, Nicolae Radu, Verestóy Attila (a NEIT Végrehajtó Bürójának tagjai), Mihai Şora (tanügyminiszter), Mihai Eftimescu (Nemzetvédelmi Minisztérium, a vezérkari főnök első helyettese), Corneliu Diamandescu (belügyminiszter-helyettes), Nicolae Cochinescu (az Országos Ügyészség egyik igazgatója).[167]

1990. március 21-én a hajnali órákban újabb katonai egységek érkeztek a városban, amelyek ellenőrzésük alá vonták a városközpontot.

166 Oltyán László: Virágot a kedveskéknek. *Fehér könyv. Az 1990. március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen.* Püski, Budapest, 1991. 41. p.

167 BA, 1990 MEI, 9. cs. A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa vizsgálóbizottságának jelentése, I. sz. melléklet– A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa Végrehajtó Bürójának 5. számú határozata.

FORRÁSOK

ÁBTL – *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára*
ACJM – *Arhiva Consiliului Judeţean Mureş*
ACNSAS – *Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii*
ANDJM – *Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Mureş*
ANR – *Arhivele Naţionale Române*
BA MAI – Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány irat- és videotára, a marosvásárhelyi események iratai
Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, Dokumentációs tár, fond 1989.
MOL KÜM – *Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztériumi Iratok, Románia*

SAJTÓ, HIVATALOS LAPOK

A Hét – Bukarest
Adevărul – Bukarest
Adevărul de la Cluj – Kolozsvár
Buletinul oficial al României – Bukarest
Cuvântul liber – Marosvásárhely
Előre – Bukarest
Magyar Nemzet – Budapest
Népszabadság – Budapest
Romániai Magyar Szó – Bukarest
Scânteia – Bukarest
Steaua Roşie – Marosvásárhely
Új Élet – Marosvásárhely
Vatra – Marosvásárhely
Vörös Zászló – Marosvásárhely

KÖNYVÉSZET

Alesandru Duțu: *Revoluția din 1989. Cronologie.* Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2006.

Armata română în revoluția din decembrie 1989. Coord. Costache Codrescu, Institutul de Istorie şi Teorie Militară, Bucureşti, 1994.

Bakk Miklós: Az RMDSZ, mint a romániai magyarság önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio,* 1999/2. sz. 81–116. p.

Bodó Zoltán, Marius Cosmeanu, Mátéffy Csaba, Paul Mărginean: Alter/Ego târgumureşean. *Altera 1,* anul 1. 1995. 77–92. p.

Borsi-Kálmán Béla: Szlovákia, Románia és a kisebbségi kérdés 1989 után (némi kitekintéssel Csehországra és a Magyar Köztársaságra – kérdések, tények, tétova válaszfélék). In: *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után.* Szerk. Juhász József-Krausz Tamás. L'Harmattan Kiadó-ELTE BTK Kelet-Európa Története tanszék, Budapest, 2009. 191–212. p.

Conor Walker: *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy.* Princeton University Press, 1984.

Corvin Lupu: Preliminarii la evenimentele de la Târgu Mureş, 1990. *Vitralii–Lumini şi umbre,* 2012 martie –mai, nr. 10. 23–31. p.

David A. Lake, Donald Rotchild: Containing Fear. The Origins and Managemenet of Ethnic conflict. *Nationalism and Ethnic conflict.* Edited by: Michael E. Brown, Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1996.

De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu. RAO, Bucureşti, 2008.

Doctrine politice în România secolului XX. Vol. II. Coord. Aristide Cioabă, Constantin Nică. Editura Institutului de Ştiințe Politice şi Relații Internaționale. București, 2004.

Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune națională. Stenogramele şedințelor. Vol. II. (9 februarie–10 martie 1990). Red. Teodora Stănescu-Stanciu, Alexandru Oşca, Gheorghe Neacşu. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.

Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune națională. Stenogramele şedințelor. Vol. III. (13 martie–11 mai 1990). Red. Teodora Stănescu-Stanciu, Alexandru Oşca, Gheorghe Neacşu. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.

Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996.

Egymásnak ítélve. Fekete március Marosvásárhelyen. Szerk. Bernáth Gábor, Schmidt Mária. XX. Század Intézet, Budapest, 2011.

Fehér Könyv. Az 1990. Március 19. és 20-i események Marosvásárhelyen. Püski, Budapest, 1991.

Gabriel Andreescu: *Ruleta. Români şi maghiari, 1990–2000.* Polirom, Bucureşti, 2001.

Gáll Ernő: *Napló I. 1977–1990.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.

Gheorghe Bănescu: *Demers pentru adevăr. Consemnări.* 2011.

H. Gordon Skilling: *Communism national and international. Eastern Europe after Stalin.* Canadian Institute of International Affairs by University of Toronto Press. 1964.

Horn Gyula: *Cölöpök.* Kossuth Kiadó, Budapest, 2001.

Intézményesedési folyamatok a romániai magyar társadalomban 1989–1995 között. In. Bíró A. Zoltán: *Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról.* Csíkszereda, Pro-Print, 1998. 16–47. p.

Ioan Grama: Un punct de vedere privind evenimentele de la Târgu Mureş din martie 1990. *Vitralii-Lumini şi umbre,* 2012 martie–mai, nr. 10. 45–55. p.

Ioan Judea: *Cumpăna lui martie. Val şi ură.* Editura Tipomur, Târgu Mureş, 1991.

Iosif Zăgrean: *Revoluţionarii clujeni: mit sau realitate?* Eikon, Cluj-Napoca, 2006.

În dialog cu Filip Teodorescu: despre evenimentele de la Târgu Mureş, martie 1990. *Vitralii-Lumini şi umbre,* 2012 martie –mai, nr. 10. 5–13. p.

Kárpáti Ferenc: *Puskalövés nélkül...* Duna International Könyvkiadó, Budapest, 2011.

Kincses Előd: *Marosvásárhely fekete márciusa.* Püski Kiadó, Budapest, 1990.

Király Károly: *Nyílt kártyákkal.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1996.

Lee Walker: Nationalism and Ethnic Conflict in the Post-Soviet Transition. In: *Ethnic Conflict in the Post-Soviet World. Case Studies and Analysis.* Edited by: Leokadia Drobizheva, Rose Gottemoeller, Catherine McArdle Kelleher, Lee Walker. Armonk, New-York-London, England, 1998.

Március mártírja. A marosvásárhelyi Cseresznyés Pál kálváriája (1991. január 16–1996. December 24.). Szerk. Haefler András, Riczel Etelka. Magánkiadás, 2003.

Marius Oprea: *Moştenitorii Securităţii.* Humanitas, Bucureşti, 2004.

Mihnea Berindei, Ariadna Combes, Anne Planche: *Mineriada. 13–15 iunie 1990. Realitatea unei puteri neocomuniste.* Humanitas, Bucureşti, 2010.

Nationalism after Communism. Edited by: Alina Mungiu-Pippidi and Ivan Krastev. CEU Press, Budapest-New-York, 2004.

Nationalism and Ethnic conflict. Edited by: Michael E. Brown, Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones, Steven E. Miller. The Mit Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1996.

Nationalism in Easter Europe. Edited by Peter F. Sugar and Ivo J. Lederer. University of Washington Press, Seattle and London.

Novák Csaba Zoltán: Politikai átmenet és rendszerváltás Marosvásárhelyen. Adalékok Marosvásárhely 1944–1948 közötti politikatörténetéhez. *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Pál Antal Sándor–Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007. 175–191. p.

Pál Antal Sándor: *A Székelyföld és városai.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.

Pál Antal Sándor: Marosvásárhely a 20. században (Várostörténeti vázlat). *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Pál Antal Sándor–Novák Csaba Zoltán. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2007.

Peter Siani-Davies: *Revoluția română din decembrie 1989.* Humanitas, Bucureşti, 2006.

Peter Zwik: *National communism.* Westview Press, Boulder, Colorado, 1983.

Ralica Grosescu: Traiectorii de conversie politică a nomenclaturii din România. Spre o taxonomie a partidelor create de fostele elite comuniste. In: *Elite comuniste înainte şi după 1989.* Anuarul Institutului de Investigarea Crimelor Comunismului în România. 2007, vol. II.

Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile. Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Raul Giardet: *Naționalism şi națiune.* Institutul European, Iaşi, 2003.

Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics. Edited by Pedro Ramet. Duke University Press, Durham and London, 1989.

Revoluția română din decembrie 1989. Istorie şi memorie. Coord. Bogdan Murgescu. Polirom, Iaşi–Bucureşti, 2007.

Revoluțiile din 1989. Între trecut şi viitor. Coord. Vladimir Tismăneanu. Polirom, Bucureşti, 2005.

Robert G. Moser: Ethnicity, elections and party sistems in postcomunists states. In: *Ethnic politics after communism.* Edited by Zoltan Barany and Robert G. Moser. Cornell University Press, Ithaca and London.

Robert R. King: *Minorities under Communism. Nationalities as a Source of tension among Balkan Communists States.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1973.

Rogers Brubaker–Feischmidt Margit–Jon Fox–Liana Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban.* L' Harmattan, Budapest, 2011.

Salat Levente: *Etnopolitika. A konfliktustól a méltányosságig.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001.

Silviu Brucan: *Generația irosită. Memorii.* Editurile Univers şi Calistrat Hogaş, Bucureşti, 1992.

Simon Judit: *Városkép románokkal és magyarokkal.* Scripta, Nagyvárad, 2000.

Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél.* Pro-Print, Csíkszereda, 2008.

Stelian Tănase: *Istoria căderii regimurilor comuniste.* Miracolul revoluției. Humanitas, Bucureşti, 2009.

Stephen Fischer Galați: *Twentieth Century Romania.* Columbia University Press, New York–Oxford, 1991.

Sütő András: *Szemet szóért.* Csokonai Kiadó, Budapest, 1993.

Tamás Pál: Közép-európai konfliktustipológia. In: *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Technikák és hagyományok.* Szerk. Bárdi Nándor. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2000. 7–23. p.

Tánczos Vilmos: *Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön.* http://www.hhrf.org/magyarkisebbseg/9802/m980231.htm

Tom Gallagher: *Democracy and Nationalism in Romania, 1989–1998.* trad. Simona Ceauşu. Bucureşti, All Educational, 1999.

Tom Gallagher: *Furtul unei naţiuni. România de la comunism încoace.* Humanitas, Bucureşti, 2004.

Traian Chindea: Martie 1990–Târgu Mureş, rememorare după 22 de ani. *Sangidava,* 2012. nr. 6.

Traian-Valentin Poncea, Aurel Rogojan: *Spionajul ungar în România.* Editura Elion, Bucureşti, 2007.

Vasile Cernat: 20 év után. 1990. fekete márciusa a pszichológia és a demográfia között. http://itthon.transindex.ro/?cikk=11202

Uö: Intergroup contact in Romania: When minority size is positively related to intergroup conflict. *Journal of Community and Applied Social Psychology.* 20. 15–29. p.

Uö: Ethnic Conflict and Reconciliation in Post-Comunist Romania. *Peace Psychology in the Balkans. Dealing with a Violent Past while Building Peace.* Editors: Olivera Simic, Zala Volcic. Springer. New-York, 2012. 17–34. p.

Valentin Borda: *Vatra Românească.* Editura Petru Maior, Târgu Mureş, 1995.

Veres Valér: A belső vándorlás trendjei Romániában és hatásuk a magyarlakta megyékre. In: *Romániai magyar évkönyv.* Szerk. Bodó Barna. Kolozsvár–Temesvár, 2000.

Vincze Gábor: Lăncrănjantól Lăncrănjanig – Fejezet a magyar–román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből. *Magyar Kisebbség,* 2006. 3–4. sz. 262–353. p.

Will Kymlicka: National minorities in postcommunist Europe. In: *Ethnic politics after communism.* Edited by Zoltan Barany and Robert G. Moser. Cornell University Press, Ithaca and London.

Zahorán Csaba: Románüldözés Székelyföldön? (Egy állítólagos etnikai tisztogatás története-tei). In: *Az új nemzetállamok és az etnikai tisztogatások Kelet-Európában 1989 után.* Szerk. Juhász József–Krausz Tamás. L'Harmattan Kiadó–ELTE BTK Kelet-Európa Története tanszék, Budapest, 2009. 268–300. p.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ANR - Arhivele Naţionale Române
BA - Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány
CC al PCR - Comitetul Central al Partidului Comunist Român
ICSAP - Intreprinderea Comercială de Stat pentru Alimentaţie
ICSMI - Intreprinderea Comercială de Stat pentru Mărfuri Industriale
IMATEX - Intreprinderea de Maşini Textile
IPL - Intreprinderea de Produse Lactate, Tejfeldolgozó Vállalat
cs. - iratcsomó
dob. - doboz
dos. - dosszié
KB - Központi Bizottság
MAT- Magyar Autonóm Tartomány
MEI - Marosvásárhelyi események iratai
MMAT- Maros Magyar Autonóm Tartomány
MOL - Magyar Országos Levéltár
MSZMP - Magyar Szocialista Munkáspárt
NEIT- Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa
NLP - Nemzeti Liberális Párt
NMF MMIT - Nemzeti Megmentési Front Maros Megyei Ideiglenes Tanács
NMF - Nemzeti Megmentési Front
NPP - Nemzeti Parasztpár
OGYI - Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet
RKP - Román Kommunista Párt
RMDSZ - Romániai Magyar Demokrata Szövetség
RMP - Román Munkáspárt
SRI - Serviciul Român de Informare, Román Hírszerző Szolgálat
ACJM - Arhiva Consiliului Judeţean Mureş
UJCOOP - Uniunea Judeţeană a Cooperativelor de Consum - Fogyasztási Szövetkezetek Megyei Szövetsége
VB -Végrehajtó Bizottság
VR - Vatra Românească

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A

Ábrám Noémi157, 176
Ábrám Zoltán 86
Ádám Erzsébet 59
Agache Aurel 74
Aioanei Virgil 8
Aluaş Ioan 82
Andreescu Gabriel 7,8,262
Andreicuţ Gheorghe 145
Antall József 65
Anton Cosma 84
Aranka György 11
Argint Dumitru 48, 55
Avram Iancu 12, 16, 128, 146-148, 158, 159, 171, 246, 248, 257

B

Bad Ana 109, 240
Badiu Ioan 55
Bakk Miklós 69, 70, 261
Bálint Géza 100
Bálint Hajnal 10
Bálint Mihály 74
Bálinth Gyula 194, 205
Ballai Sándor 34
Balogh Edgár 69
Banciu Maria 37
Bancu Emilian 37
Bányai Kelemen Barna 8
Barabás Ernő 197, 198, 205
Barabási Győző 137
Bárdi Nándor 10, 13, 76, 80, 263
Bartha András 85
Báthory István 36
Băcilă Lucian, 250
Băculea Dan Eugen 41, 55, 235
Bădescu Emilia 107
Bănescu Gheorghe 7, 46, 75, 117, 262
Bărbulescu Gheorghe 134
Beica Vasile 145
Beldean Daniela 140
Beldeanu Dorin 140
Bercut Mircea 140
Bereczki Edit 8, 10, 159, 163, 170, 181, 206, 212, 216, 217, 218, 222
Berekméri József 203
Berekméri Katalin 8
Béres András 37, 84, 86, 173
Berindei Mihnea 76, 262
Berki/Berchi Alexandru 193, 200, 256
Bernády György 11
Biró A. Zoltán n94, 262
Bíró Dezső 55
Bíro Helén 37
Bíró Levente 152
Bíró Zoltán 65
Blandiana Ana 68
Blasech Adrian 37
Bocskay István 250
Bodó Barna 16, 121, 264
Bodó Zoltán 7, 8, 261
Bodolai Gyöngyi 122, 246, 248, 251
Bodoni Sándor 28
Boér Ferenc 84
Boilă Ioan 145, 175
Boilă Lucian 55, 105
Boilă Rodica 197
Boitan Ioan 84
Bondor János 25
Bondor Sándor 25
Borbély István/Ştefan 84
Borbély László 10, 38, 55, 106, 142, 156, 169, 173, 176, 177, 198, 227, 229, 234, 237, 244
Borda Valentin 107, 108, 234, 235, 238, 239, 264
Boros Kinga 8
Borsi-Kálmán Béla 261
Borz Grigore 55
Bosoancă Traian 55
Bota Mihai 37, 40, 55, 221
Bottoni, Stefano 10, 14, 60, 65, 133, 263
Boucher 186
Brassai Zoltán 84, 86, 248, 250
Brown , Michael E. 55, 245
Brubaker Rogers 8, 83, 263
Brucan Silviu 7, 25, 68, 70, 263
Bucur Mariana 140
Bucur Vasile 140
Budai Iván 185
Budişcă Ovidiu 250
Bustya Dezső 141, 142, 253
Butilcă Dumitru 190, 193, 201
Butilcă Eugen 191, 212, 213
Buts Walter 55
Buzdugan Lazăr 55

C

Calion Ioan 84
Cantar Mircea 55
Caramitru Ion 68
Carculea Gheorghe 178
Căliman Gheorghe 145, 147
Cărbunariu Gianina 8
Cătana Vasile 145, 146
Cătărig Ioan 21, 37, 55
Ceacoi Bazil 55, 244, 248
Ceauşescu Ilie 23
Ceauşescu Nicolae 16, 23, 24, 26, 43, 56, 59, 61, 62
Ceauşu Simona 8, 26, 76
Celac Sergiu 63, 64, 66, 183
Ceontea Radu 84, 109, 113, 115, 173, 177, 227, 240, 242
Cernat Vasile 8
Ceuca Cornel 37, 42, 49, 236
Ceuşan Alexandru 37
Cherchişan Liviu 74
Chincişan Ioan 37
Chindea Traian 199, 264
Chioreanu Emil 75, 117
Chirpelean Ioan 42
Cioabă Aristide 261
Cioată Mili 55
Ciobota Ioan 48
Cismaş Ioan 85, 92, 100, 145
Cistelecan Alexandru 84
Ciurcă Nicolae 42, 92, 95, 236, 240, 247
Cochinescu Nicolae 168, 259
Cofariu Dumitru 109, 240
Cofariu Mihai/Mihăiţă 182, 197, 198
Cojocaru Constantin 37, 41, 48, 55, 125, 16, 176, 216
Colceriu Anton 37
Coman Dumitru 74
Combes Ariadna 76, 211, 262
Conor Walker 261
Constantinescu Emil 199
Coposu Corneliu 72
Coriman Paul 250
Coriolan Burca Petru 227
Coriolian Gheţie 72
Cosmeanu Marius 7, 8, 16, 261
Covaci/Covaciu Ioan 190, 193, 195, 204
Crăciun Ileana 24
Cribdilean, V. 85
Cristian Vasile 181, 263
Crişan Ana-Maria 123
Croitor Irina 74

Cs

Cs. Gyimesi Éva 69
Csapody Miklós 64
Csata Ernő 156, 248
Cseke Gábor 68
Csereszнyés Pál 8, 182, 197–199, 205, 262
Csibi János 37
Csiha Kálmán 38, 55, 158
Csíki Sándor 205
Csíki Zoltán 250
Csíky Boldizsár 119
Csipor Antal 190, 191, 195, 202, 204
Csupor Lajos 15, 57
Csurka István 184
Csurkuly Sándor 37
Culcear Iuliu 38, 55
Curticăpean Petru 55
Curticăpeanu Vasile 72
Czellecz Jenő 87, 248
Czire Dénes 55, 248
Czitzer Attila 198

D

Danciu Ştefan 74
Daraban N. 145
David A. Lake 207
Dávid Gyula 261
Dăneşan Ioan 37
Deac Maria 21
Deac Radu 250
Delean Vasile 140
Demény Lajos 58, 68, 69, 106, 145, 242
Demeter András 37, 86, 152
Demeter János 15
Demia Florin Radu 108, 235
Demian Florin 107, 109, 234
Diamandescu Corneliu 168, 259
Dianu Rareş 124
Dinescu Mircea 68
Dobre Adrian 250
Dobre Enacu 37
Döbrentei Gábor 11
Dobrincu Dorin 181, 236
Dóczi István 205
Dogar Ludovic 107, 234
Dogar Remus 107, 234
Doina Cornea 68
Domokos Géza 7, 50, 63, 64, 66, 68–71, 73, 75, 77–79, 119, 140, 245, 261
Dónáth Árpád 135
Dósa Jenő 55, 135, 176, 248
Drăgănescu Mihai 70
Drăghici Maria 8

Dunca Ioan Ştefan 37, 55
Duray Miklós 58
Duțu Alesandru 261

E

Eftimescu Mihai 168, 259
Elekes Béla 123
Éltető József 84
Enache Eugenia 122
Enache Smaranda 54, 88, 97, 98, 122, 235
Erdélyi Lajos 88

F

Fábián Ernő 76
Faluvégi Attila 37
Farkas Ernő 244
Farkas Gyula 37
Farkas Jenő 205
Fazakas Béla 250
Făgăraş/Făgărăşan Angela 34, 37, 42
Fărcaş Vasile 36
Fânaru Constantin Adrian 37, 55
Feischmidt Margit 8, 19, 83, 263
Fekete Sándor 197
Ferenc Imre 74
Filep Tamás Gusztáv 76
Filip Teodorescu 262
Florea Mariana 98, 113, 121, 242
Florescu Carmen 8
Florian Aurel 30, 34, 35, 37, 54, 55, 134, 139, 156, 159, 241, 245, 248, 252
Florin Stoica 200
Florina Seuchea 113
Florişteanu Maria 122
Fodor Alexa 36
Fodor Elek 37
Fodor János 76
Földes György 56
Formanek Ferenc 211
Fox , Jon 8, 19, 83, 236
Frandeş Ioan 123, 173
Frandeş Simion 190, 199, 202, 234
Franz Vranitzky 186
Frunda György 173, 198, 227
Fülöp Dénes 36, 37, 55, 84, 86, 176, 248
Für Lajos 65
Füzesi Albert 202, 205
Füzesi András 202, 205

G

Gagyi József 10, 15, 18, 19
Galaczi József 199
Galaczi József 205
Galaftion Alexandru 55
Gálfalvi György 19, 24, 34, 38, 55, 58, 64, 84, 86, 105, 119, 155, 176, 223, 224, 229, 234, 237, 244
Gálfalvi Zsolt 68
Gáll Ernő 7, 64, 130, 219, 262
Gáll Ferenc 55, 85, 237
Gáll Márton 87, 248
Gallagher, Tom 7, 8, 68, 73, 76, 206, 264
Gampe Árpád 37, 158
Ganea Viorel 55
Gáspár Tibor 123, 124
Găbudeanu Constantin 108, 235
Gărlacu Dumitru 139
Gâlea Valer 37, 41, 44, 49, 54, 55, 97, 148, 155, 169, 176, 227, 245
Gémes István 165, 190, 191, 201
Geoană Mircea 199
Geraszimov Gennagyij 187
Gheorghe Cornel 36, 37, 55, 177, 244, 246, 247
Ghere Ana 197
Ghiţescu Mădălina 8
Gidó Csaba 76
Gilcă Ciucă 197
Gîrbu Petru 145
Gîrlescu Dumitru 139
Gliga Venuț 199
Göncz Árpád 184
Gorea Ioan 193, 200, 256
Grama Ioan 117, 262
Grama Virgil 90
Grancea Liana 8, 263
Grecu Gheorghe 37
Grecui/Grekuly Béla 178
Grecui/Grekuly István 194, 204, 205
Groza Petru 72
Grozav Mihai 55, 148, 176, 245
Gudiu Mircea 37
Guga Romulus 83

Gy

Gyéresi Árpád 94
Györfi Károly 60
Györgybíro Sándor 38, 55

H

Haefler András 8, 262
Hajdu Győző 14, 17, 22, 59
Hajdu István 37, 38, 55
Hajdú József 122
Hajdú Károly 202
Hamar Alpár Benjamin 25, 26, 27, 29
Hampucz Albert 194
Hanzi Bálint 199, 204
Hărşan Magdun Viorel 41, 55

Hegyi Lajos 28
Hidoş Adrian 28
Hipi János 194
Hobai Virgil St. 109, 240
Horn Gyula 60, 62, 63, 64, 66, 183, 185, 262
Horváth Andor 68, 69
Horváth István 178, 204
Horváth Szabolcs 135
Hunyadi András 37, 248

I

Iftene Pop 72
Igreţ Viorel 21, 27, 30, 33, 47
Iklódy Gábor 60
Iliescu Ion 36, 50, 63, 66, 68, 70, 76, 82, 108, 113, 117, 153, 154, 157, 159, 183, 199, 215, 230, 254, 256
Ilyés Kinga 37
Incze Edmond 37
Ioan Neagoş 36
Iosif Ovidiu 38, 55, 137, 244
Irimie Simona 140
Iuşan Eugenia 24
Izsák Balázs 248

J

Jakabffy Attila 32, 37, 41, 49, 55, 86, 90, 137, 145, 173, 175, 176, 230, 235, 245
János Pál 68
Jánosházy György 84
Javier Perez de Cuellar 186
Jeflea Corina 197
Jenei József 37
Judea Ioan 7, 23, 37-39, 43-45, 47, 55, 67, 89, 117, 120, 126, 127, 129, 135, 137, 142, 152, 157, 158, 161, 169, 170, 176, 200, 206, 210, 213, 215, 216, 221, 222, 229, 234, 237, 244, 250, 254, 255, 256, 262
Juhász Ilona 152
Juhász József 8, 75, 261, 264
Juncu Nicolae 55, 161, 176
Jung Ildikó 198
Jung János 173, 250

K

K. Attila 198
Kádár Jenő 36, 86
Kádár Tünde Ildikó 37
Kakucs Áron 205
Kalányos Abert/Adalbert 194, 205
Kalányos Ioan/János 205
Kalányos László 205
Káli Király István 7, 84, 86, 118, 119, 151-153, 155-157, 160, 173, 179, 182, 228, 232, 255
Kalló Béla 204
Kántor Lajos 69, 82
Kányádi Sándor 69
Kapcza Imre 71
Karikás Péter 18
Karkulea György 204
Kárpáti Ferenc 62, 65, 183, 184, 262
Katona Ádám 86, 119
Keleti György 64
Kerek István 55, 86
Kerekes Károly 227
Keszy Harmath Sándor 14
Kikeli Pál 118, 119
Kincses Előd 7, 37, 41, 44, 49, 54, 55, 84, 86, 88, 91, 96, 97, 101, 103, 105, 1060107, 124-127, 145, 146, 148-150, 157, 161, 163, 169, 173, 175, 179, 193, 211, 212, 215, 216, 230, 238, 242, 245, 254, 255, 262
Király Károly 7, 14, 17, 18, 24, 29, 30, 32-37, 39, 40, 42, 43, 45, 53, 55, 68, 69, 80, 90, 91, 101, 108, 126, 133, 135, 142, 146, 152, 154, 161, 170, 206, 218, 219, 222, 230, 234, 235, 245, 249, 254, 255, 262
Király Zoltán 64
Kiss András 37
Kiss Zoltán 190, 201
Klósz Bálint 135
Kocsis Sándor 37
Kolozsvári Zoltán 55, 156, 176, 248
Komáromi Zoltán 250
Körmöczki Emese 138, 141
Körmöczki Zoltán 55, 138, 148, 245
Korpos András 8
Kossuth Lajos 11
Koszta Vencel 205
Kovács István55, 244
Kovács Péter 94, 101, 102
Kozma Béla 107
Kraicsiovics Andrei 205
Krastev Ivan 8, 262
Krausz Tamás 8, 75, 261, 264
Kulin Ferenc 64
Kurkuly Elek 205
Kymlicka, Will 7, 264

L

Lakatos Sándor 55
Lantos, Tom 185, 198
Lányi Szabolcs 68, 69
László Márton161
Lazăr Emilia 100
Lazăr Valeriu 109, 240
Lădariu Lazăr 84, 100, 107, 115, 127, 145, 214, 234, 239, 246, 249

Lăncrănjan Ioan 59
Lengyel Lázár 196, 205
Lestyán Ferenc 36, 55, 158
Liebhart Michael/Mihai/Mihály 38, 55, 234, 237
Liviu Mircea 38, 55
Lohinszky Lóránd 86
Lokodi Edit Emőke 10
Lokodi Ernő 55
Lőrincz József 192, 195, 196, 204
Lőrinczi Zoltán 250
Lungu Mihai 55
Lupea Cornel 107, 234
Lupşa 75, 117
Lupu Corvin 261
Lustig Oliver 60

M

Magyari Lóránd Csaba 38, 55
Magyarosi László 55
Majlát/Maylát Győző 194, 205
Makkai János 121, 122, 237
Maksay Ágnes 29
Mal Ionel 37
Man Călin Petru 140
Man Mircea 108, 234
Man Nistor 34, 35–37, 40–42, 54, 55, 148, 156, 234, 235, 245
Marian Nicolae 55
Markó Béla 18, 19, 37, 41, 43, 55, 64, 84, 86, 97, 107, 119, 155, 173, 177- 179, 227, 231, 243, 248
Markó Enikő 135, 248
Marosi Barna 120, 256
Márton Dénes 55
Mátéffy Csaba 8, 121, 261
Matei Viorel 55
Matei Viorica 42, 48, 236
Matei Viorica 42, 48, 236
Máthé András 156
Máthé Éva 84
Máthé Lajos 203
Matsangos Ronaldo 8
Mazilu Dumitru 63, 66, 67, 68, 70
Măgureanu Mircea 7, 55, 70, 75, 181, 206, 261
Măgureanu Virgil 7, 55, 70, 75, 181, 206, 261
Mănişor Gustav 86
Mărginean Claudiu 140
Mărginean Paul 8, 121, 140, 261
Mânzatu Ion 168, 170, 179, 180, 213, 259
Mentovich Ferenc 11
Micu Dumitru 55, 245
Mihai Gingulescu 41, 55, 85, 86
Mihai Nicolae 61
Mihail Mircea Artimon 109
Mihalache Cornel 8, 10, 159, 163, 170, 181, 206, 212, 216, 217, 218, 222, 268
Mihály József 37
Mihály Sándor 198
Miholcsa Gyula 8, 10, 117, 161, 164, 170, 181, 210, 214, 268, 272
Milea Vasile 62
Mileşan Ion Ilie 84
Mincu Ioan 55
Moldovan Corneliu 227
Moldovan Dumitru 55, 236
Moldovan Florin 37
Moldovan Ioan 108, 151, 235, 255
Moldovan Irimie 194
Moldovan Nicolae 55
Moldovan Sanda 237
Moldovan Sorin 26- 28, 35- 38, 41, 42, 46, 55, 97, 152, 155, 234
Moldovan Veronica 234
Moldovan Voicu 55, 244
Molnár Eleonóra 246
Molnár Kovács István 55
Morar Augustin 84
Morariu Silviu 55, 113, 242, 244, 250, 253
Moraru Cornel 24, 38, 55, 83, 84, 111, 115
Moraru Ioan 140
Moser, Robert G. 7, 8, 263, 264
Moţiu Adrian Ovidiu 251
Mungiu-Pippidi Alina 8, 262
Muntean Ilie 28
Munteanu Aurel Dragoş 70
Mureşan Doru 99
Mureşan Dumitru 223
Mureşan Gheorghe 55, 248
Mureşan Ioan 55

N

Nagy Béla 14
Nagy Csaba 194, 205
Nagy Győző 228
Nagy Levente 138
Nagy Miklós Kund 87, 99, 104, 134, 236, 244
Nagy Pál 84
Nagy Sámuel 139, 194, 205, 252
Nastea Maria 24
Neacşu Gheorghe 78, 261
Negruţiu Silviu 38, 55
Nemes László 84, 257
Németh Miklós 183, 186
Nică Constantin 261
Nicolae Elena 55
Nicolae Marian 55, 108, 235

Nicolae Radu 168, 259
Noja Ioan 71
Novák Csaba Zoltán 11, 12, 14-16, 18, 29, 41, 44, 56, 57-60, 70, 262, 263
Nuțiu Pop Ioan 107, 234

O

Oancea Ioan 74
Octavian O. Ghibu 72
Ognean/Ogneanu Ioan 107, 113, 234, 242
Olariu Iacob 55
Olaru Dana 37
Olaru Petru Silviu 107, 109, 173, 234, 242
Olteanu Cornel 145
Oltyán László 37, 259
Oprea Marius 7, 8, 262
Opriș Zeno 109, 112, 117, 128, 240, 242
Oprișcan Doru 38
Oproiescu Florin 113
Ormenișan Călin 108, 235
Ormenișan Paul 107, 234
Ormenișan Sever 108, 234
Oroian Gheorghe 55
Orza Aurel 199
Oșca Alexandru 23, 261

P

Pajkó/Pajka Károly 28
Pál Antal Sándor 11, 12, 14, 15, 262, 263
Pál Judit 11
Pálfalvi Attila 77, 79, 93, 96, 99, 103, 105, 232, 236, 237, 238, 239
Pálfi József 137
Panaite Gheorghe 194
Papp Árpád 202, 205
Papp István 202
Pascu Ioan 84, 145, 149, 173, 250
Pávai Zoltán 250
Pavel Platan 60
Păcurariu Francisc 72
Pătrașcu Gheorghe 41, 55, 148, 176, 245
Pécsi Ferenc 211
Péter Béla 55
Petra Elena 50, 96
Petre Uzum 200
Petriș Tiberiu 55
Pețan Petru 191, 212, 213
Pintilie Ioan 55
Planche Anne 76, 211, 262
Pleșa Octavian 37, 55, 146, 148, 176, 241, 245
Ploeșteanu Grigore 55, 84, 107, 109, 176, 234
Ploeștenau Mariana 107, 109, 234, 240
Podhrászky László 71
Pojar Gheorghe 145
Pol Mircea 37
Pol Vasile 36, 37
Poncea Traian-Valentin 59, 264
Pop Călin 55
Pop Dorel 37, 41, 55, 235, 245
Pop Dumitru 55, 108, 109, 128, 145, 147, 148, 176, 227, 234, 240, 242, 245
Pop Florian 55, 244
Pop Ioan 107, 191, 234
Pop Petru Relu 55
Pop Remus 122
Pop Valentin 74
Pop Vasile 107, 234
Pop Viorel 212
Popa Emanoil 37
Popa Gheorghe 25, 28, 40, 43, 44, 103, 125, 163
Preda Marin 163, 190, 193, 201
Puczi (Kozák) Béla 178, 205
Puczi (Kozák) Ernő 178, 205
Puczi (Kozák) Sándor 178
Puczi Kálmán 202
Puni Silviu 55
Purcar Ioan 145
Pusztinai Erőss Péter 81

R

Rácz Etelka 198
Rácz Gábor 55
Radics Dusan 185
Radu Zernoveanu 240
Rajk László, ifj. 64
Rákóczi Ferenc 11
Raluca Grosescu 8, 263
Rațiu Ioan Doru 107
Rădescu Vlad 37, 41, 55
Rettegi Károly 42, 236
Révai László 194, 205
Riczel Etelka 8, 262
Ritz Tibor 38, 55
Rogojan Aurel 59, 264
Roman Domide 38, 55, 177
Roman Petre 63, 68, 70, 163, 181, 183, 187, 217, 218
Rostas Dumitru/Demeter 203
Roșca 173
Roșca Gheorghe 109
Roșca Gheorghe 109, 240, 250
Rotchild, Donald 207, 261
Rózsa József 55
Rujoi 88
Rusu Mircea 191
Rusu Sabin 55
Rusu Teodor 190, 201

S

Sabău Ioan 108, 109, 112, 126, 145, 173, 192, 202, 235, 240, 242, 250
Sabău Marius 250
Sabin Şimon 36
Salat Levente 263
Salló György 85
Sándor Júlia 42, 236
Sárándy Tamás 43, 76, 211
Sasu Emil 37
Săbăduş Vasile 145
Sălăgean Ioan107,173,234
Sălăgean Simion 107
Sămărghiţan Aurel 36
Schaefer, Ed 199
Scheinber Erhard 55
Scrieciu Ion 37, 40, 41, 43, 44, 47, 48, 50, 54, 55, 88, 91, 97, 108, 109, 127, 147, 148, 149, 152, 153, 155, 156-159, 162, 170, 175, 176, 200, 206, 213, 216, 221, 222, 232, 235, 240, 245, 255, 256, 257
Sebestyén Aba 8
Sebestyén Spielmann Mihály 10, 86, 87, 139, 142, 147
Siani-Davies, Peter 7, 43
Simic Olivera 8, 264
Simon Judit 7, 263
Simu Gheorghe 145, 250
Simu Ioan 72
Sin Mihai 35, 37, 41, 55, 83, 84, 176
Sinics Sándor 186
Sinkovits Imre 184
Soare Daniela 246, 247
Solovăstru Ovidiu 125, 126
Sólyom Ferenc 55
Somogyi Gizella 55
Sóos József 12
Sorin Moldovan 26-28, 35-38, 41, 42, 46, 55, 97, 152, 155, 234
Skilling, H. Gordon 262
Spiers Ronald 185
Staivu Ilie 75
Stamp, Hans Otto 106, 242
Stănculescu Victor Atanasie 184, 216
Stephen Fischer Galaţi 7, 263
Stoian Ion 61
Stoica Daniel 140
Stoika Ioan 205
Stupan Daniel 19
Suceava Corina 197
Suceavă Vasile 140
Suciu Victor 228, 234
Sugar, Peter F. 8
Sütő András 7, 14, 17- 20, 34, 35, 37, 41-43, 69, 83, 84, 86, 119, 120, 130, 142, 150-155, 169, 183, 184, 186, 192, 193, 200, 206, 211, 213, 216, 218
Sütő József 192, 195, 196, 204
Sylvester Lajos 69

Sz

Szabad György 65
Szabadi Ferenc 197, 203, 204
Szabó Francisc 205
Szabó János 137
Szabó József 90
Szabó László 37, 38, 55, 176
Szabó Miklós 87
Szász Gyula 55
Szász István 37
Szász János 68
Szászkai Miklós 137
Székely Erzsébet 55
Székely György 104
Székely László 250
Szepessy László 10, 34, 37, 55, 86, 119, 137, 150, 151, 152, 156
Szilágyi József 192, 195, 204
Szilágyi N. Sándor 71
Szilveszter Kis Péter 192, 195, 204
Szövérfi László 36
Szűcs Pál 63, 66, 154, 182, 183
Szűrös Mátyás 171, 172, 183, 186

Ş

Şerban Gheorghe 250
Şincan Gheorghe 55, 84, 176, 248
Şora Mihai 105, 168, 239, 241, 259
Şorban Raul 72
Ştefănescu Călin 196
Ştefănescu Otilia 202
Şuteu Mirecea 37

T

Tabără Eleonora 55
Tamás Ernő 28
Tamás Attila 38
Tamás Gáspár Miklós 184
Tamás Lajos 38, 55
Tamás Pál 263
Tánczos Vilmos 224, 264
Tănase Stelian 7, 8, 64, 263
Tărchilă Dan 72
Tâmpănariu Nicolae 99
Târnăveanu Emil 37, 38, 45, 55, 177, 237, 244, 247
Teglaş Daniel 140

Teodora Stănescu-Stanciu 53, 78, 261
Teodorescu Adrian 37
Teodorescu Alin 64
Theil Peter 55
Thürmer Gyula 185
Tiberiu Traca 48
Timár Ferencz 37
Tismăneanu Vladimir 7, 8, 181, 263
Todea Alexandru 37, 55, 108
Todoran Sabin 191, 200, 212, 213
Tófalvi Zoltán 86, 157, 250
Tófalvi Zselyke 198
Tofán Mihály 196, 205
Tőkés András 19, 20, 26, 37, 48, 55, 84, 86, 88, 95, 97, 123, 124, 146, 156, 175, 176, 249
Tőkés László 61, 68, 69, 79, 87, 129, 146, 148, 230, 254
Tőkés Sándor 137
Toma Cristina 8
Tompa Klára 8
Tompea Traian 145
Toncean Elena 49
Tonk Sándor 107, 134
Toró Tibor, id. 69
Török János 87
Török László87, 121, 236
Tóth Árpád 192, 195, 196, 204
Tóth Ferenc 85
Truță Viorel 36
Tüdős István 68
Turcu Dumitru 55
Turdeanu Dorin 169
Tuşnea Vasile 55
Tzala Gerhard 37
Țârău Vasile 40, 41, 54, 55, 91, 107, 108, 109, 126, 140, 145, 148, 173, 192, 200, 206, 221, 253
Țepelea Gabriel 72

U

Ughi István 205
Uifălean Sorin 38, 55, 177, 234, 237, 244
Unghy István-Miklós 194
Ungvári Zrínyi Imre 55, 135
Urcan Gheorghe 55
Urdea Vasile 109, 240, 242, 240

V

Vajda András 196
Vajda Domokos 200, 201, 204, 205
Vajda Ferenc 200, 205
Varga E. Árpád 20
Vasluian Ioan 30, 37
Vass Sándor 196, 205
Vata Virgil Andrei 170
Velcherean Victor 140
Veres Károly 55, 147
Veres Valér 16, 264
Verestóy Attila 68, 69, 78, 140, 145, 168, 216, 254, 259
Vetişeanu Vasile 72
Veţian Emil 49
Vince József 56
Vincze Gábor 18, 60, 77, 264
Vintilă Adela 55
Virág György 18, 41, 44, 55, 89, 90, 133, 176, 206, 235, 245
Vitos Lajos 156
Vodă Eugen 37
Voica Dénes 205
Voican Voiculescu Gelu 75, 159, 168, 169, 173, 175, 176, 177, 206, 216, 259, 270, 275
Vuță Aurel 38, 55

W

Walker, Lee 8, 262
Walter József 37, 42, 235, 236
Weszely Tibor 38, 55, 87, 94, 97, 156, 173, 234, 237, 244

Z

Zaharagiu Alexandru 36
Zahorán Csaba 7, 8, 75, 264
Zakariás Zoltán 250
Zala Volcic 8, 264
Zăgrean Iosif 262
Zöld Ferenc 248
Zsigmond László 227
Zwik, Peter 263

HELYSÉGNÉVMUTATÓ

Amerikai Egyesült Államok 41, 58, 59, 77, 198
Beszterce megye 16, 224
Biharkeresztes 172
Bors 172
Budapest 18, 23, 56–58, 62, 64, 65, 67, 91, 154, 155, 179, 183, 186, 187, 216, 230, 244, 245, 246, 260
Bukarest 14, 18, 21, 26, 28, 30, 35, 36, 38, 39, 41, 43, 44–46, 53, 54, 58, 59, 0, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 76, 78–80, 82, 91, 101, 108, 117, 119, 123, 124, 125, 141, 142, 145, 146, 149, 150, 153, 154, 155, 161, 163, 168, 169, 171, 174, 175, 182, 185, 186, 198, 199, 211, 213, 215, 216, 217, 222, 224, 230, 231, 236, 244, 245, 254, 260
Csíkszereda 74, 75, 81, 94, 117, 171
Déda-Bisztra 16, 212, 257
Görgényhodák 147, 150, 162, 191, 192, 199, 200, 202, 212, 218, 255, 257
Hargita megye 21, 22, 46, 61, 74, 75, 85, 86, 113, 237, 240
Jilava 198
Jobbágyfalva 164
Kézdivásárhely74,231
Kolozsvár 10, 11, 14, 16, 19, 24–29, 34, 50, 56, 58, 69, 70, 71, 73, 76, 77, 80–82, 84, 95–97, 102, 105, 108, 111, 115, 117, 158, 168, 171, 211, 216, 229, 231, 232, 234, 236, 237, 260
Kovászna megye 17, 46, 61, 74, 75, 82, 113, 231, 240
Kudzsir 46, 74, 75
Kürtös 172
Libánfalva 147, 150, 160, 162, 199, 257
London 7, 8, 207, 261–264
Magyarország 10, 14, 17, 19, 20, 37, 56–67, 91, 119, 133, 145, 147, 154, 168, 171, 172, 174, 182, 183, 185, 187, 196, 198, 203, 206, 219, 220, 223, 226, 230, 233, 244, 246, 247, 248, 250
Maros megye 9, 10, 12, 15–21, 26, 30, 36, 37, 39–48, 50, 53, 55, 61, 67, 79, 85, 86, 89, 91–93, 95, 96, 98, 100, 105, 107, 108, 109, 115, 117, 122–124, 127, 134–138, 141, 142, 145, 146, 153, 157, 162, 169, 174, 175, 178, 179, 181, 190–195, 197–204, 209, 214, 217, 218, 223, 227, 228–246, 250, 251, 253, 254, 256, 257, 265
Marosludas 245
Marosoroszfalu 162, 255, 257
Marosszentgyörgy 150, 152, 165, 170, 191, 192, 194–196, 203–205, 255, 258
Marosvásárhely 7–9, 11–29, 31–38, 40, 42–45, 48, 49, 51, 53, 55, 59, 66–68, 70, 73, 76–79, 81–84, 86–89, 91–97, 99–109, 111–114, 116–119, 121, 123–128, 130, 131, 133–135, 137–142, 145, 147, 148, 150–166, 168–172, 174–176, 179–187, 190–244, 246–249, 251–263
Moszkva 231
Nagy Britannia 59
Nagybánya 114, 194, 196, 204, 211
Nagyenyed 33
Nagylak 172
Nagyvárad 36, 43, 81, 229, 231–233, 263
Nyárádmagyarós 86
Nyárádszereda 124, 164, 192
Nyárádmente 164, 168, 225, 258
Nyárádtő 145, 242
Nyárádremete 164
Nyárádselye 164
Oroszhegy 74
Párizs 185
Petele 21, 150
Pozsony 187
Rahova 198
Románia 7–9, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 35, 42, 43, 55–77, 79–83, 85, 93–95, 98, 99, 107, 110, 113–118, 124, 128–130, 133, 134, 146, 148, 154, 155, 169–172, 174, 175, 181–187, 191–193, 199, 206, 207, 210, 214, 217, 223, 224, 226, 229–233, 235, 239, 244, 246, 248, 249, 251, 252, 260–265, 269, 271–275
Sáromberke 165, 200, 201, 205, 258
Sárpatak 165, 202
Segesvár 21, 36, 160, 230, 239, 251, 257
Sepsiszentgyörgy 70, 75, 81, 171, 245
Szászrégen 19, 48, 88, 108, 109, 145, 160, 162, 163, 164, 165, 196, 209, 212, 214, 218, 229, 238, 257
Szatmárnémeti 36, 43, 76, 81, 82, 146, 147, 211
Székelykeresztúr 74, 80
Szófia 186
Szováta 20, 55, 75, 85, 86, 113, 117, 123, 127, 151, 164, 192, 215, 237, 249, 251, 258
Temesvár 23–26, 28, 29, 61, 62, 65, 69, 73, 230, 232
Toka 150, 212
Torboszló 86
Torda 163, 212, 229, 233
Vác 179
Zágor 50, 239

INTÉZMÉNYMUTATÓ

28-as gyógszertár 137, 138, 140, 141, 210, 247, 252, 253
4-es számú ipari líceum 95
ACNSAS 59, 260
Adevărul 69, 77, 82, 107, 141, 171, 260
Arhiva Consiliului Judeţean Mureş 26, 260, 265, 268, 272
Augusztus 23. Bútorgyár 21, 191
AUR 227
Azomureş Vegyipari Kombinát 15, 21, 139, 252
Barátság Platform 84, 115
Belügyminisztérium 9, 21, 25, 117
Bolyai Farkas Líceum 20, 87, 92, 95, 96, 98–103, 107, 108, 113, 135, 136, 219, 230, 238, 242
Bőr- és Kesztyűgyár 15, 89
Bukaresti magyar nagykövetség 58
Bukaresti Ügyészség 119
Cuvântul liber 28, 36–38, 42, 66, 77, 82, 84, 85, 90, 92, 95, 96, 98–100, 102, 108–111, 114, 115, 118, 121–128, 135, 136, 138–141, 145, 146, 153, 154, 157, 173, 191, 209, 212–214, 222, 234, 235, 237, 242, 244–247, 249, 250–254, 256, 260
Diákliga 102, 103, 105, 108, 113, 136, 141, 142, 149, 239, 251, 253
Die Welt 185, 187
Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány 9, 10, 27, 33–36, 45, 49, 66, 85, 100, 101, 105, 106, 120, 129, 134, 141, 149, 150, 156–159, 161, 172, 173, 175, 219, 260, 265
Electromureş szakiskola 95
ENSZ 122, 157, 172, 184–186, 224
Építőipari és Szerelési Tröszt 108, 145, 231, 238
Erdélyi Magyar Műszaki Társaság 249
Fakitermelő és Forgalmazó Vállalat 48
Fogyasztási Szövetkezetek Megyei Szövetsége 48, 265
Frăţia Românească 107, 108, 145–147, 175, 176, 209, 211, 238, 239
Független Magyar Párt 55, 77
Grand Hotel 158, 164, 190, 195, 257
Hazafias Gárda 38, 40, 55
Helsinki Watch 180, 206
Honvédelmi Minisztérium 25, 40
Ifjúság Demokratikus Szervezete 159
Igaz Szó 13, 22, 24, 229, 231, 233
Imatex 15, 25, 26, 101, 154, 155, 178, 198, 265
Ipari Árukereskedelmi Vállalat 48
IRA 26
Izvesztja 186
Junge Welt 187
Katonai Ügyészség 28, 48, 125, 193
Kereskedelmi Igazgatóság 49
Kisebbségkutató Intézet 10, 24–27, 29, 34, 35, 36, 43, 44, 46, 47, 50, 58, 64, 76, 84, 86, 88, 90, 95, 96, 97, 103, 105, 111, 115, 118, 119, 124–126, 150–153, 155, 160, 161, 163, 168, 177, 178, 179, 182, 211, 224, 234, 260
KISZ 47, 80, 230, 231
Konzervgyár 24, 29, 41, 155, 249
Kövesdomb lakótelep 15, 27
Közélelmezési Vállalat 48
Központi Bizottság 26, 43, 54, 69, 80, 265
Kultúrpalota 11, 28, 30, 33, 35, 45, 162, 234
Látó 24, 83, 229, 231, 232
Le Figaro 186
Legfelsőbb Bíróság 196, 198
Liberation 186
MADISZ 156, 157, 235, 245
Magyar Autonóm Tartomány 13, 14, 15, 57, 70, 72, 110, 129, 133, 148, 213, 231, 265
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete 248
Magyar Nemzet 66, 171, 184, 185, 186, 230
Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 15, 59, 231
Magyar Népi Szövetség 87
Magyar Országos Levéltár 9, 260, 265
Máltai Szeretetszolgálat 32, 246
Maros Magyar Autonóm Tartomány 15, 265
Maros megyei Egészségügyi Igazgatóság 22, 232
Maros Megyei Gyógyszertári Hivatal 137
Maros Megyei Kórház 197, 199
Maros Megyei Könyvtár 19, 108, 109, 147, 235
Maros Megyei Múzeum 19, 109
Maros Megyei Szállítási Vállalat 145, 203, 247
Maros Megyei Tanfelügyelőség 95, 100, 105, 107, 240, 241, 242, 244, 246
Maros Megyei Törvényszék 191, 197, 198, 199, 200, 201
Maros Megyei Ügyészség 190, 191–195, 197, 200, 201–204
Marosvásárhely Polgármesteri Hivatal 48, 85, 142, 235–237, 246, 247, 253
MDF 65, 184, 247

Megyei Néptanács 21
Metalotechnica 21, 26, 89
MSZMP 56, 57, 185, 265
Művészeti Líceum 139
Nagybányai Városi Bíróság 196
Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa 9, 10, 53, 74, 77, 89, 97, 98, 105, 106, 110, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 149, 150, 160, 162, 163, 164, 168, 180, 214, 218, 238, 241, 242, 244, 245, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 265
Nemzeti Liberális Párt 53, 55, 229, 265
Nemzeti Megmentési Front (NMF, Front) 9, 10, 26, 29, 30, 37-43, 45-50, 53, 54, 55, 62, 63, 67, 68, 69, 70-73, 75-78, 83, 85-89, 91, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 109, 112, 115, 122, 124-128, 137, 138, 141, 180, 191, 202, 208, 212, 216, 222, 227, 229, 230, 231, 233, 234, 235-239, 241, 244, 245, 265
Nemzeti Parasztpárt 53, 55, 108, 190, 241
Nemzetközi Emberjogi Szövetség 180
Népszabadság 183-187, 216, 260
Népújság 28, 36, 37, 87, 90, 91, 94, 98, 99, 100-102, 104, 121-124, 127-129, 133-139, 141, 142, 154, 155, 161, 171, 172, 174, 177, 178, 179, 220, 227, 234-241, 243-253, 255
Országos Nemzetiségi Bizottság 249
Országos Újságírói Klub 199
Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet 13, 15, 22, 55, 92, 94, 96, 99, 101, 102, 103, 105, 109, 129, 135, 136, 137, 141, 145, 149, 151, 153, 155, 237, 242, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 265
OTL (Organizația Tinerilor Liberi) 245
MTI 247
Önkéntes Fiatalok 159
Papiu Ilarian Líceum 98, 108, 238-240
Prodcomplex 15, 24, 137, 155, 156
Republikánus Párt 227
RMDSZ 9, 55, 63, 68-71, 75-81, 85-87, 89, 96, 100, 107, 108, 109, 111, 112, 118, 119, 127, 130, 133-137, 142, 149-153, 155-158, 160, 162, 169-175, 177, 190-195, 197, 199-201, 203, 209, 210, 213, 218-220, 225-234, 236, 237, 239, 243, 245, 248, 249, 251, 253-257, 261, 265
RNEP (PUNR) 227, 229, 230, 232
Román Állami Vasút 145
Román Hírszerző Szolgálat 180, 181, 265
Román Kommunista Párt 12, 14, 17, 21, 26, 39, 42, 48, 49, 57, 58, 61, 69, 71, 80, 84, 123, 151, 222, 224, 231, 233, 236, 265
Román Munkáspárt 13, 14
Román Országos Levéltár 9
Román Televízió 69, 85, 136, 173, 237
Romániai Magyar Kisgazdapárt 249
Romániai Magyar Orvosok és Gyógyszerészek Szövetsége 249
Romániai Magyar Szó 63, 68-71, 80, 81, 107, 260
Rompres 66, 187243, 245, 247
Scânteia 69, 260
Securitate 14, 18, 20, 26, 28, 29, 34-36, 38, 43, 46-49, 59, 62, 73, 74, 75, 80, 81, 88, 91, 117, 180, 181, 210, 215, 221, 225, 233, 249, 260, 262
Selyemszövöde 88, 89
Sportcsarnok 112, 115, 119, 142, 241, 243, 253
SRI 180, 181, 265
Steaua Roşie 19, 24, 29, 37, 260
Szabad Európa Rádió 20, 23, 187
Szent János plébánia 27
Szociáldemokrata Párt 30, 34, 55, 122, 134, 139, 159, 241, 248, 252
Tejfeldolgozó Vállalat 24, 265
Téka Könyvértékesítő Vállalat 244
Temes Megyei Törvényszék 194
The Times 187
The Washington Post 186
Tricotex 89
Tudor lakónegyed 15, 35, 152
Uniunea Românilor Transilvăneni 108, 239
Uniunea Vatra Românească/Vatra/VR 5, 24, 55, 78, 82, 83, 89, 107-115, 117, 118, 121-123, 126-130, 133, 136, 140, 142, 145-149, 151, 155-157, 159, 169-175, 177, 184, 186, 187, 190, 192, 202, 204, 209-212, 214-216, 218, 220, 222, 225-230, 232, 234, 235, 238, 239, 240-243, 246, 250, 253, 254, 255, 260, 264, 265, 270, 273, 274, 275
Út- és Hídügyi Igazgatóság 137, 249
Varsói Szerződés 60, 65, 185
Vörös Zászló 37, 260
Vöröskereszt 185

REZUMAT

Despre evenimentele din martie 1990 de la Târgu Mureş există mai multe percepţii, marcate în mod evident de subiectivismul prismei etnice. În discursurile prezentate în polemici publicistice sau în memoriile participanţilor la evenimente, ne confruntăm cu o varietate de explicaţii, de cele mai multe ori lipsite de un fond ştiinţific, ca de exemplu: revolta maghiarilor împotriva statului român sau în partea opusă a „baricadei", pogromul organizat împotriva populaţiei maghiare pe baza unui scenariu stabilit deja din ianuarie.

Din perspectiva a două decenii de la revoluţia română şi de la evenimentele din martie 1990, am considerat că e timpul să inventariem, să completăm - unde e cazul - şi nu în ultimul rând, să analizăm sursele istorice existente, referitoare la schimbarea de regim şi la conflictul interetnic de la Târgu Mureş. Din motive obiective, nu am reuşit să realizăm o colaborare româno-maghiară, dar suntem dispuşi la dialog profesional şi după apariţia cărţii. Nu în ultimul rând, unul dintre obiectivele noastre pe viitor este şi apariţia cărţii în limba română. Asumându-ne aşadar „piedicile" socializării noastre culturale, am avut ca scop o primă analiză bazată pe o metodologie bine definită a întâmplărilor din martie 1990. Suntem conştienţi de faptul că lipsa anumitor surse istorice cum ar fi documentele din arhivele militare sau din arhivele Ministerului de Interne, îngreunează atingerea obiectivelor propuse, dar considerăm totuşi că analiza istorică a surselor apărute până în acest moment ne conduce la un prim rezultat.

Menirea cercetării noastre nu a fost negarea sau demonstrarea vreuneia dintre narativele existente, chiar dacă uneori anumite afirmaţii le confirmă sau infirmă parţial. Evenimentele din martie 1990 sunt grupate tematic şi prezentate cronologic. În realizarea analizei noastre ştiinţifice am operat cu o varietate de surse istorice. Ne-au fost de un real folos documentele provenite din diferitele arhive, cum ar fi: Arhivele Naţionale Române, Arhivele Naţionale Maghiare, Arhiva Consiliului Judeţean Mureş. Fiind vorba de un eveniment de istorie recentă, am operat şi cu metoda istoriei orale. Am realizat interviuri cu mulţi dintre protagoniştii (români şi maghiari) evenimentelor, respectiv am recurs şi la interviurile prezentate în filmele documentare realizate pe această temă (Cornel Mihalache, Edit Berecki, Gyula Miholcsa). În realizarea analizei noastre ne-au fost de mare folos informaţiile preluate din presa vremii, ziarele locale şi naţionale, atât de limbă română cât şi de limbă maghiară. Evenimentele din martie 1990 de la Târgu Mureş s-au bucurat de un mare interes mediatic. Secvenţele filmate în acele zile fierbinţi ne-au ajutat foarte mult în reconstituirea celor întâmplate.

Cartea este structurată pe şase mari capitole. Capitolul introductiv prezintă un scurt istoric al oraşului Târgu Mureş în secolul 20, punând accent pe perioada comunistă. Subliniem faptul că între anii 1950-1960 oraşul a fost centrul Regiunii

Autonome Maghiare (implicit centrul cultural al maghiarilor din Transilvania, alături de Cluj), iar apoi, în epoca Ceauşescu a devenit, din mai multe puncte de vedere, un important centru al comunismului naţional cultivat de conducerea de partid. În capitolul „Revoluţie şi schimbare de regim la Târgu Mureş" sunt prezentate evenimentele din decembrie 1989: căderea regimului comunist în oraş şi în judeţul Mureş, alegerea noilor organe de conducere, instituţionalizarea revoluţiei române. Am dedicat un subcapitol separat analizei „noii-vechi" elite a oraşului şi a primelor probleme întâmpinate de FSN, mai târziu de CPUN, în acestă perioadă de tranziţie. În al treilea capitol am supus analizei evoluţia relaţiilor româno-maghiare, mai exact relaţia dintre România şi Ungaria, înainte şi după revoluţia din 1989. Tot în acest capitol prezentăm şi apariţia problemei naţionale în România postrevoluţionară şi explicit în oraşul Târgu Mureş. Am dedicat subcapitole separate analizei mai multor situaţii specifice din oraş, cum ar fi: etnicizarea tranziţiei, schimbarea vechii elite comuniste, problema învăţământului, înfiinaţarea UDMR şi a Vetrei Româneşti, rolul jucat de presa locală.

Capitolul patru este dedicat evenimenetelor din martie 1990: evoluţia conflictului interetnic, problema comemorării revoluţiei maghiare de la 1848, cazul farmaciei nr. 28, problema inscripţiilor bilingve, evenimentele din 19 martie, presiunile care s-au făcut pentru a se ajunge la demisia lui Előd Kincses, devastarea sediilor partidelor politice, manifestaţia maghiară din ziua de 20 martie şi luptele de stradă. În capitolul următorul este prezentată evoluţia evenimentelor de după conflictul interetnic, împăciuirea oraşului, primele tratative dintre reprezentanţii celor două comunităţi, efectele conflictului pe plan intern şi extern. Am consacrat două subcapitole cazurilor şi proceselor celor acuzaţi şi condamnaţi după evenimentele din martie. În ultimul capitol, structurat pe subcapitolele „În spirala revoluţiei" şi „Rolul elitelor", prezentăm analiza şi concluziile noastre privind evenimentele din martie 1990.

Pe baza cercetărilor noastre ştiinţifice considerăm că conflictul interetnic din martie 1990 de la Târgu Mureş a fost rezultatul unei complexe înlănţuiri de cauze. Putem vorbi de cauze indirecte - trecutul istoric zbuciumat al celor două etnii - sau cauze directe, cum ar fi schimbarea de regim în judeţ şi în oraş, conflictul creat şi de multe ori susţinut artificial în jurul problemelor perioadei de tranziţie. Aşa cum am mai amintit, cele două etnii din zona Mureşului au cunoscut o istorie comună zbuciumată, marcată în anumite momente şi de conflicte directe. Epoca Ceuşescu a reactivat şi a adâncit aceste probleme interetnice, cultivând, mai ales în anii optzeci, un puternic sentiment naţional în rândul românilor, de multe ori cu adresă directă împotriva maghiarilor. Criza economică i-a afectat în aceaşi măsură şi pe români şi pe maghiari, însă practicile conducerii de partid în exercitarea puterii au avut ca rezultat descreşterea ponderii maghiarilor în structurile economice şi de putere de la Târgu Mureş.

Lupta împotriva regimului Ceauşescu i-a unit pe români şi maghiari, care au ieşit împreună în stradă, luptând împreună împotriva duşmanului comun. Însă acestui sentiment al victoriei comune i s-au suprascris într-un interval de timp

destul de scurt problemele perioadei de tranziție. Problemele schimbării de regim, schimbarea vechilor cadre, viitorul şi soarta vechii elite politice, a cadrelor miliției, încercările maghiarilor de a crea cât mai rapid unități de învățământ exclusiv în limba maghiară au fost principalele cauze ale acestui fenomen. Conflictele create în jurul acestor probleme prin intermediul presei şi al televiziunii s-au manifestat rapid, ajungând de la nivelul elitelor la nivelul societății. Organele centrale şi locale ale FSN erau incapabile să medieze şi să rezolve toate aceste situații. La sfârşitul lunii ianuarie, începutul lui februarie, oraşul Târgu Mureş s-a polarizat în jurul celor două comunități etnice.

Comunitatea maghiară s-a organizat rapid şi eficient în jurul UDMR. Ca replică la apariția UDMR, o parte a elitei româneşti din oraş a organizat Uniunea Vatra Românească, organizație în care, în afara celor care doreau reimpulsionarea vechii culturi tradiționale româneşti, şi-a făcut loc şi acea parte a elitei româneşti (judecători, ofițeri de armată, intelectuali, foşti demnitari de partid etc.) care îşi simțea periclitate pozițiile politico-economice deținute în oraş şi în județ.

La sfârşitul lui februarie conflictul a ajuns într-un punct mort. În aceste zile ambele părți s-au folosit deja de mase de oameni, grupuri de elevi şi studenți, pentru a-şi demonstra adevărul. Comemorarea revoluției maghiare de la 1848 a incitat şi mai mult spiritele. Ca tentativă de a ieşi din punctul mort, o parte a elitei româneşti a recurs la presiunea mulțimii în stradă ca armă politică. În ziua de 19 martie s-a organizat o vastă manifestație politică în centrul oraşului pentru a obține demiterea unui important lider maghiar, Előd Kincses, urmată de o amplă manifestație în centrul oraşului menită să intimideze populația maghiară. Manifestanților li s-au alăturat țăranii români din valea Ghurghiului, chemați de „persoane necunoscute din Târgu Mureş" sub pretextul că românii din oraş sunt atacați şi alungați de unguri. A fost atacat şi devastat sediul partidelor politice, inclusiv cel al UDMR, şi au fost agresați fizic mai mulți membri şi lideri ai UDMR, dintre care şi renumitul scriitor maghiar, András Sütő.

Nimeni nu s-a gândit la faptul că populația maghiară va da o replică pe măsură. A doua zi, în 20 martie, maghiarii revoltați au ieşit în stradă, hotărâți să ceară dreptate. Apariția contramanifestanților români a dus la ciocniri violente în centrul oraşului soldate cu 5 morți şi sute de răniți. În dimineța zilei de 21 martie armata a preluat controlul oraşului. Luptele s-au oprit, însă pentru calmarea spiritelor a fost nevoie de o perioadă mai lungă. Cu medierea delegaților CPUN (Gelu Voican Voiculescu, N. S. Dumitru) au început tratativele dintre reprezentanții celor două tabere.

Conflictul interetnic de la Târgu Mureş a evoluat în mai multe etape. Prima etapă începe în luna ianuarie, cu apariția primelor probleme interetnice. A doua etapă cuprinde perioda în care aceste conflicte se manifestă şi în cadrul instituțiilor politice, la nivelul organelor locale administrative din oraş. În următoarea etapă se cristalizează rolul organizațiilor create de cele două comunități, UDMR şi Vatra Românească. Conflictul interetnic ia amploare din ce în ce mai mare, au loc primele manifestații, mitinguri şi polemici în ziarele locale. Ultima etapă se

desfăşoară în zilele de 19 şi 20 martie şi este caracterizată prin apariţia violenţei fizice.

Analizând cauzele întâmplărilor din martie 1990, trebuie să remarcăm mai mulţi factori, cum ar fi: rolul armatei şi al poliţiei, modul în care au intervenit sau, în anumite cazuri, n-au intervenit aceste organe; incapacitatea elitelor, neputinţa organelor locale ale FSN de a gestiona conflictul; lipsa de experienţă politică a noii elite de după decembrie 1989; incapacitatea unor lideri maghiari de a lua în considerare realităţile schimbării de regim din România; tendinţa unei părţi a elitei româneşti de a obstrucţiona mişcarea maghiarilor şi organizarea unor manifestaţii de stradă în cadrul cărora s-a recurs şi la violenţă fizică. Conflictul interetnic din martie 1990 de la Târgu Mureş a afectat grav viitorul oraşului şi relaţiile interetnice din localitate. În urma lui, societatea locală s-a polarizat o perioadă destul de îndelungată după criterii entice.

ABSTRACT

There are several perceptions on the events of March 1990 from Târgu Mureş, evidently seen through the prism of ethnic subjectivism. In speeches presented through press articles or through the memoires of those present at the events, one is confronted with a variety of explanations, most of the time without any scientific substance, like: the ethnic Hungarian's rebellion against the Romanian state or from the other side of the "barricades" it is presented as a pogrom organised against the ethnic Hungarian population based on a scenario prepared in January.

Two decades after the Romanian revolution and the events of March 1990, we have decided that it is time to make an inventory, to complete - where it is necessary - and last but not least to analyse the existing historical sources regarding the change of the regime and the interethnic conflict from Târgu Mureş. Because of objective reasons we have not managed to achieve a Romanian-Hungarian collaboration, but we are open to dialogue even after the book is published. One of our future objectives is to translate and to publish the book in Romanian as well. Assuming the "obstacles" of our cultural socialisation, our goal was to make an analysis of the events from March 1990 based for the first time on a well defined methodology. We are well aware of the fact that the lack of certain sources like military archives or the archives of the Ministry of Interior make achieving our goal difficult, nevertheless the analysis of the historical sources available to this point guides us to a first result.

The purpose of our research was not to prove or disprove one or the other of the existing narratives, even if some of the assertions partially confirm or deny them. The March 1990 events are thematically grouped and chronologically presented. In achieving our scientific analysis several historical sources have been used. A really useful range of documents came from archives such as: National Archives of Romania (Arhivele Naţionale Române), National Archives of Hungary (Arhivele Naţionale Maghiare), the Archives of Mureş County Council (Arhiva Consililului Judeţean Mureş). Because these events are part of our recent history we have used sources of oral history as well. We have interviewed protagonists (Romanian and Hungarian) of the events and used the interviews already presented in documentaries regarding this topic (Cornel Mihalche, Edit Berecki, Gyula Miholcsa). A great help in our analysis were the press-reports of those times, local and national newspapers, both in Hungarian and in Romanian. The events from March 1990 have received a wide media attention. The footage taken during those days helped us a great deal in putting the pieces together.

The book has six main chapters. The introductory chapter presents the 20th century history of Târgu Mureş, with an emphasis on the communist era. It must

be underlined that during 1950-60 the city has been the centre of the Hungarian Autonomous Region (Regiunea Autonomă Maghiară)(implicitly the cultural centre of the ethnic Hungarians from Transylvania, alongside with Cluj) and then during Ceauşescu's reign it became an increasingly important centre, from several points of view, of national communism implemented by Party leadership. The chapter "Revolution and change of regime in Târgu Mureş" presents the events of December 1989: the fall of the communist regime in the city and in Mureş County, the election of new governing bodies, the institutionalisation of the Romanian revolution. A distinct subchapter is dedicated to the "new-old" elite of the city and the first problems encountered by the FSN (National Salvation Front) and later by the CPUN (Provisional Council of National Unity) during these transitional times. In the third chapter we analysed the evolution of Romanian-Hungarian relations, to be more accurate the relations between Romania and Hungary before and after the 1989 revolution. Also in this chapter we present the birth of the national problem in Romania and explicitly in the city of Târgu Mureş. Distinct subchapters are dedicated to the analysis of several special situations regarding the city, such as: ethnicization of the transition, changing the old elite, the issue of education, establishing the UDMR (Union of the Democratic Hungarians from Romania) and the Vatra Românească; the role played by the press.

Chapter four deals with the events of March 1990: the development of the interethnic conflict, the issue of commemorating the 1848 Hungarian revolution, the case of the no. 28 pharmacy, the problem of the bilingual sign inscriptions, the events of 19 March, the pressures made to obtain Előd Kincses' resignation, the ravage of the offices of the political parties, the Hungarian demonstration from 20 March and the street fights. The next chapter deals with the events that took place after the interethnic conflict; the city's pacification, the first dialogues between the representatives of the two sides, internal and external effects of the conflict. Two subchapters are dedicated to the cases and trials of the accused and sentenced on account of the events from March. The last chapter, divided into subchapters "In the Spiral of the Revolution" and "The Role of the Elites" presents the authors' analysis and conclusions regarding the March 1990 events.

Based on our scientific research we can assert that the interethnic conflict of March 1990 from Târgu Mureş was the result of a complex concatenation of a series of causes. There are indirect causes – the tumultuous past of the two nations – or direct causes, like the change of regime in the county and the city, the created and artificially sustained conflict regarding the issues of the transition period. As it has been said, the two nations from around Mureş have had a tumultuous common history, marked from time to time by direct conflicts. The Ceuşescu era reactivated and deepened these interethnic conflicts, fostering especially in the 80s a strong nationalism among the Romanian citizens, many times directly targeting the ethnic Hungarian population. The economic crisis affected both the Hungarian and Romanian population; however the practices of the Party

leadership resulted in minimising the role of the Hungarians in the economic and political structures of Târgu Mureş.

The fight against Ceuşescu has united the Romanian and the Hungarian population, fighting together against a common enemy. However the feeling of common victory was overwritten in a short time by the problems of the transition. The problems of the changing of regime, the ousting of the old Party staff, the future and the fate of the old elite, of the militia (police), the efforts of the ethnic Hungarians to quickly establish schools with exclusive Hungarian curriculum; all these represented the major causes of this phenomenon. The conflicts created around these issues by the press and the television have rapidly propagated to the level of the elites, to society. The central and local authorities of the FSN could not cope and could not solve all these problems. At the end of January and the beginning of February the city of Târgu Mureş was divided around the two ethnic groups.

The Hungarian community has quickly and effectively organised itself around the UDMR. To counteract the foundation of the UDMR, part of the city's Romanian elite set up the Uniunea Vatra Românească (Romanian "Vatra" Union), an organisation in which besides those who wanted a revitalisation of the traditional culture, there was a part of the Romanian elite (judges, army officers, intellectuals, former Party officials etc.) that felt that its political and economic positions, in the city and the county, were endangered.

Towards the end of February the conflict reached a standstill. During these days both communities have already used the masses, pupils and students in order to prove their truths. The commemoration of the 1848 revolution has further incited the spirits. To end the standstill a part of the Romanian elite began to use the pressure of the masses from the streets as a political weapon. On the 19 March there was a large organised political demonstration in the city centre, trying to obtain the resignation of an important leader of the Hungarian community, Előd Kincses; this manifestation was followed by a vast demonstration in the city centre in order to intimidate the Hungarian community. The Romanian peasants from the Gurghiu region have joined the rally, they were invited by "unknown individuals from Târgu Mureş" under the pretext that the Romanian population of the city is under attack and forced to flee by the Hungarian population. The offices of the political parties, including that of the UDMR, were attacked and ravaged, many members and leaders of the UDMR have been physically brutalised, among them the renowned Hungarian writer András Sütő.

No one has thought that the Hungarian community would retaliate. The next day, on the 20 March the appalled Hungarian population went to the streets determined to demand justice. When the Romanian population appeared to counteract the Hungarian demonstrators it led to violent clashes in the city centre; the result was 5 deaths and hundreds of injured. In the morning of 21 March the army took control of the city. The clashes have ceased, however calming the spirits has taken a longer period of time. Through the mediation of the CPUN

representatives (Gelu Voican Voiculescu, N. S. Dumitru) talks between the two sides began.

The interethnic conflict from Târgu Mureş evolved in several stages. The first stage starts in January with the surfacing of the first interethnic issues. The second stage comprises the period of time during which this conflict began to be noticeable inside of the political institutions, local government. During the next stage the role of the two organisations, UDMR and Vatra Românească, created by the two communities becomes evident. The conflict gains in amplitude, the first manifestations, rallies and disputes in the press are born. The last stage unfolds during 19 - 20 March and it is marked by the emergence of physical violence.

Analysing the causes of the March 1990 events, several aspects are to be noted: the role of the army and the police, the manner in which these authorities did or in some cases did not get involved, the failure of the elite, the failure of the local representatives of the FSN to manage the conflict, the lack of political experience of the new elite emerged after December 1989, the inability of some of the leaders of the Hungarian community to take into consideration the facts brought by the change of the regime in Romania, the tendency of a part of the Romanian elite to block the manifestations of the Hungarian community and to organise street rallies that led to violence. The March 1990 events from Târgu Mureş have seriously affected the future of the town and the local interethnic relations. Following these events the local society has been divided on an ethnic basis for a long time.

Kiadja a Pro-Print Könyvkiadó
Felelős vezető: Burus Endre igazgató
Műszaki szerkesztő: Burus Enikő

Készült a csíkszeredai Tipographic nyomdában.
www. tipographic.ro